

Neocirkumfleks u čakavskom narječju

Zubčić, Sanja

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2017**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:778303>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sanja Zubčić

NEOCIRKUMFLEKS

u čakavskom narječju

Filozofski
fakultet
Rijeka

2017.

Sanja Zubčić
Neocirkumfleks u čakavskom narječju

Izdavač

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Za izdavača

izv. prof. dr. sc. Ines Srdoč Konestra

Urednica

prof. emeritus Iva Lukežić

Recenzenti

prof. dr. sc. Silvana Vranić

prof. dr. sc. Keith Langston

Karte izradio

Eduard Martinčić

Grafička priprema

Tempora, Rijeka

ISBN 978-953-7975-50-0

Sanja Zubčić

NEOCIRKUMFLEKS
U ČAKAVSKOM
NARJEČJU

Filozofski fakultet u Rijeci

2017.

NEOCIRKUMFLEKS U ČAKAVSKOM NARJEČJU

KAZALO

PREDGOVOR	9
1. UVOD	13
1.1. Kronologija jezičnoga razvoja	13
1.2. Temelji slavenske akcentuacije	15
1.2.1. Inventar	15
1.2.2. Distribucija	17
2. NEOCIRKUMFLEKS	19
2.1. Postanak neocirkumfleksa	20
2.1.1. Naglašene i nenaglašene dužine i neocirkumfleks	29
2.2. Neocirkumfleks u slovenskom jeziku	37
2.3. Neocirkumfleks u kajkavskom	38
3. NEOCIRKUMFLEKS U ČAKAVSKOM	45
3.1. O sjeverozapadnom čakavskom kao sustavu u dosadašnjim istraživanjima	46
3.2. Klasificiranje čakavskoga narječja prema neocirkumfleksu	64
3.3. Kategorije za ostvaraj neocirkumfleksa u sjeverozapadnim čakavskim govorima	71
A. Neocirkumfleks u prezentu glagola	71
A.1. Naglasna tipologija glagola s neocirkumfleksom	79
A.2. Neocirkumfleks u prezentu glagola i zanaglasna dužina u szčak. govorima	91
A.3. Analiza glagola s neocirkumfleksom u szčak. govorima ...	96
A.4. Zaključak o neocirkumfleksu u prezentu glagola u szčak. govorima	108

B.	Neocirkumfleks u pridjeva određenoga lika	113
B.1.	Naglasna tipologija pridjeva s neocirkumfleksom	117
B.1.1.	Naglasna tipologija neodređenih pridjeva	117
B.1.2.	Naglasna tipologija određenih pridjeva	119
	<i>B.1.2.1. Određeni pridjevi n. t. a</i>	123
	<i>B.1.2.2. Određeni pridjevi n. t. b</i>	126
B.2.	Tvorbeni obrasci pridjeva s neocirkumfleksom	128
B.3.	Neocirkumfleks u određenih pridjeva i zanaglasna dužina u szčak. govorima	131
B.4.	Analiza određenih pridjeva s neocirkumfleksom u szčak. govorima	132
B.5.	Zaključak o neocirkumfleksu u određenom liku pridjeva u szčak. govorima	136
4.	ZAKLJUČAK	140
4.1.	Postanak neocirkumfleksa u sjeverozapadnom čakavskom	140
4.1.1.	Neocirkumfleks u prezentu glagola	142
4.1.2.	Neocirkumfleks u određenih pridjeva	143
4.2.	Rasprostranjenost neocirkumfleksa u sjeverozapadnom čakavskom prema kategorijama	146
4.3.	Stratifikacija sjeverozapadnih čakavskih govora	150
4.3.1.	Neocirkumfleks u ekavskom dijalektu	151
	<i>4.3.1.1. Središnji istarski poddijalekt ekavskoga dijalekta</i> ...	151
	<i>4.3.1.2. Sjeveroistočni istarski poddijalekt ekavskoga dijalekta</i>	153
	<i>4.3.1.3. Primorski poddijalekt ekavskoga dijalekta</i>	154
	<i>4.3.1.4. Otočni poddijalekt ekavskoga dijalekta</i>	155

KAZALO

4.3.2. Neocirkumfleks u ikavsko-ekavskom dijalektu	155
4.3.2.1. <i>Primorski poddijalekt ikavsko-ekavskoga dijalekta</i>	155
4.3.2.2. <i>Rubni poddijalekt ikavsko-ekavskoga dijalekta</i>	157
4.3.3. Neocirkumfleks u buzetskom dijalektu	158
4.3.4. Neocirkumfleks u ikavskom govoru Klane	159
4.4. Govori koji graniče sa sjeverozapadnim čakavskima i sporadično mogu imati neocirkumfleks	161
4.4.1. Jugozapadni istarski dijalekt koji ulazi u skupinu jugoistočnih čakavskih	161
4.4.2. Ikavsko-ekavski govori koji ulaze u skupinu središnjih čakavskih	165
5. KARTE	172
5.1. Karta 1: Neocirkumfleks u prezentu glagola	173
5.2. Karta 2: Neocirkumfleks u određenom liku pridjeva	174
5.3. Karta 3: Neocirkumfleks u sjeverozapadnim čakavskim govorima	175
6. LITERATURA	177
6.1. Tiskana građa	177
6.2. Rukopisni izvori	193
6.3. Internetski izvori	193
7. POPIS ISPITANIKA	194
BILJEŠKA O AUTORICI	198

NEOCIRKUMFLEKS U ČAKAVSKOM NARJEČJU

PREDGOVOR¹

Slavenska je akcentologija vrlo živo područje znanstvenoga interesa niza istraživača. Osim izrazite dinamike, obilježuje ga pluralizam mišljenja i polemički tonovi. U suvremenoj slavističkoj misli postoji više akcentoloških škola koje o pitanju postanka, statusa i ponašanja naglasnih i nenaglasnih jedinica imaju manje ili više različite stavove. Hrvatski je jezik oduvijek bio zanimljiv slavenskim akcentolozima zbog očuvane opreke po intonaciji, starih naglasnih jedinica i dobro očuvanoga staroga naglasnoga mjesta ili mogućnosti da se ono rekonstruira. Najčešće su ekscerpirani podatci iz čakavskih govora, pa ne čudi da je studija A. Belića o govoru Novoga Vinodolskoga jedna od najčešće citiranih rasprava. Iako hrvatski jezik predstavlja bogat izvor podataka, u hrvatskoj se filologiji akcentologija nije uvijek razvijala na onaj način na koji je započeo njezin razvoj, istaknutim radom Stjepana Ivšića. Hrvatske su dijalektologe mahom zaokupljala druga područja interesa, a nedvojbeno je problem predstavljala i nedostupnost suvremene literature. Od polovice 20. stoljeća zamjetna je tendencija napuštanja slavističke komponente koja je kao osobito blago tradirana iz početaka slavenske filologije, a istraživanja se koncentriraju na kroatističku komponentu koja se nerijetko prikazuje izolirano, bez stavljanja u odnos s ostalim slavenskim jezicima. To među inim nedvojbeno proizlazi i iz složenih društvenopovijesnih okolnosti u kojima su pred hrvatskim filolozima bili brojni zadatci.

Početak 21. stoljeća hrvatskoj je filologiji donio povratak akcentološkoj misli pa se s jedne strane oblikuje skupina mladih istraživača koja hrvatsku akcentuaciju promatra u širem slavističkom kontekstu i druga skupina koja se

¹ Knjiga je objavljena u okviru potpore Sveučilišta u Rijeci *Prilozi za istraživanje čakavskih dijalekata na području zapadne Hrvatske* voditeljice Silvine Vranić.

bavi pitanjima iz kroatističke dijalektologije, ali u istraživanjima polazi od zasada suvremene akcentologije što je hrvatskoj dijalektologiji donijelo brojne koristi te uzrokovalo i promjenu pristupu morfologiji kao jezičnoj razini. Naime, tradicionalni su morfološki opisi popisivali paradigmatске obrasce i nastavke te se bavili klasifikacijom. Za razliku od toga, suvremeni opisi sve češće sadržavaju naglasnu tipologiju.

Predmet je moga znanstvenoga interesa akcentuacija u sjeverozapadnim čakavskim govorima kojom sam se bavila u svojoj magistarskoj i doktorskoj disertaciji. Onaj dio toga rada koji me osobito zainteresirao bio je fenomen neocirkumfleksa. U svojoj sam doktorskoj disertaciji, da bih utvrdila koji su govori sjeverozapadni čakavski, provela preliminarno istraživanje o zastupljenosti toga naglasaka u govorima smještenim na sjeverozapadu čakavskoga područja. Svjesna da se radi o složenom naglasnom fenomenu, odlučila sam ga bolje proučiti. Dva su temeljna cilja ove knjige. Prvi se odnosi na nastojanje da se precizno definiraju kategorije u kojima u sjeverozapadnom čakavskom dolazi mlađi neocirkumfleks i da se one rasloje na potkategorije, a drugi je da se prikaže rasprostranjenost neocirkumfleksa u sjeverozapadnom čakavskom arealu prema tim potkategorijama. Budući da je neocirkumfleks činjenica i ostalih zapadnojužnoslavenskih jezika, a onaj u sjeverozapadnom čakavskom najčešće se povezuje s neocirkumfleksom u slovenskom i kajkavskom, bilo je nužno dodati opsežniji uvod o postanku, statusu i prirodi samoga naglasaka o čemu u literaturi postoje disonantni tonovi. Cilj ove knjige nije bio uplitati se u složene slavističke akcentološke rasprave niti pokušati proniknuti u bit mehanizma za pojavu neocirkumfleksa, već ponuditi materijal iz sjeverozapadnoga čakavskoga i poneku interpretaciju koja u tome možda može pomoći.

Osim brojnih teorija, slavensku akcentologiju karakterizira i neujednačen način bilježenja naglasaka. U nekim slučajevima različit način bilježenja sugerira različit stav o pojedinom naglasaku, a najčešće je odabir znaka za bilježenje naglasaka tradicijske naravi, o čemu će biti riječi u uvodu knjige. Kada se govori o teorijama koje funkcioniraju unutar neke od akcentoloških škola i usto se navode primjeri za te pojave, najčešće prema odgovarajućoj literaturi, oni će se u ovoj knjizi bilježiti na način tipičan za tu školu. U svim

ostalim slučajevima, naglasci će se bilježiti na način popisan u *Popisu simbola i kratica*. Odabrani je način bilježenja naglasaka u ovoj knjizi tradicijske i praktične naravi. Tradicijske u smislu da se neoakut bilježi znakom \sim , a praktične stoga što se u brojnim recentnim akcentološkim priložima i studijama objavljenim na hrvatskom jeziku rabe ovakovi znakovi, uključujući i knjigu M. Kapovića *Povijest hrvatske akcentuacije* (2015) koja će nadolazećim generacijama, ali i postojećim istraživačima biti udžbenikom i temeljnim akcentološkim priručnikom. Prihvatanjem jedinstvenoga načina bilježenja olakšat će se snalaženje u dovoljno usložnjenjnoj disciplini.

Za nastanak su ove knjige mnogi zaslužni. Ponajprije tu su moji ispitanici koji su me primali u svoje domove, često i nevoljko, i posvećivali mi svoje vrijeme. Bez njihove naklonosti i povjerenja ove knjige ne bi bilo. Osobitu zahvalnost dugujem onima koji su mi na terenu višekratno pomogli u nalaženju odgovarajućih govornika što danas nije lako: svojoj kolegici Orijadi Paus, koja mi je pomogla u pronalaženju govornika u Žminjštini i Pazinštini, kolegici Eleni Grah, koja je isto učinila za bužetske govore, svojoj tadašnjoj studentici Silviji Dornik i, na koncu, obitelji Bučić iz Vozilića, a osobito Valteru. Njihov je dom najčešće bio moje polazište i utočište za mojih istraživanja Istrom. Riječi hvale malo su za ono čime su me zadužili. Knjige zasigurno ne bi bilo ni bez sustavnoga višegodišnjega tihoga, ali ustrajnoga poticanja kolegice prof. dr. sc. Silvine Vranić koja je pridonijela i svojim vrijednim recenzentskim primjedbama te višegodišnjim višesatnim raspravama o pojedinim akcenatskim pitanjima koja su nas obje mučila. Zahvalnost dugujem prof. dr. sc. Keithu Langstonu, kolegi koji me opskrbio prvim kontingentom temeljne slavističke akcentološke literature i tako mi odškrinuo vrata te discipline. Osobita mu hvala na temeljitom čitanju rukopisa ove knjige i na brojnim recenzentskim primjedbama zahvaljujući kojima je rukopis popravljen. Zauvijek sam harna svojoj mentorici prof. emeritus Ivi Lukežić na tome što me primijetila, što je vjerovala u me i što me neprekidno poticala i pratila na mom životnom putu, pa i na ovom odsječku. I na koncu hvala svojim kćerima Sandri i Katarini na strpljenju, razumijevanju i podršci.

U Podkilavcu 1. veljače 2016.

POPIS KRATICA I SIMBOLA

bug. – bugarski

čak. – čakavski

hrv. – hrvatski

kajk. – kajkavski

nštok. – novoštokavski

općeslav. – općeslavenski

pie. – praindoeuropski

psl. – praslavenski

rus. – ruski

slč. – slovački

slov. – slovenski

szčak. – sjeverozapadni čakavski

štok. – štokavski

m. r. – muški rod

s. r. – srednji rod

ž. r. – ženski rod

N – nominativ

G – genitiv

D – dativ

A – akuzativ

V – vokativ

L – lokativ

I – instrumental

jd. – jednina

mn. – množina

l. – lice

im. – imenica

NOL – neodređeni lik pridjeva

OL – određeni lik pridjeva

inf. – infinitiv

prez. – prezent

imp. – imperativ

n. t. – naglasni tip

dij. – dijalektalno

usp. – usporedi

n. p. – nije potvrđeno

V – vokal

R – sonant

C – šumnik

* – rekonstruiran oblik

– kraj riječi

˙ – vokal zatvorene artikulacije

˘ – vokal otvorene artikulacije

˘˘ – nazalni vokali

˘˘˘ – psl. akut i sekundarno produljen naglašeni vokal u hrv.

˘˘˘˘ – psl. neoakut i neoakut/zavinuti naglasak u hrv.

˘˘˘˘˘ – psl. kratki neoakut i kratki uzlazni u hrv.

˘˘˘˘˘˘ – psl. cirkumfleks, neocirkumfleks i dugi silazni u hrv.

˘˘˘˘˘˘˘ – psl. kratki cirkumfleks i kratki silazni u hrv.

˘˘˘˘˘˘˘˘ – dugi uzlazni naglasak u hrv.

1. UVOD

Slavenska je akcentuacija jedno od najdinamičnijih polja u slavistici, a pitanje postanka neocirkumfleksa trajan je predmet interesa čitavom nizu slavenskih akcentologa. Usprkos znatnom i trajnom angažmanu stručnjaka te spektakularnim rezultatima koji su postignuti od 1957. godine,² to je područje istraživanja još uvijek otvoreno, a postoji niz različitih ili međusobno manje različitih teza. Budući da utvrđivanje podrijetla neocirkumfleksa nije predmetom ove knjige, u njezinu će se uvodu o tome izložiti neke temeljne postavke nužne za praćenje građe.

1.1. Kronologija jezičnoga razvoja

Najprecizniju kronologiju jezičnoga razvoja slavenskoga nudi F. Kortlandt (1982: 179, 180):

- „I. Proto-Indo-European (3000–2500 B.C.)
- II. Dialectal Indo-European (2500–2000 B.C.)
- III. Early Balto-Slavic (2000–1500 B.C.)
- IV. Late Balto-Slavic (1500–1000 B.C.)
- V. Early Slavic (1000–0 B.C.)
- VI. Early Middle Slavic (0–300 A.D.)

² O postignućima u slavenskoj akcentuaciji u tom razdoblju vidjeti u Kortlandt (1978: 280). Određenje „spektakularno” preuzeto je iz: „Thus, we can say that the progress which has been made since 1957 in the field of Slavic historical accentology is no less than spectacular” (1978: 280).

VII. Late Middle Slavic (300–600 A.D.)

VIII. Young Proto-Slavic (600–750 A.D.)

IX. Late Proto-Slavic (750–900 A.D.)

X. Disintegrating Slavic (900–1200 A.D.)”

U ovoj se klasifikaciji autor koristi terminima *Slavic* (1000. pr. Kr. – 600.) i *Proto-Slavic* (600. – 900.), koji bi se na hrvatski mogli prevesti kao *slavenski* i *praslavenski*. Stariji istraživači (usp. Stang 1965) termin *Slavic / Slavonic* rabe u dvama značenjima: kao slavensku sastavnicu u baltoslavenskom i kao opću imenicu koja se odnosi na *slavensko* u cjelini. Termin *Proto-Slavic / Proto-Slavonic* označavao je dugo vremensko razdoblje za koje se pretpostavljalo da je trajalo od raspada baltoslavenskoga do formiranja samostalnih slavenskih jezika, dakle ono što F. Kortlandtu znači *Slavic* i *Proto-Slavic*. I u hrvatskoj je filologiji takvo stajalište bilo općeprihvaćeno (usp. Ivšić 1970: 16), odnosno termin *praslavenski* pokrivao je isto, široko značenje. Distinkcija među terminima *Slavic / Slavonic* i *Proto-Slavic / Proto-Slavonic* razvila se kasnije, koncem 20. stoljeća, vjerojatno pod utjecajem suvremenih spoznaja iz povijesti prema kojima su Slaveni kao etnička zajednica nastali u 6. st. na dunavskom limesu Bizanta kada su u pokušaju očuvanja vlastitoga identiteta i olakšavanja komunikacije među plemenima, koja su se govorno više ili manje razlikovala, razvili svojevrsnu koiné, jedinstven, naddijelekatan praslavenski jezik. Taj je jezik bio dijalekatski neraščlanjen i trajao je kroz 6. i 7. st. (Holzer 1995; Matasović 2008: 44). Prethodne bi se razvojne etape, u prijevodu s engleskoga na hrvatski, mogle nazivati *slavenskim*, no taj je termin rezerviran za „ono što se odnosi na Slavene” i anticipira suvremenost. Stoga je R. Matasović predložio termin *predslavenski* podrazumijevajući pod njim „rekonstruirana jezična stanja između baltoslavenskoga razdoblja i praslavenskoga” (2008: 58). Sljedeća se razvojna faza naziva *općeslavenskom*, a određuju je glasovne promjene koje su obuhvatile sve idiome razvijene iz praslavenskoga. Po R. Matasoviću traje od 7. do početka 11. stoljeća (2008: 58). Termin odgovara engleskom terminu *Common Slavic*. Uskladimo li tu terminološku preciznost s pojednostavljenom Kortlandtovom kronologijom i korigiramo li godine s obzirom na dosadašnja slavistička postignuća, dobivamo sljedeće:

praindoeuropski (3000. – 2000. pr. Kr.) > baltoslavenski (2000. – 1000. pr. Kr.) > predslavenski (1000. pr. Kr. – 500.) > praslavenski (500. – 600.) > općeslavenski (600. – 1000.).

1.2. Temelji slavenske akcentuacije

1.2.1. Inventar

Temeljni akcenatski inventar praslavenskoga (Stang 1965: 23; Brozović – Ivić 1988: 15; Kapović 2015: 67, 68 i dr.) imao je pet naglasnih jedinica koje su međusobno oponirale po kvantiteti i intonaciji:³

Dugi slogovi:	Uzlazni: akut (*ǎ)	*kǫrva (hrv. <i>kràva</i> , slov. <i>kráva</i> , češ. <i>kráva</i> , rus. <i>коро̀ва</i> , bug. <i>к̀ра̀ва</i>)
	neoakut (*ǣ)	*kǫrǣ (hrv. dij. <i>krǣlj</i> , slov. <i>kráľj</i> , češ. <i>král</i> , slč. <i>kráľ</i> , rus. <i>коро̀ль</i>)
	Silazni: cirkumfleks (*ǣ̂)	*zǫlto (hrv. <i>zlâto</i> , slov. <i>zlatô</i> , češ. <i>zlato</i> , rus. <i>зо̀лото</i> , bug. <i>з̀ла̀то</i>)
Kratki slogovi:	Uzlazni: (*ǎ)	*bǫbъ (hrv. <i>bǫb</i> , slov. <i>bòb</i> , slč. <i>bòb</i> , rus. dij. <i>б̀о̀б</i>)
	Silazni: (*ǣ̂)	*slǫvo (hrv. <i>slǫvo</i> , slov. <i>slonô</i> , rus. <i>сло̀во</i> , bug. <i>сло̀во</i>). ⁴

Danas se tradicionalno za praslavenski jezik operira pojmovima *uzlaznost* i *silaznost* iako neka istraživanja relativiziraju takvu dihotomiju.⁵ Tako se primjerice za akut pretpostavlja uzlazna intonacija. Neki ga međutim povezuju s prozodijskom glotaliziranošću, kao osobitim fonetskim ostvarajem, i ističu da je akut još u baltoslavenskom nastao od glotalnoga razvoja (radi se o teoriji

³ U starijoj kroatističkoj i slavističkoj literaturi (usp. npr. Moguš 1971a: 78) dominirala je teza o trima praslavenskim naglascima: kratkom, cirkumfleksu i akutu.

⁴ Primjeri su preuzeti iz Kapović (2008: 2).

⁵ O tome vidjeti više u Kapović (2015: 71–77).

F. Kortlandta,⁶ navedeno prema Matasović 2008: 133) što u slavistici nije općeprihvaćeno. Iz pretpostavke da je postanje dvaju neoakuta retrakcijske prirode, proizlazi dvoje: 1. tumačenje njihove fonetske uzlaznosti; 2. tumačenje da su mlađi od akuta, što također ne stoji u potpunosti. Naime, oni neoakuti koji su nastali kao rezultat pomaka (**nòsĩšb < *nosĩšb < *nòsĩši*), svakako su mlađega postanja od akuta, međutim, oni koji su izravan odraz baltoslavenskih dominantnih cirkumfleksa (usp. **kòňb*, **pôťb*) nisu ništa „noviji” od akuta (Kapović 2015: 115). Stoga i sam termin *neoakut* koji zbog prefiksa *neo* sugerira inovacije nije precizan, no u ovom će se radu rabiti iz tradicijskih razloga i mogućnosti usporedbe. Jednako se tako relativizira i silaznost cirkumfleksa. Po zasadama moskovske akcentološke škole riječi naglašene cirkumfleksom fonološki su nenaglašene što se vidi po tendenciji da silina s takvih riječi bude prenesena na prethodnu toničku (*svũ glâvu > svũ glâvu*) ili atoničku riječ (*na glâvu > nã glâvu*).

Budući da je kratki naglasak uzlazne intonacije u psl. rezultat pomaka siline na kratki vokal, za nj se rabi i termin *kratki neoakut* dok se kratki naglasak silazne intonacije, upravo zbog nje, još naziva i *kratki cirkumfleks*, što je razlog potrebe da se termin *cirkumfleks* dodatno odredi kao *dugi cirkumfleks* (Kapović 2008: 2) jednako kao što se zbog termina *kratki neoakut* uspostavlja termin *dugi neoakut*. Takvo se akcenatsko stanje pretpostavlja za kasni praslavenski ili općeslavenski. Kratki i dugi cirkumfleks naglasci su jednake intonacije, a međusobno se razlikuju samo po kvantiteti vokala koji nosi naglasak. Jednako je i s dvama neoakutima.

Dio istraživača u ovu skupinu uključuje i neocirkumfleks. Budući da je taj naglasak primarnim predmetom istraživanja u ovoj knjizi, bit će mu posvećeno cijelo poglavlje u kojem će se detaljnije elaborirati i njegov status u praslavenskom.

U suvremenoj slavističkoj akcentologiji postoje brojne teorije i različiti načini bilježenja naglasaka. Ovdje se naglasci bilježe djelomično na način

⁶ U tom smislu F. Kortlandt i njegovi učenici okupljeni oko leidske/nizozemske akcentološke škole ne povezuju akut s kvantitetom sloga.

uobičajen u kroatistici misleći pritom na bilježenje dugoga neoakuta znakom \tilde . Taj se naglasak u stranoj literaturi najčešće bilježi znakom \acute (usp. Stang 1965: 23, Kortlandt 1975: 273). Najbrojnija su rješenja za bilježenje akuta. U hrvatskoj se filologiji taj naglasak najčešće bilježio znakom \acute (usp. Ivšić 1911: 133; Moguš 1971a: 77; Brozović – Ivić 1988: 15). D. Brozović i P. Ivić (1981: 225) rabe znak \tilde . C. Stang i sljedbenici moskovske akcentološke škole rabe znak \prime , a F. Kortlandt uglavnom rabi znak $\`$ kojim pak najveći dio akcentologa označava kratki neoakut.

1.2.2. Distribucija

Velika većina slavista⁷ (usp. Stang 1965: 21; Brozović – Ivić 1988: 15; Дыбо – Замятина – Николаев 1990: 12; Kapović 2008: 2, 3 i dr.) prihvaća sljedeću shemu distribucije praslavenskih naglasaka:

	cirkumfleksna intonacija		akutska intonacija		
početni slog	\hat	\prime	\prime	\tilde	$\`$
središnji slog			\prime	\tilde	$\`$
završni slog			\prime	\tilde	$\`$

Pritom se kratki naglasci (\prime ; $\`$) ostvaruju na četirima kratkim vokalima ($\ast e$, $\ast o$, $\ast \imath$, $\ast \upsilon$), a dugi naglasci (\hat , \prime , \tilde) na dugim vokalima ($\ast a$, $\ast u$, $\ast i$, $\ast \acute{e}$, $\ast \acute{e}$, $\ast o$, $\ast y$) i na dvoglasima tipa $\ast VR$ ($\ast \imath r$, $\ast \upsilon r$, $\ast \imath l$, $\ast \upsilon l$, $\ast er$, $\ast or$, $\ast el$, $\ast ol$).

$\ast \hat$: $\ast d\hat{o}rgь$, $\ast b\hat{u}senь$, $\ast m\hat{e}so$

$\ast \prime$: $\ast v\acute{e}\check{c}erь$, $\ast b\grave{o}lestь$, $\ast k\grave{o}lo$

$\ast \prime$: $\ast \acute{a}vorь$, $\ast dv\acute{i}gn\acute{o}ti$, $\ast b\acute{y}ti$ $\ast \acute{c}in\acute{i}ti$, $\ast opr\acute{a}va$ $\ast sestr\acute{a}$

⁷ M. Moguš (1971a: 80; 2010: 103), na tragu učenja svojih učitelja, ističe da se u praslavenskom i općeslavenskom jeziku cirkumfleks i kratki ostvaruju samo na vanjskim slogovima, inicijalnom i finalnom, a akut na inicijalnom i medijalnom slogu:

početni slog: \hat \acute \prime

središnji slog: \acute \prime

završni slog: \hat \prime \tilde $\`$

Taj stav prihvaća i I. Lukežić (1999: 102–103; 2012: 33) ističući da je takova distribucija naslijeđena iz praslavenskoga jezika i ostala neizmijenjena u općeslavenskom razdoblju.

*~: *stōrža, *děl̥bba, *pŕt̥b *junāk̥, *potrŕbiš̥ *duš̥ G jd.
 *˘: *kòńb; *sèlo *bolžènb, *orbòta

Ovdje navedeni primjeri preuzeti su iz Kapovićeve *Indeksa jezika* (2015: 980–1003) u kojem su rekonstruirani oblici iz posljednje faze praslavenskoga jezika, nakon provedbe Ivšićeva zakona.⁸

U popisu nisu navedeni primjeri za ostvaraj kratkoga neoakuta u završnom slogu, a razlog je tomu što je nejasno kakav je točno ton naglasaka u zadnjem slogu. M. Kapović (2015: 77) pretpostavlja da bi mogao biti uzlazan jer se u dugim slogovima u tom položaju ostvaruje samo uzlazni i navodi primjer I mn. *bogŷ*. Usto, naglasci silazne intonacije mogli su se ostvarivati samo na početnim slogovima. Kako bi se izbjegle nepreciznosti, on bilježi samo silinu (**tręsemó*), a isto se primjenjuje i u ovoj knjizi.

⁸ U dijelu literature, osobito anglosaksonske, taj se zakon nazivlje Stangovim, prema C. Stangu koji je protumačio mehanizam njegova nastanka u prvom izdanju knjige *Slavonic accentuation* objavljenu 1957. godine. Budući da je S. Ivšić taj zakon postavio 1911. godine, dakle 46 godina prije C. Stanga, ovdje će se nazivati Ivšićevim zakonom. Recentna istraživanja J. Užarevića (2016) pokazuju kako je A. Šahmatov u studiji *K istorii serbsko-horvatskih udarenij* iz 1888. godine pokušao teorijski obrazložiti otkriće neoakuta i pri tom „u povijesnome, a donekle i u metodologijskome smislu prethodi Ivšićevu otkriću” (Užarević 2016: 189).

2. NEOCIRKUMFLEKS

Neocirkumfleks je noviji dugi naglasak silazne intonacije koji se razvio na dijelu slavenskoga teritorija u određenim uvjetima. Bilježi se znakom $\hat{}$. Iako je silazne intonacije, kao i dugi cirkumfleks, od njega se razlikuje distribucijom i ponašanjem. Za razliku od dugoga cirkumfleksa koji dolazi samo u početnom slogu, neocirkumfleks dolazi i u početnom i u središnjem slogu. Razlika je i u tome što se ne pomiče prema zakonima koji vrijede za dugi cirkumfleks, poput, primjerice, očekivanoga progresivnoga pomaka cirkumfleksa u slovenskom (slov. **māžeš, dēlaš*, a ne *mažêš, delâš*). Takve su značajke potvrđene u slovenskom, kajkavskom i sjeverozapadnom čakavskom,⁹ s različitim opsegom mogućih pozicija. Neocirkumfleks je po Stangovu mišljenju metatonijskoga postanja i ostvaruje se na osnovi naglašenoj akutom, ali samo onda kada je u sljedećem slogu bio dugi vokal koji se naknadno mogao pokratiti. Prema Stangu (1965: 28) neocirkumfleks je potvrđen u slovenskom, dok je u kajkavskom „vrlo vjerojatan”. Razlog za tu finu distinkciju jest to što autor nije imao dovoljno podataka za kajkavsko, pa piše da se u njemu neocirkumfleks ne potvrđuje u početnom slogu određenoga lika onih pridjeva koji su bili naglašeni. Budući da se u szčak. govorima neocirkumfleks ostvaruje i na prezentskim osnovama onih glagola koji imaju i imali su kratak

⁹ Dio istraživača, uključujući i C. Stanga (1965: 28), tomu dodaje i štokavsko, ali samo u kategoriji određenih pridjeva, u primjerima tipa *prāvī, mālī* i dr. U tim se primjerima međutim ne radi o klasičnom neocirkumfleksu koji bi se imao ostvarivati na mjestu naglašenu akutom ili kratkim cirkumfleksom. U primjerima je ovoga tipa, a radi se o pridjevima n. t. *a* i *c* s neoakutom na vokalu osnove (štok. Posavina *mřtvī, cřnī, bīlī* (Ivšić 1913: 49)), u nštok. neoakut zamijenjen dugim silaznim naglaskom (kao u primjerima tipa *pītā > pītā; sūša > sūša*) i stoga se ne radi o neocirkumfleksu. Usp. i Kapović (2015: 330, bilj. 1222).

vokal nastavka poput glagola *gîneš*, *mâšeš* i sl., ali se ne ostvaruje u imenica u kojih je dugi vokal iza naglasaka u kojima se u slovenskom i kajkavskom taj naglasak ostvaruje (slov. *kâmik*, *mêsec* prema szčak. *kâmîk*, *mîsêc* / *mêšêc*), C. Stang (1965: 27) pretpostavlja da bi najjednostavnije tumačenje ovoga problema bila nepravilnost u izoglosama (*irregularity in the isoglosses*). Tomu u prilog ide, po njegovu mišljenju, i to što neocirkumfleks ne dolazi u jednakom opsegu primjera u svim szčak. govorima pa zaključuje: „This suggest that here, on the edge of the area, we cannot expect to find a perfectly regular development” (1965: 27).

Zbog takve teritorijalne ograničenosti na zapadni dio južnoslavenskoga prostora, C. Stang (1965: 35) zaključuje da je pojava neocirkumfleksa novija i da taj naglasak nije postojao u praslavenskom jeziku.

2.1. Postanak neocirkumfleksa

Usprkos brojnim istraživanjima još uvijek nije postignut konsenzus oko mehanizama nastanka neocirkumfleksa. Teze se grupiraju oko dvaju temeljnih ishodišta. Jedni tvrde da je postanak toga naglasaka uvjetovan fonološkim čimbenicima i najvjerojatnije povezan s redukcijom slaboga poluglasa ili s dužinom u slogu iza naglašenoga (Stang 1957; Stankiewicz 1966; Kortlandt 1976, 2012; Дыбо 2000; Kapović 2015), drugi pretpostavljaju da su razlozi morfološke ili analoške prirode (Kuryłowicz 1960; Jaksche 1965), a treći se zalažu za kombinaciju obaju čimbenika (Lončarić 1996: 45; Langston 2007: 91) tvrdeći kako se primjenom samo jednih smanjuje mogućnost izvođenja validnih zaključaka. Rasprava je još uvijek vrlo aktualna u suvremenoj slavistici (usp. Langston 2007 i Kortlandt 2012) iako se pretežit broj slavista priklanja tezi da je nastanak neocirkumfleksa uvjetovan fonološkim razlozima, a pritom se najčešće spominju dvije pretpostavke:

1. kompenzacijsko duljenje i
2. metatonija.

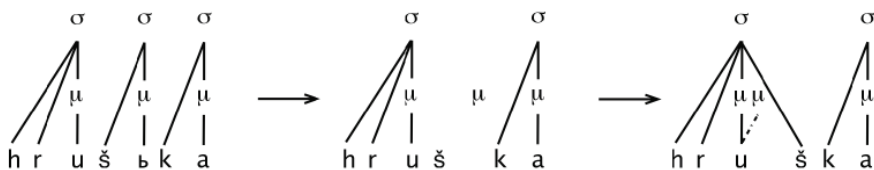
Ad. 1. – Termin *kompensacijsko duljenje* u slavističkoj se literaturi¹⁰ definira na dva načina od kojih bismo prvi mogli odrediti kao kompensacijsko duljenje u širem smislu riječi i odnosi se na duljenje primarno kratkoga vokala nakon pokrate dugih vokala u sljedećem slogu (Kortlandt 1975: 11; Vermeer 1984: 366, 367). Kompensacijsko duljenje u užem smislu riječi definira se također kao duljenje primarno kratkoga vokala, ali samo u slogu kojemu slijedi slog s poluglasom u slabom položaju (*bôg, lêd*) (Timberlake 1983a: 207). M. Kapović (2005b) dopunjava da se to duljenje događa samo u imenica m. r. n. t. c koje su inicijalno imale kratki cirkumfleks na osnovi. Takvo je poimanje termina uvriježeno i u hrvatskoj filologiji. V. A. Dybo donekle povezuje ta dva stava tvrdeći (2000: 21) da je poluglas koji uzrokuje kompensacijsko duljenje u G mn. bio dug (pie. **ōm*):¹¹ G mn. *krāv̄* > *krāv*.

Kompensacijsko je duljenje fonetska mijena koja se po Timberlakeu (1983a: 207) provodila koncem praslavenskoga razdoblja. A. Timberlake postavlja tezu da su slabi poluglasovi reducirani postupno, redukcijom vlastite kvantitete. Ta se redukcija kompenzirala produljenim trajanjem vokala u prethodnom slogu. Suvremenije teorije okreću se prema analizi mora (o tome vidjeti u Langston 2006:¹² 79–83 (prijevod 2015: 107–173)) koja kaže da se pri kraćenju ili redukciji (polu)vokala jedna mora priključuje mori prethodnoga vokala:

¹⁰ Fenomen kompensacijskoga duljenja općelingvistički je i poznat i u drugim jezicima. Definira se kao skup fonoloških pojava pri kojima nestanak jednoga elementa izaziva duljenje drugoga elementa i u osnovi su poznata dva tipa duljenja: CVC pri kojem se gubi dočetni konsonant i izaziva duljenje vokala ($C_1VC_2 > C\bar{V}$) i CVCV pri kojem se prvi vokal dulji zbog redukcije potonjega ($C_1V_1C_2V_2 > C_1\bar{V}_1C_2$). U slavenskim se jezicima potvrđuje CVCV tip kompensacijskoga duljenja, s određenim posebnostima u odnosu na druge jezike. O kompensacijskom duljenju vidjeti više u Kavitskaya (2001).

¹¹ Takvo mišljenje nije općeprihvaćeno. Obično se smatra da je nastavak **ōm* bio činjenica praindoeuropskoga jezika, ali je pokraćen u slavenskim, keltskim i italiskim jezicima (S. Ivšić) ili je poopćen kratki naglasak iz suglasničkih te *i-* i *u-*osnova. Neki, poput Kuznecova, pretpostavljaju supostojanje obaju nastavaka, kratkoga i dugoga. O tome vidjeti u Mihaljević (2014: 63).

¹² K. Langston 2006. godine objavio je knjigu *Čakavian prosody. The Accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatian*. Godine 2015. na hrvatski ju je jezik prevela A. Peti-Stantić, a objavila Matica hrvatska pod naslovom *Čakavska prozodija*. Parafraze u ovoj knjizi navedene su prema hrvatskom prijevodu, a izvornik je spomenut onda kada je to zbog kronologije istraživanja bilo važno.

U literaturi se navodi kako neocirkumfleks nastaje kao rezultat kompenzacijskoga duljenja uslijed gubitka obiju jedinica, poluglasa i zanaglasne dužine (usp. primjerice Vermeer 1975).

Ad. 2. – Termin *metatonija* (*métatonie*) u lingvistiku je uveo Ferdinand de Saussure u članku *A propos de l'accentuation lituanienne* iz 1894. godine i definira je kao zamjenu jedne intonacije drugom. Prema materijalu iz litavskoga, razlikuje zamjenu cirkumfleksa akutom (*métatonie rude*) i zamjenu akuta cirkumfleksom (*métatonie douce*). U najširem i općeprihvaćenom značenju te riječi metatonija označava promjenu bilo kojega od inherentnih distinktivnih obilježja naglasaka. Najčešće se misli na promjenu intonacije, s time da se pojavi prilazi dijakronijski (Derksen 1996: 1), a promjena se događa na istom mjestu. C. Stang začetnik je suvremene slavističke akcentologije u koju je unio brojne novine, međutim, iz tradicionalne je literature zadržao učenje da je metatonija i u baltijskim i u slavenskim jezicima naslijeđena iz baltoslavenskoga. Da se metatonija toga tipa nije nikada razvila u praslavenskom, pokazao je F. Kortlandt (1975).

Temeljna je razlika između metatonije i kompenzacijskoga duljenja u tome što pri metatoniji oponiraju naglasci različite intonacije, a pri kompenzacijskom duljenju naglasci različite kvantitete. Usto, kompenzacijsko duljenje pretpostavlja povezanost s nekom drugom jezičnom jedinicom, u slučaju neocirkumfleksa to je ili zanaglasna dužina ili slabi poluglas. Različiti su i u tome što je kompenzacijsko duljenje fonološki fenomen, dok je metatonija rubno i morfološka jer se uvijek događa u određenim morfološkim kategorijama. Zajedničko im je to što se obje mijene događaju na istom naglasnom mjestu, odnosno nisu rezultat pomaka.

Teorija o metatonijskom postanku neocirkumfleksa starijega je datuma, a postavio ju je C. Stang (1965: 28) na temelju ideja B. de Courtenayja i M. Valjavca koji ističu da je u slov. i kajk. naglasak uzlazne intonacije zamijenjen naglaskom silazne. Međutim, i sam je uvidio povezanost neocirkumfleksa s pokraćenim zanaglasnim dužinama u slovenskom: „In Slovene the forms of the type *stâri* fit into the group of cases of metatony in front of long vowel (which has subsequently been shortened)” (Stang 1965: 28).

Pripadnici nizozemske akcentološke škole odbijaju mogućnost postojanja metatonije u smislu zamjene jedne intonacije drugom u slavenskim jezicima (Kortlandt 1975: IX). Slično je i sa sljedbenicima moskovske akcentološke škole. V. A. Dybo (2000: 21) pojavu naziva *neocirkumfleksnom metatatonijom* („новоциркумфлексная метатония”), a navodnim znacima izražava odmak od takova tradicijskoga termina. Sljedbenici obiju škola danas su manje-više suglasni oko toga da je pojava neocirkumfleksa u dijelu zapadnojužnoslavenskih jezika povezana sa zanaglasnom dužinom ili reduciranim slabim poluglasom. Prema nizozemskoj akcentološkoj školi neocirkumfleks u primjerima tipa *osnôva*, *nosîla*, *glavâmi*, potvrđenim u slovenskom i u kajkavskom, rezultat je niza složenih pojava. Kao polazišni rekonstruiraju se oblici **òsnovā*, **nòsi(H)lā*, **žènaHmīS*. Prema Dyboovu zakonu silina se pomiče progresivno (**osnòvā*, **nosilā*, **ženâmī*), a pokrata nenaglašanih vokala (**osnòva*, **nosila*, **ženâmi*) uzrokovala je kompenzacijsko duljenje prethodnih, naglašanih slogova na kojima je naglasak silazne intonacije – neocirkumfleks (*osnôva*, *nosîla*, *ženâmi*). F. Kortlandt tako zaključuje: „Indeed, I think that compensatory lengthening is the only source of the Slovenian neo-circumflex” (1975: 11). Kompenzacijsko se duljenje potvrđuje i u primjera u kojima se iza kratkoga naglaska koji je akutskoga postanja ostvaruje slabi poluglas (**xrûšbka* > **xrûšbka* > **xrûšbka* > *xrûška*). Prema F. Kortlandtu (2012: 118) neocirkumfleks se u slov. javlja pred dužinama različita postanja:

1. izvorni nenaglašeni dugi vokali i diftonzi (tipa *mîsliš*, *rîbič*)
2. dočetni nenaglašeni slogovi koji su iza naglaska pomaknuta progresivno prema Dyboovu zakonu i kasnije pokraćeni (**òsnovā* > **osnòvā* > **osnòva* > *osnôva*; *ženâmi*; *zabâva*)

3. dugi vokali koji su rezultat Van Wijkova zakona¹³ (*krâja, pîšē, vôlja*)
4. dugi vokali nastali kontrakcijom u dočetnim slogovima (I jd. *lîpo*, N jd. *stâro*).

W. Vermeer (1982) u radu o neocirkumfleksu u sjeverozapadnim čakavskim govorima ne bavi se detaljnije postankom toga naglaska, ali na jednom mjestu (1982: 290) navodi da se može definirati kao rezultat „sekundarnoga duljenja kratkoga naglašenoga vokala.” V. A. Dybo pojavu neocirkumfleksa povezuje sa zanaglasnim dužinama i reduciranim poluglasovima (2000: 23).

K. Langston (2007: 84–86) analizira vezu između neocirkumfleksa i zanaglasnih dužina i ne smatra je isključivim i jedinim čimbenikom razvoja ponajprije stoga što na materijalu iz sjeverozapadnih čakavskih govora (na prezentu glagola s vokalom *e* u nastavku) pokušava dokazati da se u točno određenim morfološkim kategorijama pojavljuje neocirkumfleks koji ne može biti povezan s kompenzacijskim duljenjem. Naime, u sjeverozapadnim čakavskim govorima neocirkumfleks se ostvaruje u glagola s tematskim vokalom *e* koji je primarno bio kratak pa stoga nije mogao nositi zanaglasnu dužinu, a onda je ni izgubiti uslijed čega bi se, kompenzacije radi, produljio naglašeni vokal u prethodnom slogu.¹⁴ Jednako tako, on pokazuje da se u kategoriji određenoga lika pridjeva u szčak. neocirkumfleks ne ostvaruje samo ispred sinkronijski dugih vokala pa njegov postanak ne može biti potaknut kompenzacijskim duljenjem.

Pitanje postanka neocirkumfleksa u literaturi o hrvatskom jeziku bilo je postavljano tek usputno. Rubno su ga se doticali A. Belić (1914, 1935) i S. Ivšić, koji, iako oponenti u mnogočem, neocirkumfleks oba određuju meta-

¹³ *Van Wijkov zakon* protumačio je F. Kortlandt (1994; 2011: 169) kao kompenzacijsko duljenje vokala ispred kojega se pokraćuju udvojeni konsonanti: *pîšē* < **pîšše* < **pěšje* < **pěisje*, *gînē* < **gînne* < **gûbne*, **wôlā* < **wôlla* < **wâlja*. M. Kapović izražava sumnju u takvo tumačenje i Kortlandtovo određenje Van Wijkova zakona (2007: 95) ne prihvaća, a postanak tih dugih vokala tumači kao rezultat duljenja ili kao rezultat preklapanja n. t. *b* i *c*. G. Holzer (2011: 6870) tu pojavu naziva *Kortlandtovim kompenzacijskim duljenjem*.

¹⁴ O tome vidjeti više u poglavlju *Neocirkumfleks u prezentu glagola i zanaglasna dužina u szčak. govorima*.

tonijskim. Da je neocirkumfleks mlađega postanja, pretpostavio je S. Ivšić u radu *Prilog za slavenski akcentat* (1911: 192) u kojem se, primarno posvećenu artikulaciji i etimologiji neoakuta, problemu postanka neocirkumfleksa ne posvećuje osobita pozornost. Nešto opširnije o tome progovara u trećoj bilješci na stranicama 192. i 193. opservirajući da se neocirkumfleks uvijek ostvaruje na mjestu praslavenskoga akuta. U radu *Jezik Hrvata kajkavaca* također ne raspravlja detaljnije o etimologiji neocirkumfleksa, ali ga određuje metatonijskim (1996: 55). Primjere tipa *gîneš* iz senjskoga govora u svom radu (1951: 363) naziva *sjevernočakavskom metatonijom*. Na tragu ovih dvaju velikana slavenske akcentologije, tezu su prihvatili gotovo svi hrvatski dijalektolozi starije (Junković 1973: 9; Brozović 1988: 85; Moguš 1988: 168; Lukežić 1990: 95; 2012: 55 i dr.), ali i oni srednje generacije (Menac-Mihalić 1993: 126; Lisac 2009: 79; Vranić 2005: 238; Blažeka 2000: 36 i dr.).¹⁵ M. Lončarić pojavu neocirkumfleksa tumači na oba načina, pa je dio primjera po njegovu mišljenju uvjetovan metatonijom, dio kompenzacijskim duljenjem, a dio ih je potekao i iz kontrakcija. „Kao posebnu karakteristiku kajkavštine” ističe „da se novi cirkumfleks obično nalazi u kategorijama gdje mu je slijedio dugi vokal, starijeg i mlađeg postanja (” - > ^ ~) (...)” (1996: 45). Na tragu S. Ivšića, A. Celinić (2010: 29) nazivlje taj naglasak *metatonijskim*. Čini se da se u kroatističkoj i južnoslavističkoj literaturi pojam *metatonija* počeo shvaćati drugačije no što je njegovo primarno značenje (alternacija dvaju naglasaka različitih intonacija) te počinje poprimati značenje zamjene vrste naglasaka na istom naglasnom mjestu. Budući da je pojava neocirkumfleksa šire (zapadnojužno)slavenska pojava, valja je i spoznavati u tom kontekstu. Uporaba termina *metatonijski cirkumfleks* pa onda i specifičnoga termina *sjevernočakavska metatonija* u kroatističkoj, ali i ukupnoj južnoslavističkoj literaturi odraz je više tradicijskih razloga nego sustavnijega promišljanja o njegovu podrijetlu. O postanku neocirkumfleksa u kroatističkoj je literaturi sustavno pisao M. Kapović (2015: 272–363) i on na tragu suvremenih spoznaja

¹⁵ I autorica je ovih redaka u svojoj doktorskoj disertaciji posvećenoj naglasnim tipovima imenica i glagola (2006a) u sjeverozapadnim čakavskim govorima, ali i u nekim kasnijim radovima (usp. Zubčić 2003; 2004; 2006b; 2007; Zubčić – Sanković 2008) rabila termine *sjevernočakavska metatonija* i *metatonijski cirkumfleks* slijedeći tradiciju i bez pretenzija da termin upućuje na postanak.

taj naglasak ni na koji način ne dovodi u vezu s metatonijom već ističe da „sam naziv obično pokriva više različitih fenomena koji su se dogodili u nekim općeslavenskim dijalektima ili u povijesti zasebnih jezika/dijalekata” (2015: 272), a oni mogu biti različita postanja. Vrlo sličnu tezu postavio je i J. Rigler (1977: 37). M. Kapović (2015: 274) izdvaja četiri osnovna tipa neocirkumfleksa:

- „1) neocirkumfleks na mjestu staroga akuta:
 - a) neocirkumfleks u g. tipa *kôrvъ (J/Zslav.)
 - b) neocirkumfleks u nizu kategorija (sln/kajk, ograničeno na čak. S)
 - c) neocirkumfleks ispred *-Cъ/ьC (sln/kajk)
- 2) kontrakcijski neocirkumfleks.”

Od ovih se četiriju osnovnih tipova neocirkumfleksa u sjeverozapadnom čakavskom potvrđuju svi osim 1.c).

Čini se da se za svaku postavljenu tezu, u raznolikom južnoslavenskom dijalekatskom kontinuumu mogu uvijek naći podatci koji je opovrgavaju. To upućuje na dvoje: ili se pri analizi koristimo neodgovarajućim metodološkim principima pa različite jezične procese nastojimo tumačiti istim jezičnim zakonima/pravilima ili se uistinu ne može govoriti o jednoobraznom postanku toga naglasaka, kako su istaknuli V. A. Dybo (2000: 23) i M. Kapović (2015: 272). Ipak, kroz višedesetljetnu se disonantnu raspravu iskristaliziralo nešto teza koje su manje-više prihvaćene pa ćemo ovdje raspravu okrenuti i poći od općeprihvaćenih mjesta, a ne od onih u kojima se istraživači razilaze:

1. Postanak je kontrakcijskoga neocirkumfleksa posve jasan. On nastaje pri kontrakciji dvaju vokala, obično nakon ispadanja intervokalnoga *j*, s time da je, prije kontrakcije, na prvom vokalu slijeda bio jedan od kratkih naglasaka (‘, " < *, *"): *motájěšъ > *motáěšъ > *motáš. Takva je kontrakcija zabilježena i u zapadnim slavenskim jezicima poput češkoga: *lájati > *lāati > *lāti > češ. lāti (prema Kapović 2015: 340). Različita je sudbina toga naglasaka pa dok u čakavskom uglavnom ostaje na starom mjestu (Orbanići: *motàt* : *motáš* (Kalsbeek 1998), Novi: *igràt* : *igráš* (Belić 1909)) kao dio n. t. c, ili se u prezentu i oblicima tvorenim od prezentske osnove silina pomiče na prethodni vokal

(Rab: *voṅàt* : *vòṅjan* (Kušar 1894: 43), Orlec: *kopàt* : *kōpa* (Houtzagers 1985)) kao dio n. t. b, u štokavskom „u nekim govorima nalazimo isključivo tip *kòpām*, u drugima nalazimo isključivo *kōpām*, a u trećima nalazimo oba tipa ovisno o glagolu” Kapović (2015: 343). U kajkavskom su mogući svi ostvaraji.

2. Neocirkumfleks se razvija primarno na mjestu staroga akuta (*): **vodāmī* > *vodâmi*, **čĩstĩ* > *čĩsti*. Da je stari akut izravno zamijenjen neocirkumfleksom, moglo bi se govoriti o metatoniji jer se dva naglasaka razlikuju samo po intonaciji. Međutim, neocirkumfleks se javlja nakon što se akut pokrati,¹⁶ a to je vidljivo po tome što se u sustavima u kojima nema neocirkumfleksa u određenim kategorijama na mjestu gdje ga očekujemo ostvaruje kratki naglasak (*lâje* : *lâje*, *kupûjemo* : *kupûjemo*; *debêlĩ* : *debêlĩ* i sl.). Stav je većine istraživača da se neocirkumfleks ostvaruje (ili se je u jednom trenutku jezičnoga razvoja ostvarivao) u slogu ispred dugoga nenaglašenoga sloga koji je najčešće pokraćen pa se pretpostavlja da bi upravo pokrata te dužine mogla biti razlogom za pojavu novoga naglasaka drugačije intonacije. Kako mehanizam metatonije nije potaknut promjenom kvantitete okolnih slogova, pretpostavlja se da je skraćivanje dužine moglo potaknuti produljenje naglašenoga vokala, a to pak dalje da je taj primarno starim akutom naglašen vokal morao biti pokraćen. Naglasak koji nastaje pokratom staroga akuta jednak je onom kratkom naglasku koji nastaje kao rezultat jednačenja odraza kratkoga cirkumfleksa i kratkoga neoakuta (*, *` > *'): **vodāmī* > **vodāmī* > **vodâmi*, **čĩstĩ* > *čĩstĩ* > *čĩsti*. Budući da na terenu imamo zabilježene i ostvaraje s kratkim naglaskom, koji je kontinuanta akuta (čak.: Grobnik: *ženâmi*, *nogâmi*, *lopâtûn*, *orĩhĩh* (Lukežić – Zubčić 2007); Crikvenica: *zemljâmi*, *hćerâmi* (Ivančić-Dusper – Bašić: 2013); Pag, Metajna: *bogâti*, *čĩsti* (Vranić 2011: 114)), ali i s neocirkumfleksom (kajk.: Đurđevac: *bogâti*, *Šašnâta* (Maresić – Miholek 2011); čak.: Grobnik: *bogâti*, *slâbi* (Lukežić – Zubčić 2007) i sl.)), pretpostavlja se da je akut najprije pokraćen, a potom naknadno produljen. Takav se razvoj dakle dovodi u vezu s duljenjem.

¹⁶ Valja ovdje dodati da ima istraživača (usp. F. Kortlandt 1975; Greenberg 2007) koji tvrde da je u akutskim slogovima, dakle onima koji su glotalizirani, kvantiteta irelevantna (za razliku od cirkumfleksnih) (o tome vidjeti više u Mandić (2011: 106, 197)). Ako je tomu tako, onda akut nikada nije bio dug, pa onda ni pokraćen.

Različiti su stavovi o kronologiji mijena. Prema G. Holzeru (2011: 65–74) pokrata akuta uslijedila je nakon duljenja kratkih samoglasnika i kontrakcija koji se ističu kao mehanizmi za nastanak neocirkumfleksa, dok M. Kapović ustanovljuje obrnut proces prema kojem je stari akut pokraćen prije klasičnoga kompenzacijskoga duljenja i duljenja ispred dužine (2015: 623–631) i zaključuje: „Do nastanka je neocirkumfleksa zacijelo došlo nakon kraćenja staroga akuta (no prije njegova izjednačavanja s odrazima *` i *`´)” (2015: 278). S obzirom na utvrđenu povezanost pojave neocirkumfleksa s fenomenom duljenja povezanim s postojećim ili utrnutim dužinama u sljedećem slogu, priklanam se Kapovićevoj kronologiji.

3. Pojava neocirkumfleksa usko je povezana s dužinom u slogu koji slijedi

Pritom se postavlja pitanje tempa uspostave neocirkumfleksa u odnosu prema zanaglasnoj dužini, a izdvajaju se tri mogućnosti:

- neocirkumfleks je razvijen u trenutku kada je pokraćena zanaglasna dužina, kao svojevrsna kompenzacija (**vodāmī* > **vodāmī* > **vodāmi* > *vodāmi*, **čīstī* > **čīstī* > **čīsti* > *čīsti*);
- do pokrate zanaglasne dužine došlo je nakon razvoja cirkumfleksa (**vodāmī* > **vodāmī* > *vodāmī* > *vodāmi*, **čīstī* > **čīstī* > *čīstī* > *čīsti*);
- proces razvoja cirkumfleksa bio je dugotrajniji i trajao je onoliko koliko je trajala pokrata zanaglasne dužine, dakle, proces duljenja i kraćenja bili su paralelni.

Prihvatimo li pretpostavku da je uzrok nastanka neocirkumfleksa kompenzacijsko duljenje (dakle ono potaknuto pokratom zanaglasne dužine), mogući su kao realni prvi i treći scenarij. Međutim, u szčak. govorima u kojima je očuvana opreka po kvantiteti u slogu iza naglašenoga¹⁷ potvrđeni su primjeri s neocirkumfleksom i zanaglasnom dužinom (Novi Vinodolski: *dumbôkī*, *visôkī*, *zelênī* (Беличь 1909: 233, 242); Kastav: *dûgī*, *sītī*, *slâbī* (Белић 1914); *mâlī* (Jardas 1957); Grobnik: *bogâtī*, *nosâtī* (Lukežić – Zubčić 2007). Oni upućuju na to da je neocirkumfleks razvijen prije pokrate zanaglasne

¹⁷ U kajk. su zanaglasne dužine pokraćene pa se isto ne može utvrditi u njima.

dužine što relativizira tezu o kompenzacijskom duljenju ako ga poimamo kao duljenje u zamjenu za pokraćenu dužinu.

Neovisno o svemu, u glavnini se literature pojava neocirkumfleksa povezuje sa zanaglasnim dužinama pa će se daljnja analiza usmjeriti upravo na zanaglasne dužine, njihovo podrijetlo, starinu i povezanost s neocirkumfleksom.

2.1.1. Naglašene i nenaglašene dužine i neocirkumfleks

Početak 21. stoljeća donio je slavenskoj akcentologiji plodonosnu i dinamičnu raspravu o postanku i statusu dužina u slavenskim jezicima. M. Kapović u trima¹⁸ je radovima (2003; 2005a; 2005b) ponudio svoje viđenje razvoja i statusa naglašanih i nenaglašanih dužina u slavenskim jezicima. Ti su njegovi radovi naišli na različitu recepciju stručne javnosti. Iste ih je 2005. godine G. Holzer prihvatio (i ponovio to u svojoj knjizi iz 2007.), a F. Kortlandt odbacio znatan dio. U članku (2005c) M. Kapović je obranio svoje teze.

M. Kapović razlikuje stare dužine, naslijeđene iz praslavenskoga jezika, i one novije koje su nastajale i nakon općeslavenskoga razdoblja. Dok su prve zajedničke velikomu dijelu slavenskih jezika, novije se razvijaju u svakom jeziku različito, ali s nekim zajedničkim tendencijama.

I. Stare dužine (Kapović 2005b):

1. od staroga akuta (hrv. *kràva*, ali češ. *kráva*),
2. od staroga dugoga cirkumfleksa (hrv. *mêso*, ali češ. *maso*; hrv. *grâd*, ali *gràdovi*),
3. od novoga akuta (čak. *pŭt*),
4. od stare prednaglasne dužine (**glāvà* > hrv. *gláva*, ali *glàvica*),
5. od stare zanaglasne dužine (hrv. *mjēsēc*, ali *mjěsečnica*; hrv. *gđlŭb*, ali češ. *holub*).

¹⁸ Rad 2005c reakcija je autora na kritike, a dio je polemike koju je otvorio F. Kortlandt (2005).

II. Nove dužine (Kapović 2005a):

6. duljenje završnoga sloga u N jd. jednine naglasnoga tipa *c* (**bõgъ* > **bõg*; **gõvorъ* > *gõvõr*),
7. stezanje vokalā (*äa* > *â*: **põjāsъ* > **põāsъ* > *pās*; *aä* > *ã*: **gospojä* > **gospoä* > *gospã*),
8. duljenje zbog otpadanja poluglasâ u prethodnom slogu (*-*bye* > -*jē*: *sudē*, *pīcē*; *-*bstvo* > -*stvō*: *diťinstvō*, *poglav°ārstvō*),
9. duljenje u nekih imenica n. t. *b* (*dvõr*, *jēž*, *nõž*),
10. duljenje pred sonantima u pozicijama -*VR*C- i -*VR*# (nštok. *lõvac* ~ *lõvca*, čak. *slàma* ~ *slãmka*; *stâr* / *stãr*),
11. dužina u genitivu množine (*ženä* ~ G mn. čak. *žēn*, nštok. *žénä*; *kùca* ~ G mn. čak. *kùc*, nštok. *kùcã*),
12. dužina u vokalu nastavka prezenta (*vĩdĩš* < **vĩdĩšъ*, *letĩš* < **letĩšъ*; *kopãš* < **kopãjeshъ*; sekundarno *ljěžěš*),
13. mlađe duljenje ispred sonanta u završnom slogu u štokavskom (*kãmēn*, *sjěvēr*),
14. razna analogijska duljenja,
15. kanovačko duljenje (*séstra*, *život*).

Od pozicija zanimljivih za ovo istraživanje, ovom bi popisu pozicija u kojima je u hrvatskom dužina trebalo bi dodati još:

16. duljenje akuta u slogu dvosložnih i višesložnih riječi iza kojega je reduciran poluglas, tipa *hrûška*, *svãdba*.

S nastankom neocirkumfleksa u hrvatskom jeziku povezana su duljenja navedena pod brojevima: 5, 7, 10, 11, 12, 16 i u nastavku ćemo se usredotočiti na njih.

Ad. 5. – Od starih dužina koje su u hrvatskom povezane s neocirkumfleksom, izdvajaju se stare zanaglasne dužine. U kajkavskom se na vokalu osnove takvih riječi ostvaruje neocirkumfleks: *cēstar*, *mlīnar*, *ribnák* (Lončarić 1996: 44); Đurđevac: *mlīneç*, *pâzuj* ali *měšec* (Maresić – Miholek 2011); Varaždin: *cēstar*, *mlīnar*, *pãvuk* (Lipljin 2002); voćanski kraj: *mlĩnqr*

(i *ml̃ñaric̃q̃*), *j̃strup* ‘jastreb’, *r̃ibič* (Celinić 2015: 35); *j̃streb* (prema Langston 2007: 78), *m̃ȅsec* (Kortlandt 2012: 118)). U istim se pozicijama neocirkumfleks potvrđuje i u slovenskom: *ml̃nar*, *m̃ȅsec*, *j̃streb* (Langston 2007, Kortlandt 2012). U čakavskom (Grobnik: *m̃sȅc*, *j̃šm̃ik* (Lukežić – Zubčić 2007); Kompolje: *c̃ȅstar*, *p̃ȅkar*, *m̃sȅc* (Kranjčević 2003); Medulin: *j̃streb*, *m̃sȅc*, *p̃ȅzuh* (Peruško 2010); Brusje: *m̃sȅc* (Dulčić 1985); Brač: *m̃sȅc*, *ml̃nar* (Šimunović 2006)) i štokavskom (lički: *m̃sȅc*, *c̃ȅst̃ar* (Milković 2009)) na tom se mjestu ostvaruje kratki silazni naglasak. Svi su oni u praslavenskom jeziku bili naglašeni akutom, koji je u hrvatskom bio pokraćen, a potom u dijelu sustava sekundarno produljen. Bili su dijelom n. t. *a*, što znači da je naglasak u svim oblicima bio na istom vokalu osnove: **m̃ěšȅcb̃* > **m̃ěšȅcb̃* > **m̃ěsȅc̃* / **m̃ȅsec̃*.

Znatno je češće neocirkumfleks povezan uz novije dužine.

Ad. 7. – Neocirkumfleks nastaje pri kontrakciji dvaju vokala od kojih je silina bila na prvom, a koji su bili najčešće razdvojeni intervokalnim *j* (*zñajete* > *zñàete* > *zñàte*; *z̃ajec* > *z̃àec* > *z̃ȅc*). Taj je neocirkumfleks potvrđen u čakavskom (Grobnik, Kompolje: *p̃às* ‘pojas’, *z̃ȅc* (Lukežić – Zubčić 2007; Kranjčević 2003); Orbančići: *p̃às*, *z̃ȅc* (Kalsbeek 1998); Brač: *p̃òs*, *z̃ȅc* (Šimunović 2006)), kajkavskom i štokavskom (Đurđevac: *zñàmo* (Maresić – Miholek 2011); Varaždin: *p̃às*, *zñàmo*, ali *z̃ajȅc* (Lipljin 2002); lički: *p̃às*, *z̃ȅc*, *zñàm* (Milković 2009); slavonski, baranjski, srijemski: *p̃às*, *z̃ȅc* (Jakšić 2015)). U slovenskom je potvrđeno *p̃às*, dok u primjeru *z̃ajec* ne dolazi do ispadanja intervokalnoga *j* i kontrakcije. Međutim, silina na prvom vokalu upućuje na to da se radi o primjeru istoga tipa. Kontrakcijom dvaju nenaglašanih vokala nastaje dugi nenaglašeni vokal (**ȳ̃̄* > **ỹ̄* > **ỹ̄* > **ȳ̄* > *ī*), a ta je pojava, nakon ispadanja intervokalnoga *j*, potvrđena i u određenom liku pridjeva. Ispred te zanaglasne dužine, na vokalu se osnove u slovenskom, kajkavskom i sjeverozapadnom čakavskom dolazi neocirkumfleks (slov.: *st̃ari*, *bog̃àto*; kajk.: *s̃iti*, *bog̃àti* (Lončarić 1996: 44); szčak.: *last̃iṽi*, *rj̃àṽi*, *m̃àli*, *vis̃òk̃i* (Langston 2015: 252)).

Ad. 11. – dužina u genitivu množine (*žeñà* ~ G mn. čak. *ž̃ȅn*, nštok. *ž̃ȅñā*; *kùća* ~ G mn. čak. *kùć*, nštok. *kùćā*). Neovisno o tome je li u G mn. imenica svih triju naglasnih tipova nulti nastavak ili nastavak *-ā*, vokal ispred njih,

naglašen ili nenaglašen, uvijek je dug. Ako je bio naglašen i imao nulti nastavak, u imenica n. t. *b* i *c* na tom se vokalu osnove ostvaruje neoakut (čak.: n. t. *b* *krōv* (< **krov̆*) ~ G mn. *krōv*; n. t. *c* *trāvà* / *sestrà* ~ G mn. *trāv* / *sestār* / *sèstār*), a u imenica n. t. *a* neocirkumfleks (*jàma* ~ čak. G mn. *jām*). Ako je nastavak *-ā*, u n. t. *b* i *c* ostvaruje se uzlazni dugi naglasak (štok. *crvā*, *trāvā*), a u n. t. *a* dugi silazni (nštok. *krāvā*). Ako se pak radi o imenicama s nenaglašenim nepostojanim *a*, ono je obavezno dugo (usp. Crikvenica: *cèplja* ~ G mn. *cèpālji*; *kōrda* ~ G mn. *kōrād* (Ivančić-Dusper – Bašić 2013)). Nama je ovdje zanimljiv samo neocirkumfleks koji se ostvaruje u imenica n. t. *a*, a on se potvrđuje u kajkavskom (*krāv*, *brātov*, *mēst* (Lončarić 1996: 44); Varaždin: *krāf* (Lipljin 2002)) i čakavskom (Grobnik: *dlāka* ~ G mn. *dlāk* (Lukežić – Zubčić 2007); Orlec: *siromāh* ~ G mn. *siromāh* (Houtzagers 1985); Brusje: *lučica* ~ G mn. *lučic*, *suhanīc* ~ G mn. *suhanīc* / *suhanīcīh* (Dulčić 1985)).

Ad. 12. – Dužina u vokalu nastavka prezenta. U hrvatskom su jeziku vokali *i* i *a* u nastavcima prezenta dugi (*vīdīš* < **vīdīšb*, *lētīš* / *letīš* < **letīšb*), s time da je *ā* kontrakcijskoga postanja (*kopāš* < **kopāješb*; *pītāš* < **pītāš* < **pītāešb* < **pītāješb*). Vokal *e* izvorno je kratak i kad je naglašen (*rečēš*, *tūčēte*) i nenaglašen (*hōčeš*). Jednako je i u češkom i u slovačkom (Kapović 2005a: 57). Međutim, u suvremenim govorima koji čuvaju opreku po kvantiteti u slogu iza naglašenoga moguć je dugi nastavačni *-e*. Tako je i u standardnom jeziku utemeljenu na štokavskoj osnovici pa je dugi nastavačni *e* u prezentu svih glagola sedam razreda 1. vrste (1. *bōsti*, *bōdēm*; 2. *dūpsti*, *dūbēm*; 3. *strīci*, *strīžēm*; 4. *ūprijēti*, *ūprēm*; 5. *čūti*, *čūjēm*; 6. *bīti*, *bījēš*; 7. *brāti*, *bērēm*), u glagola 2. vrste (*zīnūti*, *zīnēmo*), u nekih razreda 5. vrste (2. *bljūvati*, *bljūjēm*; 3. *mīcati*, *mīčēmo*) i u glagola 6. vrste (*kupōvati*, *kūpujēm*).¹⁹ Samo glagoli 1. vrste „mogu imati i kratke slogove u nastavcima” (Babić i dr. 1991: 680). Dijalekatski materijal nudi ponešto drugačiju sliku, akcenatski arhaičniju, pa je u sustavima s očuvanom oprekom po kvantiteti u slogu iza naglašenoga nastavačni *e* često kratak. Osobito je to često u čakavskim govorima. Dugi je nenaglašeni nastavačni *e* u prezentu sekundarnoga postanja.²⁰ M. Kapović

¹⁹ Klasifikacija preuzeta iz Babić i dr. (1991: 680–695).

²⁰ Budući da je ta tema bitna za ovu knjigu, prikazat će se detaljnije u dijelu knjige o neocirkumfleksu u sjeverozapadnim čakavskim govorima.

pretpostavlja da se je dužina: „veznih samoglasa *-ī-* i *-ā-* proširila na *-e-* u n. t. *a* i *b* (odatle *kòljēš* : *zòveš*)” (2005a: 57, 58).

Zanaglasna dužina na vokalu nastavka prezenta nerijetko se ističe kao mehanizam koji potiče razvoj neocirkumfleksa na vokalu osnove. U štokavskom ta pojava nije zabilježena dok je u kajkavskom svaki pokraćeni stari akut na vokalima osnove naknadno produljen u slogu ispred dugoga nenaglašenoga: *pîjēm, gîņēm, kupûjēm; vîdim; dĕlam* (Lončarić 1996: 44); Đurđevac: *pîjē, vîdi*, ali i *kupûjē* (Maresić – Miholek 2011); voćanski kraj: *vîdim, diĕlaš, mĕčiš (se), kûxq, trîēsne, upâdne* (Celinić 2015: 36)). Isto je i u slovenskom (Langston 2007: 77; Kortlandt 2012: 118). U čak. situacija nije jednolična. U jugoistočnim i središnjim čakavskim govorima neocirkumfleks se ne javlja u prezentima glagola s akutskom osnovom (Kolan: *lâje, sîjen; mîsliš; dĕlat* (Oštarić 2005: 14, 15); Ist: *lâjin, pirûje; umûknin, cmârin; kîman* (Smoljan 2015); Susak: *nadîjen, plîjen, zamlajûjes; bĕti, cîsti; katârjamo* (Hamm – Hraste – Guberina 1956); Kompolje: *kăplje, šîjen, kupûjen; ĉîstin, potôpin; preĉûškan* (Kranjčević 2003); Brusje: *umîjen, pjûnen, bîjen; bîlin, imbûrtin; hûnjon, pjûskon* (Dulčić 1985); Brač: *kupûjen, dĕgnen, umîjen; vîdin, glĕdon, ĉîstin* (Šimunović 2006)). U sjeverozapadnim čakavskim govorima neocirkumfleks je potvrđen u dijelu takvih glagola (Grobnik: *gînete, lâje, trûjete, bûdĕn* (Lukežić – Zubčić 2007); Crikvenica: *plâĉĕn, ubîješ, ĉûješ, lĕgne, lâje* (Ivančić-Dusper – Bašić 2013: 12); Boljun: *kupûjen, kâpnejo, umîjo, umirûjem* (Francetić 2015)) i to samo u onih s nastavcima s vokalom *e*. Budući da je ovo važna kategorija, posvetit ćemo joj se kasnije temeljitije.

Ad. 13. – Novije duljenje u završnom slogu zatvorenu sonantom u imenica m. r. Ono je posljedica ujednačavanja n. t. *a* i n. t. *c*. Naime, u imenica m. r. n. t. *c* dulji se slog ispred nastavka *i*, ako je riječ dvosložna ili višesložna, zadnji vokal osnove nosi nenaglašenu dužinu (*kĕrāk*, čak. *lĕpîž*). Analogijom prema tome u imenica n. t. *a* slične ili iste strukture, dulji se isti slog (*gûštĕr, jăvĕr, štākĕr* i dr.). Ta je pojava zabilježena u štokavskom (Kapović 2005a: 58). U čakavskom je potvrđeno isto duljenje, a govori u kojima je očuvana opreka po kvantiteti u slogu iza naglašenoga najbolje svjedoče o tom (Grobnik: *kûšĉĕr, jăsĕn* (Lukežić – Zubčić 2007); Crikvenica: *jăšmĭk, šîntâr* (Ivančić-Dusper –

Bašić 2013)). U čakavskom je ovo duljenje zabilježeno samo u N jd. (i A jd. im. koje znače neživo), a u ostalim je oblicima paradigme (izuzev u G mn., o čemu je govoreno prije) taj vokal kratak, što upućuje na činjenicu da je ono uvjetovano pozicijski, tj. da se ostvaruje samo u slogu zatvorenu sonantom. Međutim, primjeri tipa *pāvūk*, *mīšnjāk* u kojima je zanaglasna dužina u svim oblicima paradigme, potvrđuju rasprostranjenost ovoga duljenja i u čakavskom. U kajkavskom se u primjerima toga tipa dulji naglašeni vokal i dolazi neocirkumfleks (*gâvran*, *pâvuk* (Lončarić 1996: 44); Đurđevac: *pâvok*, ali *jâšen* (Maresić – Miholek 2011); voćanski kraj: *gâvran*, *pâvuk* (Celinić 2015: 35); Varaždin: *gâvran*, *pâvuk*, *gâvran* (Lipljin 2002)). Isto je i u slovenskom: *jâvor*.

Ad. 16. – U kajkavskom i slovenskom u dvosložnih i višesložnih riječi dolazi neocirkumfleks na mjestu akuta u slogu iza kojega je reduciran poluglas (*svâtъba > svâtēba > svâdba / svâdba).

Evidentno je da duljenja koja rezultiraju neocirkumfleksima nemaju jednak doseg u zapadnim južnoslavenskim jezicima, a kako podatci o rasprostranjenosti te izoglose mogu svjedočiti o načinima njezina širenja te mogu možda pomoći u određenju postanka, dalje će se izložiti njihova rasprostranjenost:

a) Neocirkumfleks u slovenskom, kajkavskom, čakavskom i štokavskom: 7 (kontrakcije *âa* > *â* na osnovi, tipa *zêc*); 11 (G mn., tipa *knjîg* / *knjîgâ*);

b) Neocirkumfleks u slovenskom i kajkavskom: 5 (stare zanaglasne dužine, tipa *mlînar*); 13 (novije zanaglasne dužine, tipa *gâvran*); 16 (novije dužine tipa *svâdba*);

c) Neocirkumfleks u slovenskom, kajkavskom i sjeverozapadnom čakavskom: 7 (kontrakcije *aa* > *â* u nastavku, tipa *bogâtî*); 12 (u slovenskom i kajkavskom u svih glagola s akutskom osnovom, a u sjeverozapadnom čakavskom samo u onih s nastavcima koji imaju vokal *e*).

Najprošireniji je neocirkumfleks u G mn. imenica n. t. *a* (*jâma* : *jâm*) i u kontrahiranim oblicima (*znâjete* > *znâete* > *znâte*). Budući da se isti potvrđuju i u književnim jezicima sa štokavskom osnovicom, hrvatskom (Anić 1998), srpskom (Бујанић 2011), bosanskom (*Halilović* i dr. 2010) i crnogorskom književnom jeziku (*Rječnik* 2016), te u slovenskom, evidentno je da se radi o

relativno staroj jezičnoj značajci koja je zajednička svim zapadnojužnoslavenskim jezicima. S obzirom na činjenicu da je neocirkumfleks u G mn. imenica m. i ž. r. n. t. *a* potvrđen i u češkom jeziku (Kapović 2015: 274), moguće je pretpostaviti da je to jedna od najstarijih kategorija u kojima se javlja neocirkumfleks, a njegovu pojavu datirati u općeslavensko razdoblje. Zajedničko je ovim pozicijama i to što ni na koji način nisu povezane sa zanaglasnom dužinom. Radno ćemo ovaj neocirkumfleks nazivati *starijim* i nećemo se dalje baviti njime.²¹ Stariji neocirkumfleks dolazi:

1. na mjestu staroga akuta u G mn., tipa *krâv, brâtov*;
2. kao rezultat kontrakcija, tipa *zêc, znâte*.

Zanimljiviji su nam ovdje neocirkumfleks koji se ostvaruju samo na zapadnom dijelu zapadnojužnoslavenskoga teritorija, u slovenskom, kajkavskom i sjeverozapadnom čakavskom. Oni se u stručnoj literaturi najčešće povezuju sa zanaglasnom dužinom novijega postanja.²²

S obzirom na stupanj proširenosti u slavenskim jezicima i s obzirom na postanje, dvije su vrste neocirkumfleksa: stariji je neocirkumfleks povezan uz kontrakciju ili uz gubitak poluglasa i on se potvrđuje na širokom zapadnojužnoslavenskom području, dok se noviji ostvaruje za zapadnom dijelu zapadnojužnoslavenskoga područja i obično se povezuje uz zanaglasnu dužinu, odnosno uz kompenzacijsko duljenje u svim trima sustavima: slovenskom, kajkavkom i

²¹ D. Mandić (2009) ponudio je istovjetnu „podjelu” neoakuta na primjeru jugozapadnih istarskih govora. On naime razlikuje *stariji novi akut* koji je nastao u općeslavenskom razdoblju i koji je u istraživanim govorima zamijenjen silaznim tonom. U kasnijem se jezičnom razvoju u tim govorima javlja *noviji akut* koji je nastao retrakcijom na prethodni slog u raznim uvjetima (usp. primjerice Pomer: *n̄smo* (< *n̄ism̄o*); *jêzik* (< *jezik*)).

²² Prema M. Kapoviću (2015: 502) tri su osnovna tipa zanaglasnih dužina:
 „a. zanaglasne cirkumfektirane dužine u neposljednem slogu (npr. **gòlq̄bь* G. **gòlq̄bi*)
 b. zanaglasne akutirane dužine u neposljednem slogu (npr. **kôrvāma* usp. **røkāma* za akut pod naglaskom)

c. zanaglasne dužine u zadnjem (otvorenom) slogu (npr. **kôrvā*).”

Osim u tipu, ove se dužine međusobno razlikuju i po svojim odrazima u slavenskim jezicima. Budući da se neocirkumfleks u kajk. i slov. realizira u jednakoj mjeri ispred dužina svih triju tipova (usp. a. *gâvran, jâstreb, cêstar*; b. *rokâmi, molîla*; c. I mn. *brâti, prâgi*), nema potrebe izdvajati tipove zanaglasnih dužina.

sjeverozapadnom čakavskom. Međutim, materijal iz szčak. govora koji će biti podastrt u ovoj knjizi pokazat će i drugačije stanje. Protuargument tezi o kompenzacijskom postanju neocirkumfleksa proizlazi i iz usporedbe podataka. Naime, nedvojbeno je da su primjeri tipa *Bôg* i *lêd* nastali kompenzacijom za izgubljeni poluglas. Ti su primjeri u psl. imali kratki cirkumfleks na osnovi (**bôgv*, **lêdv*, **kôrakv*, **ôbvolkv*, **gôvorv*) koji se kasnije produžio. Ako je slog ispred reduciranoga poluglasa bio naglašen, na njemu se ostvaruje dugi naglasak silazne intonacije (kajk.: Đurđevac: *Bôg*, *lêđ* (Maresić – Miholek 2011), Varaždin: *Bôk*, *lêt* (Lipljin 2002); čak.: Ist: *Bôg* (Smoljan 2015), Medulin: *Bôg* (Peruško 2010), Orbanici: *b^uôh* (Kalsbeek 1998), Grobnik: *Bôg* (Lukežić – Zubčić 2007), Crikvenica: *Bôg* (Ivančić-Dusper – Bašić 2013), Brusje: *Bôg* (Dulčić 1985), Brač: *Bôg*, *lêd* (Šimunović 2006); štok.: lički: *Bôg* (Milković 2009), slavonski, baranjski, srijemski: *Bôg* (Jakšić 2015)), ako je pak bio nenaglašen, sekundarno se dulji (čak.: Grobnik: *kôrāk*, *ôblāk* (Lukežić – Zubčić 2007), Crikvenica: *kôrēn* (Ivančić-Dusper – Bašić 2013); štok.: lički: *kôrīn*, *kôračāj* (Milković 2009), imotsko-bekijski: *kôrāk*, *kôrēn* (Šamija 2004); u kajk. je dokinuta opreka po kvantiteti u slogu iza naglašenoga pa nema potvrda za ovu pojavu). Jednako je i u svim književnim jezicima sa štokavskom osnovicom. U suvremenom slovenskom u višesložnim riječima u tim primjerima dolazi do progresivnoga pomaka siline pa je naglašen dočetni slog (*korāk*, *oblāk*). U jednosložnima je *bôg*, *lêd*. Primjeri ovoga tipa pripadali su n. t. c.

Naglasak u imenica tipa *lêd* i *zêc*, neovisno o tome što je na sinkronijskoj razini isti (^), nije istoga postanja o čemu najbolje svjedoči činjenica da se u imenica s izvornim kratkim cirkumfleksom silina pomiče na proklitiku (što je značajka psl. cirkumfleksa): *pô korāku*, *nă lēd* dok u imenica s izvornim akutom to nije moguće: *do kûc*. Ne pomiče se ni naglasak koji je rezultat kontrakcija: *od zêca*.²³ Usto, u dvosložnih imenica u kajkavskom ostaje kratki naglasak na prvom slogu neovisno o tome što je prije dokinuća opreke po kvantiteti u nenaglašenim slogovima taj slog bio vjerojatno dug i što se u takvim akcenatskim konstelacijama, ispred pokraćene zanaglasne dužine, u primjerima koji su imali akut, danas ostvaruje neocirkumfleks (*kôrak* prema *jâstreb*).

²³ Navedeni su primjeri iz grobničkoga govora.

Ovaj je prikaz pokazao da se teza o metatonijskom postanju neocirkumfleksa u suvremenim istraživanjima odbacuje. Stoga će se, umjesto u hrvatskoj filologiji uobičajenoga termina *metatonijski cirkumfleks*, rabiti termin *neocirkumfleks* čiji prefiks *neo-* upućuje na odnos prema *cirkumfleksu*.

2.2. Neocirkumfleks u slovenskom jeziku

Neocirkumfleks u slovenskom jeziku bio je predmetom ciljanih istraživanja (Kortlandt 1976, 2012; Langston 2007), ali i brojnih drugih u kojima se obrađuju akcenatska pitanja (Jaksche 1965; Rigler 1970; Greenberg 2000 i dr.).

Prema F. Kortlandtu (2012: 117, 118, prevela S. Z.) u slovenskom se jeziku neocirkumfleks ostvaruje u sljedećim kategorijama:

- „(1) G mn., tipa *lîp, brâtov, lêt*,
- (2) L jd. m. r., tipa *o brâtu*,
- (3) D jd. m. r., tipa *k brâtu*,
- (4) I mn. i L mn. m. r., tipa *z brâti, pri brâtih*,
- (5) I jd. *a*-osnova, tipa *lîpo*,
- (6) I dv. i I mn. *a*-osnova *-âma, -âmi*,
- (7) množinska paradigma s. r., tipa *lêta, vîna*,
- (8) kosi padeži *i*-osnova, tipa *nîti*,
- (9) prezent, tipa *mâžeš, mîsliš*,
- (10) glagolski pridjev trpni, tipa *mâzan*,
- (11) glagolski pridjev radni m. r., tipa *sêdêl, trêšêl*,
- (12) glagolski pridjev radni ž. r., tipa *pisâla, nosîla*,
- (13) imperativi poput *nesî-me, ženî-se*, ali i *tresîmo, tresîte*,
- (14) imperativi poput *pâdaj, igrâjte*,
- (15) infinitivi poput *lâjati*,
- (16) supin, tipa *spât*,
- (17) određeni pridjevi, tipa *stâri, stâro*,

- (18) komparativi, tipa *stârši*,
- (19) odnosni pridjevi, tipa *bâbji*, *bâbski*, *bâbin*,
- (20) izvedene imenice s poluglasom, tipa *prâvda*, *slâmka*, *lîpnik*, *lêtnik*,
zdrâvje, *brâtstvo*,
- (21) izvedene imenice poput *rîbič*,
- (22) trosložne imenice ž. r. poput *zabâva*,
- (23) imenice *i*-osnova, tipa *mîsəl*, *kâzən*,
- (24) imenice *ja*-osnova poput *krâja* (Kortlandt 1976: 4 = 2011: 54),
- (25) imenice m. r. poput *mêsec*, *jâstreb* (Kortlandt 2011: 55, 265),
- (26) prilozi poput *lêtos*, *jûtri*, *dnêvi*.”

Autor (2012: 118) izdvaja pet temeljnih razloga zbog kojih dolazi do pojave neocirkumfleksa:

1. Nakon gubitka akuta, dolazi do pojave analoškoga duljenja u G mn. (1).
2. Duljenje u slogu ispred sloga s reduciranim slabim poluglasom (18, 19, 20, ali uz određene uvjete i 11 i 23).
3. Duljenje u slogu ispred dugoga nenaglašenoga vokala koji je naknadno pokraćen (2, 10, 12, 17, 19, 21, 22, 24, 25, 26), analoški u 3, 7, 16.
4. Duljenje u imperativu ispred klitike i analoških proširenja (13, 14).
5. U supinu kao rezultat Meilletova zakona (16).

2.3. Neocirkumfleks u kajkavskom

U svojoj je kapitalnoj studiji *Jezik Hrvata kajkavaca* objavljenoj 1936. godine Stjepan Ivšić kao jednu od temeljnih razlučnica među štokavskim, čakavskim i kajkavskim istaknuo učestalost neocirkumfleksa u kajk. (S. Ivšić ga nazivlje *metatonijskim*) (1936: 70). Detektira ga u sljedećim položajima:

1. u riječima u kojima iza naglaska, najčešće na vokalu osnove, dolazi stari dugi vokal, tipa: *cêstar*, *mîlnar*, *rîbič*, *rîbñak*, *govêdina*, *bâbin*, *gâvran*, *pâvuk*;

2. u nekim oblicima, u slogu ispred sloga s dugim nenaglašenim vokalom starijega ili mlađega postanja, primjerice:
 - a. I jd. imenica ž. r.: *krâvom, lopâtom, jâgodom*, te osobnih zamjenica *mênom, têbom, sêbom*;
 - b. N mn. im. s. r.: *lêta, mêsta, korîta, kolêna*;
 - c. G mn.: *jâgod, šîbic, povêsem*;
 - d. L, I mn. m. i s. r.: *orêhi(h), potôki(h), korîti(h)*;
 - e. I mn. ž. r.: *ženâmi, nîmi*;
 - f. u pridjevima, zamjenicama i brojevima kao: *slâbi, sîti, dûgi, bogâti, plemenîti, vêkši, novêji, nêki, pîrvi, drûgi*;
 - g. L jd. m. r. a- i i-osnova: prema *na ognû, fpeçi* dolazi *prâgu, orêhu, potôku, rîti* i dr.;
3. u oblicima prezenta: *sêdem, lêžem, gînem, rêžem, čûjem, kupûjem, vîdim, mîslim*; u glagolskom pridjevu trpnom: *vîđen, mûčen, rêzan*; u glagolskom pridjevu radnom m. i ž. r.: *grîzel, dîgel; jêla, krâla, gorêla*;
4. u zatvorenim slogovima kao u primjerima: *hrûška, vîšna, črêšna, svâdba, zâjci* (pa analogijom i *zâjec*), *pâlci* (pa analogijom i *pâlec*), *trgôvci; lisîčji, pšenîčni, gôrni, srêdni* i dr.;
5. u primjerima kao *svôra, slôga*;
6. u primjerima kao *otâva, oprâva; kôža, mêla*;
7. u primjerima kao: *fîži* (< вѣ жи), *jûtro* (< вѣ jûtro), *vêčer* (< вѣ večerъ) i dr. (Ivšić 1936: 71).

Ova se Ivšićeva studija pojavila u vremenu još uvijek trajúće rasprave o pripadnosti kajkavskoga narječja (o tome vidjeti u Ivšić 1936: 50–60; Junković 1972: 159–175; Lončarić 1996: 114). S obzirom na činjenicu da se kategorije u kojima se ostvaruje neocirkumfleks u kajkavskom najvećma podudaraju s onima u slovenskom (Ivšić 1936: 71), začudno je da takva podudarnost nije primijećena i opisana i ranije. F. Ramovš (1936: 76–78) izdvaja značajke koje su zajedničke kajkavskom i slovenskom i među njima ne navodi neocirkumfleks.

Argumentirajući svoju tezu na nizu primjera, a među njima i na neocirkumfleksu, Z. Junković (1972: 197) tvrdi kako je s tipološkoga gledišta kajkavska akcentuacija bliža štokavskoj i čakavskoj nego slovenskoj. On naime pojave tumači sa sinkronijskoga aspekta i s aspekta sustava, a ne pojedinačnih primjera. Neocirkumfleks ne promatra kao fonološku već kao morfološku kategoriju pa tako postavlja u odnose primjere koji su morfološki isti i koji danas nose isti naglasak, ali koji su u praslavenskom nosili različite naglaske i pripadali različitim naglasnim tipovima iz čega mogu proizići dvojbeni zaključci (npr. čak. i štok. *lěta = sěla ≠ vīna* ($a = c$) $\neq b$, 1972: 198). M. Šekli (2012: 216) naprotiv tvrdi kako upravo podudarnost u nekim kategorijama za ostvaraj neocirkumfleksa (primjerice NA mn. s. r. tipa *města*) upućuje na bliske veze između kajkavskoga i slovenskoga.

M. Lončarić u monografiji o kajkavskom narječju polazi od Ivšićeva popisa kategorija u kojima se javlja neocirkumfleks, ali ga dopunjuje i strukturira u četiri cjeline:

„a) Prava metatonija starog prasl. akuta

1. supin: *brât, spât, pît, sěč*
2. 1-ptc. m.: *dâl, zvâl*; specifična kajkavska metatonija: *posêkêl, pobêgêl*, zatim *grîzêl*
3. ptc. pas.: *brân, dân; rêzan, zdêlan*
4. infinitiv: *sêsti, krâsti*
5. imperativ, 2. mn.: *povête*
6. G mn.: *krâv, brâtov, mêt*

b) Oblici s dugim nastavkom

7. 1-ptc. f. akutskih osnova: *krâla, gorêla, vîdêla*
8. prezent akutskih osnova: *pîjêm, gîņêm, vîdim, dêlam; kupûjêm*
9. I jd. f.: *krâvo(m), lopâto(m); mēnu(m), tōbu(m)*
10. LI mn. m./n.: *orêhi(h), brâti(h); korîti(h), dŕvi(h)*
11. L jd. m.: *orêhu, brâtu* (anal.), *potôku*

12. L jd. f.: *kôsti, pēči*
 13. NA mn. n.: *mēsta, kolēna*
 14. I mn. f.: *žęnâmi; (ž)ńîmi*
 15. određeni pridjevi: *sîti, bogâti*
 16. komp. pridjeva: *vêkši, novêji*
 17. redni broj: *přvi, drûgi*
- c) Dugi formant u tvorbi
18. *cêstar, mlînar; rîbńak*
 19. pojedinačni primjeri kao: *gâvran, jâstręb, pâvuk*
 20. *govêdina*
 21. *bâbin*
 22. *otâva, oprâva*
- d) na kratkim vokalima
23. tip *vôla, kôža, męla*
 24. tip *svôra, slôga*
- e) u novozatvorenom slogu
25. u imeničkoj tvorbi: *hrûška, vîšńa, svâdba*
 26. u pridjevskoj tvorbi: *pšęńîčni, gôrńi, srędńi*
 27. u deklinaciji: *pâlci, stârca, ponędêlka*
 28. u složenicama (*vъ* + akutska osnova): *vîži//fîži, (v)jûtro*” (Lončarić 1996: 44, 45).

Iz usporedbe Ivšićeva i Lončarićeva popisa evidentno je da su u Lončarićevu popisu dodane kategorije infinitiva i imperativa, a prema Jedvajeju zapisu *krâosti, sâsti* ‘sjesti’, 2. mn. imp. *zapovîeta* (1956: 310).

Kategorije ²⁴	slovenski	kajkavski
G mn., tipa <i>líp, brátov, lêt</i>	+	+
L jd. m. r., tipa <i>o brátu</i> ²⁵	+	+
D jd. m. r., tipa <i>k brátu</i>	+	+/- ²⁶
I mn. i L mn. m. i s. r., tipa <i>z brâti, pri brâtih, na korîtih</i>	+	+
I jd. <i>a</i> -osnova, tipa <i>lipo</i>	+	+
I dv. i I mn. <i>a</i> -osnova <i>-âma, -âmi</i>	+	+
množinska paradigma s. r., tipa <i>lêta, vîna</i>	+	+
kosi padeži <i>i</i> -osnova, tipa <i>nîti</i>	+	+
prezent, tipa <i>mâžeš, mîsliš</i>	+	+
glagolski pridjev trpni, tipa <i>mâzan</i>	+	+
glagolski pridjev radni m. r., tipa <i>sêdêl, trêšêl</i>	+	+
glagolski pridjev radni ž. r., tipa <i>pisâla, nosîla</i>	+	+
imperativi poput <i>nesî-me, ženî-se</i> , ali i <i>tresîmo, tresîte</i>	+	+
imperativi poput <i>pâdaj, igrâjte</i>	+	+
infinitivi poput <i>lâjati</i>	+	+
supin, tipa <i>spât</i>	+	+
određeni pridjevi, tipa <i>stâri, stâro</i>	+	+
komparativi, tipa <i>stârši</i>	+	+
odnosni pridjevi, tipa <i>bâbji, bâbski, bâbin</i>	+	+
izvedene imenice s poluglasom, tipa <i>prâvda, slâmka, lîpnik, lêttnik, zdrâvje, brâtstvo</i>	+	+ (u kajk. su i pridjevi)

²⁴ Popis je utemeljen na Kortlandtovu popisu kategorija (2012: 117, 118) u kojima je u slovenskom neocirkumfleksu i dopunjen je kategorijom *rednoga broja i imenica ž. r.*, tipa *vôla, kôža, mêla*.

²⁵ M. Kapović (2015: 300) utvrđuje da u dijelu kajkavskih govora postoji razlika u tipu naglaska na osnovi, ovisno o kategoriji živosti pa će se neocirkumfleks češće ostvarivati u imenica koje znače što neživo.

²⁶ U kajkavskim govorima zabilježene su različite realizacije. Tako je u bednjanskom (Jedvaj 1056: 295) u L jd. m. r. neocirkumfleks *vîetre (-u)*, a u D jd. je kratki *vêtru*. U podravskim pak govorima „dativ i lokativ jd. imaju nastavak *-u*, a L jd. se može naglaskom razlikovati od D jd. (*f pòtòku* Ham, *pò stòlu* Mol, *na pòdu* Ses), ali je ta pojava obuhvatila manji broj imenica” (Maresić 2011: 458).

Kategorije	slovenski	kajkavski
izvedene imenice poput <i>rîbič</i>	+	+
trosložne imenice ž. r., poput <i>zabâva</i>	+	+
imenice <i>i</i> -osnova, tipa <i>mîsəl, kâzən</i>	+	+/-
imenice <i>ja</i> -osnova, poput <i>krâja, prêja, grîža, kôča</i>	+/-	+/-
imenice m. r., poput <i>mêsec, jâstreb</i>	+	+
prilozi poput <i>lêtos, jûtri, dnêvi</i>	+	-
redni broj	+	+
imenice ž. r., tipa <i>vôla, kôža, mêla</i>	-/+	+

Evidentna je podudarnost u pojavnosti neocirkumfleksa u slovenskom i kajkavskom u velikoj većini kategorija. Za preciznije bi zaključke trebalo provesti ciljano istraživanje koje našoj dijalektologiji tek predstoji. Razumljivo je da popisi ovoga tipa podrazumijevaju visok stupanj generalizacije. Dalo bi se naime pomisliti da se neocirkumfleks ostvaruje u svim pozicijama u svim slov. i kajk. govorima, što nije posve točno. Tako A. Celić (2010: 29) upozorava na to da se „dugi metatonijski akcenti ne javljaju u svim kajkavskim govorima u svim spomenutim kategorijama (misli se na Ivšičeve kategorije, op. S. Z.). U određenim govorima (ili čak u većini) duljenje po pojedinim kategorijama izostaje.” Stoga je ovaj prikaz samo informativan i služi za utvrđivanje potencijalnih razlika.

U kajkavskom se neocirkumfleks ne potvrđuje u dijelu vremenskih priloga (Jedvaj (1956: 320) za Bednju bilježi *ljêtes, jÿtre*; Šojat (1982: 450) za Turopolje *lêtos, jÿtre*; Jembrih – Lončarić (1982: 54) za Gregurevec Veternički *l'êtes*; Maresić – Miholek (2011) *lêtos* za Đurđevac)) dok je u D jd. imenica m. r. fakultativan i realizacije su različite. M. Kapović (2015: 326) zorno je prikazao distribuciju neocirkumfleksa u slovenskom i kajkavskom i utvrdio da se od 17 pojava imenica *ja*-deklinacije neocirkumfleks u slovenskom sustavno ili sporadično potvrđuje u njih 7, dok se od 11 istraženih kajkavskih govora on pojavljuje u rasponu od 1 pojava do maksimalno 4. To nedvojbeno upućuje na činjenicu da neocirkumfleks nije jednako rasprostranjen. Obično se tumači (usp. Lončarić 1996: 45) da u slovenskom neocirkumfleks ne dolazi na

primarno kratkim vokalima, u primjera tipa *vôla*, *kôža*, *mêla* dok je to potvrđeno u kajkavskom. M. Kapović (2015: 396) analizom podataka iz literature relativizira tu tezu upućujući na Riglerove podatke prema kojima se ostvaraj *kôža* potvrđuje u Štajerskoj, a *vôlja* na istoku Slovenije i šire. Alternacija ima i u imenica *i*-osnova u kojima u kajkavskom postoje i govori s kratkim naglaskom (usp. Ozalj: *m̃səl* (Težak 1981: 262)). Posve je izvjesno da će se alternacije potvrđivati i u svim drugim pozicijama za ostvaraj neocirkumfleksa i u kajkavskom i u slovenskom jeziku.

Zaključno je moguće utvrditi da se neocirkumfleks u slovenskom i u kajkavskom ostvaruje primarno na mjestu staroga akuta i to u imenica m. r., tipa *cêstar*, *m̃l̃nar*, *r̃ib̃nak* te u određenim gramatičkim kategorijama, ali i u imenicama tipa *vôlja*, *kôža*²⁷ na mjestu kratkoga neoakuta. Pojava neocirkumfleksa u slogu ispred reduciranoga poluglasa (tipa *bogâtstvo* < **bogât̃stvo*) specifična je kategorija (usp. Kapović 2015: 334–338) koja je prema postanku koji nije uvjetovan zanaglasnom dužinom bliža starijem neocirkumfleksu, dok je po činjenici da se ostvaruje samo na zapadnom dijelu zapadnojužnoslavenskoga područja, tj. u kajkavskom i slovenskom ona bliža novijemu neocirkumfleksu. Većina istraživača danas prihvaća da je uzrok pojave neocirkumfleksa u slovenskom i kajkavskom kompenzacijsko duljenje (Kortlandt 1975: 11; Vermeer 1984: 366; Greenberg 2000;²⁸ Kapović 2015: 292) nastalo uslijed pokrate zanaglasnih dužina ili redukcije slaboga poluglasa.

U slovenskom se i kajkavskom neocirkumfleks potvrđuje u gotovo jednakim kategorijama s time što bi za svaku pojedinačnu valjalo provesti zasebno istraživanje kojim bi se utvrdio točan stupanj rasprostranjenosti. J. Rigler (1977: 37) zaključuje: „Metatonijski novi cirkumfleks, katerega relativno kronologijo spet ni mogoče točno določiti, ki najbrž tudi ni vsak iz istega časa, izrazito povezuje slovenščino in kajkavščino, čeprav ni v vseh slovenskih dijalektih razvit do enake mere, v posameznih redkih kategorijah pa sega tudi na ostala južnoslovanska področja, zlasti v severozahodno čakavščino.”

²⁷ O naglasku imenica toga tipa vidjeti više u Kapović (2007).

²⁸ U radu iz 2007. donosi drugačije stavove.

3. NEOCIRKUMFLEKS U ČAKAVSKOM

Napomene o terminologiji

Sjeverozapadni se čakavski korpus u literaturi nazivao različitim terminima. U starijoj je južnoslavističkoj literaturi dominirao termin *sjevernočakavski* i kao opozit mu *južnočakavski* (usp. Belić 1935; Ivšić 1951 i dr.). Oba se ta termina izrazom preklapaju s terminima što ih je u klasifikaciji čakavskoga narječja utemeljenoj pretežito prema kriteriju refleksa *jata* predložio D. Brozović (1970a), *sjevernočakavski* se odnosi na ekavski dijalekt čakavskoga,²⁹ a *južnočakavski* na ikavski dijalekt čakavskoga. Osim što se terminom *sjevernočakavski* određuju dva posve različita lingvistička kompleksa, on je i geografski neprecizan jer na sjeveru ukupnoga terena što ga zauzimaju čakavski govori ima i govora u kojima se ne potvrđuje neocirkumfleks.³⁰ Zbog toga je potrebno i izrazom termina istaknuti razlike pa će se rabiti termini *sjeverozapadni čakavski* i *jugoistočni čakavski*. U anglosaksonskoj se literaturi rabe termini *Northwest Čakavian* i *Southeast Čakavian* (Vermeer 1982; Houtzagers 1985; Langston 2006 (prijevod 2015) i dr.).

²⁹ Taj dijalekt D. Brozović još nazivlje *ekavskočakavskim* (usp. Brozović – Ivić 1988: 88), a S. Vranić, koja je svojom doktorskom disertacijom (1999) potvrdila pretpostavljenu zasebnost čakavskih ekavskih govora kao cjeline u odnosu na ostale idiome čakavskoga narječja i time opravdala izdvajanje tih govora u novu dijalekatnu jedinicu, *ekavskim dijalektom čakavskoga narječja*.

³⁰ Takvi su, primjerice, svi govori kontinentalnoga poddijalekta ikavsko-ekavskoga dijalekta i velik dio govora rubnoga dijalekta. O tome vidjeti u Lukežić (1990: 105–116).

3.1. O sjeverozapadnom čakavskom kao sustavu u dosadašnjim istraživanjima

Činjenicu o postojanju zasebnoga jezičnoga sustava na sjeveru teritorija što ga zauzimaju čakavski govori prvi je u stručnoj literaturi izložio Aleksandar Belić 1935. godine u studiji *O čakavskoj osnovnoj akcentuaciji*. Usporednom je analizom rezultata duljenja kratkoga (ili kratkih) naglasaka u novljanskom govoru kao predstavniku zapadnočakavskih ili *severnočakavskih* govora (Belićev termin), hvarskom kao predstavniku istočnočakavskih ili južnočakavskih govora, te u posavskim štokavskim govorima utvrdio znatne podudarnosti između jugoistočnih čakavskih i najvećega dijela posavskih govora, te sjeverozapadnih čakavskih govora i govora mjesta imenom Siče i Magića Mala u slavonskoj Posavini. Osobito „glasovnom vrednošću” za „zapadnočakavski ili severnočakavski dijalekat” (1935: 3) A. Belić drži dubinsku strukturu kratkoga naglasaka. Uspoređujući rezultate duljenja u primjerima tipa *Bôg* : *Bôga* i *dîm* : *dîma* on zaključuje da su u ishodišnom jeziku postojala dva kratka naglasaka: onaj silazne intonacije (kratki cirkumfleks) i onaj uzlazne intonacije (kratki neoakut). S A. Belićem se slaže i A. Leskien (1899) u raspravi *Untersuchungen über Betonungs- und Quantitätsverhältnisse in den slavischen Sprachen*, ali je on svoju tezu potkrepljivao različitim rezultatima prijenosa siline na proklitiku. Tako je kratki naglasak na proklitici u primjeru *nà vodu* nastao prijenosom siline s kratkoga naglasaka silazne intonacije (< **na vòdu*), a kratki uzlazni naglasak u primjeru *nà kuću* od kratkoga naglasaka nastaloga pokratom praslavenskoga akuta (< **na kùću*). Po A. Beliću (1914: 163–167) kratki silazni naglasak nalazio se primarno na prvim slogovima, a kratki uzlazni na svim ostalim mjestima, osim inicijalnoga. Potvrdivši istu jezičnu pojavu u Ivšićevu materijalu³¹ za govore Siča, Magića Male „i nekih okolnih mesta” zaključuje da je ta „crta čakavskog porekla i da se sačuvala pod uticajem ostataka čakavskih govora zapadne Bosne koji su ušli u pojas ili na teritoriju posavskog govora” (Belić 1935: 11). U ostalim se posavskim govorima također potvrđuju dva primarna

³¹ Podatke o akcentu posavskih govora A. Belić je ekscerpirao iz studije S. Ivšića *Današnji posavski govori* (1913).

kratka naglasaka različite intonacije, ali je njihova distribucija drugačija no u sjeverozapadnim čakavskim govorima. Akcenatska značajka kojom se govori Siče, Magića Male „i nekih okolnih mjesta” razlikuju od ostalih posavskih govora, a približavaju sjeverozapadnim čakavskim govorima jest različit rezultat duljenja u primjerima tipa *stàrac* : *stârca* / *stârca*. Primjeri s neoakutom ostvaruju se u sjeverozapadnim čakavskim i nabrojenim posavskim govorima, a rezultat su duljenja kratkoga neoakuta. Primjeri s dugim silaznim naglaskom znatno su frekventniji u posavskim govorima, a posljedica su duljenja kratkoga silaznoga naglasaka koji je nastao „pretvarajući stari kratki uzlazni akcentat u kratki silazni akcentat. (...) **stàrbɛ* > **stàrbɛ*, **stàrbca* > **stârca* > *stârca*” (Belić 1935: 10).

Akcenatski sustav „dalmatinskog čakavskog dijalekta” ili jugoistočnih čakavskih govora A. Belić rekonstruirao usporedbom akcenatskih podataka iz govora Trogira, Kaštela, Splita, Hvara, Visa i Korčule. Rekonstruirani je idiom „verovatno bio u osnovi čakavskog (nekadašnjeg) dijalekta u Dalmaciji i dalmatinskom ostrvlju” (Belić 1935: 12). Polazišni su model hvarski govori Brusja i Vrbanja. Prema A. Beliću bitne su akcenatske značajke koje povezuju jugoistočne čakavske govore s glavninom posavskih sljedeće:

a) nepostojanje neocirkumfleksa³² u prezentu glagola tipa *gìnūt* : *gîneš*; *kâpnūt* : *kâpneš*; *lâjat* : *lâješ*; *br̃sat* : *br̃šeš*. U objema analiziranim skupinama u određenom se liku pridjeva, koji u sjeverozapadnim čakavskim govorima mogu imati neocirkumfleks, ostvaruje zavinuti naglasak pa su ovjereni primjeri tipa *mōli*, *prōvi* u Hvaru i *mālī*, *prāvī* u Posavini;

b) duljenje kratkoga naglašenoga *a* u otvorenom slogu, rezultat kojega je produljeni (a ne dugi) naglasak uzlazne intonacije u primjerima tipa *krava*, *jabuka*, *paklu* i dr. Da takav naglasak nije funkcionalno i artikulacijski izjednačen sa zavinutim naglaskom, a time nije niti fonološka jedinica, svjedoči i činjenica da vokalima pod tim naglaskom nije zatvorena artikulacije kao onima pod dugim naglaskom tipa *jâvla*,³³

³² On ga nazivlje *metatonijskim cirkumfleksom*.

³³ O tom naglasku vidjeti u više primjerice u Ivšić (1911: 150 i 1913: 150–152).

c) zavinuti naglasak na vokalu osobnih zamjenica *jô / jã, mĩ, vĩ* i dr.;

d) kratki se naglasak pred sonantima iza kojih je bio poluglas dulji, ali ne u zavinuti naglasak kao u sjeverozapadnom čakavskom i u manjem dijelu posavskih govora, već u dugi silazni (npr. G jd. *jôvla / jãvla, jedôn* i sl.). Budući da se u tim govorima neoakut inače dobro čuva, A. Belić pretpostavlja da se tu radi o „promeni prirode kratkog akcenta” (Belić 1935: 19). S obzirom na to da je akcenatska situacija u jugoistočnim čakavskim govorima identična onoj u većini posavskih govora, zaključuje da „ovakvo duljenje zauzima znatan deo teritorije troakcentne akcentuacije. Ona se pružala, ja mislim, nekad od posavskih govora naših na jug sve do dalmatinskog čakavskog, obuhvatajući i njega” (Belić 1935: 20).³⁴

Iz svega je navedenoga evidentan Belićev stav o postojanju dviju skupina čakavskih govora koje se akcenatski razlikuju: sjeverozapadne čakavske (on je nazivlje *severnočakavskom* ili *zapadnočakavskom*) i jugoistočne čakavske (on je nazivlje *južnočakavskom* ili *istočnočakavskom*).

Ozbiljnu kritiku na tu tezu uputio je S. Ivšić u raspravi *Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike* 1951. godine. Osnovni je cilj te studije bio kritički se osvrnuti na one akcenatske značajke koje po A. Beliću čine „uzajamne veze južnočakavskoga dijalekta sa posavskim govorom” i dokazati da one „ne pripadaju samo tim govorima, jer se one nalaze i u nekim sjevernočakavskim govorima” (Ivšić 1951: 376). Detaljnom je analizom svake od točaka koja predstavlja „uzajamne veze” S. Ivšić skrenuo pozornost na pogreške u tuma-

³⁴ Navedenim četirima akcenatskim značajkama jugoistočnih čakavskih govora, A. Belić dodaje i sljedeće:

e) pokrata zanaglasnih dužina (*pđče(l), ùvik* i dr.). Da je ona novijega datuma, može se iščitati iz primjera tipa *mđžjoni* i *nñvicoh* L mn. u kojima su relikti utrnute zanaglasne dužine vokali zatvorene artikulacije;

f) ujednačavanje mjesta naglasaka glagolskoga pridjeva radnoga ženskoga i srednjega roda prema mjestu i vrsti naglasaka muškoga roda (*prô(l), prôla* (A. Belić ovim znakom bilježi neoakut) < *prôlä, prôlo* i *pěka(l), pěkla* < *peklä, pěklo* < *peklö*);

g) metataksa tipa *kotôl* : *kòtla, otàc* : *òca, gūdàc* : *gũlca*.

Prema podatku što ga je P. Šimunović dao M. Mogušu (1977: 46, bilj. 42) takve metatakse nema u bračkim govorima Dračevica, Škripa, Dola, Postira i Nerežišća, pa se ona ne bi mogla odrediti značajkom svih jugoistočnih čakavskih govora.

čenju pojedinih akcenatskih pojava ili pak na izostavljanje važnih činjenica.³⁵ Ovdje ćemo se zadržati samo na Ivšićevim komentarima o statusu neocirkumfleksa jer se u suvremenoj literaturi to ističe kao kriterij za odjeljivanje sjeverozapadnih čakavskih govora u zasebnu cjelinu.³⁶ S. Ivšić priklanja se tumačenju o metatonijskom postanju neocirkumfleksa te kao „vrlo znatnu osobinu sjevernočakavskih govora” određuje „čuvanje t. zv. metatonijskoga cirkumfleksa u prezentu nekih glagola i u određenom obliku nekih pridjeva; ispor. inf. *gìnūt* : *gîneš*; *lâjat* : *lâješ* i dr.” (Ivšić 1951: 368).³⁷ Potvrđama iz senjskoga govora kao predstavnika sjeverozapadnih čakavskih govora i govora otoka Vrgade kao predstavnika jugoistočnih čakavskih u kojima nema neocirkumfleksa niti u jednoj kategoriji, S. Ivšić dokazuje da ni pojava neocirkumfleksa, uz niz ostalih značajki koje ovdje nisu osobito bitne, ne može biti jedina razlučna značajka među dvjema skupinama čakavskih govora. Uspoređujući osnovne značajke akcentuacije senjskoga kao sjeverozapadnoga čakavskoga govora³⁸ sa značajkama vrgadinskoga jugoistočnoga čakavskoga³⁹ i posavskih govora utvrdio je da se one u nekoliko važnih značajki preklapaju sa značajkama koje je A. Belić u citiranom radu istaknuo kao jugoistočne čakavske i posavske, te da jugoistočni čakavski i posavski

³⁵ A. Belić, primjerice, nije spomenuo akcenatsku inovaciju u imenica s. r. s otvorenom ultimom i prednaglasnom dužinom na mjestu na kojem se u hvarskom govoru, kao reprezentantu jugoistočnih čakavskih govora, ostvaruje neoakut, tipa *pîsmo* (< *pîsmǝ*). S. Ivšić (1951: 367) tumači da je taj naglasak „nastao prema pluralnom akcentu *pîsma* - *pîsom* (od *pîsām*) (u G mn., op. S. Z.)”

³⁶ Usp. npr. Vermeer (1982: 279–341). O tome će biti više rečeno u nastavku teksta.

³⁷ Za razliku od ostalih istraživača, čak i onih koji na znanstvenu scenu stupaju znatno kasnije i koji smatraju da je u primjerima tipa *stârî/stâri* neocirkumfleks jednaka postanja kao u prezentu glagola *e*-tipa, S. Ivšić (1951: 367) ih izdvaja i posebno obrazlaže. O podrijetlu naglasaka u primjerima toga tipa vidjeti više u poglavlju *Neocirkumfleks u pridjeva određenoga lika*.

³⁸ Te je značajke S. Ivšić izložio ekscerpirajući podatke iz jedne akcentuirane šaljive anegdote uvrštene u zbirku *Senjske štorije i čakule* P. Tijana (1940) i iz rada J. Ivšić (1931). Valjanost je tih akcenatskih podataka, a time i zaključaka koji iz njih proizlaze potvrdio M. Moguš u svojoj doktorskoj disertaciji *Današnji senjski govor* (1966).

³⁹ Podatke o akcenatskim značajkama govora otoka Vrgade S. Ivšić je ekscerpirao iz rasprave B. Jurišića *Govor otoka Vrgade* koju je počeo objavljivati 1936. godine u Nastavnom vjesniku. Istu je raspravu B. Jurišić 1966. godine objavio kao predgovor svojemu *Rječniku govora otoka Vrgade*.

govori nisu akcenatski jednaki. Time zaključuje da sjeverozapadni čakavski i jugoistočni čakavski nisu posebni jezični sustavi definirani najgušćim snopovima izoglosa⁴⁰ jer se navedene „izoglose u srodnim govorima ne sastaju u jedan splet, nego se sijeku i prepleću” (Ivšić 1951: 376). Radi se dakle o dvama sustavima koji, iako u ponekim akcenatskim značajkama različiti, nedvojbeno pripadaju jednom sustavu – čakavskom.

Samo godinu dana po objavi Ivšićeve studije, A. Belić se ponovno javio⁴¹ zastupajući iste stavove kao u radu *O čakavskoj osnovnoj akcentuaciji*. Sjeverozapadne čakavske akcenatske elemente u govoru Vrgade tumači reliktom arhaičnih jezičnih značajki što su ih preci Vrgađana donijeli sa sobom iz svoje prapostojbine u Šopotu kraj Benkovca. Radi se, dakle o štokavskim govorima koji su, po A. Beliću kontinuantna sičanske varijante posavskih govora koja ima niz zajedničkih akcenatskih elemenata sa sjeverozapadnim čakavskim govorima, a „mogla se nahoditi u zapadnom delu Bosne i dopirati južno u Dalmaciju do samoga mora” (Belić 1952: 124). Po A. Beliću, dakle, Vrgada je tek sekundarno čakavski punkt, odnosno Vrgađani su postali čakavcima tek po dolasku na taj otok gdje su naišli na govornike čakavskoga narječja. I sam A. Belić (1952: 126) dvoji u pogledu usmene predaje o podrijetlu Vrgađana, a stručnom ju je onomastičkom, etnografskom i dijalektološkom analizom opovrgnuo B. Jurišić zaključivši da „o štokavskome utjecaju na vrgadinski govor, utjecaju tako snažnom da bi izmijenio akcentuaciju, ne može biti govora” (1966: 12–13). Na pogrešne je Belićeve zaključke nekoliko godina ranije skrenula pozornost V. Jakić-Cestarić koja je dijakronijskim i sinkronijskim proučavanjem novigradskoga govora i govora ostalih mjesta oko Zadra dokazala „da je novigradsko stanovništvo starosjedilačko, a ono je još u XVII. st. bilo čakavsko”

⁴⁰ Stoga „mjesni govori predstavljaju potpune realizacije sistema na malom prostoru. Širenjem prostora smanjuje se broj onih crta koje se realiziraju u svakom govoru. Broj izoglosa kojim se razlikuje jedno naselje od drugoga manji je među govorima koji pripadaju istoj skupini govora, a veći kad pripadaju različitim narječjima ili različitim dijalektima ili različitim grupama govora. Prema tome, opis pojedinoga narječja ili pojedinih dijalekata (ili jedinica koje mogu povezivati različite dijalekte ili čak narječja, op. S. Z.) znači opis najgušćih snopova izoglosa” usp. Moguš (1977: 3).

⁴¹ Nova je Belićeva rasprava *Iz srpskohrvatske akcentologije i dijalektologije* objavljena 1952. godine, a naslovom neobično podsjeća na naslov Ivšićeve rasprave *Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike*.

(1960: 265). Osim novigradskoga, čakavski su bili i govori u podvelebitskom kraju, te oni u Ravnim kotarima i Bukovici, uključujući i Šopot. Zanimljiv je onaj dio rasprave u kojem isključuje migracije kao kakav relevantan čimbenik na akcentuaciju. Polazeći od pretpostavke da su „migracijski elementi sa istoka nanijeli na zapad sva ona odstupanja u akcentuaciji, koja nalazimo u posavskim i južnočakavskim govorima nasuprot sjeveročakavskim, onda ne možemo protumačiti obrnut pravac utjecaja, tj. od zapada prema istoku, jer migracija u tom pravcu nije bilo. (...) Kod dijalekata postoje prijelazna područja. Takvo prijelazno područje, gdje su se na zapadu više osjećale zapadne čakavske osobine, a na istoku istočne i štokavske, bilo je područje od južne međe šibenskog kraja pa uz more sve do Senja” (Jakić-Cestarić 1960: 269–270). V. Jakić-Cestarić dakle ne niječe postojanje sjeverozapadnih čakavskih i jugoistočnih čakavskih govora, već uvodi pojam *prijelaznoga područja* koji je anticipirao M. Hraste (1959), uvidjevši iste smjernice razvoja u govorima smještenim u okolici Biograda, te na otocima Pašmanu i Murteru. Utvrdivši u analiziranom korpusu sjeverozapadne čakavske akcenatske izoglose M. Hraste zaključuje „da je akcentuacija ovog kraja bila jednaka ili gotovo jednaka akcentuaciji sjeverozapadnih čakavskih govora, a danas čini prijelaz od sjeverozapadne čakavske akcentuacije prema jugozapadnoj” (1959: 10). Ne ulazeći u polemike o podrijetlu govora prijelaznoga tipa, valja istaknuti da pojam *prijelaznih govora* od tada ulazi uz stručnu literaturu i da će ga prihvatiti i dio kasnijih istraživača (usp. primjerice Vermeer 1982; Houtzagers 1985; Kalsbeek 1998; Langston 2006 (prijevod 2015); Vranić 2011; Zubčić 2003, 2004, 2006a). U recentnijoj literaturi, vjerojatno prema prijevodu iz engleskoga *Central Čakavian*, najčešće se za njih rabi termin *središnji*.

Druga skupina istraživača rad kojih je temeljen na Ivšićevu nauku, ne prihvaća podjelu na sjeverozapadne čakavske i jugoistočne čakavske govore te eventualno govore prijelaznoga tipa, nego ističe jedinstvo čakavske akcentuacije uz raznolikost uvjetovanu različitim pravcima i etapama razvoja. Glavni je zastupnik te teze M. Moguš⁴² koji je u svojoj doktorskoj disertaciji o

⁴² Premda je istu tezu zastupao i u ranijim svojim radovima, eksplicirao ju je 1971. godine u radu transparentna naslova *O jedinstvu čakavske akcentuacije*.

senjskom govoru⁴³ i u dvije godine ranije objavljenoj raspravi *Iz sjevernočakavske problematike* (1964: 25–35) s podnaslovom *Akcentatski sistem senjskog govora* utvrdio da u senjskom govoru postoje akcentatske izoglose koje su različite od sjeverozapadnih čakavskih, ali se ne slaže s Belićevim⁴⁴ mišljenjem da su one rezultat utjecaja susjednih bunjevačkih ikavskih štokavskih govora. Iz Moguševe je analize morfoloških i akcentatskih čimbenika što ih A. Belić izdvaja kao štokavizme⁴⁵ razvidno da „se ne radi o štokavizmima nego o istim ili sličnim procesima u različitim govorima” (Moguš 1977: 49). Imao je zadršku i prema teoriji prijelaznih tipova govora ne razumijevajući ih kao poseban jezični sustav koji je svojom genezom i jezičnim značajkama ravnopravan sjeverozapadnom čakavskom i jugoistočnom čakavskom, već kao prostor čiji se jezični sustav može objasniti teorijom jezika u kontaktu. Ipak, u prvom svojem radu o senjskoj akcentuaciji još ne odbacuje postojanje prijelazne zone ističući da „ma koliko je, prema tome, bilo opravdano da se na današnjem čakavskom području utvrdi prijelazna zona, mislim ipak da Senj po svojoj akcentuaciji ne pripada tom pojasu” (Moguš 1964: 35). U svim kasnijim radovima, poglavito u *Današnjem senjskom govoru* (1966), *O jedinstvu čakavske akcentuacije* (1971b) i *Čakavskom narječju* (1977) pojmove *sjevernočakavski* i *južnočakavski* tretira kao geografske, a nikako kao lingvističke odrednice. Akcentatska klasifikacija koju M. Moguš postavlja i primjenjuje u svim svojim daljnjim radovima polazi od ishodišnoga akcentatskoga sustava, a usporedbom akcentatskoga inventara i distribucije toga sustava sa suvremenim govorima utvrđuje se njihova pripadnost jednomu od

⁴³ Rukopisna je disertacija 1966. godine objavljena u drugoj knjizi Senjskoga zbornika pod naslovom *Današnji senjski govor*.

⁴⁴ Taj je stav A. Belić izložio u već spominjanoj raspravi *Iz srpskohrvatske akcentologije i dijalektologije* objavljenoj 1952. godine

⁴⁵ Akcentatske značajke kojima senjski govor odudara od ostalih sjeverozapadnih čakavskih govora su:

- a) zavinuti naglasak u naglasnim tipovima nekih pridjeva određena lika: *prāvi, māli, stāri*;
- b) zavinuti naglasak u osobnih zamjenica: *jā, mī, vī, nās, vās, nīj*;
- c) izostanak neocirkumfleksa u prezentu nekih glagola i određenom liku pridjeva nekih naglasnih tipova: *gīnut : gīneš; lājat : lāješ*; N jd. m. r. *sīti, bogāti*;
- d) gubitak nenaglašenih dužina: *mālīn, pāmēt*.

O tome vidjeti više u Ivšić (1951: 363–364) i Moguš (1966: 27).

četiriju tako dobivenih akcenatskih sustava. Novu je akcenatsku klasifikaciju predložio u članku *Za novu akcenatsku klasifikaciju u dijalektologiji* (1967) u kojem izdvaja sljedeće akcenatske sustave:

1. *stari akcenatski sustav* je onaj koji se po mjestu, broju i vrsti naglasaka slaže s ishodišnim starohrvatskim sustavom;⁴⁶
2. *stariji akcenatski sustav* je onaj u kojem se akcenatske izmjene uvijek događaju na istom mjestu, odnosno, onaj u kojem je mjesto naglasaka nepromijenjeno u odnosu na ishodišni sustav, a mijenja se intonacija i/ili trajanje;
3. *noviji akcenatski sustav* je onaj u kojem se djelomično pomiče mjesto naglasaka, a
4. *novi akcenatski sustav* onaj u kojem je pomak naglasaka sa starih akcenatskih mjesta potpun, a kao rezultat pomaka u sustavu se javljaju nove naglašene akcenatske jedinice.⁴⁷

Stari se troakcenatski sustav „upotrebljava u istočnom dijelu Istre (osobito postojano u Kastavštini), u Hrvatskom primorju i na čakavskom otočju od Pašmana do Lastova,” (Moguš 1971b: 8)⁴⁸ dakle, na čitavom terenu što ga zauzimaju čakavski govori. Druga je važna značajka da „akcenatske inovacije, kad je do njih i dolazilo, pokazuju čvrstu povezanost s tim temeljnim sustavom u recipročnosti: *ako se promijeni akcenat, ostaje staro mjesto; ako se promijeni mjesto, upotrebljava se stari akcenatski inventar*. Osnovna je dakle karakteri-

⁴⁶ Osnove je akcenatskoga sustava hrvatskoga jezika i njegovu genezu iz praslavenskoga jezika postavio u knjizi *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika* (1971a) polazeći od učenja poljskoga slavista T. Milewskoga. U knjizi *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika* (2010) svoje je spoznaje o toj tematici dopunio vlastitim istraživanjima i istraživanjima drugih slavista.

⁴⁷ Više o toj klasifikaciji i stratifikaciji akcenatskih sustava u čakavskim govorima vidjeti u Moguš (1977: 52–63).

⁴⁸ Navedeni je popis dijelova čakavskoga narječja sa starim troakcenatskim sustavom, premda nepotpun i generalan, citiran iz toga Moguševa rada (premda je u drugima on iscrpniji i detaljniji) zbog toga što na njemu gradi zaključak. Točno određenje akcenatskoga sustava svakoga mjesnoga govora ikavsko-ekavskoga dijalekta vidjeti u Lukežić (1990: Tabela 2 *Jezične značajke u ikavsko-ekavskim govorima*), a ekavskoga dijalekta u Vranić (2005: *Karta čakavskoga ekavskoga dijalekta*).

stika promjenâ u čakavskoj akcentuaciji evolutivnost, a ne revolucionarnost” (Moguš 1971b: 12). Temeljem tih dviju činjenica M. Moguš zaključuje da se ne može govoriti o sustavnoj heterogenosti čakavskih akcenatskih izoglosa i da u čakavskoj akcentuaciji nema granice koja bi čakavske govore dijelila u dva korpusa, sjeverozapadni čakavski i jugoistočni čakavski (Moguš 1971b: 12). Isti se stavovi iščitavaju i iz djela Božidara Finke (Finka 1973: 11–16) koji govoreći o čakavskom identitetu ističe akcentuaciju kao kohezivnu značajku i jednu ishodišnu točku za njezin razvitak. Slaganje je oko tih temeljnih pitanja urodilo plodom u zajedničkom radu *Karta čakavskoga narječja*.⁴⁹ Moguševoj se tezi o jedinstvu čakavske akcentuacije djelomično priklanjaju i njegovi učenici I. Lukežić (usp. npr. 1988, 1990, 1996), S. Vranić,⁵⁰ M. Menac-Mihalić (usp. npr. 1992–1993, 1993, 1995, 1997), L. Pliško (2000).

Jednoj od najdužih rasprava o kompleksima u čakavskom i o vezama sa staroštokavskim posavskim govorima priključio se i strukturalist Z. Junković radom *Prilog za suvremenu čakavsku dijalektologiju* (1973). Za razliku od ostalih autora Z. Junković ne zauzima strane, već razrađuje metodologiju i postavlja zadatke koje treba riješiti da bi se dobio znanstveno utemeljen rezultat i razriješila dvojba. Uvidjevši da je glavna mana onodobne hrvatske dijalektologije teorijska neutemeljenost u suvremenoj lingvističkoj misli i još uvijek vrlo često lutanje mladogramatičarskim stazama i traženje rješenja u izvanjezičnim razlozima, kakve su primjerice migracije, Z. Junković ovim radom izlaže specifičan strukturalistički put mišljenja u kojem su oštro razdijeljene jezične razine, sinkronija od dijakronije te genetske od tipoloških sličnosti, te postavlja model u kojem svaka jezična mijena za sobom povlači promjene ostalih, sličnih jezičnih jedinica kako bi se u dubinskoj strukturi zadržali jednaki odnosi. Zanemaruje površinske odnose koji nerijetko navode na pogrešne zaključke i u prvi plan postavlja dubinsku strukturu koja postoji

⁴⁹ Rad je primarno objavljen kao dodatak knjizi M. Moguša *Čakavsko narječje* (1977: 99–104), a potom pretisnut kao samostalno izdanje u 5. knjizi Hrvatskoga dijalektološkoga zbornika (1981: 49–58).

⁵⁰ Usp. npr. 1995, 1999a i dr. Odstupanje je od Moguševih stavova autorica izrazila već naslovom rada *Neke morfonološke (i morfološke) značajke sjeverozapadnočakavskih rubnih govora* (1999a) priklonivši se definiciji i odrednicama sjeverozapadnih čakavskih govora.

kao potencija u jeziku i koja pod određenim okolnostima može biti reaktivirana.

Po Junkoviću su za izvođenje točnoga zaključka o srodnosti hvarske i posavske akcentuacije, odnosno, o postojanju sjeverozapadnoga čakavskoga i jugoistočnoga čakavskoga korpusa, nužne ove dvije temeljne predradnje:

a) „izgraditi prozodijski predložak iz kojeg se izvode sve starohrvatske i staroćakavske akcenatske osobine;

b) izvesti iz općeg predložka dva posebna; iz jednog od njih proistekle bi samo sjeverne čakavske crte, iz drugog isključivo južne i posavske” (1973: 8).

Budući da ni jedan od tih zadataka nije odrađen, nije moguće donijeti točne zaključke o prostornoj, tipološkoj ili genetskoj vezi među navedenim govorima. U ovom se radu autor zadržava na akcenatskim značajkama specifičnim za jugoistočne čakavske govore izdvajajući ponajprije one koje su specifične i za govore tzv. prijelaznoga tipa, potom one koje su južnoćakavski specifikum, zatim one koje su u dijakroniji bile identične sjeverozapadnim čakavskim i konačno one koje se navode kao poveznica s posavskima. U zaključku što ga sam atribuirao *privremenim* autor navodi da mu „svrha nije bila ni potvrđivanje ni pobijanje Belićevih postavaka nego dokazivanje da se na osnovu tih postavaka o srodnosti po podrijetlu uopće ne može raspravljati” (Junković 1973: 35). Naime, nije dovoljno pobrojiti koliko akcenatskih značajki spaja, a koliko razdvaja dva jezična sustava da bi se zaključilo jesu li oni srodni ili nisu. Srodnost i nije jednoznačan pojam. Po Junkoviću može se spoznavati na najmanje trima razinama: genetskoj, prostornoj i tipološkoj. „Za razliku od prostorne i tipološke bliskosti, koje se ustanovljuju sinkronički ili pankronički – uspoređivanjem tvarnih i strukturalnih sličnosti u istovremenosti ili svezremenosti, genetičke se veze utvrđuju dijakronički – izvođenjem iz zajedničkog predložka, ‘prajezika”” (Junković 1973: 8). Površinska pak ili „tvarna sličnost zaslužuje pažnju ako joj odgovara sličnost po vrijednosti, a tvarna promjena zaslužuje pažnju ako odražava – u vidu uzroka ili posljedice – strukturalnu promjenu” (Junković 1973: 9). Tvarne su sličnosti, dakle, relevantne samo za utvrđivanje tipološke ili prostorne veze, a nikako za utvrđivanje genetskih odnosa među sustavima. Pritom, ni sve tvarne sličnosti

nisu jednake važnosti: relevantne su tek one koje izazivaju strukturalne promjene.

U najvećem se broju prethodno spomenutih rasprava autori trude dokazati genetske srodnosti bitno se pritom razlikujući u zaključcima. A. Belić i P. Ivić pokušavaju utvrditi genetsku srodnost jugoistočnoga čakavskoga sustava s posavskim govorima niječući time tezu o genetskom jedinstvu čakavskoga narječja. Drugi pak, mahom hrvatski, ali i većina stranih dijalektologa ističu genetsku srodnost tih dvaju kompleksa. Razlike su među njima posljedica kasnijega jezičnoga razvoja. Pitanje tipa srodnosti zapravo je pitanje sinkronijskih i dijakronijskih odnosa. Dijakronija se povezuje s genetskom, a sinkronija s tipološkom srodnošću.

Važan prilog raspravi o kompleksima čakavskoga narječja i o pitanju srodnosti su i radovi D. Brozovića i P. Ivića koji se slažu umnogome, ali ne u svemu.

Premda P. Ivić u svojim prvim radovima izričito ne spominje podjelu na sjeverozapadne i jugoistočne govore, praćenje je razvoja njegovih stavova važno zbog utvrđivanja razlika naspram Brozovićevu mišljenju te zbog pronalaženja svojevrsnoga kompromisnoga rješenja koje su prezentirali kao ishodišni srpskohrvatski / hrvatskosrpski akcenatski sustav (Brozović – Ivić 1981: 225–226).

P. Ivić u svom radu *O klasifikaciji srpskohrvatskih dijalekata* ističe dvije činjenice koje su „od prvorazrednog istorijskog značaja” (Ivić 1963: 30). Prva se odnosi na daleko veću genetsku srodnost čakavštine sa štokavštinom nego s kajkavštinom. Ta se „stara čakavsko-štokavska bliskost ogleda prvenstveno u istoj bazi akcentuacije i istoj bazi vokalizma, koje obe oštro kontrastiraju s osnovnom kajkavskom situacijom. (...) Druga istorijski značajna činjenica u vezi sa čakavštinom je gotovo potpuni nedostatak genetičke individualnosti ove dijalekatne formacije. (...) Istorijski gledajući, čakavština je u znatnoj meri periferiska zona štokavštine koja je (u) mnogo čemu zaostala za razvojem jezgra, a čiji su delovi razvili i lokalno ograničene inovacije (s tim da su njeni severozapadni ogranci od samog početka imali specifičnih evolutivnih kontakata sa slovenačkim jezikom)” (Ivić 1963: 30–31). Točnost ovih Ivićevih tvrdnji ovdje se neće elaborirati jer je jedina njihova važnost za ovu temu u

djelomičnu slijeđenju Belićeva učenja. Ipak, P. Ivić se od njega odmiče govoreći o dvjema smjernicama izoglosa od kojih jedna ide okomito prema jadranskoj obali, a druga paralelno s njom. Prva skupina smjernica dijeli čakavski prostor na sjeverozapad i jugoistok. Arhaičnije su značajke smještene sjevernije, a od akcenatskih izdvaja sljedeće izoglose:⁵¹ naglasni tip *bogâti*; naglasni tip *gînĕn*; naglasni tip *stârĭ* (a ne *stârĭ*) i akut kao refleks duljenja starijega kratkoga uzlaznoga pred sonantom (*stârca*, a ne *stârca*). Druga pak skupina dijeli čakavski teritorij na tri uzdužno postavljene zone: otočnu, obalnu i kontinentalnu među kojima također postoje akcenatske razlike.⁵² I u ostalim se svojim radovima⁵³ P. Ivić bavio genetskim odnosom među narječjima. Ističe da su osnovni akcenatski sistemi svih triju narječja tipološki vrlo slični, no da se zbog metatonija akcenatski sustav kajkavskoga narječja izdvaja brojnošću dugih naglasaka. Čakavsko su i štokavsko narječje po njemu genetski srodniji, a važnost neocirkumfleksa u prezentu nekih glagola i određenom liku pridjeva nekih naglasnih tipova kao spone kajkavskih i sjeverozapadnočakavskih govora relativizira ističući da „prva zahvata možda

⁵¹ Osim akcenatskih, P. Ivić izdvaja i sljedeće fonološke i morfološke značajke (1963: 32): prijelaz *q* u *o*; prefiks *vi-*; uglavnom dosljednu ekavsku zamjenu jata; čuvanje *a* u riječima tipa (*v*)*rabac*, a ne *rebac*; prevladavanje nepalatalne deklinacije imenica ženskoga roda (*ženi*); izgovor frikativnoga *ɣ* umjesto *g*; obezvučenje finalnih konsonanata (*zup*); sasvim mali broj primjera *s a < ɛ* iza palatala (najčešće samo *jazik* i *jačm-*); nastavak **-q* (a ne **-ojo*) u I jd. im. ž. r.; izostanak metateze u *vs-* (*sa*, *saki*, a ne *sve*, *svaki*); vokal *o* u *grob* (a ne *greb*); L jd. im. m. i s. r. na *-ě* (*na stole* ili *na stoli*); čuvanje *a* u primjerima tipa *rasten* (a ne *resten*); A mn. im. m. r. na *-i* (*ima zubi*); čuvanje refleksa jata u *iměl* (a ne *imal*); izostanak promjene *v-* sa slabim poluglasom u *u-* u većini primjera; prisustvo refleksa poluglasa u *kadě* (a ne (*g*)*dě*); *a* kao refleks jata iza palatala a ispred tvrdog dentala u ponekom primjeru tipa *gĕnazo*; glagolski pridjev radni *šal* (a ne *išal*); prošireno čuvanje neizjednačenih oblika dativa, lokativa i instrumentala množine; ekavski refleks jata u većini primjera ispred tvrdih dentala (*leto* a ne *lito*); te nastavak *-oj* u D i L jd. ž. r. pridjevske deklinacije (*ovoj ženi* a ne *ovon ženi*).

⁵² Tako otočne govore po P. Iviću (1963: 33) karakterizira duljenje *a* (a ponegdje i *e* i *o*) pod kratkim naglaskom u svim položajima u riječi osim završnoga, pokrata zanaglasnih dužina i utruće intonacije u velikom dijelu ekavskih i ikavsko-ekavskih govora. Obalne govore karakterizira akcenatska arhaičnost, a kontinentalne, uz pokratu zanaglasnih dužina i utruće opreke po intonaciji, duljenje *a*, *e* i *o* pod kratkim naglaskom, te pomak kratkoga naglasaka s ultime (*vōda*, rjeđe *vōda*).

⁵³ Usp. npr. rad *Fonološki aspekt genetičkog odnosa između štokavske, čakavske i kajkavske dijalekatske grupe*.

oko četvrtine čakavskog područja, a druga samo nekoliko procenata te teritorije. Osim toga ove dve kategorije čine neznatnu manjinu među kategorijama u kojima se fenomen javlja u kajkavskom (nasuprot njima stoji dobrih petnaestak kategorija s obaveznim *â* u kajkavskom, a sa kratkoćom u svim čakavskim govorima)” (Ivić 1966: 376, bilj. 6). Problemu klasifikacije i uspostavljanja odnosa među narječjima i u njima P. Ivić se vratio 1981. godine u radu *Prilog karakterizaciji pojedinih grupa čakavskih govora*. U tom se članku problematizira odnos sjeverozapadnih i jugoistočnih čakavskih govora. Rad se od inih razlikuje eksplicitnim navođenjem jezičnih značajki jugoistočnih govora, potvrđama iz konkretnih mjesnih govora i stratifikacijom svake pojedinačne izoglose. Zbog toga se može smatrati prolegomenom i nezaobilaznim izvorom materijala i zaključaka za sve daljnje istraživače toga korpusa. Jugoistočne govore određuje kao snop poprečnih izoglosa koje, s neizbježnom disperzijom, sijeku zadarski arhipelag ili prolaze nešto sjevernije ili južnije od njega (Ivić 1981: 68), a karakterizira ih osamnaest jezičnih značajki od kojih su dvije akcenatske prirode:

1. „Dugi silazni akcenat (a ne akut) kao rezultat kompenzacionog duženja akcentovanog vokala svugdje gde je ono vršeno: *divôjka*, *kôń*, *dîm*, *stârca* kao i *rôd*, *bôj*, *lêd*. Nasuprot tome na severozapadu *â* dolazi samo kao rezultat duženja starog kratkog cirkumfleksa (*rôd*, *bôj*, *lêd*), a akut kao rezultat takvog duženja svih ostalih kratkih ili skraćenih akcenata. To je duljenje činjenica sloga zatvorena sonantom: *divôjka*, *kôń*, *dîm*, *stârca*.

2. Povučeni akcenat u primerima kao *pîsmo* i Gsg. *krîvca* (: Nsg. *krîvâc*), *ôca* (: *otâc*), *kôlea* (: *kôlcâ*).”⁵⁴

⁵⁴ Osim citiranih akcenatskih značajki P. Ivić navodi i sljedeće (1981: 68–69):

1. „Zamena *ě* sa *i* (na Lastovu *je*), a ne sa *e* ili *i/e* (po pravilu Jakubinskog i Meyera).
2. Izostanak tipa *gñazdo* (tj. grupe primera u kojima *ě* iza palatalnog konsonanta, a ispred tvrdog dentala daje *a*).
3. Vokal *u* kao pretežni refleks grupe *v-* + slabi poluglas, naročito u prijedlogu i prefiksu *v^b > u*.
4. Metateza *vs-* > *sv-* u zameničkom korenu *vbs'-*: *vse* > *sve*, *vsaki* > *svaki*.
5. Veća raširenost promene *ra* > *re* (redovno *vrebac*, a uz njega i *reste*, na mnogim mjestima i *krede*).
6. Vokal *e* u *greb*, a ne *grob*.

U ostatku rada P. Ivić promatra rasprostranjenost navedenih izoglosa u širem prostornom i lingvističkom kontinuitetu uspoređujući ih sa sjeverozapadnim čakavskim govorima, ali i štokavskim i kajkavskim, pa čak i slovenskim govorima. Detaljno obrazlaže dvije akcenatske izoglose koje se drže temeljnima za određivanje jugoistočnih čakavskih govora, a to su prenošenje kratkoga naglaska s otvorene ultime na zatvorenu penultimu u određenim gramatičkim kategorijama tipa *čōrčāk* : G jd. *čōrška*, i duljenje vokala u slogu koji zatvara zvučni opstruent tipa *dīd*, *zōpōd*. Prema akcenatskim značajkama određuje tri zasebne akcenatske skupine jugoistočnih govora koje zauzimaju nejednako područje. Prva skupina zauzima najšire područje i ono je zahvaćeno pojavom dugoga silaznoga naglaska kao općega rezultata kompenzacijskoga duljenja naglašenoga kratkoga vokala. U drugoj skupini to duljenje nije sustavno, već je zahvatilo samo neke imenice muškoga i srednjega roda koje su u praslavenskom jeziku imale naglasak na tvorbenom sufiksu, a ne na gramatičkom morfemu tipa **sqd̥bc̥b*, G jd. **sqd̥bca*. I treću skupinu čini najuži prostor u kojem se opseg zahvata kompenzacijskoga duljenja širi i na vokale ispred zvučnoga konsonanta (Ivić 1981: 88). Ivićeve su prve, radikalne misli o čakavštini kao sustavu koji genetski nije poseban, već koji je „periferija štokavske jezgre”, napuštene, a sjeverozapadni i jugoistočni čakavski prihvaća ne samo kao sinkronijsku činjenicu, nego ih zajedno s Brozovićem izdvaja u zasebne akcenatske sustave već u ishodišnom jeziku.⁵⁵

7. Prilog *di*, a ne *kadi* i sl.

8. Lsg imenica muškog i srednjeg roda uvek na *-u*, a ne na *-i* ili *-e*.

9. Izjednačenje, doduše nedosledno, dativa i instrumentala, a obično i lokativa množine, a oblicima na *-ma*, *-man*, *-n* i sl.

10. Nastavak *-e*, a ne *-i*, u Apl imenica muškog roda.

11. Oblici Isg imenica (pa i prideva i pridevskih zamenica) ženskog roda koji se svode na nesažeto *-ojq ženon* ili *ženo[v]*, a ne *ženu*, *ženun* ili sl.

12. Novi oblici pokaznih zamenica, najčešće tip *ovi*, *oni*, a ne *ov*, *on*.

13. Često obrazovanje imperfektizovanih glagola na *-ije-* u prezentskoj osnovi (tip *pokrijē* ‘pokriva’).

14. Radni pridev *išal*, a ne *šal*.

15. Vokal *a*, a ne *ě*, u infinitivnoj osnovi glagola *imati* (a ne *iměti*).

16. Present *vazmen* ili sl., a ne *zamen* ili sl.”

⁵⁵ Vidjeti u Brozović – Ivić (1981: 225–226).

Stajališta D. Brozovića umnogome koreliraju s kasnijim Ivićevim stavovima. Bitna je razlika samo u odnosu prema čakavskom narječju koje D. Brozović određuje dijakronijski i sinkronijski samostalnom jezičnom cjelinom, ravnopravnom drugim dvama narječja, dok je u prvim Ivićevim radovima ona tek periferija štokavskoga narječja s toliko različitih jezičnih značajki koje onemogućuju njegovo poimanje kao cjeline. Eksplicira i znanstvenim argumentima dokazuje postojanje dviju čakavskih cjelina, sjeverozapadne i jugoistočne, podijeljene izoglosama koje teku uz obalu. Izdvaja sljedeće izoglose sjeverozapadnoga čakavskoga područja:

- a) „Refleks dugoga starohs. \bar{a} = \bar{a} , ali kratki daje *e* (Cres, dio Krka) i iznimno *o* (Dobrinj na Krku), npr. *dân*, ali *denës* (*donôs*). Slična opreka poznata je u slov. kranjskim dijalektima i u kajk. goranskom i prigorskom dijalektu.
- b) Refleks praslavenskog nazala ϱ različit je od *u* u dijelovima Istre (djelomično ili redovito *o* u nekim ekavskim govorima, *a* oko Mirne), npr. *golob*, *golab*.
- c) Refleksi *al*, *el* ili *ol* za starosh. l na sjevernijim Kvarnerskim otocima, u skladu s refleksacijom kratkoga \bar{a} (i s eventualnim otpadanjem *l*).
- d) Prijedlog *v(a)* i početni *v(a)*- umjesto *u*-, npr. *vnuk*.
- e) Zamjenički pridjev *vas* ostaje bez metateze u kosim padežima, dakle *vsega* (ili *sega*) umjesto *svega*.
- f) Prijelaz $g > \gamma$ (zvučni *h*) ili bar dočelnoga $-g > -h$: *noγà*, *rôh* (dijelovi Istre i Kvarnerskog otočja).
- g) Dugosilazni tzv. metatonijski akcent u prezentima kao *gîne*, *čûje* i (nešto rjeđe) u pridjevâ kao *sîlî*, *bogâtî* (sve umjesto \grave{a}) i *stârî* (umjesto $\tilde{}$ ako se taj akcent čuva).
- h) Uzlazni ton akcenata produženih pred sonantom, npr. *dîm*, *stârci* (prema *stârac*).
- i) Lokativ jednine tipa *va grade* ili *gradi* (umjesto *gradu*).
- j) Genitiv jednine tipa *sestri* (umjesto *sestrē*) i na znatno širem području akuzativ množine tipa *brodi* (umjesto *brod(ov)e*).

- k) Instrumental jednine tipa *vodu(n)* (od *-q* kao u kajk. i slov. dijalektima, umjesto *vodov*, *vodon* od praslavenskoga *-ojq* kao u štokavštini).
- l) Normalan slavenski tip dativa, lokativa i instrumentala množine (npr. *ženan*, *ženami*, *ženah*) kao u kajk. i slov. dijalektima (umjesto inovacija u smislu izjednačavanja štokavoidnog tipa kao dativ i instrumental, obično i lokativ *-an*, *-ama(n)*, *-ani(n)* i slično).
- m) Ostaci specifičnoga čak. imperfekta na širem Kvarnerskom otočju, najživlji na Susku.
- n) Likovi *ov*, *on* (umjesto *ovi*, *oni*); *ovaj*, *onaj*.
- o) Prijelaz staroga sufiksa *-tje* > *-ě*, npr. ekavski *zela*: *zela* (< *zel-je*), ikavski *zeli*, *proklestvi*.
- p) Sporadični primjeri sjevernoslavenskoga (i djelomično slov.) prefiksa *vi-* (>⁵⁶ *vy-*): *iz*.

(...) većina tih crta produžava se na dio ili cjelinu kajk. i(li) slov. govora, ali genitiv jednine kao *sestri*, pod *j*), nepoznat je na zapadnojužnoslavenskom području, a crta pod *o*) isključivo je sjeverozapadnočakavska” (Brozović – Ivić 1988: 85, 86).

Sve se navedene izoglose ostvaruju u pojedinim mjesnim govorima ili skupinama govora i ne odnose se na sjeverozapadne čakavske govore u cjelini. S obzirom na njihovu brojnost, zastupljenost u pojedinim mjesnim govorima i nejednaku dijalektološku vrijednost, D. Brozović (1988: 84–85) zaključuje da se „same izoglose uopće ne podudaraju (unutar svake od cjelina, op. S. Z.) i ne može se govoriti o dvjema kompaktnim cjelinama, a ne postoji ni neka kompaktna srednja zona u kojoj bi se ukrštale sjeverozapadne i jugoistočne crte, jer svaki par dviju takvih izoglosa formira drugačiji prijelazni areal.” Teza postaje intrigantnija uspoređi li se s tekstom *Ishodišni srpskohrvatski/hrvatskosrpski fonološki sistem* (1981: 221–226) koji su dvojica autora objavila u knjizi *Fonoloških opisa*. U njemu su, naime, izdvojena četiri ishodišna akce-

⁵⁶ Znak je precrtan kako je u izvorniku, premda bi ispravno bilo okrenuti ga jer se *vi* razvilo iz *vy*, a ne obrnuto što proizlazi iz ovako napisana znaka.

natska sustava A, B, C i D. Sustav se D uopće ne odnosi na čakavštinu, a sustav A odnosi se samo na nekolicinu čakavskih govora. Glavnina čakavske akcentuacije ima ishodište u B ili C sustavu. Sustav B čini „dio zapadnoštokavskih i jugoistočni čakavski govori”, što odgovara Belićevoj podjeli na južnočakavske i posavske, a sustav C „dio slavonskih i sjeverozapadni i centralni čakavski govori”, što djelomično odgovara Belićevim sjevernočakavskim govovima, te mjestima Siče i Magića Mala u slavonskoj Posavini. Točno se preklapanje Belićevih i Brozović – Ivićevih termina ne može utvrditi zbog terminološke nesustavnosti u Brozović – Ivićevu radu. Naime, polazeći od pretpostavke da oba autora prihvaćaju istu terminologiju i klasifikaciju na dijalekte iznesenu u zajedničkoj knjizi *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski* (1988), moguće je zaključiti da nazivlje uporabljeno u određenju sustava koji pripadaju pojedinomu ishodišnojezičnomu sustavu u radu *Ishodišni srpskohrvatski/hrvatskosrpski fonološki sistem* nije iste razine, odnosno da se miješaju razine jezične apstrakcije od dijalekta preko cjelina koje podrazumijevaju dijelove više različitih dijalekata obuhvaćene istim ili sličnim jezičnim značajkama, ili pak one cjeline koje obuhvaćaju više različitih dijalekata jednoga narječja, ali se kao cjelina suprotstavljaju genetski srodnoj cjelini koja je dijelom nekoga drugoga jezika. Tako u isti sistem ulaze sjeverozapadni i centralni čakavski govori. Pod *centralnim* se čakavskim govovima podrazumijeva središnji ili ikavsko-ekavski dijalekt čakavskoga narječja, a pod *sjeverozapadnim govovima* vjerojatno oni govori koji imaju neocirkumfleks u dvjema morfološkim kategorijama i druge jezične značajke kojima se razlikuju od jugoistočnih čakavskih. Budući da u sjeverozapadne govore kako ih određuje D. Brozović u odjeljku *Čakavsko narječje* (1988) ulaze gotovo svi govori sjevernoga ili ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja i dio govora središnjega ili ikavsko-ekavskoga narječja, jasno je da se sadržaji tih dvaju termina djelomično preklapaju. Odrednica pak *dio slavonskih* relativno je neprecizna. Sustav B čini *dio zapadnoštokavskih i jugoistočni čakavski govori*. *Jugoistočni čakavski* vjerojatno oponira terminu *sjeverozapadni čakavski*, dok se termin *zapadnoštokavski* odnosi na naddijalekatnu cjelinu hrvatskih štokavskih dijalekata. Bez obzira na terminološku nepreciznost D. Brozović i P. Ivić

prihvatili su Belićeve kriterije i izdvojili dva jezična sustava koja se međusobno razlikuju po rezultatima „kompenzacionog duženja tamo gdje se nije dužio stari ä (krāj, trgōvci, grōm itd.)” (Brozović – Ivić 1988: 85–86) i samo djelomično izoglosom tipa *gýnešb* na znatnom dijelu sjeverozapadnoga čakavskoga područja i izoglosom tipa *bogǎtoje* na manjem području. Ostale su akcenatske značajke jednake u obama sustavima, a to su:

- „^ ← ^ (mêso i sl.)
- ← (tip bābъ)
- ← u kompenzacionom duženju (lêd, nôs, krāj, trgōvci, grōm i sl.)
- ← u kontrakciji tamo gdje je prvi vokal kontrahirane grupe nosio akcenat (tip znáješb → znāš)
- ~ ← ~ (mōltišb, sūša, mōldoje itd.)
- ← prilikom povlačenja akcenta sa ѣ, ѡ na dužinu (pōt)
- ← u kontrakciji tamo gdje je drugi vokal kontrahirane grupe nosio akcenat (tip ne [x]òtešb → něteš)
- “ ← svaki neproduženi kratki akcenat (ōko, čelò, dòbroje itd.)
- ← prilikom povlačenja akcenta sa ѣω, ѡ na kratkoću (tip vьs'ь → vəs)
- ← ´ (bāba, bābojō, rýbarjъ itd.)” (Brozović – Ivić 1981: 225–226).

Iz ovoga rada proizlazi činjenica da su sjeverozapadni i jugoistočni čakavski postojali kao zasebne jezične cjeline već u ishodišnom sustavu i bitno se kosi s postavkom iznijetom u knjizi *Jezik, srpskohrvatski/hrvatsko-srpski, hrvatski ili srpski* da se „ne može govoriti o dvjema kompaktnim cjelinama” (Brozović – Ivić 1988: 85). Moguće je dvoje: da je D. Brozović u razdoblju između tih dvaju radova revidirao svoje stavove ili se pak pod „dvjema kompaktnim cjelinama” ne misli na oponiranje jedne cjeline prema drugoj, odnosno, čakavskoga sjeverozapada prema jugoistoku, već na oponiranje konkretnih mjesnih govora unutar svake od cjelina koji uistinu nisu kompaktni.

U suvremenoj slavističkoj filologiji ta je rasprava okončana. Čakavština se smatra zasebnim i jedinstvenim jezičnim sustavom koji se dalje može dijeliti

prema različitim kriterijima no to ne mijenja sliku njegove jedinstvenosti. Razvila se iz zapadnojužnoslavenskoga jezika⁵⁷ zajedno sa slovenskim jezikom, kajkavštinom, zapadnom štokavštinom i istočnom štokavštinom (Lončarić 2005: 46; Matasović 2008: 66; Lukežić 2012: 43–48).

3.2. Klasificiranje čakavskoga narječja prema neocirkumfleksu

U afirmiranju podjele čakavskoga narječja na sjeverozapadni, središnji i jugoistočni dio bitnu je ulogu imala nizozemska slavistička škola,⁵⁸ a osobito W. Vermeer. Njezini predstavnici podjeli čakavskoga narječja na dijalekte prema refleksu jata⁵⁹ koju je uspostavio D. Brozović (1970c: 155–156)⁶⁰ pretpostavljaju klasifikaciju kojoj su temelji prethodno postavljeni u kroatističkoj dijalektologiji, a utemeljeni su na akcenatskim značajkama. Razumljivo je stoga da se toj klasifikaciji priklanjaju istraživači koji se bave akcentuacijom (usp. Langston 2015 i dr.). W. Vermeer je u svom radu *On the*

⁵⁷ Dio istraživača (Brozović 1970a: 1314; Lisac 1996: 10) zastupa tezu o *središnjem južnoslavenskom dijasisitemu* formiranu od pet različitih sustava: kajkavskoga, čakavskoga, zapadnoštokavskoga, istočnoštokavskoga i prototorlačkoga. O kritici toga termina vidjeti u Matasović (2008: 64–67). M. Moguš (1977: 12) kao ishodišni pretpostavlja *zapadnojužnoslavenski*, ali izdvaja četiri skupine (alpsku, panonsku, primorsku i dinarsko-rašku) iz koje će se dalje razviti slovenski, kajkavski, čakavski, zapadnoštokavski, istočnoštokavski i torlački.

⁵⁸ Njezini su predstavnici poznati u kroatističkoj dijalektologiji F. H. H. Kortlandt, H. Steinhauer, H. P. Houtzagers, J. Kalsbeek, E. Budovskaja, C. E. Keijsper.

⁵⁹ W. Vermeer ne prihvaća ni tradicionalnu podjelu na *čakavsko*, *kajkavsko* i *štokavsko* smatrajući je „teretom“ hrvatske dijalektologije i odjekom napuštenih lingvističkih teorija. Istim, oštrim i pomalo zajedljivim tonom osvrće se na podjelu čakavskoga narječja prema refleksu jata. O tim dvjema temama vidjeti na stranicama 280–289 njegove rasprave iz 1982.

⁶⁰ I prije toga bilo je pokušaja utvrđivanja dijalekatske strukture (usp. npr. Hraste 1966; Brozović 1960: 82), ali su osobit problem u suvremenoj klasifikaciji predstavljala dva najmanja dijalekta, lastovski i buzetski, te status jugozapadnih istarskih govora. U knjizi *Standardni jezik* D. Brozović (1970c) strukturalistički je utemeljeno, uzimajući u obzir i strukturalne i genetske kriterije podijelio čakavsko narječje na sljedećih šest dijalekata: *buzetski* ili *gornjomiranski*, *jugozapadni istarski* ili *štokavsko-čakavski*, *sjevernočakavski* ili *ekavskočakavski*, *srednjočakavski* ili *ikavsko-ekavski*, *južnočakavski* ili *ikavskočakavski* i *lastovski* ili *jekavskočakavski dijalekt*. Ova je podjela temeljena na refleksu jata, a naglasak se kao kriterij uzima u obzir „samo uvjetno, jer se praktički najpogodnija akcenatska podjela ne podudara s jatom, a osim toga, manje je značajna nego akcenatske osobine iskorištene u podjeli štok. i kajk. narječja“ (Brozović – Ivić 1988: 87).

principal sources for the study of čakavian dialects with neocircumflex in adjectives and e-presents (1982: 290–296) istaknuo podjelu na tri velike skupine:

- a) sjeverozapadni čakavski govori
- b) središnji čakavski govori
- c) jugoistočni čakavski govori.⁶¹

Pritom se ograđuje od asocijacija koje mogu navesti na pomisao da prihvaćanjem podjele slične Beličevoj, prihvaća i sve implikacije koja ona nudi, prije svega one o genetskoj vezi jugoistočnih i posavskih govora.⁶²

Osnovni je i jedini klasifikacijski kriterij za takvu podjelu, ostvarivanje neocirkumfleksa u prezentu nekih glagola i određenu liku nekih pridjeva. Tako sjeverozapadne čakavske govore karakterizira postojanje neocirkumfleksa u oblicima kakvi su *gîne*, *bogâtî*, dok se u središnjim i jugoistočnim čakavskim govorima on ne potvrđuje, a međusobno se razlikuju refleksom jata koji je u središnjim govorima ikavsko-ekavski, a u jugoistočnima ikavski i jekavski na Lastovu. Premda, dakle, polazi od statusa neocirkumfleksa, držeći se samo njega, čakavski bi teren bio podijeljen u dva dijela: sjeverozapadni i jugoistočni, a trodijelna je podjela moguća tek prihvaćanjem refleksa jata kao dodatnoga kriterija.

⁶¹ Navedeni su termini prijevod Vermeerovih termina *North-west čakavian* (NWČ) *dialects*, *Central čakavian* (CČ) *dialects* i *South-east čakavian* (SEČ) *dialects*.

⁶² „The purpose of this classification is the purely practical one of making the facts manageable. I would like to avoid the suggestions that any of these three groups ever constituted a ‘unity’ opposed as a whole to the other groups, to kajavian, or to the various groups one can distinguish among štokavian dialects” (Vermeer 1982: 290).

Karta je preuzeta iz Langston (2015: 11).

Prema učenju W. Vermeera sjeverozapadni čakavski areal dalje se dijeli u pet podskupina:

1. govori slični novljanskomu⁶³

1.a. Vinodol: Bakarac, Bribir, Drivenik, Grižane, Hreljin, Jadranovo (= Sv. Jakov), Kraljevica, Ledenice, Mali Dol, Novi [Vinodolski], Selce, Šmrika, Zlobin.⁶⁴

⁶³ U izvorniku *Novi-like dialects* (NNo).

⁶⁴ U istom odlomku ističe da je nejasno jesu li mjesni govori Povila i Donjega Zagona bunjevački ikavski ili pak pripadaju govorima sličnim novljanskomu. Recentnijim je istraživanjima dokazano da je mjesni govor Povila čakavski ikavsko-ekavski (usp. Lukežić 1990: 22), a po jezičnim bi značajkama ulazio u skupinu Vermeerovih govora sličnih novljanskomu, dok je govor Donjega, kao i Gornjega Zagona bunjevački štokavski ikavski (Lukežić 1996: Karta).

1.b. Grobniščina: Baštijani, Cernik [Primorski], Čavle, Drastin, Dražice, Grobnik, Ilovik, Jelenje [Donje], Kukuljani, Orehovica, Podhum, Soboli, Trnovica, Zastenice.

1.c.a. sjeverni dio Krka s e-refleksom kratkoga poluglasa u jakom položaju: Omišalj.

1.c.b. Dobrinjština: Čičići, Dobrinj, Gabonjin, Gostinjac, Hlapa, [Sv.] Ivan [Dobrinjski], Klanice, Klimno (= Kivna), Kras, Polje, Rasopasno (= Rosopasno), Rudine, Soline, Sužan, Šilo, Tribulje, [Sv.] Vid [Dobrinjski], Županje.

1.c.c. istočni dio Krka s e-refleksom kratkoga poluglasa u jakom položaju: Vrbnik, Garica [Gornja i Donja], Kozarin, Risika, Paprata.

1.c.d. područje s uobičajenim refleksom poluglasa u jakom položaju: Pumat.⁶⁵

2. govori slični kastavskomu⁶⁶

2.a. Kastavština i obala Istre: Brešca, Breza, Brseč (= Bršeč), Gornji Kraj (= Kraj Gorenji), Grabrova (= Grabova), [Sv.] Jelena, Kastav, Lipa, Lovran, Marčelji, Matulji, Mošćenice, Opatija, Rukavac, Rupa, Studena, Škalnica (= Skalnica), Veprinac, Viškovo (= Sv. Matej), Volosko, Zatka, Zvoneće.

2.b. Trsatsko-bakarski govori: Bakar, Kostrena, Kukuljanovo, Meja [-Gaj], Plosna, Podbežice,⁶⁷ Ponikve [Krasičke], Praputnjak (= Praputnik), Škrljevo, Urinja, Trsat.

2.c. vinodolski ekavski: Crikvenica.⁶⁸

⁶⁵ Autor ističe da u tu skupinu možda ulaze i mjesni govori Baške, Batomlja, Drage Bašćanske, Jurandvora i Stare Baške. Prema dosadašnjim istraživanjima objavljenim u knjizi *Govori otoka Krka* I. Lukežić i M. Turk navedeni govori uključujući i govor Punta predstavljaju konzervativno-inovativni model starinačkoga mikrosustava u kojem se potvrđuje neocirkumfleks u prezentu nekih glagola. O akcentuaciji toga mikrosustava vidjeti u Lukežić – Turk (1998: 72, 73).

⁶⁶ U izvorniku *Kastav-like dialects* (NKa). Ta se jezična cjelina u stručnoj literaturi naziva i *sjeveroistočni istarski poddijalekt* (Vranić 2005: 325–334).

⁶⁷ Možda se misli na Podvežicu. Danas dio Vežice, zasebne gradske četvrti Rijeke.

⁶⁸ W. Vermeer ističe mogućnost da crikvenički govor možda nije jedini ekavski govor u tom kraju, no suvremena su istraživanja pokazala da jest (Lukežić 1996: 14; Ivančić-Dusper – Bašić 2013: 3).

3. govori slični *creskima*⁶⁹

Belej, Beli, Cres, Dragozetići, Filozići, Grmov, Ivanje, [Sv.] Jakov, Lubenice, Martinšćica, Miholašćica, Nerezine, Orlec, Osor, Pernat, Predošćica, Punta Križa, Štivan (= Stivan), Ustrine, Valun, Vodice, Vrana.

4. središnji istarski⁷⁰

4.1. Labinština: Diminići, Gornji Rabac (= Rabac Gorenji), Kranjci (= Kranjsko Selo), Letajac, Nedeščina (= Sv. Nedelja [Labinska]), Polje, Prklog (pokraj Duge Luke), Rabac Luka, [Ripenda-]Kosi, Skitača (= Sv. Lucija na Skitači), Vicani (= Vičani pokraj [Ripende-]Krasa).⁷¹

4.2. Žminjština: Debeljuhi, Kršanci, Orbanići, Vlašići, Žminj.

4.3. Pazinština: Beram, Bortuli (= Bortol), Floričići, Gračišće, Heki, Katun [Lindarski], Kras [Staropazinski], Lindar, Novaki [Motovunski], Pazin, Pićan, Pilati, Pulići (pokraj Zabrežana), Tinjan, Trviž, Velonov Breg (= Velanov Breg).

4.4. Boljunština: Andrejevići (= Andrevići), Boljunsko Polje, Dolenja Vas, Lupoglav, Mandići, Paz (= Pas), Semić, Vranja.

5. sjeverni istarski⁷²

Blatna Vas, Brezovica, Brkač, Črnica (= Crnica), [Sv.] Donat, Draguč, [Gornja i Donja] Nugla, Gradinje, [Sv.] Ivan, Jurišići, Korelići, Krbavšići,

⁶⁹ U izvorniku *Cres-like dialects* (NCr).

⁷⁰ U izvorniku *Central Istrian* (NCI). Hrvatsku inačicu termina, *središnji istarski*, rabi i Vranić (2005: 334–344).

⁷¹ Autor navodi da granica među središnjim istarskim govovima i južnim dijelom govora sličnih kastavskom nije utvrđena. Nju je vlastitim terenskim istraživanjem utvrdila Silvana Vranić (2005: *Karta čakavske ekavske dijalekte*). Najjužniji govor koji po W. Vermeeru ulazi u skupinu govora sličnih kastavskomu je govor Zagora, a najsjeverniji središnji istarski govori su mjesni govori Ružića, Kraj Drage, Juražina, Ržišća, Vozilića te nešto južnijega Plomina. Granični je punkt s istarske strane mjesto Zagorje koje u lokalnom nazivu ima i atribut Plominsko.

⁷² U izvorniku *North Istrian* (NNI). Pod tim se terminom podrazumijeva jezični idiom što ga hrvatski dijalektolozi nazivlju *buzetskim* ili *gornjomiranskim dijalektom*. U popis su uvršteni i motovunski mjesni govori Zamaska i Brkača koji su po S. Vranić (2005: 341) rubni govori središnjega istarskoga poddijalekta ekavske dijalekta.

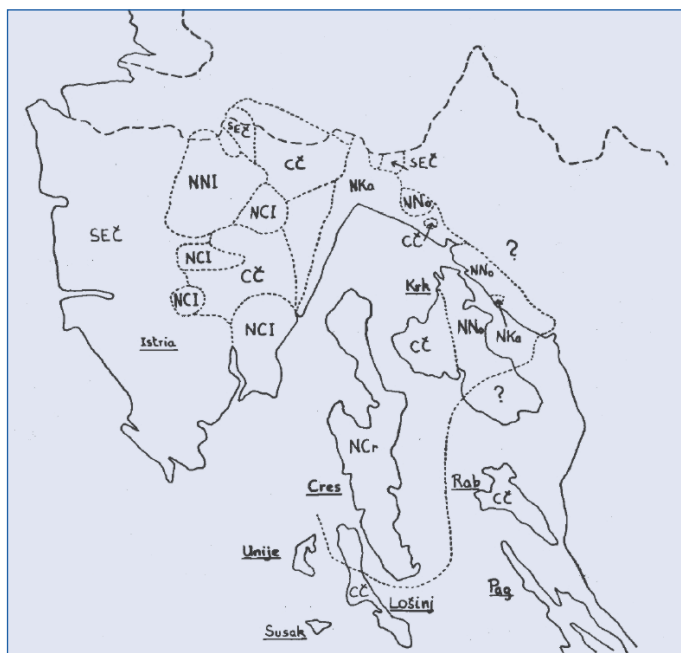
Krkuš, Lanišće, Livade, Mali Mlun (= Mlum Mali), Marčenigla, [Sv.] Martin [pri Buzetu] (= Drašćići), Oslići, Podgaće, Prapoće (= Praproće), Pregara, Račice, Račja Vas, Ročko Polje, Strana, Štrped, Veli Mlun (= Mlum Veli, Veliki Mlum), Zamask (= Zamašk), Zrenj, Žonti.⁷³

Najvećemu dijelu hrvatskih dijalektologa podjela na sjeverozapadne, središnje i jugoistočne čakavske govore ne potire podjelu na dijalekte utemeljenu na refleksu jata. One su sastavljene prema različitim kriterijima i kao takve se ne mogu uspoređivati i ne moraju međusobno potirati (Lisac 1996: 44–45). Međutim, I. Lukežić (2012: 227–232) izlaže model prema kojem to nisu samo dvije zasebne klasifikacije utemeljene na različitim kriterijima već se radi o dvama razvojnim stupnjevima čakavštine. Prema njezinoj sintezi, u 15. st. oblikuju se tri prostorno-jezična kompleksa s „lokalno ograničenim inovacijama koje svjedoče o njihovim posebnim, lokalno ograničenim identitetima unutar ČN u cjelini, a nerijetko i o bližim poveznicama s posebnim identitetima u drugim dvama hrvatskim narječjima” (Lukežić 2012: 227). To su *čakavski sjeverozapadni kompleks; čakavski jugoistočni kompleks i središnji čakavski prostorno-jezični kompleks*. Kao akcenatsku inovaciju u sjeverozapadnom čakavskom prostorno-jezičnom kompleksu (2012: 228) autorica izdvaja neocirkumfleks u prezentu i u određenom liku pridjeva te neoakut u slogu zatvorenu sonantom (*sîr, njegôv*) s time da se ova inovacija širi i znatno južnije. U jugoistočnom kompleksu (2012: 231) izdvaja vlastite inovacije (retrakciju kratkoga naglaska s otvorene ultime u primjerima tipa *pîsmo, òca* te duljenje pred zvučnim okluzivom u zatvorenu slogu tipa *bôb, bâdnja*) i one koje su podudarne s inovacijama u zapadnoštokavskom. U središnjem kompleksu od akcenatskih se značajki potvrđuju dvije: ona koja je kontinuantna inovacija nastalih u sjeverozapadnom čakavskom, a to je neoakut u slogu zatvorenu sonantom, te duljenje u zatvorenu slogu pred šumnikom (zvučnim i bezzvučnim, samim i u skupini), tipa *dêd, brât, ôblak, nevêsta* (Lukežić 1990: 84–90). Iz sjeverozapadnoga se čakavskoga prostorno-jezičnoga kompleksa izdvajaju: sjevernočakavski buzetski dijalekt, sjevernočakavski

⁷³ U parafraziranju zaključaka navedenoga Vermeerova djela zadržana su imena toponima i način njihova bilježenja kakav je predstavljen u izvorniku. Tekst prevela S. Z.

ekavski dijalekt, sjevernočakavski ikavski dijalekt i sjevernočakavski ikavsko-ekavski dijalekt. Iz jugoistočnoga kompleksa izdvajaju se: južnočakavski ikavski i južnočakavski jekavski (lastovski), a iz središnjega srednočakavski ikavsko-ekavski dijalekt (Lukežić 2012: 233).

Rasprava o jedinstvu čakavštine i vezama s drugim sustavima obilježila je južnoslavističku, osobito hrvatsku filologiju 20. stoljeća. Već je u njezinim počecima bilo evidentno da unutar čakavštine postoje dva podsustava koji se, među inim, razlikuju i akcenatskim značajkama, primarno statusom neocirkumfleksa u dvjema morfološkim kategorijama. Jednako tako i središnja ili prijelazna zona kao pojam formirala se u hrvatskoj filologiji. Takvu su podjelu afirmirali, ali ne i inaugurirali strani istraživači, od kojih se velika većina zanimala za akcenatska pitanja.

Karta je preuzeta iz Vermeer (1982: 341).

Danas se pod pojmom *sjeverozapadnih* čakavskih govora podrazumijeva ukupnost čakavskih govora smještenih na sjeverozapadu prostora što ga zauzima čakavsko narječje i međusobno povezanih ostvarajem neocirkumfleksa u

dvjema morfološkim kategorijama: u prezentu glagola s tematskim vokalom *e* i u određenom liku nekih pridjeva. Oni oponiraju jugoistočnim i središnjim čakavskim govorima, ali i većini doseljeničkih govora smještenih u sjeverozapadnom čakavskom arealu.⁷⁴ Pri stratifikaciji prostora što ga zauzimaju ti govori, pretežito se citira Vermeerov rad (1982). Jedan je od ciljeva ove knjige detaljnije odrediti prostor što ga zauzimaju sjeverozapadni čakavski govori, sukladno pretežito vlastitim terenskim istraživanjima i spoznajama iz literature.

3.3. Kategorije za ostvaraj neocirkumfleksa u sjeverozapadnim čakavskim govorima

Pod pojmom *neocirkumfleks*, sukladno obrazloženju u uvodnom dijelu knjige, podrazumijeva se pojava novijega neocirkumfleksa. Stariji je neocirkumfleks potvrđen u sjeverozapadnim čakavskim govorima jednako kao i u svim zapadnim južnoslavenskim jezicima. Budući da kao takav nije razlikovan, nije nam ovdje relevantan.

Već je od prvih filoloških radova koji su se doticali sjeverozapadnih čakavskih govora bilo jasno da se u njima neocirkumfleks ostvaruje u dvjema temeljnim kategorijama: prezentu glagola i određenom liku pridjeva.

A. Neocirkumfleks u prezentu glagola

U literaturi se glagoli s neocirkumfleksom u prezentu u szčak. govorima preciznije određuju na tri načina:⁷⁵ specificira se da se radi o glagolima s tematskim vokalom *e* (Vermeer 1982: 279); ili se ti glagoli određuju kao oni s naglaskom na osnovi (*stem-stressed*) (Kalsbeek 1985: 4), a najčešće se navode primjeri (npr. u *prezentima kao gîne, čûje*) (primjerice Hamm – Hraste – Guberina 1956: 89; Ivić 1981: 73; Brozović – Ivić 1988: 85 i dr.). Osim potonjega načina koji je informativan, ali ne daje uvid u bit, druga su dva načina parcijalna,

⁷⁴ Kakvi su, primjerice, doseljenički govori Dubašnice i Šotoventa na otoku Krku (Lukežić 1990: Tabela 1), kao i cijeli *jugozapadni istarski* ili *štakavsko-čakavski dijalekt* s prvotnim staništem u Dalmaciji (usp. Brozović – Ivić 1988: 88).

⁷⁵ Valja svakako istaknuti da ovi autori nisu ni imali cilj opisati značajke glagola koji imaju neocirkumfleks već popisati gdje se on potvrđuje.

odnosno samo djelomično točna. U szčak. ima i onih glagola s tematskim vokalom *e* koji nikad nisu naglašeni neocirkumfleksom (usp. Boljun: *täknen*, *sägnen* (Francetić 2015); Grobnik: *mäkneš*, *nakjěpjješ* (Lukežić – Zubčić 2007)). U skupinu takvih glagola, bez detaljnije specifikacije, ulaze i svi glagoli kojima je naglasak na nastavku, tipa *rečěš*, *pečemò/pečěmo* i sl. Takva je dvojba izbjegnuta ako glagole s neocirkumfleksom odredimo kao one koji u prezentu imaju naglasak na osnovi. Međutim, na primjerima iz boljunskega i grobničkoga (a jednako bi bilo i u kojem drugom szčak. govoru) evidentno je da na osnovi prezenta ne dolazi samo neocirkumfleks, već i kratki naglasak, a usto glagoli s tematskim vokalom *a* ili *i* s naglaskom na osnovi nikad nemaju neocirkumfleks (usp. *mìslīš*, *mòlīmo*; *pītā*, *cīpajū*). Postojeći je sustav opisa kategorija u kojima se u szčak. ostvaruje neocirkumfleks neprecizan i jedan je od ciljeva ove knjige njegovo preciziranje.

Cjelovitiji opis glagola s neocirkumfleksom ponudili su I. Lukežić (1996: 90) ističući da je „riječ o stanovitu broju glagola prve vrste (lěć, dospět, sěst i sl.), glagola pete vrste (rīzat, lājat, brīsat, brījat i sl.) i glagola šeste vrste (kupovāt, putovāt i sl.)” te K. Langston (2015: 267): „U sjeverozapadnim čakavskim govorima glagoli prve konjugacije koji pripadaju naglasnom tipu (a) dulje naglašeni završni slog osnove u prezentskim oblicima (...). Do toga duljenja obično ne dolazi u nenaglašenim završnim slogovima osnove, kao što do njega ne dolazi ni u naglašenim slogovima koji se ne nalaze neposredno uz prezentske nastavke.”

Usporednom je analizom prezenta glagola s neocirkumfleksom u mjesnim govorima Grobnika i Kastva, u kojima se pokazalo da je broj pojava kategorija najveći, utvrđeno da se neocirkumfleks može ostvarivati u sljedećim vrstama i razredima glagola:⁷⁶

⁷⁶ Pri određivanju tipova osnova primjenjivat će se suvremene spoznaje o morfologiji glagola što ih je u svojim radovima izložio J. Silić (1991: 312 i 1998: 241–274). Uz svaki se glagol navodi prezentska osnova zapisana u normalu i oblik prezenta 3. l. jd. u kurzivu.

I. vrsta:

a) oni glagoli 3. razreda koji imaju dva infinitiva, tipa *lèc* i *lègnūt* s prezentskom osnovom *leg-n-e-//leg-n-Ø-* (*lègne*), te *dìc* i *dìgnūt* s prezentskom osnovom *dig-n-e-//dig-n-Ø-* (*dìgne*);

b) glagoli *zrèt* i *vrèt* pripadaju 4. razredu, a prezent im se tvori od dvije osnove *zr-e-//zr-Ø-* (*zrè*) i *vr-e-//vr-Ø-* (*vrè*), te *zrij-e-//zrij-Ø-* (*zrìje*) i *vrij-e-//vrij-Ø-* (*vrìje*). Neocirkumfleks se potvrđuje u drugoj skupini prezentskih osnova. Ti su glagoli u prezentu imali nerelacijski morfem -*ėje*- koji je stegnut na jat nakon ispadanja intervokalnoga *j* (-*ėje*- > -*ėje*- > -*ě*- > -*ī*-: ozdrāvīš). U nekim je čakavskim govorima, uključujući i sjeverozapadne čakavske sekvencija ostala nestegnutom, a jedina je mijena refleksacija jata u -*i*- ili -*e*- (ozdrav-*ėje*-ši > ozdrav-*ėje*-ši > ozdrav-*eje*-š / ozdrav-*ije*-š > ozdrav-*êješ*⁷⁷ / ozdrav-*īješ*). Taj nestegnuti vokal može nositi neocirkumfleks;

c) svi glagoli 5. razreda kojima prezentska osnova završava sonantom *j* i koji u prezentskoj paradigmi imaju naglasak na osnovi:⁷⁸

čūt *čuj-e-//čuj-Ø-* (*čûje*); *zūt* *zuj-e-//zuj-Ø-* (*zûje*); *obūt* *obuj-e-//obuj-Ø-* (*obûje*); *bdèt* / *bdīt* *bdij-e-//bdij-Ø-* (*bdîje*); -*spèt* -*spij-e-//spij-Ø-* (-*spîje*);⁷⁹

d) sljedeći glagoli 6. razreda: *krīt* *krij-e-//krij-Ø-* (*krîje*); *mīt* *mij-e-//mij-Ø-* (*mîje*) i *šīt* *šij-e-//šij-Ø-* (*šîje*), te svršeni prezent glagola *bīt* *bud-e-//bud-Ø-* (*bûde*).

⁷⁷ Usp. za govor Kastavštine, ponajprije Marčelja Jardas (1957: 39) i za govor Grobnišćine (Lukežić – Zubčić 2007: 52).

⁷⁸ Izuzimaju se, dakle, glagoli s osnovom *mèt-* ili *mīt-* jer im je u prezentu naglasak na vokalu nastavka, npr. *razumîn*.

⁷⁹ Prezent glagola s prefiksom *do-* ima i osnovu *dospên-* u kojoj se također potvrđuje neocirkumfleks.

II. vrsta:

U nju ulaze svi glagoli kojima je drugi morfem osnove *-nu-*, *-ni-*, *-na-* ali je neocirkumfleks samo u onih glagola s kratkim naglaskom na prvom vokalu osnove: *rīnūt* riØ-n-e-//riØ-n-Ø- (*rīne*), *pogīnūt* -giØ-n-e-//giØ-n-Ø- (*pogīne*),⁸⁰ *būšnūt* buš-n-e-//buš-n-Ø- (*būšne*), ali *taknūt* tak-n-e-//tak-n-Ø- (*tākne*).

V. vrsta:

a) svi glagoli 2. razreda infinitivna osnova kojih je tromorfemska i završava morfemima *-uv-a-*, *-av-a-* ili *-iv-a-*, a obvezatan je dio prezentske osnove morfem *-uj-*, primjerice: *k(l)jūvat* k(l)j-uj-e-//k(l)-uj-Ø- (*k(l)jūje*); *p(l)jūvat* p(l)j-uj-e-//p(l)j-uj-Ø- (*p(l)jūje*); *obečāvāt* / *obečīvāt* obeč-uj-e//obečuj-Ø- (*obečūje*),⁸¹

b) većina glagola 2. razreda prvi morfem infinitivne i prezentske osnove kojega završava sonantima *j*, *lj* li *nj*: *brījat* brij-e-//brij-Ø- (*brīje*); *grījat* grij-e-//grij-Ø- (*grīje*); *hājat* haj-e-//haj-Ø- (*hāje*); *kājat se* kaj-e-//kaj-Ø- (*kāje*); *lājat* laj-e-//laj-Ø- (*lāje*); *sījat* sij-e-//sij-Ø- (*sīje*); *kāš(l)jat* kaš(l)j-e-//kaš(l)j-Ø- (*kāš(l)je*); *počīnjat* -činj-e-// -činj-Ø- (*počīnje*); *proklīnjat* -klinj-e-// -klinj-Ø- (*proklīnje*); *propīnjat* -pinj-e-// -pinj-Ø- (*propīnje*); *nagīnjat* -ginj-e-// -ginj-Ø- (*nagīnje*); *spomīnjat* -pominj-e-// -pominj-Ø- (*spomīnje*);

c) svi glagoli 3. razreda koji u infinitivu imaju kratki silazni naglasak na prvom vokalu infinitivne osnove: *mīcat* mič-e-//mič-Ø- (*mīče*); *jāhat* jaš-e-//

⁸⁰ U potonjim je dvama glagolima dio prvoga morfema osnove nulti element kojemu se opravdanost utvrđuje analizom osnova vidskih parnjaka infinitivne osnove. Tako glagol *rinut* ima nesvršeni parnjak *rivat* infinitivna osnova kojega glasi *riv-a-*, a glagol *poginut* nesvršeni parnjak *pogibat* s infinitivnom osnovom *pogib-a-*. Stoga površinski odnos infinitivnih osnova vidskih parnjaka glasi: *ri-nu-* prema *riv-a* i *pogi-nu-* prema *pogib-a-*. Budući da je u prvom morfemu osnove obaju glagola svršenoga vida jedno prazno mjesto u odnosu na isto u prvom morfemu osnove glagola nesvršena vida, na tom se mjestu stavlja oznaka Ø.

⁸¹ Prema rezultatima prikupljenim terenskim radom utvrđeno je da glagoli tipa *obečāvāt* / *obečīvāt* imaju različite prezentske osnove i mogu pripadati različitim naglasnim tipovima. Dok se u grobničkom i kastavskim govorima potvrđuje prezentska osnova obeč-uj-e//obeč-uj-Ø- (*obečūje*) nastala vjerojatno analogijom prema glagolima VI. vrste *kupovāt* (*kupūje*), u svim trsatsko-bakarskim govorima (Ivančić-Dusper – Bašić 2012) i dobrom dijelu ikavsko-ekavskih govora koji ih kontinuiraju s istočne strane glagoli toga tipa ulaze u isti naglasni tip s glagolima tipa *cīpāt* (*cīpā*) pa im prezentska osnova glasi obeč-iv-a-//obeč-iv-aj- (*obečīvā*), rjeđe obeč-av-a-//obeč-av-aj- (*obečāvā*) (Zubčić 2006a: 78).

jaš-Ø- (*jâše*); *kàpat* kap(l)j-e-//kap(l)j-Ø- (*kâp(l)je*); *nìcat* nič-e-//nič-Ø- (*nîče*); *prorìcat* -rič-e-//rič-Ø- (*prorîče*); *pàsats* paš-e-//paš-Ø- (*pâše*); *plàkat* plač-e-//plač-Ø- (*plâče*); *brìsat* briš-e-//briš-Ø- (*brîše*); *màzats* maž-e-//maž-Ø- (*mâže*); *rìzats* / *rèzats* riž-e-//riž-Ø- / rež-e-//rež-Ø- (*rîže* / *rêže*).

VI. vrsta:

Neocirkumfleks se ostvaruje i u glagola koji imaju morfeme *-ov-ä-*, *-ev-ä-* i *-iv-ä-* na dočetu infinitivne osnove i morfem *-ûj-* kao dio prezentske osnove:⁸² *kupovät* kup-uj-e-//kup-uj-Ø- (*kupûje*) i oni koji se u raznim govorima ostvaruju u dubletnim infinitivnim oblicima *kra(l)jêvät* i *kra(l)jêvat* s prezentom *kra(l)j-uj-e-//kra(l)j-uj-Ø-* (*kra(l)jûje*); *upućivät* i *upućivat* s prezentom *upućûje* i prezentskom osnovom *upuć-uj-e-//upuć-uj-Ø-*.

Navedena je podjela glagola na vrste i razrede preuzeta iz suvremenoga hrvatskoga standardnoga jezika (Babić i dr. 1991: 681–695). S obzirom na to da je to klasifikacija učinjena za potrebe standardnoga jezika, usto štokavske osnove, ona ne može biti relevantna u dijakronijskim istraživanjima. Ovdje je ponuđena primarno iz funkcionalnih razloga, kako bi budućim istraživačima, koji polaze od standardnoga jezika, omogućila što lakše snalaženje u građi.

U slavističkoj se literaturi (Matasović 2008: 258) glagoli s tematskom konjugacijom tradicionalno dijele u četiri razreda:

I. prezenti izvedeni s općeslav. tematskim sufiksom **e/o*. U hrvatskom ti glagoli imaju vokal *e* u nastavcima prezenta, tipa *neseš*, *beresh*, i oni u szčak. najčešće nemaju neocirkumfleks. Iznimka je prezent glagola **sěsti* i prezentska osnova svršenoga glagola **býti* **bǫd-*.

II. prezenti s općeslav. sufiksom **ne/no*. U hrvatskom ti glagoli imaju nerelacijski morfem *-ne-* u prezentu, tipa *digneš*, *zineš*. U szčak. neocirkumfleksom je naglašen dio tih glagola i to na onaj koji odgovara većini glagola II. vrste te glagolima 3. razreda I. vrste.

⁸² Glagoli s dočecima *-ev-a-* i *-iv-a-* u trsatsko-bakarskim i njima istočnijim ikavsko-ekavskim govorima hreljinskoga i kirkskoga tipa imaju drugačiju prezentsku osnovu i u njih se ne očekuje neocirkumfleks. Vidjeti bilješku 81.

III. prezenti su u općeslav. imali **je/jo*, a u hrvatskom zadržavaju takovu situaciju. U ovoj skupini glagola u szčak. neocirkumfleks dolazi u glagola koji u suvremenoj klasifikaciji odgovaraju glagolima 4, 5. i 6. razreda I. vrste; 2. i 3. razreda V. vrste i onih glagola VI. vrste koji u prezenti imaju *-uj-*. U ovu skupinu ulaze i glagoli s kontrahiranom sekvencijom *aje*, koja rezultira prezentskim nastavcima s dugim vokalom *a* (*pitàješi* > *pitàeši* > *pitâš* > *pîtâš*) u kojih u szčak. nikad ne dolazi neocirkumfleks.

IV. prezenti na općeslavensko **-i-* (*sadiš*, *molimo*) i oni u szčak. ne nose neocirkumfleks.

V. A. Dybo (2000: 227–247) izdvaja tri skupine prezenata, uzimajući u obzir i aoristnu osnovu. Izdvaja dvije skupine tematskih prezenata (obje s tematskim vokalom *e*) i *i*-prezente kao posebnu skupinu. U prvoj skupini osnova završava vokalom ili sonantom (s time da se ona dijeli u dvije podskupine: prvu podskupinu čine prezenti kojima osnova završava likvidnim ili nazalnim sonantima, a drugu oni kojima osnova završava vokalom ili sonantima *j* i *v*),⁸³ a u drugoj šumnikom. Posebnu podskupinu unutar druge skupine čine ovdje nam zanimljivi glagoli s prezentskom osnovom na *-je-*⁸⁴ i glagoli sa sufiksom *-ne/-nq-* (2000: 377), te glagoli koji završavaju ostalim konsonantima. U szčak. neocirkumfleks dolazi u dijelu glagola obiju Dyboovih skupina tematskih prezenata:

1. skupina (osnova završava vokalom ili sonantom):

- osnova završava vokalom ili sonantima *j* i *v*, tipa **krýjje*, **krýjjetь* prema szčak. *krîje*; **mýjje* prema *mîjen*

2. skupina (osnova završava šumnikom):

- glagoli s prezentskom osnovom na *-je-*: **pláčjetь* prema *plâče*
- glagoli sa sufiksom *-ne/-nq-*: **klěknetь* prema *k(l)jêkne*

⁸³ V. A. Dybo (2000: 228, 229) u Tablicu 73. unosi i *-ne/-nq-*-prezente glagola tipa **rîno*.

⁸⁴ Termin *glagoli s prezentskom osnovom na -je-* doslovan je prijevod Dyboova termina *презентные основы на -je-* (2000: 377) i iako nije najsretnije rješenje jer u ovoj raspravi taj vokal *e* smatramo dijelom nastavka, radno će poslužiti.

- ostali glagoli kojima osnova završava šumnikom: **sědq*, **sědetь* prema *sēde / sīde*; **bǫdq*, **bǫdetь* prema *būde*.

Sve tri ovdje prikazane klasifikacije glagola provedene su prema morfološkim parametrima, a glagoli su grupirani prvenstveno prema oblicima prezenta. Pritom, nisu uzeti u obzir akcenatski parametri pa u isti razred ulaze glagoli različitih akcenatskih značajki:

I. vrsta:

- u 3. razred ulaze glagoli *lěc* i *dīc* s neocirkumfleksom u oblicima prezenta, ali i glagoli tipa *pěc*, *sīc/sěc*, *strič*, *těc* i dr. u prezentu kojih se on u szčak. ne ostvaruje;
- osim glagola *zrět* i *vrět* s neocirkumfleksom u oblicima prezenta, 4. razred čine još i glagoli tip *umrīt/umrīt//umrět/umrět*, *uprīt/uprīt//uprět/uprět* i dr. u prezentu kojih se u szčak. ne ostvaruje neocirkumfleks;
- osim glagola s neocirkumfleksom, 5. razred čine i glagoli koji u szčak. nisu naglašeni njime: *počēt/počēt*, *zapēt/zapēt*, *otět/otět*, *rozumět* i dr.;
- činjenica su 6. razreda i glagoli koji u szčak. u prezentu nemaju neocirkumfleks: *pīt*, *līt/līt//lět/lět*, *dobīt*, *znebīt* i dr.

II. vrsta:

- osim prethodno navedenih glagola u kojima se u szčak. ostvaruje neocirkumfleks, izdvaja se određen broj glagola u kojima taj naglasak nije potvrđen. To su glagoli tipa *taknūt*, *maknūt*, *ždroknūt*, *nagnūt* i dr.

V. vrsta:

- neocirkumfleks se u szčak. ne ostvaruje u malobrojnih glagola 2. razreda tipa *dāvāt*, *poznāvāt*, *stāt/stāt* i dr.;
- od glagola 3. razreda neocirkumfleks se u szčak. ne potvrđuje u glagola tipa *skākāt*, *līzāt*, *vězāt*; *lagāt*, *zobāt*, *glodāt*, *drhtāt*, i dr.

VI. vrsta:

- u szčak. neocirkumfleksa nema u glagola kojima je naglasak u infinitivu na osnovi tipa *věrovat* : *věruje*.

Termini *prezenti e-tipa* ili *prezenti s tematskim vokalom e* u smislu određenja glagola koji mogu imati neocirkumfleks u szčak. točni su jer se neocirkumfleks u szčak. ostvaruje samo u glagola s tematskim vokalom *e*. Međutim, oni nisu precizni, a stoga ni primjereni jer je analiza pokazala kako svi glagoli s tematskim vokalom *e* ne moraju nužno nositi neocirkumfleks. Zbog toga, u pokušaju određenja kategorija glagola s neocirkumfleksom ne valja krenuti od uvriježene morfološke klasifikacije glagola niti ona može dati konačna rješenja. To upućuje i na činjenicu da pojava neocirkumfleksa nije uvjetovana isključivo morfološkim parametrima.

U nastavku će se knjige, kada se govori o morfološkoj razini, rabiti termini *prezenti e-tipa* ili *prezenti s tematskim vokalom e* kada nije potrebno izdvajati podtipove prezenata već se misli na ukupnost svih glagola s tematskim vokalom *e* koji imaju neocirkumfleks (*čûje, jâše, darûje*). Kada je potrebno istaknuti na koju se skupinu tih prezenata misli, rabit će se terminologija prema klasifikaciji V. A. Dyboa (2000). Ona je u ovoj raspravi najfunkcionalnija jer kao posebne morfološke (pod)skupine glagola izdvaja one koji će u sjeverozapadnom čakavskom činiti zasebne kategorije za ostvaraj neocirkumfleksa.⁸⁵ Radi jednostavnosti praćenja i kratkoće iskaza, Dyboove će se kategorije imenovati:

- oni prezenti kojima osnova završava vokalom ili sonantima *j*, nazivat će se *e-prezenti*. Budući da se prema ostvaraju neocirkumfleksa bitno polariziraju *e*-prezenti kojima osnova završava sonantom od onih kojima osnova završava šumnikom, u analizi će uzimati u obzir ta polarizacija.
- Dyboovi glagoli s prezentskom osnovom na *-je-*, nazivat će se *je-prezenti*
- glagoli sa sufiksom *-ne/-nq-*, nazivat će se *ne-prezenti*.

⁸⁵ Klasifikacija R. Matasovića (2008) primjerice ne bi bila odgovarajuća u ovoj raspravi stoga što on glagole tipa *čûješ* i *mâžeš* tretira unutar iste kategorije (glagoli koji su u općeslav. imali **je/jo*), a jedan je od ciljeva ove knjige uputiti na različitu rasprostranjenost neocirkumfleksa u glagola različitih kategorija.

A.1. Naglasna tipologija⁸⁶ glagola s neocirkumfleksom

Problemom su se naglasne tipologije posljednje faze u razvoju praslavenskoga jezika, općeslavenske, bavili mnogi i znameniti slavisti. Poticajnom je u tom smislu bila knjiga C. S. Stanga *Slavonic accentuation* prvo izdanje koje je objavljeno 1957. i u kojoj autor identificira tri naglasna tipa glagola: a-tip sa silinom na osnovi, b-tip ima pomično mjesto naglasaka, c-tip sa silinom na nastavku (1965: 107–109). Takovu tipologiju slijedi i utemeljitelj moskovske akcentološke škole V. A. Dybo (1981) upućujući na jedinstvo imenske i glagolske tipologije, te pripadnici nizozemske, leidske akcentološke škole iz koje su iznikli H. P. Houtzagers (1985) i J. Kalsbeek (1998) koji su hrvatskoj dijalektologiji dali važne prinose. Američki je slavist E. Stankiewicz (1993) analizirao situaciju u suvremenim slavenskim jezicima i uspostavio tipologiju polazeći od toga da naglasni tipovi glagola i imenica nisu jednaki, odnosno, podudarni su samo u tome što i jedni i drugi imaju oblike sa stalnim mjestom naglasaka na osnovi (Stangov a-tip odgovara Stankiewiczovu α tipu). U Stangov b-tip ulaze glagoli u kojih je silina bila ili jest na tematskom vokalu. Budući da taj vokal E. Stankiewicz drži dijelom osnove, a ne nastavka, glagole s takvom tipologijom svrstava u podtip tipa α , tzv. α_1 tip. Glagoli sa silinom na nastavku E. Stankiewicz su dijelom β , a C. S. Stangu dijelom c-tipa. U osnovi radi se o gotovo jednakoj tipologiji, a razlike su samo posljedica drugačijega poimanja statusa tematskoga vokala.

Prema glavnini europskih akcentologa, u općeslavenskoj su fazi praslavenskoga jezika postojala tri temeljna naglasna tipa glagola:

a-tip: sa stalnim mjestom naglasaka na osnovi,

b-tip: s pomičnim mjestom naglasaka (na osnovi i nastavku),

c-tip: sa stalnim mjestom naglasaka na nastavku.

⁸⁶ U literaturi se u ovom značenju rabi više termina: akcenatski tip (Zubčić 2001, 2006a), naglasni tip (primjerice Lukežić – Zubčić 2007; Vranić 2012; Langston 2015), naglasna paradigma (Kapović 2015). Ovdje će se u istom značenju rabiti termin *naglasni tip* i odgovarajuća kratica *n. t.*

Pojam se *osnove* u morfološkom smislu definira prema učenju J. Silića (1998: 241–274) koji dokazuje da svaki glagolski oblik ima svoju osnovu: infinitiv infinitivnu, prezent prezentsku, a imperativ imperativnu osnovu. S morfološkoga je aspekta ova teorija postojana i funkcionalna jer dvije osnove istoga izraza nemaju nužno isti naglasak, pa čak niti njegovo mjesto. J. Silić dalje ističe da je svaka osnova najmanje dvomorfemska (prezentska: *plâč-e-/plâč-ø-*; *čûj-e-/čûj-ø-*; *mòl-ī-/mòl-ø-*; imperativna: *plâč-i-*; *čûj-ø*; *sol-ī-*). Međutim, ono je s akcenatskoga aspekta nefunkcionalno jer se dijelom osnove smatraju i vokali *-e-* (*-em/-en*, *-eš*, *-e*, *-emo*, *-ete*), *-i-* (*-im/-in*, *-iš*, *-i*, *-imo*, *-ite*) i *-a-* (*-am/-an*, *-aš*, *-a*, *-amo*, *-ate*, *-aju*) koji mogu biti nositeljima siline pa se pripadnost naglasnomu tipu glagola određuje po opreci *osnova : nastavak*. Budući da se time dokida tradicionalna i funkcionalna akcentološka dvojnost pojma *osnove* i *nastavka*, ovaj dio Silićeva tumačenja⁸⁷ u ovom radu neće biti primijenjen, odnosno, pojam *osnove* bit će jednak Silićevu pojmu *korijena*, a *nastavkom* se drže i vokali *-e-*, *-i-* i *-a-*. Isto se odnosi i na infinitiv kojemu će se tematski vokal s dočetnim *-t* smatrati nastavkom (*plâk-at*, *sol-īt*). Problemom su se odnosa infinitivne, prezentske i imperativne osnove u čakavskom narječju bavile I. Lukežić (1999: 195) na dijakronijskoj i M. Menac-Mihalić⁸⁸ na sinkronijskoj razini. Uvrštavanjem ovih parametara u tri osnovna psl. naglasna tipa, dobiveno je sljedeće:

a-tip: s naglaskom na infinitivnoj, prezentskoj i imperativnoj osnovi,

b-tip: s naglaskom na nastavku u infinitivu i imperativu, i naglaskom na prezentskoj osnovi,

c-tip: s naglaskom na nastavku u infinitivu, prezentu i imperativu.

Budući da se neocirkumfleks u sčak. ostvaruje na osnovi, on se uglavnom potvrđuje u glagola n. t. *a*, a analizirani materijal pokazuje da je moguć i u

⁸⁷ Primjenom Silićeva modela naglasna bi tipologija glagola slijedila onu američkih slavista.

⁸⁸ M. Menac-Mihalić u radu naslovljenu *Odnos prezentske i infinitivne osnove u čakavskom* (1992–1993) analizira alternaciju suglasničkih parova u V. vrsti glagola i alternacije sufikasa glagola II., V. i VI. vrste. Budući da su svi primjeri akcentirani, omogućena je usporedba odnosa naglasaka oblika prezenta i infinitiva u govorima koji pripadaju različitim dijalektima čakavskoga narječja.

dijelu glagola koji su u psl. ulazili u n. t. *c* te kasnije (u dijelu szčak. govora) prešli u n. t. *a*. U glagola n. t. *b* ne dolazi (usp. Orbanići: *mlět* : *mělje* : *melji*; *protegnūt* : *protègne* : *protegnì* (Kalsbeek 1985); Crikvenica: *ženīt* : *žēnē* : *ženì*;⁸⁹ *taknūt* : *tàknēš* (Ivančić-Dusper – Bašić 2012); Grobnik: *češāt* : *čēšēš* : *češì*; *maknūt* : *màknēn* : *maknì* (Lukežić – Zubčić 2007: 114–116)). Dakle, neocirkumfleksom su u szčak. pretežno naglašeni glagoli n. t. *a* koji u infinitivu imaju kratki naglasak na osnovi, ali ne svi. Tako primjerice u grobničkom govoru (Lukežić – Zubčić 2007: 112) ne dolazi u sljedećim glagolima *e*-tipa n. t. *a*: *bòlovat* : *bòluj-*, *šàlovat* : *šàluj*, *žàlovat* : *žàluj-*, *vèrovat* : *vèruj-*. U boljunskom je također *žàluvat* : *žàlujen*, *vèruvat* : *vèrujen* (Francetić 2015). U crikveničkom: *žàlovat* : *žàluješ* i *vèrovat* : *vèruješ* (Ivančić-Dusper – Bašić 2012), a u govoru Orbanića kao predstavniku žminjskih govora *žàlovat* : *žàlujo* (Kalsbeek 1998).⁹⁰

Iako se radi o glagolima s tematskim vokalom *e* i onima koji su dijelom n. t. *a*, u ovih se glagola u analiziranim szčak. govorima nikada ne ostvaruje neocirkumfleks čak ni u onih govora poput primjerice grobničkoga, kastavskoga, boljunskoga, žminjskih i sl. u kojih se taj naglasak javlja u brojim primjerima i kategorijama. Međutim, u glagola istih morfoloških i tvorbenih značajki te pripadnosti istom naglasnom tipu u kojih je u infinitivu naglasak na infinitivnom dočetu -*āt*, neocirkumfleks se sustavno ostvaruje na prezentskom sufiksu -*ûj-* (*kupovāt* : *kupûje*; *trgovāt* : *trgûje* i dr.).⁹¹ To pak upućuje na činjenicu da neocirkumfleks dolazi samo u onih glagola s

⁸⁹ Naglasak imperativa nije preuzet iz rječnika već je dobiven na terenu.

⁹⁰ U središnjim čakavskim govorima Suska (Hamm – Hraste – Guberina 1956) i Novalje (Vranić – Oštarić 2016) glagol *bolovati* ima naglasak *bolovāt*, a isto je i u szčak. govorima Orleca (Houtzagers 1985) i Orbanića (Kalsbeek 1998). Za razliku od toga, glagol *vjerovati* ima u istim govorima naglasak na prvom vokalu osnove (Hamm – Hraste – Guberina 1956; Houtzagers 1985; Vranić – Oštarić 2016 i dr.). Naglasna se polarizacija u glagola ovoga tipa potvrđuje i u suvremenom hrvatskom standardnom jeziku (Anić 1998): *vjèrovati*, *žàlovati* prema *miròvati*, *daròvati*, *bolòvati*. Glagoli koji su u sustav ušli u novije vrijeme, npr. *šàlovat*, redovito su dijelom n. t. *a*, kako to obično biva s kasnijim primljenicama (za slične tendencije, ali u pridjeva vidjeti Zubčić – Sanković (2008: 57)) te u infinitivu i prezentu imaju kratki naglasak na prvom vokalu osnove (*šàlovat* : *šàluju*).

⁹¹ O zastupljenosti ovih glagola i njihovu naglasku u szčak. govorima vidjeti više u poglavlju *Analiza glagola s neocirkumfleksom u szčak. govorima*.

tematskim vokalom *e*, n. t. *a* koji u prezentu imaju naglasak na zadnjem ili jedinom vokalu osnove.

Kako bi se precizno opisale kategorije u kojima je u szčak. neocirkumfleks, uspoređene su značajke psl.⁹² i triju arhaičnih i dobro opisanih szčak. govora, koji usto pokrivaju sva tri bitna geografska areala (Istru Orbanići, otoke Orlec i kopneni dio Grobnik):

1. *e*-prezenti s osnovom na sonant⁹³

Tablica 73. (Дыбо 2000: 228, 229) prenesena je u integralnom obliku te su na njoj grafički izdvojeni oni glagoli u kojih je za ovoga istraživanja u bilo kojem od szčak. govora potvrđen neocirkumfleks. Cilj je toga zorno prikazati kojem su naglasnom tipu dijakronijski pripadali glagoli s neocirkumfleksom u sinkroniji te opseg zahvaćenosti primjera unutar pojedinoga naglasnoga tipa.

⁹² Podatci o psl. tipologiji, kao i pripadajući primjeri preuzeti su iz (Дыбо 2000).

⁹³ V. A. Dybo (2000: 227) tematske prezente I. skupine dalje dijeli u A i B razred, ovisno o tipu aoristne osnove. Budući da nama to nije relevantno, zanemaruje se.

Таблица 73

a.п.	a	b	c
I A	-	1. žbrjǫ, žbr(j)etъ	1. žbrǫ, žbrètъ
	-	2. tьr(j)ǫ, tьr(j)etъ	2. stьrǫ, stьrètъ
	-	3. žьn(j)ǫ, žьn(j)etъ	3. pьrǫ, pьrètъ
	-	4. mьnǫ, mьnetъ	4. dьrǫ, dьrètъ
	-	5. dьmǫ, dьmetъ	5. skьvьrǫ, skьvьrètъ
	-	6. žьmǫ, žьmetъ	6. mьrǫ, mьrètъ
	-	7. jьmǫ, jьmetъ	7. pьnǫ, pьnètъ
	-	8. -čьnǫ, -čьnetъ	8. tьnǫ, tьnètъ
	-	9. meljǫ, mëljetъ	9. klьnǫ, klьnètъ
	-	10. koljǫ, kòljetъ	
	-	11. borjǫ, bòrjetъ	
	-	12. poljǫ, pòljetъ	
	-	13. poljǫ, pòljetъ (2)	
	-	14. porjǫ, pòrjetъ	
I B	-	1. sьljǫ, sьljetъ	1. zòvǫ, zovètъ
	-	2. ser(j)ǫ, sèr(j)etъ	2. žèrǫ, žerètъ
	-	3. stenjǫ, stènjjetъ	3. pèrǫ, perètъ (1)
	-	4. jemjǫ, jèmjetъ	4. pèrǫ, perètъ (2)
	-	5. steljǫ, stèljjetъ	5. dèrǫ, derètъ
	-	6. golgoljǫ, golgòljetъ	6. bèrǫ, berètъ
	-	7. *ženǫ, *žènetъ	7. òr(j)ǫ, or(j)ètъ
			8. jèmjǫ, jemjètъ
II A	1. bǐjǫ, bǐjetъ	-	1. lǐjǫ, lijètъ
	2. šǐjǫ, šǐjetъ	-	2. gnǐjǫ, gnijetъ
	3. -čǐjǫ, -čǐjetъ	-	3. vǐjǫ, vijètъ
	4. brǐjǫ, brǐjetъ	-	4. pǐjǫ, pijètъ
	5. mǔjǫ, mǔjetъ	-	5. tǔjǫ, tyjètъ
	6. krǔjǫ, krǔjetъ	-	6. vǔjǫ, vyjètъ
	7. nǔjǫ, nǔjetъ	-	7. *rǔjǫ, *ryjètъ
	8. *rǔjǫ, *rǔjetъ	-	8. pòjǫ, pojètъ
	9. dǔjǫ, dǔjetъ	-	9. žbьǫ, žbьètъ
	10. -ǔjǫ, -ǔjetъ	-	žǐjǫ, žijètъ
	11. čǔjǫ, čǔjetъ	-	10. ròvǫ, ròvètъ
	12. grějǫ, grějetъ	-	11. slòvǫ, slovètъ
	13. spějǫ, spějetъ	-	12. plòvǫ, plovètъ

a.п.	a	b	c
II A	14. <i>sějǫ, sějjetь</i>	-	13. <i>trǫnǫ, trovèť</i>
	15. <i>sǫmějǫ, sǫmějjetь</i>	-	14. <i>rǫnǫ, rovèť</i>
	16. <i>zbrějǫ, zbrějjetь</i>	-	15. <i>kǫnǫ, kovèť</i>
	17. <i>znājǫ, znājjetь</i>	-	16. <i>snǫnǫ, snovèť</i>
		-	17. <i>živǫ, živèť</i>
		-	18. <i>pèlvǫ, pelvèť</i>
II B	1. <i>pljūjǫ, pljūjjetь</i>	-	1. <i>bljūjǫ, bljujèť</i>
	2. <i>sūjǫ, sūjjetь</i>	-	2. <i>kljūjǫ, kljujèť</i>
	3. <i>zějǫ, zějjetь</i>	-	3. <i>kūjǫ, kujèť</i>
	4. <i>brějǫ, brějjetь</i>	-	4. <i>rūjǫ, rujèť</i>
	5. <i>sějǫ, sějjetь</i>	-	5. <i>trūjǫ, trujèť</i>
	6. <i>rějǫ, rějjetь</i>	-	6. <i>snūjǫ, snujèť</i>
	7. <i>vějǫ, vějjetь</i>	-	7. <i>žūjǫ, žujèť</i>
	8. <i>sějǫ, sějjetь</i>	-	8. <i>lějǫ, lějèť</i>
	9. <i>grějǫ, grějjetь</i>	-	9. <i>smějǫ, smějèť</i>
	10. <i>spějǫ, spějjetь</i>	-	10. <i>blějǫ, blějèť</i>
	11. <i>tějǫ, tějjetь</i>	-	11. <i>dějǫ, dējèť</i>
	12. <i>lājǫ, lājjetь</i>	-	12. <i>dājǫ, dajèť</i>
	13. <i>tājǫ, tājjetь</i>	-	13. <i>čājǫ, čajèť</i>
	14. <i>bājǫ, bājjetь</i>	-	14. <i>trājǫ, trajèť</i>
	15. <i>kājǫ, kajjetь</i>	-	15. <i>xājǫ, xajèť</i>
	16. <i>*stājǫ, *stājjetь</i>	-	16. <i>mājǫ, majèť</i>
		-	17. <i>*znājǫ, *-znajèť</i>
	-	18. <i>*-stājǫ, *-stajèť</i>	
-ne-	1. <i>dūnǫ, dūnetь</i>	-	1. <i>pǝ-mèņǫ, po-mèņèť</i>
	2. <i>zīnǫ, zīnetь</i>	-	2. <i>mīnǫ, minèť</i>
	3. <i>rīnǫ, rīnetь</i>	-	3. <i>vīnǫ, vinèť</i>
	4. <i>pljūnǫ, pljūnetь</i>	-	4. <i>līnǫ, linèť</i>
	5. <i>sūnǫ, sūnetь</i>	-	5. <i>pǝ-vīnǫ, po-vīnèť</i>
	6. <i>lānǫ, lānetь</i>	-	6. <i>plȳnǫ, plynèť</i>
	7. <i>pōlnǫ, pōlnetь</i>	-	7. <i>mānǫ, manèť</i>
	8. <i>po-čīnǫ, po-čīnetь</i>	-	8. <i>slȳnǫ, slynèť</i>

Kako bi se utvrdila pripadnost glagola koji danas u szčak. imaju neocirkumfleks određenom naglasnom tipu u psl., izdvojeni su glagoli iz triju reprezentativnih szčak. govora (odabran je jedan kopneni, jedan otočni i jedan istarski szčak. govor):

Tablica 1.

	psl.	Grobnik ⁹⁴	Orlec ⁹⁵	Orbanići ⁹⁶
n. t. a	*b'ijq, *b'ijetъ	<i>ub'ije</i>	<i>n. p.</i> ⁹⁷	<i>n. p.</i>
	*š'ijq, *š'ijetъ	<i>š'ijemo</i>	<i>š'ije</i>	<i>š'iješ</i>
	*br'ijq, *br'ijetъ	<i>br'ijū</i>	<i>_</i> ⁹⁸	<i>br'ijo</i>
	*m'ijq, *m'ijetъ	<i>um'ijū</i>	<i>n. p.</i>	<i>n. p.</i>
	*kr'ijq, *kr'ijetъ	<i>skr'ijēn</i>	<i>n. p.</i>	<i>pokr'ije</i>
	*č'ijq, *č'ijetъ	<i>č'ijemo</i>	<i>č'ijen</i>	<i>č'iješ</i>
	*gr'ejq, *gr'ejetъ	<i>gr'ijū</i>	<i>gr'ije</i>	<i>gr'ējen</i>
	*s'ejq, *s'ejetъ	<i>s'ije</i>	<i>s'ēje</i>	<i>s'ēje</i>
	*l'ajq, *l'ajetъ	<i>l'aje</i>	<i>l'aješ</i>	<i>l'aje</i>
n. t. c	*gn'ijq, *gn'ijetъ	<i>gn'ije</i>	<i>gn'ijl'ēje</i>	<i>_</i> ⁹⁹
	*v'ijq, *v'ijetъ	<i>obav'iješ</i>	<i>nav'ije</i>	<i>nav'iješ</i>
	*bl'jajq, *bl'jajetъ	<i>n. p.</i>	<i>n. p.</i>	<i>n. p.</i>
	*kl'jajq, *kl'jajetъ	<i>k'jajū</i>	<i>_</i> ¹⁰⁰	—
	*k'ujq, *k'ujetъ	<i>k'uješ</i>	<i>_</i> ¹⁰¹	—
	*r'ujq, *r'ujetъ	<i>r'uje</i>	<i>n. p.</i>	—
	*tr'ujq, *tr'ujetъ	<i>tr'uje</i>	<i>otr'uje</i> (ali i <i>otr'ujemo</i>); <i>otr'uje</i> (ali i <i>otr'ujēju</i>)	—
	*sn'ujq, *sn'ujetъ	<i>sn'ujemo</i>	<i>n. p.</i>	<i>n. p.</i>
	*x'ajq, *x'ajetъ	<i>x'ajete</i>	<i>h'ajen</i>	<i>n. p.</i>

⁹⁴ Podatci za grobnički govor ekscerpirani su iz Lukežić – Zubčić 2007.

⁹⁵ Podatci za orlečki govor ekscerpirani su iz Houtzagars 1985.

⁹⁶ Podatci za govor Orbanića ekscerpirani su iz Kalsbeek 1998.

⁹⁷ Kratica *n. p.* znači da oblik nije potvrđen za ovoga istraživanja.

⁹⁸ U govoru Orleca je *brijē*.

⁹⁹ U govoru Orbanića glagol ove skupine ostali su u n. t. c: *gn'ijjē*, *kl'jajjē*, *k'ujjēn*, *r'ujjē*, *utr'ujjēš*.

¹⁰⁰ U govoru Orleca je *k'jajva*.

¹⁰¹ U govoru Orleca je *k'ujjē*.

Iz usporedbe dviju tablica evidentno je:

1. da neocirkumfleks u szčak. dolazi u *e*-prezentima s osnovom na sonant koji su danas dijelom n. t. *a*, a u psl. bili su pretežito dijelom n. t. *a* i rjeđe dijelom n. t. *c*, a nikad ne dolazi u onih glagola koji su bili dijelom n. t. *b*, pritom:

- a. dolazi u prezentu **svih** tematskih glagola s osnovom na sonant koji su u psl. bili dijelom n. t. *a*
- b. dolazi u prezentu **samo nekih** tematskih glagola s osnovom na sonant koji su u psl. bili dijelom n. t. *c*;

2. da u trima odabranim govorima, pa onda i u svim ostalima, neocirkumfleks ne dolazi jednako u svim kategorijama:

- a. U svim trima govorima neocirkumfleks dolazi u glagola s tematskim vokalom *e* koji su u psl. bili dijelom n. t. *a*, pa je to vjerojatno najstarija jezgra.
- b. Kolebanja postoje u glagola s tematskim vokalom *e* koji su u psl. bili dijelom n. t. *c*, pa su to vjerojatno novije kategorije sekundarno razvijene u određenim mjesnim govorima.¹⁰²
- c. Glagoli s neocirkumfleksom najfrekventniji su u grobničkom govoru.

¹⁰² Glagoli psl. n. t. *c* u najvećem su dijelu szčak. govora koji zauzimaju središnji i istočni prostor prešli u n. t. *a*, dok su u zapadnom dijelu (usp. primjerice žminjske govore) češće dijelom izvornoga naglasnoga tipa. Zanimljivo je da je Belić (1909: 244) u govoru Novoga Vinodolskoga zabilježio oblik *kūjěš*. Za svojih sam višekratnih istraživanja početkom 21. stoljeća bilježila samo oblik *kūje*, jednako kao K. Langston (2015: 300). U *Rječniku čakavskog govora Novog Vinodolskog* (2003: 107) autori također bilježe taj oblik, ali i paradigmu *kovān, kovāmo*. W. Vermeer (1980: 447) u govoru Omišlja bilježi oblike *kūjě, kujemō; trūjě, trujetě*. Za svojega sam istraživanja bilježila samo oblike s neocirkumfleksom na osnovi. K. Langston (2014: 300) bilježi oba ostvaraja. U govoru Crikvenice K. Langston (2015: 300) bilježio je samo oblike s naglaskom na nastavku dok su meni govornici ovjeravali isključivo oblike s neocirkumfleksom. Evidentno je da su u cijelom szčak. arealu ovi glagoli izvorno bili dio n. t. *c*, ali su naknadno prešli u n. t. *a* te su relikti te starije naglasne tipologije očuvani (više ili manje) još samo na krajnjim rubovima prostora što ga zauzimaju szčak. govori.

2. *e*-prezenti s osnovom na šumnik

V. A. Dybo (2000: 349) bilježi 9 glagola ovoga tipa koji su u psl. bili dijelom n. t. *a*:

**vǔrgo*, **vǔrżetb*; **lězō*, **lězetb*; **pǎdo*, **pǎdetb*; **krǎdo*, **krǎdetb*; **jǔdo*, **jǔdetb*; **sędo*, **sędetb*; **bōdo*, **bōdetb*; **-rēt(j)o*, **-rēt(j)etb*; **lęgo*, **lęzetb* i dva glagola koja su bila dijelom n. t. *b*: **mogō*, **mōzetb* i **jbdō*, **jbdetb*. Najviše ovih glagola ulazilo je u n. t. *c* i usto su bili različita postanja (v. Dyboovu tablicu). Izdvojiti će se ovdje po tri frekventnija glagola iz svake skupine:

- osnove s baltoslav. akutom: **prēdo*, **predēt*; **grȳzo*, **grȳzēt*; **mǔlzo*, **mǔlzēt*;
- osnove s baltoslav. cirkumfleksom: **vǔlkō*, **vǔlčēt*; **grēdo*, **grēdet*; **ōrstō*, **ōrstēt*;
- kratkosložne osnove: **bōdo*, **bodēt*; **nēsō*, **nesēt*; **pěkō*, **pečēt*.

Najveći je broj glagola ovoga tipa u szčak. prešao ili ostao u n. t. *c*: Grobnik: *pādē*, *krādēš*, *lězē*; *prēdē*, *grīzemō*, *vūčē*, *rāstē*, *bodēš*, *pečēš* (Lukežić – Zubčić 2007); Orlec: *padē*, *lězē*; *predēn*, *melzēn*, *grizē*, *velčēš*, *nesēn*; Orbanići: *ukrādē*, *prēdēn*, *mūzēn*, *rāstē*, *nesē*, *pečēš*. Isto je u govoru Cresa (Tentor 1909: 178, 179). Iznimku predstavljaju samo dva glagola: svršeni prezent glagola biti s osnovom *bud-* / *bod-* (**bōd-* (**býti*)) i glagol u značenju ‘sjesti’ (**sěst*). Oba su ta glagola bila i ostala dio n. t. *a*, imali su akutsku osnovu u psl. pa u njima nije neočekivana potvrda neocirkumfleksa: Grobnik: *būde*, *sēdeš* (Lukežić – Zubčić 2007); Orlec: *būden*, *posēden* (Houtzagers 1985); Orbanići: *b^uōden*, *sⁱēdemo*. Međutim, on nije sustavan u svim govorima, pa se u govoru Crikvenice (Ivančić-Dusper – Bašić 2012) i Novoga Vinodolskoga (Беличь 1909) ostvaruju oblici s kratkim naglaskom: *būden*, *būdete*, dok je u glagola *sěst/sīst* neocirkumfleks (Crikvenica: *sēdeš*; Novi Vinodolski: *sīdēn* (Sokolić – Kozarić 2003)). U govoru je Orbanića zabilježen oblik *lěžo* (Kalsbeek 1998). U Grobniku i Orlecu prezentska osnova glagola *lēc* je *legn-* i on se ponaša kao *ne*-prezenti. U govoru je Orleca (Houtzagers 1985) od gore navedenih *e*-glagola s osnovom na šumnik n. t. *a* potvrđen glagol *vēržen* koji ostaje dijelom n. t. *a*, ali na osnovi ima kratki naglasak usprkos činjenici da slogotvorno *r* u tom govoru može biti dugo (usp. *bērzo*).

3. *je*-prezenti

Tablica 2.

	psl.	Grobnik ¹⁰³	Orlec ¹⁰⁴	Orbanići ¹⁰⁵
n. t. <i>a</i>	*rězǫ, *rězjety	<i>rīzemo</i>	<i>rēze</i>	<i>narⁱēžen</i>
	*māzǫ, *māzjety	<i>māzete</i>	<i>māze</i>	<i>māzemo</i>
	*pláčǫ, *pláčjety	<i>plāčū</i>	<i>plāčen</i>	<i>plāče</i>
	*jāsǫ, *jāsjety	<i>jāšēn</i>	<i>jāše</i>	<i>zajāšen</i>
	*kāsǫ, *kāsǫjety	<i>kāšjēn</i>	<i>kāšješ</i>	<i>kāšljen</i> (tjeđe <i>kašljān</i>)
	*kāpjǫ, *kāpjety	<i>kāpje</i>	<i>kāpjeju</i>	<i>kāplje</i>
	*nīčǫ, *nīčjety	<i>nīčū</i>	<i>n. p.</i>	<i>n. p.</i>
	*sýpjǫ, *sýpjety	<i>sīpje</i>	<i>posīpjemo</i>	<i>sīpljemo</i>
	*mýčǫ, *mýčjety	<i>mīčete</i>	<i>n. p.</i>	<i>n. p.</i>
n. t. <i>b</i> duga osnova	*pisǫ, *pīsǫjety	<i>pīše</i>	<i>pīše</i>	<i>pīše</i>
	*līzǫ, *līzǫjety	<i>līžū</i>	<i>līžeju</i>	<i>līžeš</i>
	*zīdjǫ, *zīdjety	<i>zīdajū</i>	<i>zīju</i>	<i>zīdajo</i>
	*krētǫ, *krētǫjety	<i>krēćeš</i>	<i>n. p.</i>	<i>pokrⁱēće</i>
	*sučǫ, *sūčǫjety	<i>zasūčū</i>	<i>sūčeš</i>	<i>sūčen</i>
	*skačǫ, *skāčǫjety	<i>skāčū</i>	<i>skāče</i>	<i>skāče</i>
	*kāzǫ, *kāzǫjety	<i>kāžēn</i>	<i>kāže</i>	<i>kāžen</i>
	*tīčǫ, *tīčǫjety	<i>tīče</i>	<i>tīče</i>	<i>dotīčeš</i>
	*nīzǫ, *nīzǫjety	<i>nanīžū</i>	<i>nanīžeš</i>	<i>n. p.</i>
n. t. <i>b</i> kratka osnova	*jǫsčǫ, *jǫsčǫjety	<i>īščēn</i>	<i>īščēn</i>	<i>īščēn</i> ¹⁰⁶
	*glōdjǫ, *glōdjety	<i>glōje</i>	<i>n. p.</i>	<i>glōje</i>
	*česǫ, *česǫjety	<i>čēšēn</i>	<i>čēšen</i> ¹⁰⁷	<i>čēšen</i>
	*zōbjǫ, *zōbjety	<i>zōbjete</i>	<i>zōbjēn</i>	<i>zōbljen</i>

¹⁰³ Podatci za grobnički govor ekscerpirani su iz Lukežić – Zubčić 2007.

¹⁰⁴ Podatci za orlečki govor ekscerpirani su iz Houtzagers 1985.

¹⁰⁵ Podatci za govor Orbanića ekscerpirani su iz Kalsbeek 1998.

¹⁰⁶ S obzirom na oblik infinitiva *īškāt* i na naglasak u prezentu, u govoru Orbanića ovaj glagol ima dugu osnovu.

¹⁰⁷ U svih se glagola s kratkom osnovom n. t. *b* u govoru Orleca (kao i u govorima Beleja, Beloga, Cresa, Dragozetića, Filozića, Loznata, Lubenica, Martinšćice, Merga, Miholašćice, Predošćice, Štivana, Ustrina, Valuna, Vidovića, Vrane i Zbičine) dulje primarno kratki vokali *a*, *e*, *o* u nefinalnim naglašenim otvorenim slogovima. Produljeni je, novi naglasak intonacijom i kvantitetom identičan neoakutu (Houtzagers 1985: 30; Vranić 2005: 231).

U szčak. se u *je*-prezentu neocirkumfleks ostvaruje u **svih** onih glagola koji su u psl. bili dijelom n. t. *a*.

4. *ne*-prezenti

Tablica 3.

n. t. <i>a</i>	psl.	Grobnik ¹⁰⁸	Orlec ¹⁰⁹	Orbanići ¹¹⁰
	*z'ínŋ, *z'ínety	<i>z'íne</i>	<i>n. p.</i>	<i>n. p.</i>
	*r'ínŋ, *r'ínety	<i>r'ínete</i>	<i>r'íne</i>	<i>r'íneš</i>
	*pljúnŋ, *pljúnety	<i>pljúnjen</i>	<i>n. p.</i>	<i>pljúnken</i>
	*súnŋ, *súnety	<i>súnēn</i>	<i>n. p.</i>	<i>n. p.</i>
	*po-č'ínŋ, *poč'ínety	<i>poč'ínete</i>	<i>poč'íne</i>	upuč'ínen
	*n'íkŋ, *n'íknety	<i>n'íkne</i>	<i>zn'íkne</i>	<i>n'íkne</i>
	*m'ěknŋ, *m'ěknety	<i>om'ěkne</i>	<i>n. p.</i>	<i>n. p.</i>
	*kl'ěknŋ, *kl'ěknety	<i>kj'ěknete</i>	<i>pok'ěkne</i>	<i>kl'ěkneš</i>
	*g'ýbnŋ, *g'ýbnety	<i>g'íne</i>	<i>n. p.</i>	<i>n. p.</i>
n. t. <i>b</i> duga osnova	*s'ěknŋ, *s'ěknety	<i>os'ěkne</i>	<i>n. p.</i>	<i>n. p.</i>
	*z'ěbnŋ, *z'ěbnety	<i>z'ěbne</i>	<i>n. p.</i>	<i>n. p.</i>
	*t'ěgnŋ, *t'ěgnety	<i>nat'ěgne</i>	pret'ěgne (i pret'ěgne)	nat'ěgne
n. t. <i>b</i> kratka osnova	*m'ăknŋ, *m'ăknety	<i>m'ăkne</i>	prem'ěkne	m'ăkne
	*s'ăxnŋ, *s'ăxety	<i>us'ăhne</i>	pres'ěhne	pres'ăhne
	*kr'ăsnŋ, *kr'ăsnety	<i>usk'ărsne</i>	<i>n. p.</i>	<i>n. p.</i>

U szčak. se u *ne*-prezentu neocirkumfleks ostvaruje u **svih** onih glagola koji su u psl. bili dijelom n. t. *a*.

Iz usporedbe je odabranih szčak. glagola s tematskim vokalom *e* s tipologijom u psl. razvidno da se neocirkumfleks u szčak. govorima može ostvarivati:

- a) u svih *e*-prezenata s osnovom na sonant koji su bili i jesu dijelom n. t. *a*, te u onih glagola koji su u n. t. *a* prešli iz n. t. *c*

¹⁰⁸ Podatci za grobnički govor ekscerpirani su iz Lukežić – Zubčić 2007.

¹⁰⁹ Podatci za orlečki govor ekscerpirani su iz Houtzagers 1985.

¹¹⁰ Podatci za govor Orbanića ekscerpirani su iz Kalsbeek 1998.

- b) u svih *je*-prezenata koji su bili i jesu dijelom n. t. *a*
- c) u svih *ne*-prezenata koji su bili i jesu dijelom n. t. *a*
- d) u *e*-prezenata s osnovom na šumnik koji su bili i ostali dijelom n. t. *a*.

Svim glagolima s neocirkumfleksom u szčak. zajedničko je to što im prezentska osnova završava sonantom *j* (*brîje*) ili je njime završavala u psl. (*nîč-* < **nîčj-*) ili sonantom *n* (< **nŃ* u infinitivu).¹¹¹ Potvrda su tomu različiti naglasci u prezentima s dvojnim osnovama. Dio glagola s infinitivnim dočetakom *-at* može u szčak. imati dvije osnove. U jednoj razvoj teče od starijega *kàpaješi* > *kàpaeši* > *kàpāš*, a u drugoj glagoli zadržavaju nastavak s tematskim vokalom (*j*)*e* (*kàpje* > *kàplje* > *kàplé* > *kâplje*) koji potom jotira dočetni konsonant osnove:

kàpat: Grobnik:¹¹² *kàpā* i *kâpje*; Orlec: *kâpje*; Orbanići: *pokàpaš*, *pokâpješ*;
Crikvenica: *kàpā* i *kâplje*¹¹³

mjàskat: Grobnik: *mjàškā* i *mjàšće*

prislànjat: Grobnik: *prislànjā* i *prislânje*

srìbat: Grobnik: *srìbā* i *srìbje*

zìmat: Grobnik: *zìmā* i *zìmje*; Orlec: *zìmje*; Orbanići: *prezìmlje*; Boljun: *zìman*
i *zìmjén*; Crikvenica: *znìmlješ*

prosìpat: Orbanići: *prosìpajo* i *prosìpljo*.

Iako se radi o dvjema konjugacijama istoga glagola, s istim polazišnim oblikom (**kǎpati*) i pripadnošću istom n. t. *a*, neocirkumfleks će se ovjeravati samo u paradigmi s vokalom *-e-* u nastavcima što upućuje na povezanost naglaska s morfološkim značajkama.

¹¹¹ Izuzimaju se pritom višesložni glagoli kojima naglasak nije na posljednjem vokalu prezentske osnove, tipa *bòlovat* : *bòluj-*, *vèrovat* : *vèruj-*.

¹¹² Budući da se u svim mjestima smještenim na prostoru Grobnišćine rabi isti govorni tip, uz neznatne razlike, taj se prostor može odrediti kao jedan mjesni govor i za nj se rabi naziv *Grobnik*. Detaljan popis mjesta koja čine taj govorni tip vidjeti u Lukežić – Zubčić (2007: 7, 8).

¹¹³ U *Rječniku crikveničkoga govora* stoji *kàpā* i *kâplje*.

A.2. Neocirkumfleks u prezentu glagola i zanaglasna dužina u szčak. govorima

Pojava neocirkumfleksa na zapadnom rubu zapadnojužnoslavenskoga prostora promatra se kao cjelovita pojava, s različitim opsegom zahvaćenih kategorija. Njihova se pojava uglavnom povezuje sa zanaglasnom dužinom (usp. Kortlandt 2012: 119; Kapović 2015: 276–279; Дыбо – Замятина – Николаев 1990: 18 i dr.), iako se svi istraživači ne slažu s time (Langston 2007: 85). Najveći je broj kategorija zahvaćen u slov. i kajk., a u szčak. samo su dvije. Dok je u određenoga lika pridjeva postojanje zanaglasne dužine nedvojbeno jer je nastala fonološkim razlozima, kontrakcijom dvaju vokala, status zanaglasne dužine na tematskom vokalu *e* u prezentu glagola, bio je predmetom rasprava. Središnji i jugoistočni čakavski govori, kao i većina štokavskih imaju, uz neke iznimke poput hvarskih i bračkih govora, uvijek dug tematski vokal *e* (Langston 2007: 85). Za razliku od njih, u većini szčak. govora taj je vokal u nastavku prezenta kratak (Vermeer 1982: 292, 293; Zubčić 2006a: 313: Beli: *peč̄en, reč̄en, tlej̄en*; Valun i Orlec: *per̄en, peč̄e, kelnj̄eš*; Belej: *oper̄en, nasmej̄eš*; Sv. Jakov: *nes̄en, pij̄eš, talč̄e*; Vrbnik: *per̄en, peč̄eš, ali pij̄en*; Omišalj: *mez̄em, obēč̄eš*; Dramalj i Draga (Orlići): *pij̄em̄o i pij̄emo, krād̄em̄o, tūč̄ete*; Boljun i Semić: *sm'ej̄e, z'eb̄e*; Pazin: *sm̄ej̄en*; Beram: *peč̄en, zov̄e*; Hreljin: *bodem̄o, žerem̄o, ali vūč̄ete, krād̄ete* i dr.), pa P. Ivić (1982: 137) upravo tu izoglosu ističe kao onu koja szčak. izdvaja od ostalih čak. i štok. govora. Kada se u nastavku ostvaruje dugi *e*, on je uvjetovan fonološki i to tako da je sekundarno produžen, najčešće u 1. l. jd., u slogu zatvorenu sonantom (Crikvenica: *išč̄en, živ̄en*) ili je pak nastao kontrakcijom kao u szčak. ekavskim govorima u glagola kojima je prezentska osnova završavala jatom tipa *um̄eti* i u kojih se nakon ispadanja intervokalnoga *j* i kontrakcije dvaju nastavačnih vokala realizira dugi silazni naglasak na jatu, koji se potom reflektira u *e* (*um̄eješi > um̄eši > um̄eš > um̄eš*; jednako i u drugim oblicima izuzev 3. l. mn. s nastavkom *-u*).¹¹⁴ No, i u tom se slučaju radi o fonetskim čimbenicima pojave dugoga nastavačnoga *e*. Ovi podatci iz szčak. upućuju na to da je tematski vokal *e* izvorno kratak. U manjem broju govora

¹¹⁴ Tako je u govoru Orbanica zabilježeno: *um'ê* 3. l. jd.; *razum'êmo* 1. l. mn. (Kalsbeek 1998: 577); Orleca: *um̄eš, razum̄ete* (Houtzagers 1985: 285); u Tuliševici, Lignju i Opriču: *um̄e* (Vranić 2005: 229) i dr.

zabilježen je u glagola n. t. *a* s nenaglašenom dužinom. Tako W. Vermeer (1982: 329), prema akcentuiranu dijelu Jardasova zapisa,¹¹⁵ bilježi za Marčelje: *čûjē, pòčnē, kupûjē, mòrē*, a za Dobrinj *pòšnē*. I. Lukežić (1988: 256, 257) bilježi u grobničkom govoru: *dospênē, ubijē, dīžē, šćipjē* i dr. Pri analizi neocirkumfleksa u glagola s tematskim vokalom *e* u prezentu n. t. *a* M. Kapović (2015: 289, 290) na temelju primjera zaključuje da se dugi *e* u govoru Marčelja i Dobrinja javlja u 3. l. jd. Međutim, to i jest jedini potvrđen oblik jer građa ne nudi mogućnost zaključaka o ostalim oblicima. Jednako tako I. Lukežić (1988: 256, 257) bilježi samo oblike 3. l. jd., a u popisu nastavaka ne donosi oznaku za njihovu kvantitetu. M. Kapović (2015: 290, bilj. 1075) utvrđuje postojanje različitih podataka o tome u rječniku grobničkoga govora (Lukežić – Zubčić 2007). U uvodnom dijelu rječnika I. Lukežić u tablici sprežidbenih vrsta navodi da glagoli s tematskim vokalom *e* mogu imati dugi i kratki nastavačni vokal u svim oblicima paradigme (oblik 3. l. mn. s nastavkom *-u* nije nam ovdje relevantan), s time da kada je naglašen, može biti samo kratak. Kao oprimjerenja, sustavno donosi oblike 3. l. jd. koji su nenaglašeni i kratki (*stâne, ožme, zājde, mòre* i dr.) i dugi (*probijē, kûjē, šćipjē* i dr.). Kvantiteta zanaglasnoga vokala ne ovisi o naglasnom tipu, jer su i kračina i dužina potvrđene u n. t. *a* i *b*, niti o vrsti naglaska na osnovi u n. t. *a*. Čini se, na temelju podastrih primjera, da ovisi o dočetnom konsonantu osnove jer u primjerima u kojim osnova završava sonatom *j* ili je pak on ugrađen u jotirani konsonant često dolazi dugo zanaglasno *e* (*kûjē, obûjē, lijē, ubije, pēžē* (prema *pēzat*); *cvičē* (prema *cvikàt*), *jōčē* (prema *jōkàt*), *šćipjē* (prema *šćipàt*). Među mnogobrojnim se primjerima izdvaja samo glagol *išće* koji ima zanaglasnu kračinu. Prema bilježenju I. Lukežić, glagoli n. t. *a* koji su u infinitivu imali *-nq-*, sustavno imaju zanaglasnu dužinu (*dīgnē, lēgnē*), a ostali glagoli, uključujući i one s konsonantskim slijedom na kraju osnove, tipa *obājme, ožme, obājde* i sl. ili s nekim drugim (kon)sonantom tipa *prīme, zàme, mòre*, uvijek imaju zanaglasnu kračinu. Zbunjujuće je, kako M. Kapović ispravno primjećuje, da je u tekstu rječnika, u kojem se uz glagolske natuknice donose oblici 2. l. jd. i 3. l. mn., nastavačni vokal *e* sustavno kratak. Leksikografsku natuknicu i dio oprimjerenja, kao i ukupnu akcentuaciju, u tom

¹¹⁵ Odabrane dijelove Jardasova teksta akcentuirali su M. Moguš i S. Pavešić.

sam rječniku radila ja. Budući da sam izvorna govornica grobničkoga govora i da ne čujem zanaglasnu dužinu na tom vokalu u oblicima izuzev 1. l. jd. u kojem se ostvaruje dugi naglasak zbog duljenja u slogu zatvorenu sonantom, nisam je bilježila.¹¹⁶ Diskrepancija je svjesno ostavljena kako bi uputila na fakultativnost. U govoru je Crikvenice, prema autoricama *Rječnika crikveničkoga govora* (2013: 29–31), zabilježeno isto. U glavnini primjera prezenata s tematskim vokalom *e* kojima osnova završava (ili je u ranijoj fazi završavala) sonantom *j* ili kojim drugim palatalom koji je rezultat jotacije, tematski je vokal najčešće dug: *fīšćēš, dobījē, vēžē, kòljēš, mēljēmo, šāljēmo, strīžē* (ali i *darūješ*), dok je u ostalih kratak: *būden, nājdemo, zājdeš, prōjde, mōremo* (ali i *lēgnē, vīdē*). U obama se mjesnim govorima primarno kratak tematski vokal sekundarno dulji neovisno o tipu naglasaka na osnovi i pripadnosti naglasnom tipu, a uvijek iza palatala ili sonanta *j* pa je stoga moguće je da je ono povezano s tim čimbenikom. To pak samo potvrđuje tezu da je zanaglasna dužina na tematskom vokalu *e* u szčak. govorima sekundarne naravi, a uz ovo tumačenje, u literaturi se postojanje sekundarne zanaglasne dužine još tumači analoškim duljenjem prema oblicima prezenta s obavezno dugim tematskim vokalima *a* i *i* (vidjeti Kapović 2015: 293) ili, ako se potvrđuje samo u 3. l. jd., prema dužini u 3. l. mn. (Langston 2007: 86). Kako se ostvaruje iza različitih tipova naglasaka, a ne samo iza neocirkumfleksa, nije povezana s tim naglaskom, a kako se ispred nje primarno kratki naglasak (od akuta) ne dulji, veza je između neocirkumfleksa i ove sekundarne zanaglasne dužine upitna.

S obzirom na činjenicu da se neocirkumfleks danas najčešće tumači kao kompenzacijski (u zamjenu za izgublenu dužinu), pa u primjera naglašanih njime ne pretpostavljamo postojanje nenaglašene dužine, a potvrđena je u dijelu govora, doduše uvijek nesustavno, analizirana je građa iz ostalih szčak. govora koji imaju zanaglasne dužine kako bi se utvrdili eventualni razlozi.

¹¹⁶ Jednak je zapis podastrt u mojoj magistarskoj radnji posvećenoj naglasnim tipovima u grobničkom govoru (Zubić 2001). Dugi je nenaglašeni vokal u svim oblicima paradigme zabilježen samo u triju glagola s naglašenim prefiksom *zì-*: *zìrīžēš; zìplāčēš i zìslabījēš* (2001: 222). Radi se o glagolima sa zanaglasnom dužinom na osnovi koja je analoška prema oblicima neprefigiranoga prezenta (*rīže, plāče, slabīje*) (usporediti isto u omišaljskom govoru: *vērīje* i u govoru Brešca: *zìlēzē* koje tumači M. Kapović (2015: 290)), koja se potom moguće širi na nastavak.

Postojanje zanaglasne dužine potvrđeno je u većini sjeveroistočnih istarskih ekavskih govora (Drenova, Zamet (Gornji), Grpci, Čikovići, Srdoči, Marinići, Mladenici, Saršoni, Sv. Matej (Viškovo), Brnčići, Kosi, Sroki, Kastav, Rubeši, Spinčići, Trinajstići, Matulji, Jušići-Jurdani, Mučići, Zaluki, Brešca, Permani, Ružići, Kučeli, Zvoneća, Pobri, Bregi, Veprinac, Poljane, Ičići, Ika, Oprič, Dobreć, Lovran, Liganj, Tuliševica, Lovranska Draga, Medveja, Kraj, Sveti Anton, Sučići, Obrš, Grabrova, Mošćenička Draga, Mošćenice, Kalac i Rukavac; u govoru Crikvenice (Vranić 2005: 228); u ikavsko-ekavskim govorima Jadranova, Kamenjaka, Ledenica, Novoga Vinodolskoga, Povila, Šmrike, Drivenika, Grižana, Grobnika, Križišća, Triblja, Dobrinja, Dramlja, Gostinjska, Omišlja, Vrbnika,¹¹⁷ Polja i Selca (Lukežić 1990: 106) i u ikavskim govorima Klane i Studene, s time da je u govoru Klane njihova pozicija nestabilna (Lukežić 1998: 37, 38).

Prema literaturi, u govorima je Medveja: *mjãfče, žëre, pøšnemo* (Miloš 2011: 498); Kastva: *zëše, mjãfče, jõče* (Drpić 2006); Krasa: *plãče, kupûjemo* (Hozjan 1992) nenaglašeni *e* u nastavku uvijek kratak. U govoru Studene: *nãjdeš* ali *dĩnē* ‘stavi’, *ustânē* (Lukežić 1998) može biti dug i kratak. Prema mojim istraživanjima (2006a: 117–127) i u govoru većine szčak. govora u glagola s neocirkumfleksom ne dolazi zanaglasna dužina, a od govora s očuvanim zanaglasnim dužinama istraženi su: Grobnik, Kastav, Matulji, Rukavac, Tuliševica, Liganj, Zvoneća, Veprinac, Lovran, Mošćenice, Kalac, Kraj, Viškovo, Drenova, Drivenik, Tribalj, Grižane, Dramalj, Selce, Crikvenica, Omišalj Dobrinj. Iznimka je samo govor Dobrinja u kojem sam zabilježila primjer *lëgnē*, uz ostale (*rĩnemo, brĩješ, trũje*).

Dakle, u glavnini szčak. govora nema zanaglasne dužina na tematskom vokalu *e*, a ako je potvrđena, ona je postankom povezana uz tip dočelnoga konsonanta, a ne uz tip naglasaka ili pripadnost naglasnom tipu.

¹¹⁷ Premda u stručnoj literaturi stoji da je u mjesnom govoru Vrbnika očuvana opreka po kvantiteti u nenaglašenim slogovima ispred i iza naglasaka (usp. Lukežić – Turk 1998: 52–53), rezultati su mojega istraživanja unekoliko različiti: prednaglasna je dužina sustavno očuvana, dok je zanaglasna dužina u gubljenju i to osobito kada se ostvaruje u slogu neposredno nakon dugoga naglašenoga sloga.

Međutim, kompenzacijsko postanje neocirkumfleksa upućuje na to da je sekundarna zanaglasna dužina morala nekoć biti u svim szčak. govorima. Budući da su to akcenatski arhaični govori u kojih, osim u toj, nije došlo do kolebanja u ostalim pozicijama u kojima je zanaglasna dužina, moguće je pretpostaviti i drugačiji razvoj. W. Vermeer (1984: 362, 363) i F. Kortlandt (2012: 12) pojavu zanaglasne dužine u glagola s neocirkumfleksom povezuju s Van Wijkovim zakonom (usporedi bilješku 13 u ovoj knjizi) prema kojem se, kako F. Kortlandt tumači, sekundarno dulje vokali nastavaka kada se ispred njih ostvaruje slijed konsonanata kao u primjerima tipa **plàčješb* > **plàčēš*, **glòdjete* > **glòdjēte*, dok u primjerima kojima osnova završava konsonantom takova duljenja ne bi bilo. Takva postavka u szčak. može vrijediti za *je*-prezente tipa **mázjo*, **mázjetb* i dio *ne*-prezenata **gýbnq*, **gýbnetb* (usp. Tablicu 2 i 3), međutim ne vrijedi za *e*-prezente (usp. Tablicu 1.), osobito za *ne*-prezente tipa **rínq*, **rínnetb*, **po-čínq*, **počínnetb* jer u njima, prema ovoj teoriji, nema razloga za duljenje nenaglašenoga vokala (nema slijeda konsonanata), a onda ni mogućnosti za pojavu neocirkumfleksa koja bi bila uvjetovana kompenzacijskim duljenjem. F. Kortlandt (2011: 57, 58) na isti način tumači izostanak neocirkumfleksa u svršenom prezentu glagola biti u govoru Novoga Vinodolskoga.¹¹⁸ Osnova je *bud-* i završava šumnikom pa nema razloga za duljenje nastavačnoga vokala, a potom naknadno i za duljenje naglašenoga vokala, kada se nastavčni pokrati. Međutim, taj glagol ima neocirkumfleks neovisno o dočetu osnove u najvećem dijelu teritorija što ga pokrivaju szčak. govori, uključujući Istru (Orbanići: *b^uòdemo*, *b^uòdo* (Kalsbeek 1998: 418); Boljun: *būòdo*, *būòdejo* (Francetić 2015: 12)), otoke (Orlec: *būden*, *būdete* (Houtzagers 1985: 211); Kras (*būdeš*, *būde*) (Hozjan 1993: 115)) i kopneni dio (Grobnik: *būden*, *būdete* (Lukežić – Zubčić 2007: 110) i dr.). Stoga primjenu Van Wijkova zakona ne smatram odgovorom na pitanje o postanku nenaglašenih duljina u sjeverozapadnom čakavskom čija će kasnija pokrata prema mišljenju F. Kortlandta rezultirati kompenzacijskim duljenjem i pojavom neocirkumfleksa.

Temeljeći svoju analizu na materijalu iz szčak. govora K. Langston (2007) uviđa da u dijelu glagola s neocirkumfleksom te u svih pridjeva određenoga

¹¹⁸ Prema mojim istraživanjima jednako je i u govorima crikveničkoga primorja i vinodolske doline.

lika dolazi neocirkumfleks ispred još uvijek postojeće zanaglasne dužine pa se stoga ne bi moglo govoriti o kompenzacijskom duljenju.

Budući da teza o zanaglasnim dužinama čije će utruće potencirati pojavu neocirkumfleksa u glagola s tematskim vokalom *e* n. t. *a* nije baš posve ovjerljiva u szčak.,¹¹⁹ ponajprije stoga što u glavnini szčak. govora nema zanaglasne dužine na tematskom vokalu *e*, a ako je potvrđena, ona je postankom povezana uz tip dočelnoga konsonanta, a ne uz tip naglasaka ili pripadnost naglasnom tipu, te stoga što tezu o kompenzacijskom duljenju nastavačnoga vokala *e* ispred slijeda konsonanata, sukladno Van Wijkovu zakonu, ne možemo primijeniti na sve glagole s neocirkumfleksom u szčak., pretpostavljam da je u szčak. govorima pojava neocirkumfleksa u glagola s tematskim vokalom *e* uvjetovana primarno morfološkim razlozima i da se taj naglasak može ostvarivati:

- a) u svih *e*-prezenata s osnovom na sonant koji su bili i jesu dijelom n. t. *a*, te u onih glagola koji su u n. t. *a* prešli iz n. t. *c*
- b) u svih *je*-prezenata koji su bili i jesu dijelom n. t. *a*
- c) u svih *ne*-prezenata koji su bili i jesu dijelom n. t. *a*
- d) u *e*-prezenata s osnovom na šumnik koji su bili i ostali dijelom n. t. *a*.

A.3. Analiza glagola s neocirkumfleksom u szčak. govorima

Usporedbom je odabranih triju szčak. govora sa stanjem u psl. utvrđena određena razlika. Najveći je broj glagola s neocirkumfleksom u grobničkom govoru, dok u govoru Orbanića neocirkumfleksa nema u cijeloj jednoj kategoriji: u *e*-prezentima koji su bili dijelom psl. n. t. *c*. U govoru Orleca u toj kategoriji ima odstupanja. S obzirom na to da su u preliminarnoj analizi utvrđena odstupanja u zastupljenosti neocirkumfleksa u glagolima različitih morfoloških značajki, glagoli u kojima se očekuje neocirkumfleks podijeljeni su u četiri kategorije:¹²⁰

¹¹⁹ O tome vidjeti više i u Langston (2007: 86 i dr.).

¹²⁰ Posebnu skupinu tvore glagoli s prezentskim osnovama tipa *zrîj-/zrêj-*, *vrîj-/vrêj-*; *zelenîj-/zelenêj-*, *debelîj-/debelêj-*, *žūtîj-/žūtêj-* i dr. Budući da je taj način tvorbe rijedak i nije potvrđen u većini szčak., ovdje se neće istraživati. Primjeri s neocirkumfleksom u

1. kategorija: *e*-prezenti n. t. *a* s osnovom na sonant, tipa *šije*, *čûje*
2. kategorija: *ne*-prezenti n. t. *a*, tipa *zîne*, *počîne*, *nîkne*, *gîne*
3. kategorija: *je*-prezenti n. t. *a*, tipa *jâše*, *mâže*
4. kategorija: *e*-prezenti s osnovom na sonant koji su u n. t. *a* prešli iz n. t. *c*, tipa *gnjije*, *kûje*, *vîje*, *bljûje*, *kljûje*, *kûje*, *rûje*, *trûje*.

Kako bi se utvrdila zastupljenost neocirkumfleksa u pojedinim kategorijama, poduzeto je višegodišnje terensko istraživanje za koje je pripremljen poseban upitnik. Analiza pokazuje da se szčak. govori mogu podijeliti u sljedeće skupine prema broju kategorija s neocirkumfleksom u prezentu. Polazi se od sustava u kojima je taj broj najveći:¹²¹

- govori s neocirkumfleksom u svim četirima kategorijama:
 - u sjeveroistočnom istarskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: **Kastav** (umît: umîjen, çût: çûjû, obût: obûjën, šît: šîje; bûbnût: bûbnën, podrîsnût: podrîsnû, tõfnût: tõfne; plâkat: plâčën, pogãnjat: pogãnje, kâpat: kâpje; kupovât: kupûje, kovât: kûje); **Viškovo** (obrîjat: obrîjën, lâjat: lâje, šît: šîje; bûšnût: bûšneš, rînût: rînën; plâkat: plâče, kâšljat: kâšlje; kovât: kûje¹²²); **Drenova** (brîjat: brîjën, lâjat: lâje, zašît: zašîje; rînût: rîneš, ušćîpnût: ušćîpne; plâkat: plâčën, rëzat: rëžën; kupovât: kupûje, trgovât: trgûje); **Matulji** (çût: çûješ; skrît: skrîjû, lâjat: lâje, umît: umîjen; rînût: rîneš, pûknût: pûkne; plâkat: plâčën, kâšjat: kâšje; kupovât: kupûje, rovât: rûje); **Rukavac** (šît: šîje, lâjat: lâje, obût: obûjën; bûšnût: bûšnën, zînût: zîne; plâkat: plâče, kâpat: kâpje, kâšjat: kâšje, mâzat: mâže; kupovât: kupûje, dugovât: dugûješ¹²³); **Zvoneća** (lâjat: lâje, šît: šîješ, obût: obûjën, çrèt: çrîjemo, ubît: ubîje; rînût: rînën, šćîpnût: šćîpneš; kâpat: kâplje,¹²⁴ kâšjat: kâšljën; kupovât: kupûjemo, kumovât:

e-prezenata s onovom na šumnik nisu ovdje ciljano istraživani, no bilježiti će se za govore u kojima sam ih opservirala u kontekstu promatranja neke druge pojave ili sam ih ekscerpirala iz literature. To ne znači da tih glagola s neocirkumfleksom u ostalim govorima nema.

¹²¹ Nazivi za podsustave unutar ekavskoga dijalekta preuzeti su iz Vranić (2005), a ikavsko-ekavskoga iz Lukežić (1990).

¹²² Glagol *kupovati* ne ostvaruje se u nesvršenu obliku (*Sākī dān kûpīn krūh.*).

¹²³ Češće se rabi konstrukcija *dūžnā sān mu.*

¹²⁴ Potvrđen je i ostvaraj s prezentskom osnovom *kâpā*. Ta je tendencija postojanja dvojnih prezentskih osnove potvrđena i u grobničkom govoru.

kumûjemo, bljüvat: bljûje); **Veprinac** (čüt: čûje, skrît: skrîjën, lâjat: lâje, šît: šîje, sîpat: sîpjû; büšnüt: büšnën, rînüt: rîneš; zatîkat: zatîcû, plâkat: plâčemo; kupovât: kupûjemo); **Tuliševica**¹²⁵ (brîjat: brîje, šît: šîje; rînüt: rînîn, počînüt: počîne; plâkat: plâcû, rëzat: rëžîn, kâšjat: kâšjîn; kupovât: kupûjën, trovât: trûjû); **Liganj** (obrîjat: obrîje, šît: šîje; pûknüt: pûknû; pjûnüt: pjûnîn; plâkat: plâče, kâšjat: kâšjîn, rëzat/rîzat: rëžîn/rîžîn; kupovât: kupûješ, potkovât: potkûjû); **Opatija** (šît: šîje, lâjat: lâje, zût: zûjen; büšnüt: büšne,¹²⁶ rînut: rîneš; jâhat: jâšemo, mîcat: mîčemo, kâšjat: kâšjen; kupovât: kupûjen, rovât: rûju); **Lovran** (brîjat: brîje, umît: umîje, lâjat: lâje; pjûnüt: pjûne, rînüt: rînîn; plâkat: plâče, rëzat: rëžîn; kupovât: kupûje); **Mošćenice** (brît: brîje, lâjat: lâje, šît: šîje; porînüt: porîneš, pjûnüt: pjûneš; kâšjat: kâšjën; kupovât: kupûjën); **Kalac** (obrît: obrîjîn, šît: šîje, lâjat: lâje; pjûnüt: pjûneš, rînüt: rînîn; plâkat: plâčîn, rëzat: rëžîn; kupovât: kupûjîn, potkovât: potkûjû); **Kraj** (obrît: obrîjîn, šît: šîje, lâjat: lâje, kâjat: kâjîn; rînüt: rînîn; plâkat: plâče, rëzat: rëžîn; kupovât: kupûjîn); **Brseč**¹²⁷ (pokrît: pokrîjin; obût: ubûje; rînut: rînin; plâkat: plâče, kâšjat: kâšjin; kupovât: kupûjin, kjüvat: kjûju); **Lipa** (obrît: obrîjen, obût: obûje; rînit: rînen, pljûnit: pljûnen, šcîpnit: šcîpne; plâkat: plâče, kâšljat: kâšlješ; kupovât: kupûjen, kovât: kûje, gnjîjat: gnjîje);

– u primorskom poddijalektu ekavskoga dijalekta:¹²⁸ **Crikvenica** (zût: zûjën, brîjat: brîje, šît: šîje; podîgnüt: podîgnën, rînut: rîneš, ušcîpnüt: ušcîpneš; plâkat: plâčën, kâšljat: kâšljû; nîcat: nîče; kupovât: kupûjën, darovât: darûjën, kovât: kûje, rovât: rûju, trovât: trûješ; sëst: sëdeš, ali büdete); **Trsat**¹²⁹ (čüt: čûje, lâjat: lâju, šît: šîje, umît: umîje; rînut: rîne, pûknüt: pûkne; kâšljat: kâšlje, mîcat: mîče; kupovât: kupûje); **Kostrena (Vrh Martinšćice)** (čüt:

¹²⁵ U mjesnom je govoru Tuliševice, osobito u starije ispitanice, opservirano slabo i nesustavno zatvaranje artikulacije naglašenoga i nenaglašenoga dugoga *a*.

¹²⁶ U suvremenom se opatijskom govoru sve češće rabi glagol *pojubit*.

¹²⁷ U govoru Brseča zanaglasne su dužine najvećma pokraćene, premda se u određenim pozicijama još čuju (Vranić 2005: 233, prema Upitniku za govor Brseča koji je ispunio M. Mogaš).

¹²⁸ I. Lukežić (1996) ove govore naziva *trsatsko-bakarskima* (slijedeći Belića (1912), a priključuje im i govor Crikvenice).

¹²⁹ U mjesnom se govoru Trsata kratki naglašeni *a* i *e* dulje u središnjem slogu riječi ne dosižući kvantitetu dugih naglasaka.

čûjen, sĭjat: sĭjen; pljûsnut: pljûsnen; plâkat: plâče, nĭcat: nĭče, jâhat: jâše, kâšljat: kâšlje; kupovât: kupûjen, trgovât: trgûjemo); **Krasica** (čût: čûjen, skrît: skrĭjen, lâjat: lâje, obût: obûjen; bûšnut: bûšnen, rĭnut: rĭnen, ostât: ostânen; plâkat: plâče, jâhat: jâšu; trgovât: trgûje, kupovât: kupûje, zrovât: zrûje); **Praputnjak**¹³⁰ (obût: obûjen, čût: čûjen, lâjat: lâje, skrît: skrĭje, sêt: posĭjen; bûšnut: bûšnen, lěć/lěgnut: lěgne;¹³¹ plâkat: plâče;¹³² bolovât: bolûje, poštovât: poštûjete); **Ponikve, Kukuljanovo, Škrljevo**¹³³ (obût: obûjen, zût: zûje, lâjat: lâje, čût: čûjen, šit: šĭje, skrît: skrĭjemo; bûšnut: bûšne, počĭnut: počĭne, rĭnut: rĭnen; plâkat: plâčen, nĭcat: nĭče, rězat: rěže; kupovât: kupûje, tugovât: tugûje; sěst: sêde); **Sv. Kuzam, Draga**¹³⁴ (**Tijani**)¹³⁵ (obût: obûjen, lâjat: lâje, pokrît: pokrĭjen, čût: čûjen; bûšnut: bûšne, pljûnut: pljûneš, rĭnut: rĭne; plâkat: plâču, mâzat: mâže; kovât: kûješ); **Bakar** (čût: čûjen, šit: šĭje, obût: obûjemo; rĭnut: rĭnen, zĭnut: zĭnen; plâkat: plâče, kâšljat: kâšlje; bušovât: bušûju, kupovât: kupûju);

¹³⁰ Opreka po kvantiteti naglašenoga vokala *e* ostvaruje se i artikulacijskim sredstvima. Tako se kratki naglašeni *e* sporadično ostvaruje kao otvoreni vokal, a dugi kao zatvoreni. Kratki se naglašeni vokal *a* najčešće duži u medijalnom položaju, ali kvantitetom ne doseže kvantitetu jednoga od dvaju dugih naglasaka.

¹³¹ Dio glagola za koje je pretpostavljena pripadnost n. t. *a* i potvrđena u većini sjeverozapadnih čakavskih govora, u mjesnom govoru Praputnjaka pripada n. t. *b* (usp. *otrĭgnût: otrĭgne* prema pretpostavljenom *otrĭgnût: otrĭgne; šćipnût* prema *šćipnût; ruknût* prema *ruknût* i dr. O tome više u Zubčić (2006a: 307, 308).

¹³² U mjesnom govoru Praputnjaka glagoli ovoga tipa često imaju naglasak na ultimima, tipa *kâšljât, natezât*. O tome više u Zubčić (2006a: 307, 308).

¹³³ U svim je trima punktovima zamjetno duljenje kratkoga naglašenoga *a*, ali u znatno slabijem intenzitetu u odnosu na mjesni govor Praputnjaka ili Hreljina. Zatvaranje je artikulacije dugoga i otvaranje artikulacije kratkoga naglašenoga *e* također slabijega intenziteta.

¹³⁴ Draga ili Draga Sušačka je selo kroz koje prolazi dijalekatska izoglosa. Dva su istočna zaseoka, Tijani i Brig Gornji, ekavski i pripadaju primorskom poddijalektu ekavskoga dijalekta (Vranić 2005: 345), a šest zapadnih zaselaka (Brig Dolnji, Orlići, Tomasići, Gušć, Podohrušvun i Pelinova Gora) dijelom su rubnoga ikavsko-ekavskoga poddijalekta. Ikavsko-ekavski draški govori imaju posve autonoman akcenatski sustav koji se bitno razlikuje od susjednih grobničkih govora i trsatsko-bakarskoga govora kojemu pripadaju zaseoci Brig Gornji i Tijani. Tu je akcenatsku specifičnost ikavsko-ekavskih draških govora prvi uočio i zabilježio A. Belić (1912), a zbog toga ga je I. Lukežić (1990: Tabela 2) izdvojila kao rubni u odnosu na susjedne ikavsko-ekavske govore koji su dijelom njegova primorskoga poddijalekta.

¹³⁵ U obama su mjesnim govorima zamijećene sporadične promjene u artikulaciji naglašenoga vokala *e*.

– u otočnom poddijalektu ekavskoga dijalekta, tj. u creskim govorima:¹³⁶ **Ustrine**¹³⁷ (lājat: lāje, čüt: čūjen, obrīt: obrījen, pokrīt: pokrījen; počīnut: počīne, zdvīgnut: zdvīgnen, rīnut: rīne; plākat: plāče, rēzat: rēžen, kāšjat: kāšjen; kupovāt: kupūjemo; sēst: sēdeš); **Orlec**¹³⁸ (čüt: čūjen, obrīt: obrījen, pokrīt: pokrījen; rīnut: rīne, pūknut: pūkne, nakīnut: nakīne; plākat: plāče, māzat: māžemo, rēzat: rēže, jāhat: jāše; bolovāt: bolūje, kupovāt: kupūjen; bīt: būden, posēst: posēden); **Valun**¹³⁹ (brīt: brījen, lājat: lāje, obūt: obūjen, šīt: šījen; stānut: stānen, usćīpnut: usćīpne, prekīnut: prekīnen, rīnut: rīneš, ali pjūvnut: pjūvneš; plākat: plāce, māzat: māže, kājat: kāšjen; kupovāt: kupūjen; bīt: būdemo, sēst: sēde); **Dragozetići**¹⁴⁰ (lājat: lōje, cüt: cūje, obūt: obūjen; dīgnut: dīgnen, rīnut: rīne, prekīnut: prekīneju; plākat: plōcen, māzat: mōže, kājat: kōje; kupovāt: kupūje); **Beli** (lājat: lōje, čüt: čūje; pjūknut: pjūknen, bāhnut: bōhnen, dīgnut: dīgne, ali brīznut: brīznen; plākat: plōče; kupovāt: kupūjen);

¹³⁶ Sve creske govore karakterizira duljenje kratkoga naglašenoga vokala *a* koji se svojom kvantitetom i uzlaznom intonacijom približuje artikulacijskim značajkama zavinutoga naglasaka, pa se tako i bilježi. O različitim tumačenjima broja prozodijskih jedinica u creskim govorima od I. Milčetića (1895), preko M. Tentora (1909) do suvremenih istraživača (usp. npr. Šojat 1981) vidjeti više u Houtzagers (1982).

¹³⁷ U mjesnom je govoru Ustrina zabilježena tendencija zatvaranja dugih naglašenih vokala *a*, *e* i *o*, ali nejednaka intenziteta: dugo se naglašeno *a* sustavno zatvara: *kupovāla*, *decān* D mn. (u upitniku za Hrvatski dijalektološki atlas S. Hozjan bilježila je i primjere bez zatvorene artikulacije: *glāva*, *znāmo* i dr.); dok se dugi naglašeni *e* i *o* zatvaraju sporadično u svim zapisima.

¹³⁸ Podatci za govor Orleca ekscerpirani su iz Houtzagers (1985).

¹³⁹ U mjesnom sam govoru Valuna, za razliku od drugih istraživača (usp. Houtzagers 1984–1985: 887; Vranić 2005: 232) opservirala širok raspon artikulacije kratkoga naglašenoga vokala *e*. Iz prikupljena je materijala razvidno da se svaki sekundarno produljen naglašeni *e* ostvaruje kao zatvoreni: *debēli*, *zelēna*, *rēzat*, *kalcēti*, dok se etimološki dugi naglašeni *e* artikulacijski ne mijenja (*cēdin*, *tlēc*, *mēso*) ili se ostvaruje kao diftong (*žiēnska*, *diēlimo*, *riēdon*). Kratki se naglašeni *e* ispred *r*, najčešće u sekvenciji *er* na mjestu slogotvornoga sonanta ostvaruje otvoreno: *gērgo* (isto je za govor Lubenica opservirao H. P. Houtzagers 1984–1985: 888). Za točniji bi zaključak valjalo provesti sveobuhvatniju analizu na većem broju ciljano određenih primjera.

¹⁴⁰ U mjesnim govorima creske Tramuntane, smještenim na sjeveru otoka, dio *e*-prezenata često je dijelom n. t. *e* (*šīt* : *šījēn*).

– u središnjem istarskom poddijalektu ekavskoga dijalekta, i to u govorima Labinštine:¹⁴¹ **Nedeščina** (cùt: cûje, zùt: zûje, lăjat: lôje; bûšnut: bûšne, đignut: đigne, rînut: rîne; plăkat: plôce, kăšljat: kôšljen; kupovăt: kupûjemo, kovăt: kûje); **Mali Golji** (cùt: cûje, brîjat: brîje; bûšnut: bûšne, pûknut: pûkne; plăkat: plôce, jăhat: jôše, rëzat: rëžen; kupovăt: kupûje); **Labin** (obût: obûje,¹⁴² cùt: cûje, skrît: skrîjemo; bûšnut: bûšnēn, đignut: đigne; plăkat: plôce, nîcat: nîce; kupovăt: kupûjete, zavît: zavîješ); **Gornji Rabac** (cùt: cûjen, lăjat: lôje, šît: šîjemo, brît: brîje; bûšnut: bûšnēn, rînut: rîneš, pûknut: pûkne; plăkat: plôce; dugovăt: dugûje, putovăt: putûje,¹⁴³ gnjîjat: gnjîje); **Vozilići**¹⁴⁴ (obût: obûjen, lăjat: lôje, zùt: zûjen, čùt: čûješ; bûšnut: bûšne, rînut: rînen; plăkat: plôce, jăhat: jôšemo; kupovăt: kupûjen, nakovăt: nakûje; sēs: sēdne); **Plomin** (obût: obûjen, čùt/cùt: čûje/cûje;

¹⁴¹ Recentna istraživanja I. Nežić detaljnije potvrđuju prethodne nalaze (Kalsbeek 1983: 259; Vranić 2005: 234–236; Zubčić 2006a: 149–151) iz kojih je bilo razvidno da se na Labinštini prema akcenatskim značajkama jasno razlikuju dvije skupine govora: one s dokinutom oprekom po kvaliteti na naglašenim vokalima i one s još uvijek postojećom. Detaljnim je terenskim istraživanjem I. Nežić (2013: 85, 87) utvrdila da je opreka po kvantiteti naglašenih vokala dokinuta u govorima: Bartića, Brgoda, Brovinja, Drenja, Kapelice, Svetoga Lovreća Labinskoga, Skitače, Škvaranske i Trgetara (a isto je i u njima blizim govorima Brega, Crnih, Koromačna, Ravnih, Salakovaca, Stanišova, Svete Marine, Trgeta i Viškovića); dok je očuvana u u Labinu, Marićima, Malim Goljima, Nedeščini, Plominu, Presici, Rapcu, Raši, Ripendi, Snašićima, Svetom Martinu, Strmcu, Vinežu, Zartinju i Županićima (a isto je i u govorima njima blizih mjesta: Barbića, Cera, Eržišća, Gondolića, Jurazina, Krajdrape, Kranjaca, Kunja, Letajca, Malih i Velih Turina, Marcijana, Markoca, Paradiža, Plomin Luke, Rogočane, Ružića, Santaleza, Stepčića, Svetoga Bartula, Vozilića, Vrećara i Zagorja). Napomena: I. Nežić u svojoj disertaciji donosi toponime na način kako iz nazivaju njihovi stanovnici. Radi lakšega snalaženja, ovdje se koriste službeni nazivi imena, prema popisu *Naseljenih mjesta i matičnih područja* Ministarstva uprave Republike Hrvatske (<https://uprava.gov.hr/naseljena-mjesta-i-maticna-podrucja-2168/2168>).

O specifičnostima govora s dokinutom oprekom po kvantiteti na naglašenim vokalima vidjeti u poglavlju *Stratifikacija sjeverozapadnih čakavskih govora (Središnji istarski poddijalekt ekavskoga dijalekta)*.

¹⁴² U potonjim se dvama mjesnim govorima za glagole sa značenjem ‘obuvati se’ i ‘izuvati se’ znatno češće rabe oblici *obûc/obûc* i *sûc/sûc* u prezentu kojih nema neocirkumfleksa.

¹⁴³ Prezentska osnova glagola *kupovăt* je *kupëv-*, a ne *kupûj-*.

¹⁴⁴ U govorima Vozilića i Plomina kratki se naglašeni vokali *e* i *a* u otvorenom nefinalnom slogu produljuju, ali njihova kvantiteta ne dosiže kvantitetu izvornih dugih slogova. Razlika je među njima i u kvaliteti pa oni produljeni ostaju iste kvalitete, a etimološki se dugi *e* ostvaruje kao zatvoreni vokal (*ɛ*), a dugi *a* kao *o*. Sporadično su zabilježena i duljenja vokala *o* u otvorenom nefinalnom slogu, ali on ne mijenja artikulacijska svojstva pa je u tom slučaju teško odrediti radi li se o produljenom naglasku ili o neocirkumfleksu.

pobûšnut: pobûšnu, podîgnut: podîgnu; plâkat: plôću, măzat: môžu; kupovät: kupûjen,¹⁴⁵ šës: šêdne); prema istraživanjima I. Nežić (2013: 94) jednako je i u svim ostalim labinskim govorima s očuvanom oprekom po kvantiteti na naglašenim vokalima: Marića, Malih Golja, Presike, Rapca, Raše, Ripende, Snašića, Strmca, Vineža, Zartinja i Zupanića;

– u primorskom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta: **Grobnik** (čüt: čûje, šit: šijemo; bûšnüt: bûšne, sùnüt: sûneš; plâkat: plâče, kâpat: kâpje; trovät: trûjete, kupovät: kupûje, prerovät: prerûje; bit: bûde, sêst: sêdeš); **Bakarac** (obüt: obûjen, skrît: skrîjen; podîgnut: podîgnen, rînut: rîneš; plâkat: plâčen, kâšljat: kâšljen; kupovät: kupûjen, darovät: darûjen, kovät: kûje; sêst: sêdemo); u govorima crikveničkoga primorja: **Jadranovo** (skrît: skrîjen, sêt: sîjën; podîgnut: podîgnën, rînut: rîneš; plâkat: plâčën; kupovät: kupûjen, vîjat: vîje), **Dramalj** (obüt: obûjën, umît: umîje, obüt: ubûje, sêt: sîjën; dîgnüt: dîgnemo, pljùnüt: pljûneš; plâkat: plâčën, kâšljat: kâšljën; kupovät: kupûjete, žalovät: žalûju; bit: bûdete), **Selce** (lâjat: lâje, obüt: obûjën, zašit: zašije, sêt: sîje; podîgnut: podîgnën, porînut: porîneš; plâkat: plâče, kâšljat: kâšljën; kupovät: kupûjen, potkovät: potkûje; sîst: sîdën); **Hreljin**¹⁴⁶ (obüt: obûje, sîjat: sîjin; podîgnut: podîgnin, otkînut: otkîne; plâkat: plâčin, kâšljat: kâšljîn; kupovät: kupûjin; sîst: sêde/sîde); **Zlobin**¹⁴⁷ (grîjat: grîjin, čüt: čûje, sîjat: sîjin; podîgnut: podîgnin, rînut: rîneš; plâkat: plâčin, kâšljat: kâšlje; kupovät: kupûjin); u vinodolskim govorima: **Novi Vinodolski**¹⁴⁸ (čüt: čûje, pokrît: pokrîje, obüt: obûješ; dîgnut: dîgneš, počînut: počîneš, pljûknut: pljûkneš; plâkat: plâču, nagînjat: nagînje, odmîcat: odmîče, protîcat: protîče; kupovät: kupûje, poštovät: poštûje; sîst: sîdën, ali bûdete), **Drivenik** (lâjat: lâje, čüt:

¹⁴⁵ U obama se mjesnim govorima češće rabi svršeni lik glagola.

¹⁴⁶ U mjesnom govoru Hreljina kratki naglašeni *e* ima nešto otvoreniju artikulaciju. Čini se da se artikulacijski otvara samo *e* koje je podrijetlom od jata tipa *dělo, męsto*, no za točnije bi zaključke trebalo provesti sustavnu ciljanu analizu.

¹⁴⁷ U mjesnom se govoru Zlobina naglašeni i nenaglašeni dugi *e* realizira kao zatvoreni vokal, kadšto do te mjere da se artikulacijski izjednačuje s vokalom *i*. Na taj se način može tumačiti i gramatički morfem *-in* u prez. 1. l. jd.

¹⁴⁸ U mjesnom su govoru Novoga Vinodolskoga zanaglasne dužine u gubljenju. Bilježila sam ih samo ondje gdje sam ih čula. Zanaglasne su dužine bile u gubljenju već 1909. godine (usp. Беличъ 1909), a tendencija se nastavlja do danas.

čûje, sêt: sîjën; dîgnūt: dîgnën; plâkat: plâčû, mîcat: mîčû; kupovât: kupûje, tugovât: tugûješ), **Tribalj** (čût: čûje, skrît: skrîjën, sêt: sîjën; poginūt: pogîne; plâkat: plâče, kâšljat: kâšljën; kupovât: kupûje, dugovât: dugûje; sîst: sîdën, bûdeš), **Grižane** (obût: obûje, skrît: skrîjën, sêt: sîjën; poginūt: pogîne; plâkat: plâčën, kâšljat: kâšlje; kupovât: kupûje, pokljûvat: pokljûje; sîst: sîdën), **Bribir** (čût: čûješ, šît: šîje; podîgnūt: podîgne, lëc/lëgnūt: lëgne, ušćipnūt: ušćipnën; plâkat: plâče, kâšljat: kâšljû; bolovât: bolûje, ovîjat: ovîje; sîst: sîde); u gorskotarskom govoru **Brestove Drage** (čût: čûjen, umît: umîješ; ušćipnit: ušćipne; rîzat: rîže; kupovât: kupûjen); u krčim govorima: **Dobrinj** (grêt: grîje, zasêt: zasîjën; pobîc: pobîgne, lëgnūt: lëgnë, rînūt: rîneš; plâkat: plâče; kupovât: kupûjën; bît: bûde), **Vrbnik**¹⁴⁹ (lâjat: lâje, čût: čûjen, obût: obûjen, pokrît: pokrîjen, šît: šîje; pjûnūt: pjûneš, ušćipnūt:¹⁵⁰ ušćipneš; plâkat: plâče,¹⁵¹ kâšjat: kâšjen, ali rîzat: rîžen; kupovât: kupûje; sèst: sêden), **Omišalj** (obrît: obrîjëm; rînūt: rîneš; plâkat: plâče; kupovât: kupûje);

– u rubnom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta: u krčkim govorima: **Jurandvor** (cût: cûješ, lâjat: lâje, zût: zûjen, ubût: ubûje, šît: šîje; pljûnut: pljûnen, rînut: rîneš; plâkat: plâče, namâzat: namâže, rîzat: rîžen, ali kâšljat: kâšljen; kupovât: kupûje, kovât: kûje; šèst: sêden), **Punat**¹⁵² (brîjat: brîjete, čût: čûjemo, šît: šîju; rînut: rîne, pljûnut: pljûne; mâzat: mâže, kâpat: kâplje; kovât: kûje, zrovât: zrûje, kljûvat: kljûva; potrovât: potrûje, kupovât: kupûješ); **Draga (Orlići)**¹⁵³ (čût: čûje, sîjat: sîje; podîgnut: podîgneš, ušćipnut: ušćipne; plâkat:

¹⁴⁹ Premda u stručnoj literaturi stoji da je u mjesnom govoru Vrbnika očuvana opreka po kvantiteti u nenaglašenim slogovima ispred i iza naglaske (usp. Lukežić Turk 1998: 52, 53), rezultati su mojega istraživanja unekoliko različiti: prednaglasna je dužina sustavno očuvana, dok je zanaglasna dužina u gubljenju i to osobito kada se ostvaruje u slogu neposredno nakon dugoga naglašenoga sloga. Odatle različitost u navedenim primjerima.

¹⁵⁰ Glagol ima i akcenatsku inačicu *ušćipnūt: ušćipnen*.

¹⁵¹ U mjesnom je govoru Vrbnika ovaj glagol povratan: *Dîè se plâče*.

¹⁵² U govoru Punta pojava neocirkumfleksa ima značajke okazionalnosti, tj. nerijetko se čuju oba ostvaraja, s neocirkumfleksom i kratkim naglaskom, čak i kod istoga govornika. Alternacije su osobito česte u 3. kategoriji glagola.

¹⁵³ Dugi su naglašeni vokali *a* i *e* zatvorene artikulacije. Takva je fonetska činjenica opservirana samo u starije obavjesnice. Govornik mlađe generacije sustavno je ostvarivao vokale neizmijenjenih inherentnih distinktivnih svojstava, premda su sve ostale jezične značajke, i prozodijske i morfološke, u tih dvaju ispitivanja bile potpuno iste.

plâčen, kâšljat: kâšlje; kupovât: kupûje, kljûvat: kljûjû); **Kožljak**¹⁵⁴ (čût: čûjen, lâjat: lôje, šît: šîje, zût: zûjen; pljûknut: pljûknen, ušćîpnut: ućîpne, rînut: rînen; rîzat: rîže, plâkat: plôče, kâšljat: kôšljen; kupovât: kupûjen, ali kontrolât: kontrolûje);

– u ikavskom govoru **Klane**¹⁵⁵ (obrîjat: obrîje, čût: čûjemo, šît: šîjeju; porînit: porîne, počînit: počînemo; mâzat: mâže, kâpat: kâplje; gnjîjat: gnjîjeju, rovât: rûje; trovât: trûje, kupovât: kupûješ, bolovât: bolûje);

• govori s neocirkumfleksom u svim kategorijama osim u 2. (*ne*-prezenti n. t. a):

– u otočnom poddijalektu ekavskoga dijalekta, i to u južnom creskom govoru Punta Križe i dvama sjevernološinskim govorima:¹⁵⁶ **Punta Križa** (čût: čûjen, zašît: zašîje; stîsnut: stîsne, rînut: rîne; nîcat: nîče; kupovât: kupûje, gnjîjat: gnjîje); **Nerezine**¹⁵⁷ (šît: šîje, lâjat: loâje; dîgnut: dîgnen; plâkat: pluâče; vëjat: viëjen); **Sv. Jakov** (lâjat: luâje, zašît: zašîje, čût: čûjen; porînut: porînu; plâkat: pluâče, odrëzat: odrëžen; kovât: kûje, kupovât: kupûje);

¹⁵⁴ Dok I. Lukežić (1990: Tabela 2) potvrđuje neocirkumfleks u govoru Kožljaka, W. Vermeer (1982: 326) ga u njemu ne potvrđuje. U mjesnom se govoru Kožljaka neocirkumfleks ostvaruje u svim četirima prezentskim kategorijama što je prilično neočekivano jer je to, od detaljnije istraženih govora, uz govor Jasenovika, jedini ikavsko-ekavski govor sa zapadne strane Učke u kojem je potvrđen neocirkumfleks. Zbog toga je detaljnije istražen i govor Jasenovika u kojem je također potvrđen neocirkumfleks. U obama se govorima dulji primarno kratki vokali *a* i *e* u nefinalnom otvorenom slogu (Lukežić 1990: 90), no oni kvantitetom ne dostižu kvantitetu izvornih dugih vokala pa se jasno razlikuje neocirkumfleks od naglaska koji je rezultat duljenja. Usto, razlika je među njima i u kvaliteti pa oni produljeni ostaju iste kvalitete, a etimološki se dugi *e* ostvaruje kao zatvoreni vokal (*e*), a dugi *a* kao *o* (*plôče* prema *mâma*, *têlo* prema *mêsec*).

¹⁵⁵ Mjesni je govor Klane, i susjedne mu Studene sustavno ikavski, zbog čega se pretpostavljalo da se radi o doseljeničkim govorima podrijetlom iz južnih prostora. I. Lukežić u svojoj je knjizi iz 1998. uputila na desetak jezičnih značajki koje ova dva govora povezuju sa starosjedilačkim ekavskim i ikavsko-ekavskim govorima. Jedna je od njih i ovim istraživanjem potvrđeno postojanje neocirkumfleksa u prezentu glagola i to u svim četirima istraženim kategorijama.

¹⁵⁶ H. P. Houtzagers (1984–1985: 885) zabilježio je u Sv. Jakovu samo jedan primjer s neocirkumfleksom (*potîezen* / *potêžen*). Za svojega sam ga istraživanja sustavno bilježila.

¹⁵⁷ U mjesnom se govoru Nerezina u značenju ‘kupovati’ rabi glagol *infašât*.

– u rubnom ikavsko-ekavskom poddijalektu, u mjesnom govoru **Jasenovika**¹⁵⁸ (čüt: čûjen, šît: šîje, zût: zûjen, lâjat: lôje; kâpnut: kâpne; rîzat: rîže, plâkat: plôće, kâšljat: kôšljen; kupovât: kupûjen, trovât: trûje),¹⁵⁹

- govori s neocirkumfleksom u svim kategorijama osim u 4. (*e*-prezenti s osnovom na sonant koji su u n. t. *a* ušli iz n. t. *c*):

– u središnjem istarskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: u govorima Žminjštine: **Jurići** (šît: šîje; pljûknut: pljûknen; plâkat: plâčen; kupovât: kupûje, zagnjît: zagnjîjè, zavît: zavîjèš), **Orbanići** (brît: brîje, sèjat: sîje; dîgnût: dîgnen; kâpat: kâplje; rovât: rûjè, kovât: kûjèn, ali kupovât: kupûje; bît: b^oden, sès: s^edemo), **Hrusteti** (zût: zûješ, lâjat: lâje, obût: obûješ, ali šît: šîje, brît: brîje; stîsnut: stîsne, rînut: rîneš, ali pljûknut: pljûknen, pûknut: pûknen; plâkat: plâće, jâhat: jâše, ali rëzat: rëžen, kâšljat: kâšljen; dugovât: dugûje, ali kupovât: kupûje, bljûvat: bljûje, kovât: kûjèš); u mjesnim govorima Boljunštine: **Semić**¹⁶⁰ (lâjat: lôje, šît: šîje, brît: brîje; porînat: porînen, prestât: prestône; plâkat: plôće; kovât: kûjè, otrovât: otrûjèš, ali kupovât: kupûje), **Boljun** (brît: brîjèn / brîje, skrît: skrîjè, zût: zûjèn / zûje, çüt: çûjo; pljûsnat: pljûsnen, dîgnat: dîgne; mâzat: m^ažen, kâšljat: kâšlje, zajâhat: zajâše; zahajèvat: zahajûje, kupovât: kupûje, ali daruvât: darûjo;¹⁶¹ kovât: kûjè, gnjît: gnjîjè); u mjesnom govoru **Zamaska**¹⁶²

¹⁵⁸ Stanovnici su Jasenovika, kao i više susjednih sela smještenih uz Čepičko polje (Šušnjeвица, Nova Vas, Letaj i Brdo sa zaselcima kao što su Kostrčani, Dolinščina, Zankovci, Perasi, Brig itd. (Kovačec 1998: 233) Istrorumunji dio kojih i danas govori istrorumunjskim jezikom u međusobnoj komunikaciji. Međutim, u komunikaciji s osobama iz susjednih mjesta, oni se služe i čakavštinom gotovo istovjetnom onoj u govorima čepičkoga tipa (Lukežić 1990: 25; Peršić 2011: 19).

¹⁵⁹ Vidjeti bilješku 154.

¹⁶⁰ Premda su prema opservacijama P. Ivića (1961: 202) govor Semića i Lupoglava „uglavnom identični”, uspoređujući vlastiti materijal s onim iz upitnika što ga je za potrebe Hrvatskoga dijalektološkog atlasa za punkt Lupoglav ispunio P. Šimunović, tomu nije baš posve tako. On bilježi: *zajâše i darûje*, ali *brîje, skrîje, zûjen, otrûje, kupûje, lâje, kâšje*, dok su u Semiću prema mojim istraživanjima na tim mjestima neocirkumfleksa. P. Ivić za mjesni govor Lupoglava nigdje eksplicitno ne navodi ostvaraj neocirkumfleksa u prezentu glagola, ali se iz navoda da se „u infinitivnoj osnovi glagola s prezentom na -na- pod uticajem susednih govora buzetske grupe koji imaju a < o, ali i uz podršku morfologije (...) uspostavlja paralelizam sa glagolima tipa lajati” (Ivić 1961: 209) to može iščitati.

¹⁶¹ U *Rječniku boljunskih govora* (Francetić 2012: 34) zabilježen je oblik s neocirkumfleksom.

¹⁶² Domicilno stanovništvo rabi naziv *Žamàs* (G jd. *Žamaskà*).

(Motovunština) (lăjat: lăje, čüt: čûjen, obüt: obûjen, brît: brîjèn, dobît: dobîješ, sktît: skrîjêmo; pjûknat: pjûkne, porînat: porîne, pûknat: pûkne; plăkat: plăče, kăšjat: kăšjen, ali odrëzat: odrëžen; kupovăt: kupûjemo, trovăt: trûjê, kovăt: kûjê);

– u primorskom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta, u govorima **Povila** i **Ledenica**: brîjat: brîju, čüt: čûjete, šît: šîju; rînut: rîne, pûknut: pûkne, ušćipnüt: ušćîpneš; plăkat: plăče, măzat: măžeš, ali i kăplje; kovăt: kûjen, kljüvat: kljûjen; sîst: sîde;

– otočnom poddijalektu ekavskoga dijalekta, i to samo u creskom govoru **Beleja**¹⁶³ (čüt: čûje, brît: brîje, šît: šîje, skrît: skrîje; dvîgnut: dvîgneš, rînut: rîne; kăpat: kăpje, ali i măzat: măže; darovăt: darûje, rovăt: rûje);

- govori s neocirkumfleksom u 1. (*e*-prezenti n. t. *a* s osnovom na sonant) i 3. kategoriji (*je*-prezenti n. t. *a*):

– u središnjem istarskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: u govorima Pazinštine:¹⁶⁴ **Beram** (skrît: skrîjen, čüt: čûjen; dîgnut: dîgnete, rînut: rînen; plăkat: plăče; kovăt: kujê, ali kupovăt: kupûje), **Pazin** (čüt: čûje, šît: šîjen, ali brît: brîje, skrît: skrîje; pljûknit: pljûkne; zajăhat: zajăše, kăšljat: kăšlje, pljücat: pljüče, pošîljat: pošîlja; kupovăt: kupûje, ali utrovăt: utrovâ, zakovăt: zakûjê¹⁶⁵), **Gologorički Dol**¹⁶⁶ (**Dol**) (čüt: čûjen, šît: šîjen, brît: brîje, züt: zûjete; dîgnut:

¹⁶³ U mjesnom je govoru Beleja opservirano sustavnije zatvaranje artikulacije dugih naglašenih vokala *a*, *o* i *e*. Isto su opservirali i Houtzagars (1984–1985: 888) i Vranić (2005: 205).

¹⁶⁴ Svim je govorima Pazinštine zajedničko duljenje kratkih vokala u inicijalnom i medijalnom položaju. Dulje se svi vokali, a najčešće *a*, *e* i *o*, no trajanjem su kraći od dugih naglašenih vokala. P. Ivić (1961: 203) bilježi da novi, produljeni naglasak ima uzlaznu intonaciju.

¹⁶⁵ P. Šimunović u upitniku za Hrvatski dijalektološki atlas bilježi oblik *kûje*.

¹⁶⁶ Kroz Gologorički Dol prolazi dijalekatska izoglosa dijeleći ga u dva dijela. Ikavsko-ekavskomu dijalektu pripadaju zaseoci: Lukačići *Lukačići*, Sepčići *Sepčići*, Kučebari *Kučebari*, Bratičići *Bratičići*, a ekavskomu Gržani *Gržani*, Radetići *Radetići* i Dol *Dôl* ili Želeski *Želëski* (Vranić 1995: 75). Međusobno se razlikuju i po postojanju neocirkumfleksa u analiziranim kategorijama: u zaseocima s ikavsko-ekavskom refleksacijom jata, kao i u ostalim ikavsko-ekavskim istarskim govorima, neocirkumfleks nije sustavno potvrđen niti u jednoj od istraživanih kategorija, dok u ekavskima to jest. Obavjesnici su mi bili iz zaseoka što ga nazivaju Dol ili Želeski.

dignen; mázat: mážemo; pljucat: pljûće, ali i plakat: plâčen, jâhat: jâše; kovât: kûje), **Škopljak (Brežani)** (lâjat: loâje, skrît: skrîjen, çût: çûjen, obût: obûjen; dñnut: dñne; kâšljat: kâšlje, rëzat: rëžen, ali plakat: plâće; kupovât: kupûjen, gnjijat: gnjijë), **Trviž** (çût: çûje, lâjat: lâje, obût: obûje; pogînut: pogîne; plakat: plâće; kupovât: kupûje, skovât: skûje), **Tinjan** (lâjat: lâje, šît: šîjen, brîjat: brîjen; porînit: porîneš; kâpat: kâplje; vîjat: vîjè, kupovât: kupûjen); u motovunskom govoru **Kaldira**¹⁶⁷ (çût: çûjen, obrît: obrîjen, obût: obûješ, dobît: dobîješ, ali lâjat: lâje; pûknut: pûkne; plakat: plâće, jâhat: jâše, kâšjat: kâšje, ali odrëzat: odrëže; otrovât: otrûjè, kovât: kûjèš, kupovât: kupûjen);

– u buzetskom dijalektu,¹⁶⁸ i to u govorima **Erkovčića** (ubât: obâjen, lâjat: l'âje; pâknat: pâknen; plakat: pl'âće¹⁶⁹), **Pračane** (obrît: brîje, obât: obâjen; dñgnat: dñgne; plakat:¹⁷⁰ pl'âće), **Nugle** (lâjat: l'âje, grêt: grîje; pòknat: pòkne, rînat: rîne;¹⁷¹ plakat: pl'âčen, jâhat: juâšeš, mázat: m'âže),¹⁷²

¹⁶⁷ Domicilno stanovništvo rabi naziv *Kandêr*.

¹⁶⁸ U glavnini buzetskih govora nesvršeni se glagoli koji se u glavnini ostalih sustava, uključujući i standardni jezik tvore sufiksima *-ova-* i *-iva-* i čine 4. kategoriju ispitanih glagola s neocirkumfleksom na sufiksu *-uj-* u prezentskoj osnovi, tvore posve drugačije. Prevladava tvorba sa sufiksom *-eva-*. U govoru Nugle zabilježeno je *kypevât*, u govoru Erkovčića *kâp'êvan*, u Sv. Martinu *zapišêva*. Moguće je i da ti glagoli tvore prezent prema obrascu glagola s tematskim vokalom *a*: Račice *truôva* 'truje' (Šimunović 1970: 37), Nugla *kov'â*, Sv. Martin *kuvô*, Brest *kovâ* (Šimunović: Uputnik za Nuglu, Sv. Martin i Brest). Glagol u značenju *otrovati* koji je čest i lako ovjerljiv u buzetskim govorima ima oblik *velenat* ili *valanat*. Zbog toga izostanak neocirkumfleksa u buzetskim govorima u 4. kategoriji ne treba tumačiti fonološkim razlozima. On je uvjetovan morfološko-tvorbenima.

¹⁶⁹ Naglašeni je vokal u infinitivu nešto produljene artikulacije, ali ne dosiže kvantitetu dugoga vokala. Tu suprasegmentnu razliku prati i razlika u realizaciji: dok je produljeni vokal u infinitivu zatvorene artikulacije, dugi je naglašeni *a* diftongiran u *ʷa*.

¹⁷⁰ Kratki je vokal u infinitivu produljene artikulacije.

¹⁷¹ J. Kalsbeek (1984–1985: 319) navodi i primjer *klâknat: kliâkneju*. Ja sam na tom mjestu u prezentu bilježila kratki naglasak. Osim u tom primjeru, ona u 2. kategoriji ispitanih oblika (*ne*-prezenti n. t. a) bilježi sustavno oblike s kratkim naglaskom (*pubêgnat: pubêgnen, pòknat: pòkne*), utvrđuje njihovu pravilnost i razliku prema ostalim glagolima s neocirkumfleksom te ih određuje iznimkama koje je teško objasniti. Budući da se isto potvrđuje u svim buzetskim govorima kao i u dijelu ostalih szčak., a radi se o glagolima istoga tipa (naglasnoga i tvorbenoga), razlog je toj diferencijaciji različit stupanj zahvaćenosti neocirkumfleksom različitih kategorija prezenata.

¹⁷² O akcenatskim posebnostima ovoga dijalekta vidjeti u poglavlju *Stratifikacija sjeverozapadnih čakavskih govora. Neocirkumfleks u buzetskom dijalektu*.

- govori s neocirkumfleksom samo u 3. kategoriji (*je*-prezenti n. t. *a*):
 - u buzetskom dijalektu,¹⁷³ i to u govorima **Krbavčića** (šit: šij̄en, čät: čäj̄en; kãšjat: kôšj̄en, kãpat: kôpj̄e; pëknat: pëknejo; sës: sëd̄en) i **Ročkoga Polja**¹⁷⁴ (läjat: luãje; jähat: juãšen, plãkat: pluãče; podignat: podigne).

Osim u prezentu, neocirkumfleks se potvrđuje i u glagolskom prilogu sadašnjem onih glagola koji u prezentu imaju taj naglasak (primjerice *läjūć*, *brījūć*, *kupūjūć*).

A.4. Zaključak o neocirkumfleksu u prezentu glagola u szčak. govorima

Iz analize glagola s neocirkumfleksom u szčak. govorima moguće je izvesti dvije skupine zaključaka: one koje se odnose na tip glagola s neocirkumfleksom te one koji se odnose na zastupljenost pojedinih pojavnih kategorija u konkretnim szčak. mjesnim govorima.

Analiza szčak. govora pokazala je da je pojava neocirkumfleksa u prezentu glagola povezana s najmanje trima čimbenicima:

1. mjestom naglaska
2. morfologijom glagola
3. naglasnim tipom,

a da bi se realizirao neocirkumfleks, moraju biti zadovoljena sva tri čimbenika.

Ad. 1. – U szčak. neocirkumfleks je uvjetovan pozicijom unutar osnove. Ostvaruje se samo na jedinom ili zadnjem vokalu osnove. Potvrda su tomu glagoli tipa *žãlovat*, *vërovat* koji oba zadovoljavaju uvjete navedene pod 2. i 3,

¹⁷³ Kratki je naglašeni vokal u infinitivu u obama mjesnim govorima produljene artikulacije, ali ne dosiže kvantitetu dugoga naglašenoga sloga u prezentu. Za oba je govora tipičan drugačiji način tvorbe oblika prezenta glagola 4. kategorije, i to sufiksom *-eva-* pa u Krbavčićima glasi *kipëvajo* (Grah 2002: 31), a u Ročkom Polju *kəpjëvan*. Izostanak neocirkumfleksa u ovoj kategoriji glagola uvjetovan je morfološko-tvorbenim činjenicama, kao i u dijelu labinskih i ostatku buzetskih govora. Usp. i bilješku 168.

¹⁷⁴ U govoru Ročkoga Polja većina glagola s osnovom na *n*, neovisno o tome jesu li primarno bili dijelom n. t. *a* ili n. t. *c*, danas ulazi u n. t. *b*: *taknät*, *maknät*, *zdinät*, *kleknät*, *pusahnät*, *purinät*, s time da se kratki naglasak u tom položaju sekundarno dulji.

ali se u szčak. govorima u njihovoj prezentskoj paradigmi ne ostvaruje neocirkumfleks jer je silina na prvom od dvaju vokala osnove (*žàluj-*, *vèruj-*).

Ad. 2. – U szčak. se neocirkumfleks ostvaruje samo na osnovi onih glagola koji u paradigmi prezenta imaju tematski vokal *e* i to u: *e*-prezenata (svih kojima osnova završava sonantom i nekih kojima osnova završava šumnikom), *je*-prezenata i *ne*-prezenata.

Ad. 3. – U szčak. se neocirkumfleks ostvaruje u glagola koji su dijelom n. t. *a*, dakle u onih koji imaju stalno mjesto naglasaka na osnovi u infinitivu, prezentu i imperativu. Najveći je dio tih glagola i u psl. jeziku bio dijelom n. t. *a*. Dio glagola koji su bili dijelom n. t. *c* ima slične značajke s glagolima n. t. *a* u kojima dolazi neocirkumfleks (osnova koja završava sonantom, tematski vokal *e* i naglasak na zadnjem (ili jedinom) vokalu osnove (tipa *kuje*, *truje*, *traje* i sl.)). Moguće je da zbog te podudarnosti dolazi do njihova prelaženja iz n. t. *c* u n. t. *a* i do pojave neocirkumfleksa. Potvrđuje to i stratifikacija govora jer se u analiziranim govorima Žminjštine, Boljunštine i Motovunštine (prostor središnje Istre), u kojima se inače neocirkumfleks ostvaruje u širokom rasponu kategorija, on ne potvrđuje samo u toj skupini glagola koja čuva naglasak na starom mjestu (npr. *kījè*). Sporadičnih potvrda za taj naglasak ima i na istočnom dijelu teritorija što ga zauzimaju szčak. govori pa je u literaturi zabilježen i u govorima Novoga Vinodolskoga, Omišlja i Crikvenice. To su dakle govori u kojima se neocirkumfleks ostvaruje samo u glagola n. t. *a*. U najvećem dijelu ostalih istraženih govora taj se naglasak ostvaruje i u glagola koji su primarno bili dijelom n. t. *c*, ali samo u onih koji zadovoljavaju prva dva navedena uvjeta.

Iz navedenoga je evidentno da pojava neocirkumfleksa u szčak. govorima nije uvjetovana samo morfološkim niti samo fonološkim čimbenicima, već i jednima i drugima.

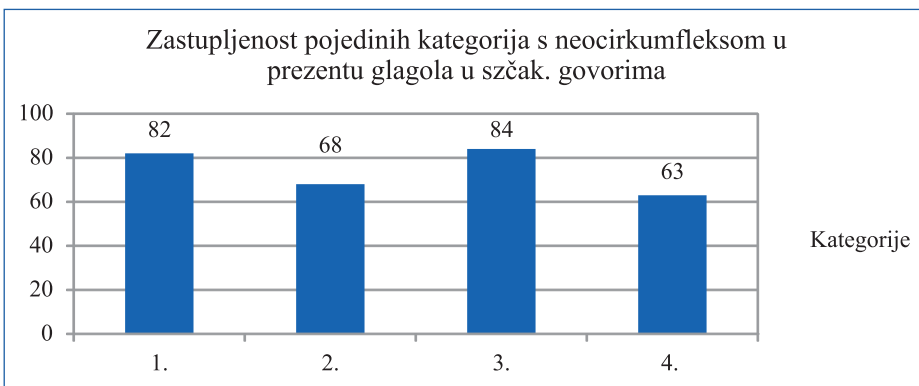
Drugi se tip zaključka odnosi na zastupljenost pojedinih pojavnih kategorija u konkretnim szčak. mjesnim govorima. Pritom su glagoli podijeljeni u četiri kategorije prema morfološkim i akcenatskim značajkama kako bi se utvrdilo moguće odstupanje. Podjela je glagola s neocirkumfleksom u četiri kategorije funkcionalna jer je pokazala kako pojam *neocirkumfleksa u prezentu glagola*

nije jednoznačan, odnosno da se u govorima u kojima se neocirkumfleks potvrđuje u jednoj kategoriji, ne mora nužno potvrđivati u ostalima.

Glagoli su podijeljeni prema morfološkim svojstvima i pokazano je kako nisu svi glagoli jednako potentni za ostvaraj neocirkumfleksa. Od ukupno 84 istražena szčak. govora u 82 je potvrđen neocirkumfleks u dvjema glagolskim kategorijama:

1. kategorija:¹⁷⁵ *e*-prezenti n. t. *a* s osnovom na sonant, tipa *šīje*, *čūje*, *mīje*, *brije*, *sīje* i dr.
3. kategorija: *je*-prezenti n. t. *a*, tipa *jāše*, *māže*, *kāšlje*, *kāplje* i dr.

S obzirom na tendenciju smanjivanja broja kategorija s neocirkumfleksom, moguće je pretpostaviti da će to biti zadnje kategorije u kojima će se održati neocirkumfleks u nekom budućem jezičnom razvoju. Sadašnje stanje pokazuje da su promjene najčešće u 2. i 4. kategoriji glagola. Te se dvije kategorije od ostalih dviju razlikuju ili po tome što su glagoli koji u njih ulaze primarno bili dijelom n. t. *c* (4. kategorija) ili po tome što im osnova završava sonantom *n* (2. kategorija), a ne sonantom *j* ili palatalom nastalim jotacijom. Kako je broj govora s neocirkumfleksom u tim dvjema kategorijama u suvremenim szčak. govorima manji od onih s drugim dvjema kategorijama (1. i 3.), moguće je očekivati njihovo daljnje smanjenje, a potom i potpuni izostanak neocirkumfleksa.

¹⁷⁵ Samo u buzetskim govorima Krbavčiča i Ročkoga Polja u ovoj kategoriji ne dolazi neocirkumfleks pa se teza može generalizirati na sve istražene szčak. govore.

U svim četirima kategorijama neocirkumfleks se u glagola potvrđuje u 59 ispitanih govora i to: u svim analiziranim govorima primorskoga i sjeveroistočnoga istarskoga ekavskoga poddijalekta, te primorskoga ikavsko-ekavskoga poddijalekta, uključujući i arhaične krčke govore; u glavnini otočnoga poddijalekta ekavskoga dijalekta, tj. u svim creskim govorima, uz izuzeće govora Beleja; u labinskim govorima središnjega istarskoga poddijalekta ekavskoga dijalekta, te u govoru Kožljaka kao jedinom predstavniku rubnoga poddijalekta ikavsko-ekavskoga dijalekta.

U trima kategorijama, osim u 2. (*ne*-prezenti n. t. *a*), neocirkumfleks se potvrđuje u četirima istraženim govorima. U trima govorima otočnoga poddijalekta ekavskoga dijalekta, i to u južnom creskom govoru Punta Križe i dvama sjevernološinskim govorima Nerezina i Sv. Jakova, te u govoru Jasenovika kao jedinom predstavniku rubnoga poddijalekta ikavsko-ekavskoga dijalekta.

U trima kategorijama, osim u 4. (*e*-prezenti n. t. *c* s osnovom na sonant), neocirkumfleks se u glagola potvrđuje u 9 istraženih govora, i to: u svim analiziranim žminjskim i boljunskim govorima, u motovunskom govoru Zamaska, u creskom govoru Beleja i u dvama primorskim ikavsko-ekavskim govorima Ledenica i Povila.

U dvjema kategorijama, 1. (*e*-prezenti n. t. *a* s osnovom na sonant) i 3. kategoriji (*je*-prezenti n. t. *a*), neocirkumfleks se u glagola potvrđuje u 10 istraženih govora i to u pazinskim srednjoistarskim govorima, u motovunskom govoru Kaldira i u trima bužetskim govorima, na Humštini i Roštini te u Pračani.

Samo u jednoj, 3. kategoriji (*je*-prezenti n. t. *a*), neocirkumfleks se u glagola potvrđuje u bužetskim govorima Krbavčića i Ročkoga Polja.

Zanimljiva je i neočekivana pojava neocirkumfleksa u dvama istarskim ikavsko-ekavskim govorima koji su dijelom rubnoga poddijalekta (Kožljak i Jasenovik). Ti se govori po toj izoglosi izdvajaju od ostalih, susjednih im čepićkih govora. Moguće je da oni sa zapadne strane Učke, neposredno uz njezine obronke, tvore usku zonu szčak. govora omeđenu labinskim govorom Vozilića s južne i Boljunom sa sjeverne strane.

Budući da u glavnini istraženih sžćak. govora neocirkumfleks dolazi u svim četirima kategorijama (70%), njegova je očuvanost na ovom stupnju razvoja još uvijek dobra i nije znatnije podložna promjenama.

Jezgro je govora s neocirkumfleksom u prezentu glagola smješteno u kompaktnom geografskom prostoru na istoku određenom Ledenicama i Povilama, na sjeveru Brestovom Dragom, a na zapadu zapadnim rubom Labinštine, zajedno s Cresom i dvama sjevernim malološinjским govorima te arhaičnim krčkim govorima¹⁷⁶ Omišlja i Punta te vrbničke, dobrinjske i bašćanske skupine. Broj se kategorija u kojima se ostvaruje neocirkumfleks smanjuje prema rubovima prostora što ga zauzimaju sžćak. govori, osobito zapadnom i sjeverozapadnom (vidjeti Kartu 1).

¹⁷⁶ Prema Lukežić – Turk (1998: 302) govor Omišlja te govori dobrinjske i vrbničke skupine prema svojim fonološkim i morfološkim značajkama čine arhaično-konzervativni model, dok govor Punta i govori bašćanske skupine ulaze u konzervativno-inovativni model. Tu klasifikaciju, za govor Punta, potvrđuje i ovo istraživanje.

B. Neocirkumfleks u pridjeva određenoga lika

Druga temeljna morfološka kategorija u kojoj u sčak. govorima dolazi neocirkumfleks jest pridjev određenoga lika. Preciznije je određenje te kategorije dao K. Langston (2015: 251, 252) ističući da se neocirkumfleks javlja na završnom vokalu osnove u pridjeva n. t. *a* i n. t. *b*. U starijoj se literaturi pojava neocirkumfleksa u ovoj kategoriji najčešće oprimjeruje jednim pridjevom (kao i u glagola), najčešće *bogâtī* (usp. Moguš 1977: 46; Brozović – Ivić 1988: 85; Lukežić 1990: 37; Vranić 2005: 238 i dr.). Nerijetko se uza nj navodi i primjer tipa *prâvī* i *stârī*, a nešto rjeđe primjeri *mâlī* i *rânī*. Ta su četiri primjera (*stârī*, *mâlī*, *prâvī*, *rânī*) nerijetko uzimana kao potvrda za neocirkumfleks (usp. Белић 1935; Stang 1965: 28; Brozović – Ivić 1988: 226; Lisac 2009: 79 i dr.). Prema M. Kapoviću (2011: 114) oni su izvorno dijelom n. t. *a* i imaju u određenom obliku naglasak koji po postanku nije neocirkumfleks. Dugi silazni naglasak na njihovoj osnovi dolazi od starijih oblika *prâvī*, *rânī*, *mâlī*, *stârī* koje je S. Ivšić (1913: 2: 50) ovjerio u slavonskoj Posavini, a M. Kapović i u Poljicima, te u nekim sjevernim čakavskim govorima. Stoga zaključuje: „this is not a case of the old neo-circumflex that appears in Kajkavian or in North Čakavian (*mâlī*, etc.), as some wrongly think” (2011: 114). Osim u štokavskom, dugi silazni naglasak u tim pridjevima činjenica je i središnjih čakavskih govora u kojih neocirkumfleks inače ne dolazi i to u sustavima u kojima je dokinuta opreka po intonaciji (Rab: *stârī* (Kušar 1894: 7); Novalja: *mâli*, *prâvi*, *râni*, *stâri* (Vranić – Oštarić 2016); prema vlastitom terenskom istraživanju, jednako je i u govorima Dubašnice (*stâri*, *prâvi*, *mâli*, *râni*) i Šotoventa na otoku Krku). U govorima Senja, Kompolja i Vrgade u kojima je očuvana opreka po intonaciji u tim je riječima neoakut: *prâvi*, *stâri*, *mâli* (Moguš 2002; Kranjčević 2003); *m^oâlī*, *pr^oâvī*, *s^oârī*, *r^oânī* (Jurišić 1973)). Da je kontinuiran naglasak koji se očekuje u n. t. *a*, on bi bio kratak i oponirao bi neocirkumfleksu kao što je to obično u primjerima tipa *debêlī* prema *debělī*; *uhâtī* prema *uhətī*. Stoga se ovdje radi o prilično staroj inovaciji kojoj nije posve jasan mehanizam nastanka, a dugi silazni naglasak u primjerima toga tipa u nštok. nije korektno određivati neocirkumfleksom. Postavlja se međutim pitanje može li taj naglasak na tim primjerima imati status neocirkumfleksa u sjeverozapadnim čakavskim

govorima.¹⁷⁷ Naime, u svih 95 istraženih mjesnih govora, neovisno o tome jesu li sjeverozapadni čakavski, odnosno, imaju li neocirkumfleks makar u jednoj kategoriji, ti su primjeri uvijek bili naglašeni dugim silaznim naglaskom, čak i onda kada to nije bio ni jedan drugi primjer što upućuje na možebitno drugačije postanje. Dakle, zbog činjenice da se u pridjeva toga tipa ostvaruje dugi silazni naglasak u svim čakavskim sustavima, a ne samo u sjeverozapadnom čakavskom, te stoga što se ostvaruje u svim sjeverozapadnim čakavskim govorima, čak i u onima u kojima ne dolazi u primjerima koji pripadaju drugim pridjevskim kategorijama, dugi silazni naglasak u primjerima toga tipa neće se u ovom radu smatrati neocirkumfleksom.

Slična je situacija i s ostalim pridjevima n. t. *a* koji su u određenom liku dvosložni, tipa *dùgī, mīlī, sītī, slābī, zdrāvī, pùnī* i dr. Istraživanje je pokazalo znatna odstupanja u broju pridjeva toga tipa s neocirkumfleksom pa je tako u nekim govorima broj primjera s neocirkumfleskom velik, dok je u drugima manji ili ih uopće nema. Tako je u grobničkom govoru zabilježeno: *dùgī, vrêlī, mīlī*, prema *sītī, slābī, lāčnī, srīčnī, čīstī*. U govoru Kastva A. Belić (1914: 28–29) bilježi sljedeće primjere: *dùgī, mīlī, pùnī, sītī, slābī, tīhī, zdrāvī*. Za ovoga istraživanja u istom su govoru ovjereni oblici *slābī, čīstā, tīhī, zdrāvī*, a pridjev u značenju ‘mio’ nije potvrđen. U govoru se Novoga Vinodolskoga ovjeravaju samo oblici s kratkim naglaskom (*dùgi, mīli, sīti*); u govoru Orbanića J. Kalsbeek bilježi oblik *dùgi*, a ja sam ovjerala i *sīti* i *slābi*; u govorima Dobrinja, Pazina, Boljuna, Krbavčića, Klane zabilježeni su samo oblici s kratkim naglaskom. Radi se, dakle, o pridjevima čiji akcenatski status nije kategorijalan u tom smislu da unutar iste kategorije svi pridjevi ili nose ili ne nose neocirkumfleks, i koji su skloni prelaženju u druge naglasne tipove (usp. Kapović 2011: 115–119). Zbog toga što nije moguće opisati njihov kategorijalan status i što takvi primjeri nisu razlikovni niti određujući za sjeverozapadne čakavske govore, oni se neće uzimati u obzir.

¹⁷⁷ Da je to upitno, potvrđuju i implicitne sumnje primjerice P. Ivića (1981: 73) koji te pridjeve navodi kao potvrdu neocirkumfleksa, ali ih izdvaja u zasebnu kategoriju odnosno ne spaja ih s primjerima tipa *bogāti*, te D. Brozovića koji kaže da je neocirkumfleks u „prezentima kao *gīne, čūje* i (nešto rjeđe) u pridjevâ kao *sītī, bogātī* (sve umjesto ä) i *stārī* (umjesto ~ ako se taj akcent čuva)” (Brozović – Ivić 1988: 226).

M. Kapović postavlja dvije hipoteze o statusu neocirkumfleksa u određenih pridjeva n. t. *a*. Jedna je mogućnost da su svi, ili makar većina sžćak. govora¹⁷⁸ imali neocirkumfleks u n. t. *a* određenih pridjeva te da se on kasnije (iz)gubio analogijom prema kratkom naglasku u neodređenom liku, a druga da u nekim govorima neocirkumfleks nije nikad bio ovjeren u određenim pridjevima. Prikupljena građa iz sžćak. govora potvrđuje obje teze. Da se neocirkumfleks u nekim govorima izgubio ili gubi nedvojbeno je činjenica, a u prilog njoj ide rezultat usporedbe podataka o govoru Novoga Vinodolskoga iz Belićeve zapisa iz 1909. i iz vlastitoga terenskoga istraživanja iz 2003. i 2004. koji pokazuje smanjenje broja primjera s neocirkumfleksom u n. t. *a*. Određen broj pridjeva određenoga lika s kratkim naglaskom u govorima u kojima unutar iste kategorije najvećma dolazi neocirkumfleks također svjedoči o tendenciji zamjene neocirkumfleksa kratkim. Tendencija paradigmatškoga ujednačavanja mjesta i vrste naglaska potvrđena je i u drugih vrsta riječi i smatram je regularnim tijekom jezičnoga razvoja. Međutim, to što se neocirkumfleks zamjenjuje kratkim ne znači da je u svim sžćak. govorima u kojima dolazi neocirkumfleks u prezentu glagola, on u jednoj etapi jezičnoga razvoja bio potvrđen i u određenom liku pridjeva, odnosno da su se te dvije izoglose preklapale.¹⁷⁹

Cilj je ovoga poglavlja pokušati točno utvrditi u kojih se pridjeva određenoga lika ostvaruje neocirkumfleks, podijeliti ih u kategorije te popisati u kojim se mjesnim govorima taj naglasak ostvaruje u određenih pridjeva.

U morfološkom smislu pridjevi osim osnovnih gramatičkih kategorija imenskih vrsta riječi, imaju i kategoriju određenosti, a mogu se i stupnjevati. Već je u baltoslavenskom i praslavenskom jeziku među pridjevima različitih likova, osim semantičke i sintaktičke razlike, koje postoje i danas, postojala i morfološka razlika. U baltoslavenskom su funkciju određenih pridjeva obavljale konstrukcije s pridjevom i odnosnom zamjenicom, a u praslavenskom

¹⁷⁸ M. Kapović (2011: 119) nazivlje ih *sjevernim čakavskim govorima* (*Northern Čakavian dialects*) i preferira uporabu geografskoga termina specificirajući da se radi o govorima na sjeveru čakavskoga teritorija.

¹⁷⁹ O tome vidjeti više u poglavlju *Rasprostranjenost neocirkumfleksa u sjeverozapadnom čakavskom prema kategorijama*.

su određeni likovi postali stapanjem neodređenih sa zamjenicom *ju, u staroslavenskom to je bila anaforička zamjenica *iže*.¹⁸⁰ Ta se sklonidba obično naziva složenom pridjevskom.

„U hrvatskim je narječjima u 14. i 15. st. paradigma pridjevnne sklonidbe bila gotovo podudarna sa zamjениčkom sklonidbom tvrdih i mekih osnova. Približavanju zamjeničke i pridjevnne sklonidbe pridonijela je i činjenica da je dio zamjenica (koje zovemo pridjevnim zamjenicama ili zamjeničkim pridjevima) uspostavio neodređeni i određeni lik” (Lukežić 2015: 240). Zbog tih je dviju činjenica došlo do približavanja i stapanja složene pridjevske deklinacije sa zamjeničkom te postupno do formiranja jedinstvene pridjevsko-zamjeničke deklinacije. Tijekom jezičnoga razvoja javlja se inovacija u smislu slabljenja imeničke sklonidbe neodređenih pridjeva i njezina postupnoga stapanja sa zamjeničko-pridjevnom sklonidbom, što u konačnici rezultira gubljenjem morfoloških razlika između određenih i neodređenih pridjevskih likova (Lukežić 2015: 239–241). Prema Lukežić (2015: 241) taj je proces započeo koncem 15. stoljeća¹⁸¹ u svim trima narječjima i traje do danas. Time je zapravo dokinuta morfološka razlika među pridjevima određenoga i neodređenoga lika. Razlika je očuvana samo u N (A) jd. pridjeva muškoga roda (*bogat : bogati; star : stari, mal : mali* i dr.). U praslavenskom su jeziku razlike među paradigmama dvaju pridjevskih likova bile dodatno istaknute naglaskom. O naglasku određenoga lika pridjeva i razlikovanju u odnosu na naglasak neodređenoga lika nije mnogo pisano. C. Stang (1965: 100) ističe da ima mnogo nejasnoća i komplikacija oko naglaska određenoga lika pridjeva, a isto potvrđuje i R. Matasović (2008: 226). A. Belić (1914) naglasak određenoga lika pridjeva povezuje s praslavenskom metatonijom i pomakom siline. C. Stang (1965: 100) ne prihvaća njegovo mišljenje tvrdeći da je naglasak određenoga lika pridjeva koji je danas očuvan u slavenskim jezicima mlađega datuma što relativizira sigurnost izvođenja polazišnih oblika. Neovisno o tom, autor posredno povezuje naglasnu tipologiju određenih i neodređenih pridjeva,

¹⁸⁰ O morfološkom razvoju pridjeva vidjeti više u Matasović (2008: 218–219).

¹⁸¹ I. Lukežić (2012: 271–296) to razdoblje naziva *srednjojezičnim*. Ono počinje koncem 15. st. i traje do početka 18. stoljeća.

odnosno pokazuje da pridjevi neodređena lika jednoga naglasnoga tipa imaju točno određen naglasak u određenom liku.

B.1. Naglasna tipologija pridjeva s neocirkumfleksom

U dosadašnjim su se analizama naglasne tipologije pridjevi dvaju likova prikazivali na dva načina: zajedno (Houtzagers 1985: 115–123; Kalsbeek 1998: 142–147; Lukežić – Zubčić 2007: 90–94; Kapović 2011) ili odvojeno (usp. primjerice Stang 1965: 100–102; Langston 2015: 243–252). U dijelu stručne literature (v. primjerice Lukežić – Zubčić 2007; Vranić 2011) prikazima naglasnih tipova pridjeva priključeni su i oblici glagolskih pridjeva radnih i trpnih, rednih brojeva i nekih glavnih brojeva te pridjevsko-zamjeničke zamjenice i to stoga što je na materijalu grobničkoga govora (Zubčić 2001: 128–212) pokazano kako se svi navedeni oblici akcenatski ponašaju kao pridjevi i stoga se sustavno uklapaju u naglasne tipove pridjeva. S obzirom na činjenicu da samo jedan i to manji dio tih oblika, poput primjerice glagolskih pridjeva trpnih i broja *jedan*, ima cjelovitu paradigmu u smislu postojanja paradigmi obaju pridjevskih likova koja je ovdje relevantna da bi se utvrdilo postojanje neocirkumfleksa, za ovoga istraživanja ti oblici nisu analizirani.

Budući da cilj ovoga poglavlja u ovoj knjizi nije prikaz naglasne tipologije pridjeva u szčak. govorima, već je njegov smisao u pokušaju preciznoga određivanja značajki određenih pridjeva koji u szčak. mogu biti naglašeni neocirkumfleksom, neće se ovdje popisivati ni opisivati inovacije u tipologiji pridjeva konkretnih mjesnih govora, osim iznimno, ako se dotiču primarnoga cilja.

B.1.1. Naglasna tipologija neodređenih pridjeva

Prema C. Stangu (1965: 100) tri su naglasna tipa neodređenoga lika pridjeva:

a-tip: naglasak na osnovi u cijeloj paradigmi, tipa *ràd*, *ràda*, *ràdo* i dr.

b-tip: naglasak na nastavku u svim oblicima paradigme, tipa *visòk* (< *visokǎ*), *visokǎ*, *visokò*; *gòl*, *golǎ*, *golò* i dr.

c-tip: naglasak alternira na osnovi i nastavku, tipa *živ*, *živǎ*, *živò*; *sùh*, *sùhǎ*, *sùho* i dr.

Ovu tipologiju preuzima i glavnina kasnijih istraživača (Houtzagers 1985; Kalsbeek 1998; Дыбо 2000; Langston 2006 (prijevod 2015); Lukežić – Zubčić 2007; Vranić 2011; Kapović 2015 i dr.). V. Dybo (2000: 51–54) rekonstruira naglasnu tipologiju pridjeva u psl. jeziku. U n. t. *a* ulaze pridjevi koji su u psl. imali akut na vokalu osnove: **mǐlb*, **mǐla*, **mǐlo*; **pǐlnb*, **pǐlna*, **pǐlno*; **dǐlgb*, **dǐlga*, **dǐlgo*; **čǐstb*, **čǐsta*, **čǐsto* i dr. N. t. *b* sa silinom na vokalu nastavka, koja je u m. r. pomaknuta na vokal osnove: **òstrb*, s. r. **ostrò*; **nòvb*, s. r. **novò*; **mòdrb*, s. r. **mòdrò*; **gròqb*, s. r. **gròqbò*; **kòrtb*, s. r. **kortò*. N. t. *c* ima cirkumfleks na osnovi m. i s. r. jd.: **žǐvb*, **živà*, **živo*; **nàgb*, **nagà*, **nàgo*; **jǔnb*, **junà*, **jùno*; **sùxb*, **suxà*, **sùxo*; **šǔjb*, **sujà*, **šúje*; **rùdb*, **rudà*, **rúdo* i dr.

Naglasna tipologija pridjeva prati naglasnu tipologiju ostalih vrsta riječi, ali se pod pojmom paradigme ne promatra paradigma jednoga roda ili jednoga broja, već ukupnost oblika svih triju rodova neodređenoga lika. Opis naglasnoga tipa riječima nije posve korektan jer se ne uzima u obzir kategorija broja, odnosno ime tipa određuje se prema paradigmi jednine. Tako je podudarnost na razini mjesta naglasaka apsolutna u pridjeva *a*- i *b*-tipa, tj. i u množini su naglašene ili samo osnove ili nastavci (*slàb*, *slàba*, *slàbo* : *slàbi*, *slàbe*, *slàba*; *visòk*, *visokà*, *visokò* : *visokì*, *visokè*, *visokà*), ali u množini neodređenih pridjeva *c*-tipa naglasak je uvijek na osnovi, čak i u paradigmi ženskoga roda koja u jednini ima silinu na nastavku (*žǐv*, *živà*, *živo* : *živi*, *žive*, *živa*; *sùh*, *sùhà*, *sùho* : *sùhi*, *sùhe*, *sùha*). Ovo je potvrđeno u akcenatski arhaičnim govorima Grobnika i Kastva (Zubčić 2004), Kostrene (Vranić, u tisku), a isto je i u govoru Orbanica: *sùhe* ž. r., *živi*, *žive* (Kalsbeek 1998) i Orleca: *živi*, *cèle* (Houtzagers 1985),¹⁸² pa se pretpostavlja da je tako bilo u

¹⁸² Za razliku od kastavskoga i grobničkoga govora u kojima je očuvan stari kratki naglasak na vokalu nastavka u trima množinskim paradigmama neodređena lika (Grobnik: *dobrǐ*, *visokǐ*, *širokǐ*, *dubokǐ*; Kastav: *gumbokǐ*; Grobnik i Kastav: *kràtkǐ*, *plǐtkǐ*), u govoru se Novoga Vinodolskoga taj naglasak pomiče na jedini ili posljednji vokal osnove, tj. na mjesto naglasaka N jd. m. r. neodređena lika (*dòbri*, *visòki*, *šivòki*, *dumbòki*). U primjerima tipa *kràtāk*, *kràtkà*, *kràtkò*; *kràtkǐ* kratki se naglasak u novljanskom govoru sustavno pomiče na dugu penultimu, a rezultat je pomaka zavnuti akcent (*kràtak*, *kràtka*, *kràtko*; *kràtki*). Stoga takvi pridjevi više nisu činjenica n. t. *b*, već n. t. *a*. Tendencija se ujednačavanja prema naglasku N jd. m. r. potvrđuje i u paradigmi jednine, pa su ovjerene dublete *visòk* : *visòka*, *visokò* : *visòko*, uz pretežitost starijih oblika.

ishodišnom sustavu. Inovacije idu u smjeru ujednačavanja mjesta naglasaka u trima paradigmatima, i to na mjesto u osnovi. Takva je tendencija zabilježena u govoru Novoga Vinodolskoga (Zubčić 2004: 625), djelomično u govoru Trtna (Zubčić – Sanković 2008: 60) i Kostrene (Vranić, u tisku).

Naglasna tipologija neodređenoga lika pridjeva u szčak.:

	jdnina			množina		
	m. r.	ž. r.	s. r.	m. r.	ž. r.	s. r.
n. t. <i>a</i>	+	+	+	+	+	+
n. t. <i>b</i>	–	–	–	–	–	–
n. t. <i>c</i> ¹⁸³	+/-	+/-	+/-	+	+	+

+ = naglasak na osnovi; – = naglasak na nastavku

B.1.2. Naglasna tipologija određenih pridjeva

Naglasna se tipologija određenih pridjeva može prikazivati zajedno s tipologijom neodređenih pridjeva pri čemu se paradigme obaju pridjevskih likova promatraju kao jedan akcenatski obrazac ili zasebno, kao dva naglasna tipa. Razlog je potonjem uglavnom pragmatičan, a proizlazi iz činjenice da su pridjevi određenoga lika doživjeli brojne izmjene u odnosu na polazišni sustav pa je teško uspostaviti primarnu vezu. C. Stang (1965: 100–102) izdvaja tri naglasna tipa određenih pridjeva:

1. S cirkumfleksom na osnovi u slovenskom, a u određenoj mjeri i u szčak. i štok. (odnosno kratkim naglaskom u govorima u kojima nema neocirkumfleksa uopće ili samo u toj kategoriji): *zrēlī*, *bogātī* i dr. Taj tip naglasaka imaju neodređeni pridjevi n. t. *a*.

¹⁸³ Kao i u imenica n. t. *c*, osobito onih muškoga roda (Zubčić 2010), i u pridjeva n. t. *c* kojima je u ishodišnom sustavu naglasna tipologija posve odgovarala naglasnoj tipologiji imenica pa je mjesto naglasaka u paradigmatima neodređenoga roda alterniralo na osnovi i nastavku, dolazi do paradigmatičkoga ujednačavanja mjesta naglasaka. Tako primjerice u govorima Grobnika i Orbanica u L jd. neodređenoga lika pridjeva, na kojem je izvorno silina bila na vokalu nastavka (kao i u imenica), silina sve češće prelazi na osnovu pa je u grobničkom češće zabilježeno *na sūhōn*, *va bēlōn*, ali i *na līpōn*, a u govoru Orbanica J. Kalsbeek (1998: 272) bilježi *na l'ep'ēn*, *po škūr'ēn*, *dug'ēn*, ali i *dūgen*.

2. S neoakutom na osnovi, tipa *běľĩ* (Novi) i dr. Taj tip naglasaka imaju neodređeni pridjevi n. t. *b*. Ovamo ulaze i određeni pridjevi s neocirkumfleksom, tipa *širòkĩ*, *dumbòkĩ*, ili kratkim naglaskom u sustavima u kojima neocirkumfleks ne dolazi, tipa *širòkĩ*, *dumbòkĩ*.

3. Oni neodređeni pridjevi n. t. *c* koji imaju kratku osnovu, imaju dugi silazni naglasak na vokalu nastavka određenoga lika, tipa *novĩ*, *brzĩ*, dok oni koji imaju dugu osnovu, imaju neoakut na osnovi, tipa *blěďĩ*, *drěgĩ* i dr.¹⁸⁴

Naglasnom tipologijom pridjeva određenoga lika u szčak. bavio se K. Langston (2015: 248–252) i ističe sljedeće značajke:

N. t. *a* određenih pridjeva: U brojnim je szčak. govorima u ovih pridjeva neocirkumfleks na osnovi. Međutim, K. Langston bilježi i odstupanja. Tako za n. t. *a* određenih pridjeva u govoru Novoga Vinodolskoga bilježi inačice *čistĩ* i *čĩstĩ*, *glatkĩ* i *glătĩ*.¹⁸⁵ I u govoru Krasice bilježi oblike s naglaskom na osnovi tumačeći da se radi o miješanju naglasnih tipova *a* i *c*. Isto potvrđuju istraživanja i za mjesni govor Trtna (kastavski tip) gdje su rijetko potvrđeni oblici s naglaskom na nastavku (*mokrĩ*, *blatnĩ*), dok je u glavnini određenih pridjeva ovoga lika silina na osnovi (Zubčić – Sanković 2008: 54). Radi se o neocirkumfleksu kontrakcijskoga postanja koji je ovjeren i u drugim govorima (primjerice u posavskim govorima Ivšić (1913: 49) bilježi *novâ* i *čĩstĩ*) i koji se ovdje ne analizira.

N. t. *b* određenih pridjeva: Tip naglasaka određenoga lika ovisi o dužini osnove u neodređenom liku. Ako je osnova duga, na njoj je u određenom obliku neoakut (Vrgada: NOL *bĩ(l)*, *bĩľ*, OL *bĩľĩ*). Ako je pak osnova kratka,

¹⁸⁴ C. Stang je uzimao podatke za sjeverozapadni čakavski iz Belineve studije o govoru Novoga Vinodolskoga. Ovdje podastri primjeri preuzeti su, zajedno s klasifikacijom i načinom bilježenja, iz Stangove studije (1965).

¹⁸⁵ Prema zapisima A. Belića (1909: 232) već početkom 20. stoljeća potvrđene su akcenatske paradigmatске dublete *čĩstĩ* i *čĩstĩ*. Prema mom terenskom istraživanju provedenu 2003. godine, u suvremenom su novljanskom govoru oblici s dugim silaznim naglaskom na nastavku rijetki. Tijekom toga istraživanja na terenu i iz akcentiranih tekstova novljanskoga govora ekscerpirani su sljedeći primjeri: *modrĩ* (G *modròga*), *modrâ*; *večnĩ*; *vedrâ* (A *vedrũ*); *žuhkĩ*. Sustavno se čuva samo u određenom liku pridjeva *nòv*, vjerojatno prema arhaičnom naglasku očuvan u toponimu *Novĩ* (Zubčić 2004: 626).

nosi kratki naglasak (Orlec: NOL *bolnò*, OL *bòlna*;¹⁸⁶ Novi Vinodolski: NOL *širòk*, OL *širòkī*), ali je u malobrojnim govorima moguć i dugi silazni naglasak na nastavku (usp. Rab i Novi: *dobrī*, *golī*). U dijelu szčak. govora dio pridjeva ovoga naglasnoga tipa ima neocirkumfleks na vokalu osnove (Novi: *rumênī* / *rùmenī*, *širòkī* / *širòkī*; Grobnik: *širòkī*, *visòkī*).

N. t. *c* određenih pridjeva: Naglasak određenoga pridjeva također ovisi o dužini osnove neodređenoga lika pa ako je ta osnova kratka, u određenom će pridjevu biti dugi silazni naglasak na nastavku (Novi: *novī*) ili kratki naglasak na osnovi (Grobnik: *mòkrī*), a ako je osnova duga, pri povlačenju siline, na njoj će biti zavnuti naglasak (Orbanići *cièla*, *lièpa*).

Analizom je objavljenih radova i rječnika utvrđeno kako u suvremenim szčak. govorima postoji i skupina pridjeva n. t. *a* koja ima dugu osnovu. U nju ulaze pridjevi koji su izvorno pripadali n. t. *b* ili *c* i koji su naknadno prešli u n. t. *a* (npr. Trtni: n. t. *a*: *lèp*, *lèpa*, *lèpo* (*lèpī*) < n. t. *c*: *lèp*, *lèpà*, *lèpo* (Zubčić – Sanković 2008); Kostrena: n. t. *a*: *bûdan*, *bûdna*, *-o* (*bûdni*) < n. t. *c*: *bûdân*, *bûdnà*, *bûdnò* (Vranić: u tisku)), te oni pridjevi koji su u sustav ušli kasnije i imaju status posuđenica:¹⁸⁷ Orbanići: *špâran*, *škřbna*, *hlâdan* (*hlâdna*), *strâšan* (*strâšna*) (Kalsbeek 1998); Orlec: *deletôs* (*deletôzi*), *golôs* (*golôzi*), *dešperân* (*dešperâni*) (Houtzages 1985); Grobnik: *môrast* (*môrastī*), *grêz* (*grêzī*), *grîntast* (*grîntastī*) (Lukežić – Zubčić 2007); Rukavac: *čâmpast*, *dêbul*, *delikâtan*, *dezgracijân* (Mohorovičić – Maričin 2001); Boljun: *škârš* (*škârši*), *špiritûoš* (*špiritûoži*), *ambicijûoš* (Francetić 2015); Trtni: *štimân*, *-a*, *-o* (*štimânī*), *grîntast*, *-a*, *-o* (*grîntastī*), *šlâmpāv*, *-a*, *-o* (*šlâmpavī*), *špârân*, *-a*, *-o* (*špârni*) (Zubčić – Sanković 2008: 56, 57); Kostrena: *kuntênt*, *kuntênta*, *-o* (*kuntênti*) (Vranić: u tisku) i dr.

Budući da su to malobrojni pridjevi, a dio građe je ekscerpiran iz rječnika koji rijetko bilježe oblik određenoga lika, ovdje su zabilježeni samo određeni likovi nekih pridjeva, odnosno oni koji su zapisani u literaturi. U dijelu je

¹⁸⁶ Neoakut je ovdje sekundarne naravi i rezultat je duljenja kratkih vokala (Houtzagers 1985: 30).

¹⁸⁷ U oblim se zagradama donosi određeni lik pridjeva, ako je on naveden u literaturi.

primjera na određenom liku pridjeva neoakut. Tako je u svim zapisanim pridjevima u govoru Orbanića. U govoru se Orleca i Trtna ostvaruju oba duga naglasaka. U govoru Grobnika potvrđeni su samo ostvaraji s dugim silaznim naglaskom koji i inače, vjerojatno analoški, prevladava u tom govoru (Lukežić – Zubčić 2007: 90–101), dok u govorima Boljuna i Kostrene pridjevi različitih likova zadržavaju istu vrstu naglasaka. Postojanje različitih rezultata najvjerojatnije je uvjetovano činjenicom da se radi o relativno novoj skupini pridjeva koja preuzima različite naglasne obrasce, najvećma tendirajući prema ujednačenju vrste i mjesta naglasaka u obama pridjevskim likovima. Ipak, pokušala se rekonstruirati starije jezično stanje i počelo od činjenice da pridjevi s dugim osnovama u n. t. *b* i *c* imaju na osnovi neoakut, moguće je pretpostaviti da je isti naglasak bio i u dugim osnovama n. t. *a*. Tomu osobito ide u prilog građa iz govora Trtna iz koje je razvidno da riječi primarnoga sloja, tipa *lêp*, *bêl*, *glûh* imaju na osnovi određenoga oblika neoakut, dok se dugi silazni naglasak potvrđuje u pridjeva tipa *štîmân* jer se radi o novijoj primljenici sa stalnim mjestom i vrstom naglasaka. Neoakut u primjerima tipa *grîntast* i *šlâmpāv* može biti pozicijski uvjetovan jer se ostvaruje u slogu zatvorenu sonantom. Budući da dugom silaznom naglasku u ovoj skupini pridjeva određenoga lika, ne oponira kratki naglasak u oblicima neodređenoga, on nam u ovoj analizi nije predmetom interesa.

Naglasna tipologija određenoga lika pridjeva u szčak. u ovisnosti o tipologiji neodređenoga pridjeva:

nagl. tip	neodređeni lik			određeni lik		
	m. r. jd.	ž. r. jd.	s. r. jd.	dužina osnove	osnova	nastavak
n. t. <i>a</i>	+	+	+	duga	~/^	
				kratka	~/”	rijetko
n. t. <i>b</i>	–	–	–	duga	~/^	
				kratka	~/”	rijetko
n. t. <i>c</i>	+/-	+/-	+/-	duga	~	
				kratka	”	^

+ = naglasak na osnovi; – = naglasak na nastavku

Ako se radi o sustavima u kojima je djelomično ili potpuno dokinuta opreka po intonaciji, umjesto neoakuta se ostvaruje dugi silazni naglasak.

Iz tablice je razvidno da se u szčak. govorima, prema dostupnoj sintetskoj literaturi, neocirkumfleks ostvaruje u pridjeva određenoga lika koji su dijelom n. t. *a* i *b*, dakle u onima koji imaju stalno mjesto naglasaka, bilo na osnovi ili na nastavku. Pritom se misli na kategorijalno jedinstvo paradigmi svih triju rodova.

B.1.2.1. Određeni pridjevi n. t. *a*

Ta je skupina pridjeva vrlo brojna. J. Kalsbeek (1998: 143) u govoru Orbanića broji oko 460 pridjeva koji u nju ulaze. Budući da u tom govoru, kao i ostalim govorima žminjske skupine, prema ovom istraživanju, ali i prema rezultatima predstavljenim u spomenutoj knjizi nema neocirkumfleksa¹⁸⁸ u određenom liku pridjeva, taj nam govor nije relevantan za daljnje raščlanjivanje i utvrđivanje tipa pridjeva koji mogu imati neocirkumfleks. Isto je i s govorom Orleca. Malobrojni su szčak. govori kojima je, uz spomenuta dva, opisana naglasna tipologija, a koji imaju neocirkumfleks u određenom liku pridjeva. Prema dostupnoj literaturi, takvi su govor Kastva (Zubčić 2004), Trtna (Zubčić – Sanković 2008), Grobnika (Lukežić – Zubčić 2007) i Kostrene (Vranić, u tisku).

U grobničkom je govoru zabilježen velik broj pridjeva n. t. *a* s kratkom osnovom, ali među njima postoji znatna razlika. Pridjevi tipa:¹⁸⁹ *bàčvast*, -*a*, -*o* (-*ī*); *bèdast*, -*a*, -*o* (-*ī*); *bràšnast*, -*a*, -*o*, (-*ī*); *còtast*, -*a*, -*o* (-*ī*); *cvènjast*, -*a*, -*o* (-*ī*); *čùbast*, -*a*, -*o* (-*ī*); *krècast*, -*a*, -*o* (-*ī*); *mřkast*, -*a*, -*o* (-*ī*); *rřcast*, -*a*, -*o* (-*ī*); *ròšast*, -*a*, -*o* (-*ī*); *sřt*, -*a*, -*o* (-*ī*); *slàb*, -*a*, -*o* (-*ī*); *sřkòčast*, -*a*, -*o* (-*ī*); *štùf*, -*a*, -*o* (-*ī*); *trřpast*, -*a*, -*o* (-*ī*); *tùpast*, -*a*, -*o* (-*ī*); *jèdnāk*, -*a*, -*o* (-*ī*); *sřgūr*, -*a*, -*o* (-*ī*); *bàkrēn*, *bàkrena*, -*o* (-*ī*); *bàlāv*, *bàlava*, -*o* (-*ī*); *blèsāv*, *blèsava*, -*o* (-*ī*);

¹⁸⁸ J. Kalsbeek (1998: 143) bilježi primjere *deb'èla* (prema *deb'èli*), *vis'òki* (prema *vis'òk*) i *g'òbasto* (prema *gòbasto*) koji odgovaraju pojmu *neocirkumfleksa*, ali ih autorica ne određuje kao određene pridjeve. Ni u ostalih pridjeva najčešće nije za svojega istraživanja zabilježila određeni lik pridjeva.

¹⁸⁹ Ako u nominativnim oblicima pridjeva određenoga i neodređenoga lika ne dolazi do promjene mjesta ili vrste naglasaka, navode se samo nastavci, a ako se mijenja i koji naglasni parametar, navode se razlikovni oblici. To je načelo poštovano do kraja ovoga poglavlja.

ćèlāv, ćèlava, -o (-ī); dlākāv, dlākava, -o (-ī); dròbān, dròbna, -o (-ī); jètikāv, jètikava, -o (-ī); kīlāv, kīlava, -o (-ī); lāčān, lāšna, -o (-ī); lājāv, lājava, -o (-ī); srīčān, srīčna, -o (-ī); šěpāv, šěpava, -o (-ī); òčājān, òčājna, o (-ī) i dr.¹⁹⁰ imaju u određenom liku kratki naglasak na osnovi.

Međutim, pridjevi tipa: *bogāt, -a, -o (bogâtī); bodjāt, -a, -o (bodjâtī); bradāt, -a, -o (bradâtī); dūg, -a, -o (dūgī); cicāt, -a, -o (cicâtī); črivāt, -a, -o (črivâtī); glavāt, -a, -o (glavâtī); kamenīt, -a, -o (kamenītī); mesnāt, -a, -o (mesnâtī); plečāt, -a, -o (plečâtī); pokrovāt, -a, -o (pokrovâtī); ritāt, -a, -o (ritâtī); rogāt, -a, -o (rogâtī); škrbāt, -a, -o (škrbâtī); trbuhāt, -a, -o (trbuhâtī); uhāt, -a, -o (uhâtī); vlasāt, -a, -o (vlasâtī); zubāt, -a, -o (zubâtī); bezobrāzān, bezobrāzna, -o (bezobrāznī); drobnjāhān, drobnjāhna, -o (drobnjāhnī); korīsān, korīsna, -o (korīsni); porēdān, porēdna, -o (porēdnī); potrībān, potrībna, -o (potrībni); siromāšān, siromāšna, -o (siromāšni); želēzān, želēzna, -o (želēznī); blebetjīv, blebetjīva, -o (blebetjīvī); debēl, debēla, -o (debēlī); dešpetjīv, dešpetjīva, -o (dešpetjīvī); jadjīv, jadjīva, -o (jadjīvī); kradjīv, kradjīva, -o (kradjīvī); lažjīv, lažjīva, -o (lažjīvī); milostīv, milostīva, -o (milostīvī); pijān, pijāna, -o (pijānī); rijāv, rijāva, -o (rijāvī); smrdjīv, smrdjīva, -o (smrdjīvī); šegāv, šegāva, -o (šegāvī); čāmžjīv, čāmžjīva, -o (čāmžjīvī); frāncuzjīv, frāncuzjīva, -o (frāncuzjīvī); zābjīv, zābjīva, -o (zābjīvī)* i dr. sustavno imaju neocirkumfleks na osnovi određenoga pridjeva.

Jednaka je situacija i u govoru Kastva (*bogāt, -a, -o (bogâtī); bodjāt, -a, -o (bodjâtī); bradāt, -a, -o (bradâtī); glavāt, -a, -o (glavâtī); kvadrāt, -a, -o (kvadrâtī); plemenīt, -a, -o (plemenītī); vlasāt, -a, -o (vlasâtī)* (Zubčić 2004: 623)) i u ostalim kastavskim govorima koji su ovdje predstavljeni govorom Trtna. U tom govoru također postoje dvije skupine pridjeva n. t. a. U prvoj je na vokalu osnove određenoga lika kratki naglasak: *bēdast, -a, -o (-ī); čīst, -a, -o (-ī); rīcast, -a, -o (-ī); sīt, -a, -o (-ī); slādak, slātka, -o (-ī); strēm, -a, -o (-ī / strmī¹⁹¹); trūd, -a, -o (-ī); bīstār, bīstra, -o (-ī); čūdān, čūdna, -o (-ī); kīsēl,*

¹⁹⁰ Širi popis pridjeva vidjeti u Lukežić – Zubčić (2007) u poglavlju naslovljenu *Naglasni tipovi pridjeva*.

¹⁹¹ U mlađih se generacija više ne bilježi takav naglasak, već se preferira onaj s naglaskom na osnovi. U pridjeva *blātān, blātna, -o (-ī)* i *mòkār, mòkra, -o (-ī)* zabilježeni su samo stariji oblici određenoga lika pridjeva.

kìsela, -o (-ī); lāčān, lāčna, -o (-ī); mřšāv, mřšava, -o (-ī); plēsniṽ, plēsniṽa, -o (-ī); sīrōṽ, sīrova, -o (-ī); tēpāl, tēpla, -o (-ī) i dr. U drugoj je pak neocirkumfleks: *bodjāt, -a, -o (bodjātī); bogāt, -a, -o (bogātī); bradāt, -a, -o (bradātī); dūg, -a, -o (dūgī); glavāt, -a, -o (glavātī); kamenīt, -a, -o (kamenītī); rogāt, -a, -o (rogātī); slāb, -a, -o (slābī); bezobrāzān, bezobrāzna, -o (bezobrāznī); želēzān, želēzna, -o (želēznī); črjēn, črjēna, -o (črjēnī); debēl, debēla, -o (debēlī); pijān, pijāna, -o (pijānī); strašjīṽ, strašjīva, -o (strašjīṽī); trdoglāṽ, trdoglāva, -o (trdoglāṽī).*

I u govoru je Kostrene jednako. U pridjeva prve skupine, kojima je silina na jedinom ili na prvom od dvaju ili više vokala osnove, određeni lik pridjeva ima na istom mjestu kratki naglasak: *blātan, blātna, -o (-i);¹⁹² čēlav, -a, -o (-i); čīst, -a, -o (-i); čūdān, čūdna, -o (-i); gřd, -a, -o (-i); frīžak, frīška, -o (-i); mēhak, mēhka, -o (-i); nīzak, nīska, -o (-i); ðhol, -a, -o (-i); pljēsniṽ, -a, -o, (-i); sīrov, -a, -o (-i); ūzak, ūska, -o (-i); črljēn, črljēna, -o (-i); nōṽ, nōva, -o (-i); pūn, pūna, -o (-i)* dr. U pridjeva istoga naglasnoga tipa u kojih je silina na jedinom ili zadnjem vokalu osnove najmanje dvosložnih pridjeva neodređenoga lika, određeni lik istoga pridjeva na istom mjestu nosi neocirkumfleks: *bezobrāzan, bezobrāzna, -o (bezobrāzni); bogāt, -a, -o (bogātī); dubōk, -a, -o (dubōki); dūg, -a, -o (dūgi); kosmāt, -a, -o (kosmātī); nebōg, -a, -o (nebōgi); siromāšan, siromāšana, -o (siromāšni); širōk, -a, -o (širōki); trbušāt/ trbušast, -a, -o (trbušātī/trbušastī); visōk, -a, -o (visōki); želēzan, želēzna, -o (želēzni); debēl, debēla, -o (debēlī); dešpetljīṽ, dešpetljīva, -o (dešpetljīṽī); gotōṽ, gotōva, -o (gotōvi); krmežljīṽ, krmežljīva, -o (krmežljīṽī); lažljīṽ, lažljīva, -o (lažljīṽī); pijān, pijāna, -o (pijānī); smrdljīṽ, smrdljīva, -o (smrdljīṽī)* i dr.

U govoru Novoga Vinodolskoga u ovoj skupini pridjeva n. t. *a* ne dolazi neocirkumfleks već je na vokalu osnove kratki naglasak, neovisno o tome je li posljednji ili nije (Zubčić 2004: 623).¹⁹³

Usporede li se ove dvije skupine pridjeva istoga naglasnoga tipa, vidljivo je da glavninu pridjeva prve skupine čine pridjevi koji su u određenom liku

¹⁹² U govoru Kostrene zanaglasna je dužina pokraćena.

¹⁹³ U govoru Novoga rijetko se ostvaruje naglasak na nastavku: *čīstī* i *glatkī* uz *čīstī* i *glatkī*.

trosložni ili višesložni i u kojih je silina na prvom vokalu osnove. Drugu skupinu čine pridjevi s istim brojem slogova, ali je silina sustavno na posljednjem vokalu osnove. Jednosložni pridjevi, kojima je posljednji vokal osnove određenoga lika ujedno i jedini, mogu se nalaziti u objema skupinama, tj. mogu imati ili ne imati neocirkumfleks. Oni ni unutar istoga govora nisu kategorijalno koherentni, a usto dio njih nije izvorno pripadao n. t. *a* pa bi izvođenje zaključaka na njihovu primjeru bilo znatno relativizirano. **Neupitna je dakle povezanost neocirkumfleksa s mjestom na osnovi, odnosno, on je u pridjeva određenoga lika uvijek samo na zadnjem, katkad i jedinom vokalu osnove.**

B.1.2.2. Određeni pridjevi n. t. b

Ova je skupina pridjeva relativno malobrojna. J. Kalsbeek (1998: 145) u govoru Orbaníca broji 3–4 primjera, H. P. Houtzagers (1985: 120) 17 pridjeva u govoru Orleca, a u grobničkom ih je govoru dvadesetak (Lukežić – Zubčić (2007: 103)).

Neocirkumfleks se u govorima Orleca i Orbaníca ne potvrđuje ni u n. t. *b*, dok je sustavan u grobničkom govoru te u govoru Kastva i Trtna. N. t. *b* čine pridjevi koji su u neodređenom liku sustavno imali naglasak na nastavku, a koji je nakon redukcije poluglasa u N jd. m. r. pomaknut regresivno na vokal osnove. U suvremenim szčak. govorima ovi pridjevi u određenom liku najčešće imaju naglasak na osnovi i to kratki (Novi Vinodolski *dumbòki*) ili neocirkumfleks (Grobnik *dubòkī*), a rijetko se potvrđuje dugi silazni naglasak na vokalu nastavka (Rab i Novi Vinodolski: *dobrī, golī* Langston (2015: 250, 251)).

U grobničkom govoru radi se o sljedećim primjerima:

dubòk, dubokà, -ò (dubòkī); širòk, širokà, -ò (širòkī); visòk, visokà, -ò (visòkī); dōbār, dobrà, -ò (dōbrī); krātāk, krātkà, -ò (krātkī); plītāk, plītkà, -ò (plītkī); rēdāk, rētkà, -ò (rētkī); črjēn, črjenà, -ò (črjēnī); poštēn, poštenà, -ò (poštēnī); slebrēn, slebrenà, -ò (slebrēnī); staklēn, staklenà, -ò (staklēnī); suknēn, suknenà, -ò (suknēnī); zelēn, zelenà, -ò (zelēnī); zemjēn, zemjenà, -ò (zemjēnī); ali i būdān, būdnà, -ò (būdnī); dūžān, dūžnà, -ò (dūžnī); prāzān, prāznà,

-ò (*pràznī*); *smīšān*, *smīšnà*, -ò (*smīšnī*); *trēzān*, *trēznà*, -ò (*trēznī*); *vrīdān*, *vrīdnà*, -ò (*vrīdnī*), te u svih glagolskih pridjeva trpnih iste naglasne strukture: *zabijēn*, *zabijenà*, -ò (*zabijēnī*); *pečēn*, *pečenà*, -ò (*pečēnī*); *raskubēn*, *raskubenà*, -ò (*raskubēnī*); *sokrivēn*, *sokrivenà*, -ò (*sokrivēnī*); *zašivēn*, *zašivenà*, -ò (*zašivēnī*) i dr.

U govoru Kastva (Zubčić 2004: 625) potvrđeni su sljedeći oblici: *visòk*, *visokà*, -ò (*visòkī*); *širòk*, *širokà*, -ò (*širòkī*); *gūmbòk*, *gūmbokà*, -ò (*gūmbòkī*); ali i *krātāk*, *krātkà*, -ò (*krātkī*); *plītāk*, *plītkà*, -ò (*plītkī*), a u govoru Trtna (Zubčić – Sanković 2008: 57): *dumbòk*, *dubokà*, -ò (*dubòkī*);¹⁹⁴ *širòk*, *širokà*, -ò (*širòkī*); *visòk*, *visokà*, -ò (*visòkī*); ali i *krātāk*, *krātkà*, -ò (*krātkī*); *rēdāk*, *rētkà*, *rētkò* (*rētkī*); *smēšān*, *smēšnà*, -ò (*smēšnī*); *trēzān*, *trēznà*, -ò (*trēznī*); *trūdān*, *trūdnà*, *trūdnò* (*trūdnī* / *trūdnī*).

Terensko je istraživanje iz 2003. pokazalo da u govoru Novoga Vinodolskoga više nije bilo neocirkumfleksa u određenih pridjeva n. t. *b*. Isto je potvrđeno u *Rječniku čakavskog govora Novog Vinodolskog* (2003): *visòk* : *visòkī*; *dumbòk* : *dumbòkī*. Godine 1909., kada je A. Belić pisao svoju studiju o tom govoru, opservirao je dubletne ostvaraje tipa *dumbòkī* / *dumbòkī* (1909: 233).

U kostrenskom je govoru (Vranić, u tisku) najveći broj pridjeva n. t. *b* prešao u n. t. *a*, npr. *črljēn*, *zelēn*, *širòk*, manji dio zabilježenih pridjeva ovjeren je i unutar tipa *a* i tipa *b* (*visòk*, *dumbòk*), a svega je nekoliko zabilježenih pridjeva opstalo u n. t. *b*: *dubòk*, -à, -ò (*dubòki*); *poštēn*, -à, -ò (*poštēni*); *trezān*, -à, -ò (*trēzni*); *visòk*, -à, -ò (*visòki*).

Svim je ovdje navedenim primjerima zajedničko to da je neocirkumfleks sustavan u pridjeva koji su u neodređenom liku najmanje dvosložni i u kojih je u određenom liku silina uvijek na posljednjem vokalu osnove što je podudarno s pridjevima n. t. *a*. Specifično je što se neocirkumfleks potvrđuje i u oblika s dugom osnovom, gdje se inače očekuje neoakut (prema Langston 2015: 250).

¹⁹⁴ Iako su u današnjem mjesnom govoru zastupljeni ti oblici, stariji su govornici rabili oblik koji i danas postoji u Kastvu, *gūmbòk*.

B.2. Tvorbeni obrasci pridjeva s neocirkumfleksom

Iz gornjega je popisa¹⁹⁵ razvidna veza među naglasnim tipovima i tvorbenim obrascima pridjeva.¹⁹⁶ Ovdje ćemo izdvojiti samo one nama relevantne, dakle s neocirkumfleksom, iako je jasno da bi se isto moglo učiniti i za sve druge.

-ät:

n. t. a: *bogät, -a, -o (bogätī); bodjät, -a, -o (bodjätī); bradät, -a, -o (bradätī); cicät, -a, -o (cicätī); črivät, -a, -o (črivätī); glavät, -a, -o (glavätī); kosmät, -a, -o (kosmätī); kvadrät, -a, -o (kvadrätī); mesnät, -a, -o (mesnätī); plečät, -a, -o (plečätī); pokrovät, -a, -o (pokrovätī); rität, -a, -o (ritätī); rogät, -a, -o (rogätī); škrbät, -a, -o (škrbätī); trbuhät/trbušät/trbušäst, -a, -o (trbuhätī/trbušätī/trbušästī); uhät, -a, -o (uhätī); vlasät, -a, -o (vlasätī); zubät, -a, -o (zubätī);*

-än / -ân / -an / -ān:

-an / -ān / ān (n. t. a): *bezobrâzân/bezobrâzan, bezobrâzna, -o (bezobrâznī); drobnjâhân, drobnjâhna, -o (drobnjâhnī); korîsân, korîsna, -o (korîsnī); porêdân, porêdna, -o (porêdnī); potribân/potriban, potribna, -o (potribnī); siromâšân/siromâšan, siromâšna, -o (siromâšnī); želêzân/želèzan, želèzna, -o (želèznī); pijân, pijâna, -o (pijânī);*

-ān / -ân (n. t. b): *būdân, būdnâ, -ò (būdnī); dūžân, dūžnâ, -ò (dūžnī); prâzân, prâznâ, -ò (prâznī); smîšân/smêšân, smîšnâ/smêšnâ, -ò (smîšnī/smêšnī); trêzân/trêzân/trezân, trêznâ, -ò (trêznī); trūdân, trūdnâ, trūdnò (trūdnī/trūdnī); vrîdân, vrîdnâ, -ò (vrîdnī);*

-îv / -îv (n. t. a): *krmežljîv, krmežljîva, -o (krmežljîvi); blebetjîv, blebetjîva, -o (blebetjîvi); dešpetjîv/dešpetljîv, dešpetjîva, -o (dešpetjîvi); jadjîv, jadjîva, -o (jadjîvi); kradjîv, kradjîva, -o (kradjîvi); lažljîv/lažjîv, lažljîva/lažjîva, -o (lažljîvi/lažjîvi); milostîv, milostîva, -o (milostîvi); smrdljîv/smrdjîv, smrdljîva/*

¹⁹⁵ Ovdje se prema tvorbenim obrascima klasificiraju primjeri iz govora Grobnika, Kastva, Trtna, Novoga Vinodolskoga i Kostrene koji su već prethodno spomenuti i klasificirani prema pripadnosti. Kako bi se izbjeglo ponavljanje, neće se ovdje uz svaki primjer navoditi odakle je, a čitatelj to lako može naći usporedivši oblik s prethodno navedenim tekstom.

¹⁹⁶ O tome vidjeti i u Kapović (2011: 104).

smrdjîva, -o (smrdljîvî/smrdjîvî); čāmžjîv, čāmžjîva, -o (čāmžjîvî); frāncuzjîv, frāncuzjîva, -o (frāncuzjîvî); zābjîv, zābjîva, -o (zābjîvî); strašjîv, strašjîva, -o (strašjîvî) i dr.;

-āv / -âv (n. t. a): rijāv, rijàva, -o (rijāvî); šegâv, šegàva, -o (šegâvî); trdoglāv, trdoglàva, -o (trdoglāvî);

-ēn / -ēn:

(n. t. a): *črjēn, črjēna, -o (črjēnî); zelēn, zelēna, -o (zelēnî);*¹⁹⁷

(n. t. b): *črjēn, črjenà, -ò (črjēnî); poštēn, poštenà, -ò (poštēnî); slebrēn, slebrenà, -ò (slebrēnî); staklēn, staklenà, -ò (staklēnî); suknēn, suknenà, -ò (suknēnî); zelēn, zelenà, -ò (zelēnî); zemjēn, zemjenà, -ò (zemjēnî); poštēn, -à, -ò (poštēni);*

-òk (n. t. b): dubòk/dumbòk/gūmbòk, dubokà/dumbokà/gūmbokà, -ò (dubòkî/dumbòkî/gūmbòkî); širòk, širokà, -ò (širòkî); visòk, visokà, -ò (visòkî);

-àk (n. t. b): krātàk, kràtkà, -ò (kràtkî); plītàk, plītkà, -ò (plītîkî); rēdàk, rētkà, -ò (rētkî).

Iz materijala dostupnoga za analizu može se zaključiti da neki tvorbeni sufiksi tvore pridjeve koji pripadaju samo jednom naglasnom tipu. Tako sufiksi *-ät, -îv / -îv* i *-āv / -âv* tvore samo pridjeve s neocirkumfleksom koji ulaze u n. t. a. Sufiksi *-òk, -àk* i *-ēn / -ēn* tvore samo pridjeve s neocirkumfleksom koji su bili ili jesu dijelom n. t. b, a sufiksi *-ān / -ân / -ān / -an* tvore pridjeve s neocirkumfleksom obaju naglasnih tipova, s time što inačica s naglašenim nastavkom (*-ān / -ân*) tvori pridjeve n. t. b, a ona nenaglašena (uz iznimku pridjeva *pijān*) pridjeve n. t. a.

Sufiksi *-en,*¹⁹⁸ *-an, -av*¹⁹⁹ i *-iv* tvore i pridjeve koji u određenom liku nemaju neocirkumfleks (*bàkrēn (bàkrenî); dròbān (dròbnî); kīlāv (kīlavî); plēsñiv*

¹⁹⁷ U oba je ova primjera došlo do naknadne retrakcije siline na vokal osnove u govorima Kostrene i Trtna. Inicijalno, oba su ova pridjeva bila dijelom n. t. b.

¹⁹⁸ V. A. Dybo (2000: 155) navodi da su pridjevi s tim nastavkom mogli biti dijelom svih triju naglasnih tipova: a: *věrenъ, věrena, věreno*; b: *grěšēnъ, grěšnà, grěšnò* i c: *dólženъ, dolžnà, dólžno*.

¹⁹⁹ Prema Dybou (2000: 198) pridjevi sa sufiksom *-av* u psl. su bili dijelom n. t. a i c.

(*plěsnivī*)), no tada su uvijek nenaglašeni, odnosno, neocirkumfleks ne dolazi jer nije naglašen vokal do nastavka. U govorima Trtna (*slādak (slātki)*) i Kostrene (*frīžak (frīški); mēhak (mēhki); nīzak (nīski); ūzak (ūski)*) u ovu skupinu ulazi i sufiks *-ak*. Međutim, ovi su pridjevi inicijalno (prema Derksen 2008: 314, 459 i Дыбо²⁰⁰ 2000: 160) bili dijelom n. t. *a* (**sòldьkь*) i n. t. *c* (**měkьkь*). U grobničkom su govoru danas dijelom n. t. *c* (Lukežić – Zubčić 2007: 105). U tim je primjerima vokal tvorbenoga sufiksa nepostojano *a* i neovisno o tome što se on gubi u kosim padežima te se na površinskoj razini kratki naglasak ostvaruje na jedinom slogu osnove (*mēhk-i, nīsk-a*), u dubinskoj strukturi kao potencija ostaje poluglas koji naglašeni slog odjeljuje od nastavka (*měkək-i, nīzək-a*) i time priječi uvjet za realizaciju neocirkumfleksa. Zanimljivo je da se u govorima Trtna i Kostrene, te u grobničkom govori u višesložnim pridjevima jednake strukture dolazi neocirkumfleks: *bezobrāzān, bezobrāzna, -o (bezobrāznī); siromāšān, siromāšna, -o (siromāšnī); želězān, želězna, -o (želěznlī)*.

Sufiksi *-āt* i *-ōk* jedina su dva sufiksa koji tvore samo one pridjeve koji u szčak. govorima mogu imati neocirkumfleks i ne tvore pridjeve koji ulaze u koji drugi naglasni tip ili mogu biti naglašeni kojim drugim naglaskom.

	n. t. <i>a</i>		n. t. <i>b</i>
	˘ u OL	ˆ u OL	ˆ u OL
<i>-at</i>	–	<i>-āt</i>	–
<i>-iv</i>	<i>-īv / -iv</i>	<i>-īv / -īv</i>	–
<i>-av</i>	<i>-āv / -av</i>	<i>-āv / -āv</i>	–
<i>-ok</i>	–	–	<i>-ōk</i>
<i>-ak</i>	<i>-ak</i>	–	<i>-āk</i>
<i>-en</i>	<i>-ēn / -en</i>	–	<i>-ēn / -ēn</i>
<i>-an</i>	<i>-ān / -an</i>	<i>-ān / -an</i>	<i>-ān / -ān</i>

Iz tablice je razvidno da postoji određen stupanj povezanosti između načina tvorbe pridjeva i pripadnosti naglasnom tipu, odnosno da postoje tvorbeni sufiksi kojima se tvore samo oni pridjevi koji u szčak. mogu nositi

²⁰⁰ V. A. Dybo kao i ostali sljednici moskovske akcentološke škole poznaju i n. t. *d* pa on (2000: 171) ističe da pridjevi s formantom *-ьkь* mogu biti i dijelom toga n. t.: **blīzьkь, blīzьka, blīzьko (>blīzьkь, blīzьká, blīzьkò)*.

neocirkumfleks. Vidljivo je i da silina u neodređenom obliku pridjeva mora biti na posljednjem (ili, rjeđe, jedinom) vokalu osnove.

Iz svega se navedenoga može zaključiti da se u szčak. govorima neocirkumfleks ostvaruje na određenom liku onih pridjeva koji su u psl. jeziku bili dijelom n. t. *a* ili *b* i kojima je silina na zadnjem ili jedinom vokalu osnove. Istraživanje je pokazalo da postoji određeni stupanj povezanosti između načina tvorbe pridjeva i pripadnosti naglasnom tipu, odnosno, da postoje tvorbeni sufiksi kojima se tvore samo oni pridjevi koji u szčak. mogu nositi neocirkumfleks.

B.3. Neocirkumfleks u određenih pridjeva i zanaglasna dužina u szčak. govorima

Pojava se neocirkumfleksa u kategoriji određenih pridjeva u szčak. arealu uvijek povezuje s pojavom istoga naglaska u prezentu glagola. No, pri pokušajima utvrđivanja čimbenika koji su djelovali na pojavu toga naglaska, pretežno se analizira neocirkumfleks u prezentu glagola, dok se rijetki istraživači usmjeravaju i na pridjeve određenoga lika (Kapović 2015: 329; Langston 2007: 84, 85). Pritom se, kao i u glagola, pojava neocirkumfleksa u određenih pridjeva uglavnom povezuje sa zanaglasnom dužinom. Naime, dio istraživača tvrdi kako je pojava neocirkumfleksa uvjetovana kompenzacijskim duljenjem nakon pokrate zanaglasne dužine (usp. Kortlandt 2012). Tu je tezu teško ovjeriti u szčak. govorima na materijalu prezenta glagola jer se neocirkumfleks nerijetko ostvaruje u onim govorima u kojima se čuvaju zanaglasne dužine.²⁰¹ Na materijalu određenih pridjeva, to je još teže jer je iz gore navedenih primjera evidentno da se neocirkumfleks jednako ostvaruje u određenih pridjeva u onim govorima u kojima je očuvana zanaglasna dužina (kao u Grobniku, Kastvu, Trtnima), kao i u onima u kojima je ona pokraćena (Kostrena), ali i da se jednako tako ne ostvaruje u govorima u kojima je zanaglasna dužina pokraćena (Orbanići, Orlec). Uostalom, zanaglasne dužine u prezentu i određenom liku pridjeva drugačijega su postanja. One u određenih

²⁰¹ O tome vidjeti više u poglavlju *Neocirkumfleks u prezentu glagola i zanaglasna dužina u szčak. govorima*.

pridjeva su kontrakcijske prirode, tj. nastale su kao rezultat kontrahiranja dvaju nastavačnih vokala,²⁰² za razliku od toga dužine na vokalu *e* u prezentu glagola su sekundarne (neovisno o tumačenju njihova postanka). Ovdje analizirana građa određenih pridjeva u szčak. potvrđuje tezu K. Langstona (2007: 91) da nisu utvrđene veze među pojavama neocirkumfleksa i zanaglasne dužine, odnosno da se u szčak. pojava neocirkumfleksa u određenih pridjeva ne može povezivati sa zanaglasnom dužinom.

B.4. Analiza određenih pridjeva s neocirkumfleksom u szčak. govorima

Analiza literature i ovo istraživanje pokazalo je da se neocirkumfleks, kao i u prezentu glagola, vrlo rijetko ostvaruje u svim primjerima određenoga lika pridjeva u kojima je moguć. Njegova pojavnost ovisi o naglasnom tipu pa se izdvajaju dvije kategorije u kojima se očekuje neocirkumfleks u szčak.:

1. pridjevi n. t. *a*
2. pridjevi n. t. *b*.

Pri klasifikaciji valja imati na umu činjenicu da u dijelu szčak. govora pridjevi n. t. *b* prelaze u n. t. *a* te da se u tom tipu ponašaju dvojako: a) u određenom liku imaju neocirkumfleks koji je vjerojatno postojao još dok su bili dijelom n. t. *b* pa je zadržan neovisno o promjeni mjesta naglasaka u paradigmi neodređenoga lika, ali nije nemoguće ni da se razvio nakon prelaska u n. t. *a* jer su za razvoj neocirkumfleksa zadovoljena oba kriterija (pridjev je dijelom n. t. *a* i ima silinu na zadnjem ili jedinom vokalu osnove) (Draga Sušačka (Orlići): *bogàta* : *bogâta* prema *dubòko* : *dubôko*, *širòka* : *širôka*; Bakar: *bogät* : *bogâti*, *debèla* : *debêla* prema *crvèna* : *crvêna*, *dumbòko* : *dumbôko*), b) u određenom liku imaju kratki naglasak kao u govoru Vozilića (*dubòk* : *dubòko*, *širòke* : *širòke*, *zelèn* : *zelêni*) i Plomina (*višòk* : *višòki*, *zelêni*, *širòki*), odnosno alterniraju oba kao u govoru Trsata (*dubòko* : *dubôko*, *širòke* :

²⁰² M. Kapović ističe da su kontrakcijske dužine vjerojatno bile duže od starih dužina pa to objašnjava „neocirkumfleksno duženje (...) u svim oblicima određenoga pridjeva – bez obzira na valenciju i otvorenost/zatvorenost sloga” (2015: 329). On pojavu neocirkumfleksa tumači fonetskim razlozima, no svjestan je da takvo tumačenje ne pokriva sve primjere (npr. zašto *pàdā*, a ne **pādā*) (Kapović 2015: 331).

širôke, ali *črljĕn* : *črljĕni*). Budući da je ovdje važno istaknuti razliku u zastupljenosti neocirkumfleksa u dvjema analiziranim kategorijama (n. t. *a* i n. t. *b*), mjesni govori u kojima su pridjevi iz n. t. *b* prešli u n. t. *a*, ali imaju neocirkumfleks tretirat će se kao oni u kojima je neocirkumfleks potvrđen u samo jednoj kategoriji (n. t. *a*). Dakle, jednako kao i oni koji imaju neocirkumfleks u pridjeva koji su izvorno bili dijelom n. t. *a*, dok je u onih koji su u taj tip prešli iz n. t. *b* kratki naglasak. Razlika se među njima može uočiti prateći primjere. S obzirom na sporadične i nesustavne potvrde neocirkumfleksa u tih pridjeva te na činjenicu da je glavnina tih govora (Trsat, Bakar, Kostrena, Hreljin i Draga (Orlići)) geografski smještena u okruženju govora u kojima se neocirkumfleks potvrđuje u objema kategorijama, posve je sigurno da su oni i prije prelaska u n. t. *a* imali neocirkumfleks.

- govori s neocirkumfleksom u objema kategorijama:

– u sjeveroistočnom istarskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: **Kastav** (bogät : bogätĭ, debĕl : debĕlĭ; črjĕn : črjĕnĭ, širòk : širòkĭ, visòk : visòkĭ, gumbòk/dumbòk : gumbòkĭ/dumbòkĭ); **Viškovo** (boğätu : boğätü, debĕlu : debĕlü; visokà : visòkà, širòk : širòkĭ, ali zelĕn : zelĕnĭ); **Drenova** (bogät : bogätĭ, debĕl : debĕlĭ; dumbòk : dumbòkĭ, visòk : visòkĭ); **Matulji** (bogät : bogätĭ; širokà : širòkà); **Rukavac** (bogätu : bogätü, debĕl : debĕlĭ; dubòk : dubòkĭ, širokà : širòkà, visokò : visòkò); **Zvoneća** (boğätu : boğätü, debĕl : debĕlĭ; dubokà : dubòkà, širòk : širòkĭ, visokò : visòkò, ali črvljĕna : črvljĕnà, zelenà : zelĕnà); **Veprinac** (bodjät : bodjätĭ, lašcät : lašcätĭ, debĕl : debĕlĭ; visòk : visòkĭ, širokà : širòkà, ali zelĕno : zelĕnò); **Tuliševica** (bogäta : bogätā, debĕl : debĕlĭ; zelenà : zelĕnà, gubokò : gubòkò, visòk : visòkĭ, ali črjĕnĭ); **Liganj** (bogätu : bogätü, debĕl : debĕlĭ; dubokò : dubòkĭ, širokĕ : širòkĕ); **Opatija** (bogätu : bogätü, debĕl : debĕlĭ; črjenà : črjĕnà, ali visokò : visòko, širokà : širòka); **Lovran** (bogät : bogätĭ, debĕla : debĕlā; visòk : visòkĭ, ali črjĕn : črjĕnĭ, zelĕn : zelĕnĭ); **Mošćenice** (boğäta : boğätā, debĕl : debĕlĭ; črjenà : črjĕnà, zelĕn : zelĕnĭ, ali dubokò : dubòkò); **Kalac** (boğät : boğätĭ, debĕlu : debĕlü; zelenà : zelĕnà; ali dubòkò, širòkò); **Kraj** (boğät : boğätĭ; debĕlu : debĕlü; dubokò : dubòkò, širokĕ : širòkĕ, ali zelĕn : zelĕnĭ, črjĕn : črjĕnĭ); **Brseč** (bogät : bogätĭ, debĕla : debĕlā, črjĕna : črjĕnā, zelĕno : zelĕno; dubokò : dubòko / dubòko, visòk : visòki/visòki);

– u primorskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: **Krasica** (bogâta : bogâta, debêla : debêla; visokâ : visôka, dubokö : dubôko, ali zelenî : zelëni); **Praputnjak** (bogâto : bogâto, mesnâta : mesnâta, debêl : debêli; visokâ : visôka, dubokö : dubôko, ali črljenö : črljèno, zelën : zelëni); **Sv. Kuzam, Draga (Tijani)** (boγät : boγâti, debêla : debêla; dubokö : dubôko, širôka : širôka, visöki : visôki, ali črljën : črljèni); **Ponikve, Kukuljanovo, Škrljevo** (bogät : bogâti, pravcät : pravcâti, debêl : debêli, pijâna : pijâna; u Ponikvama širokâ : širôka, visokö : visôko ali crvën : crvëni; u Kukuljanovu i Škrljevu dubokö : dubôko, ali i visöka : visôka, crvenö : crvëno);

– u primorskom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta: **Grobnik** (bogät : bogâtî, trbuhät : trbuhâtî, debëlo : debêlô; visök : visökî, širokâ : širökâ, črjën : črjënî); **Drivenik** (bogâta : bogâtâ, debêl : debêli; širokâ : širôka, crvenü : crvënü, ali i crvënü); **Tribalj** (bogät : bogâtî, debêl : debêli; širokâ : širökâ, visokö : visökô, ali črvljënu : črvljënü); **Grizane** (bogâta : bogâtâ, debêla : debêla; dubokö : dubökô, ali črljèno : črljënö); **Zlobin** (bogâta : bogâta, debêl : debêli; širokâ : širôka, dumbokö : dumbôko, ali črljîn : črljèni);

- govori s neocirkumfleksom samo u prvoj kategoriji:

– u primorskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: **Bakar** (bogät : bogâti, debêla : debêla, crvëna : crvëna, visöka : visôka, dumböko : dumbôko); **Trsat** (bogät : bogâti, debêl : debêli, duböko : dubôko, širöke : širöke, ali črljën : črljèni); **Kostrena (Vrh Martinšćice)** (bogät : bogâti, debêl : debêli, duböko : dubôko, širöka : širôka, crvën : crvëni);²⁰³

– u primorskom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta: **Hreljin** (bogâta : bogâta, glavät : glavâta, dëbel : debêli, širokâ : širôka, črljenö : črljèno);

– u rubnom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta: **Draga (Orlići)** (bogâta : bogâta, siromâšna : siromâšna, debêl : debêli, crvëna : crvëna, duböko : dubôko, širöka : širôka);

– u središnjem istarskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: u dvama sjevernim labinskim govorima²⁰⁴ **Vozilića** (bogät : bogôti, debêla : debêla, ali

²⁰³ Isto za govor Kostrene potvrđuje S. Vranić (u tisku). Naime, glavina pridjeva iz n. t. *b* prelazi u n. t. *a*, ali i u njemu zadržavaju neocirkumfleks u određenom liku.

²⁰⁴ Vidjeti bilješku 144.

mesnâta : mesnâta, dubòk : dubòko, širòke : širòke, zelên : zelêni) i **Plomina** (bogât : bogôta, ali debêla : debêla, višòk : višòki, zelêni, širòki);²⁰⁵

- govori u kojima ne dolazi neocirkumfleks u određenom liku pridjeva niti u jednoj od dviju kategorija:²⁰⁶

- u sjeveroistočnom istarskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: u govoru **Lipe**;

- u središnjem istarskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: u govorima Žminjštine: **Jurići, Orbanići, Hrusteti**; u govorima Pazinštine: **Beram, Pazin, Škopljak (Brežani), Gologorički Dol (Dol), Trviž, Tinjan**; u govorima Labinštine: **Nedeščina, Mali Golji, Labin, Gornji Rabac**; u govorima Boljunštine: **Semić, Boljun**; u motovunskim govorima **Zamaska i Kaldira**;

- u primorskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: u govoru **Crikvenice**;

- otočnom poddijalektu ekavskoga dijalekta: u creskim govorima **Punta Križe, Beleja, Ustrina, Orleca, Valuna, Dragozetića, Beloga**; u dvama sjevernološinskim govorima **Nerezina i Sv. Jakova**;

- u primorskom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta: **Bakarac, Jadranovo, Dramalj, Selce, Bribir, Ledenice, Povile, Novi Vinodolski, Brestova Draga**; u krčkim govorima **Dobrinja, Vrbnika i Omišlja**;

- u rubnom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta: u krčkim govorima **Jurandvora i Punta**, te u dvama istočnim istarskim govorima **Kožljaka i Jasenovika**;

- u buzetskom dijalektu, u govorima **Erkovčića, Nugle, Pračane, Krbavčića i Ročkoga Polja**;

- u ikavskom govoru **Klane**.

U glavnini analiziranih govora u kojima se neocirkumfleks ostvaruje u objema kategorijama (1. - n. t. *a* i 2. - n. t. *b*) zamjetna su kolebanja. Dok je

²⁰⁵ U obama ovim govorima i u pridjeva 1. kategorije (n. t. *a*) često dolaze dubletni ostvaraji.

²⁰⁶ Budući da se u svim govorima koji pripadaju ovoj skupini ostvaruje samo kratki naglasak na jedinom ili posljednjem vokalu osnove svih pridjeva koji su dijelom n. t. *a* ili *b*, neću ih ovdje navoditi.

neocirkumfleks u određenih pridjeva u 1. kategoriji (n. t. *a*) u szčak. govorima stabilan i nisu zabilježeni alternantni ostvaraji s kratkim naglaskom, kolebanja su brojna u pridjeva koji ulaze u 2. kategoriju i koji su dijelom n. t. *b*. U najvećem broju analiziranih govora (Viškovo, Zvoneća, Tuliševica, Lovran, Kraj, Krasica, Praputnjak, Sv. Kuzam, Ponikve, Kukuljanovo, Škrljevo, Drivenik, Tribalj, Grižane, Zlobin, Trsat) pridjevi tvoreni sufiksom *-ok* su stabilni i imaju neocirkumfleks, dok se pridjevi tvoreni sufiksom *-en* kolebaju pa u dijelu govora supostoje oblici naglašeni kratkim naglaskom i neocirkumfleksom (kao u govoru Tuliševice *zelēnā*, ali *črjēnī*). Češće se pak ostvaruju samo oblici s kratkim naglaskom (kao u govoru Viškova *zelēn* : *zelēnī*). Usto, malobrojni su szčak. govori u kojima u pridjeva koji su dijelom n. t. *b* nije zabilježen makar pokoji primjer u kojem se pridjev ponaša kao pridjev n. t. *a* što svjedoči o uznapredovaloj tendenciji koja vodi prema utruću n. t. *b*.

U govorima Mošćenica, Kalca, Brseča i Opatije kolebaju se pridjevi tvoreni formantom *-ok* pa oni mogu bili ili naglašeni samo kratkim naglaskom, kao u govoru Opatije.

Diferencijacija unutar ove, druge kategorije pridjeva n. t. *b* uvjetovana je isključivo tipom tvorbenoga sufiksa, što ide u prilog tezi o povezanosti tvorbenih obrazaca i naglaska.

B.5. Zaključak o neocirkumfleksu u određenom liku pridjeva u szčak. govorima

Kao i u poglavlju o glagolima, zaključak o neocirkumfleksu u određenih pridjeva u szčak. izvodit će se na dvjema razinama. U prvom će se dijelu izložiti čimbenici koji utječu na pojavu neocirkumfleksa u ovoj kategoriji, a koji su izvedeni na temelju analize građe prikupljene najvećma vlastitim terenskim istraživanjem, ali i građe ekscerpirane iz literature. U drugom će se dijelu prikazati rasprostranjenost neocirkumfleksa u szčak. govorima prema dvjema kategorijama pojavnosti.

U szčak. govorima neocirkumfleks se ostvaruje na određenom liku onih pridjeva koji su u psl. jeziku bili dijelom n. t. *a* i *b* te kojima je silina na zadnjem ili jedinom vokalu osnove. Istraživanje je pokazalo da postoji određen

stupanj povezanosti između načina tvorbe pridjeva i pripadnosti naglasnom tipu, odnosno da postoje tvorbeni sufiksi kojima se tvore samo oni pridjevi koji u szčak. mogu nositi neocirkumfleks.

Razvidno je da u szčak. govorima neocirkumfleks u određenom liku pridjeva ovisi o dvama parametrima:

- o mjestu naglaska i
- o naglasnom tipu pridjeva.

Da bi se realizirao neocirkumfleks, moraju biti zadovoljena oba čimbenika. Dakle, potenciju za ostvaraj neocirkumfleksa u szčak. imaju samo oni pridjevi koji su dijelom n. t. *a* ili *b* i kojima je silina obvezatno na zadnjem vokalu dvosložnih ili višesložnih osnova (u određenih pridjeva s jednosložnom osnovom zabilježene su znatne oscilacije). Izostaje li koji od ovih čimbenika, neocirkumfleks se neće ostvariti.

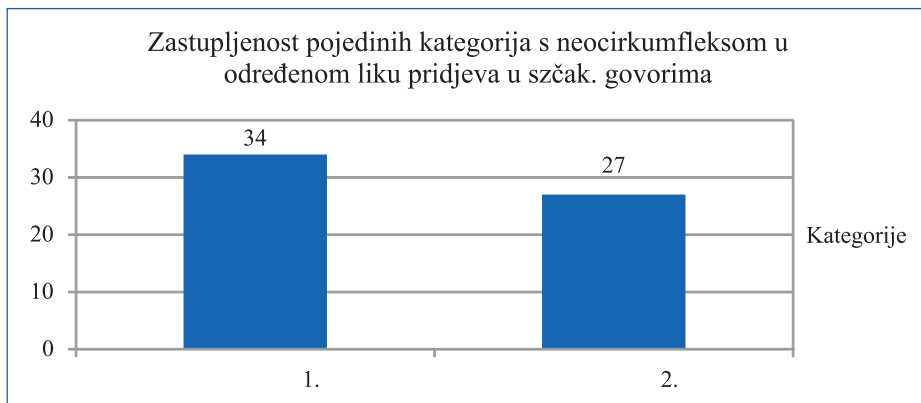
Neocirkumfleks se ostvaruje samo u pridjeva koji su bili dijelom n. t. *a* i n. t. *b*, tj. onih koji su imali stalno mjesto naglaska na osnovi ili na nastavku. U suvremenim je szčak. govorima zamjetna tendencija da pridjevi n. t. *b* prijeđu u n. t. *a* s time da pri prijelazu, neovisno o tome što su stvoreni preduvjeti za ostvaraj neocirkumfleksa jer je silina i dalje na jedinom ili zadnjem vokalu osnove, oni u određenom liku mogu imati kratki naglasak.

Analiza je pokazala određen stupanj međuovisnosti načina tvorbe i neocirkumfleksa u određenih pridjeva. On nije krucijalan, ali nije niti zanemariv. Neocirkumfleks je potvrđen u određenom liku pridjeva tvorenih sljedećim tvorbenim sufiksima: *-at*, *-iv*, *-av*, *-ok*, *-ak*, *-en* i *-an*. Za razliku od ostalih sufikasa koji mogu tvoriti i pridjeve koji u određenom liku mogu biti naglašeni i kojim drugim naglaskom, sufiksi *-àt* i *-òk* u szčak. tvore samo one pridjeve koji mogu biti naglašeni neocirkumfleksom.

Za ovoga istraživanja nije dokazana povezanost neocirkumfleksa u određenih pridjeva s utrnucem zanaglasne dužine jer se u szčak. govorima neocirkumfleks jednako i bez ikakve razlike ostvaruje u govorima u kojima je zanaglasna dužina očuvana kao i u onima u kojima je utrnuta.

Drugi se dio zaključka odnosi na stratifikaciju szčak. punktova koji imaju neocirkumfleks u određenom liku pridjeva. Pritom su pridjevi prema akcenatskim značajkama podijeljeni u dvije kategorije kako bi se utvrdilo moguće kategorijalno odstupanje.

Istraživanje je pokazalo da se neocirkumfleks u određenih pridjeva potvrđuje u dvjema kategorijama određenima pripadnošću naglasnom tipu *a* ili *b*, te da se ne mora nužno ostvarivati u objema. Od istražena 84 govora, neocirkumfleks je u prvoj kategoriji određenih pridjeva (n. t. *a*) potvrđen u 34 govora, a u drugoj kategoriji (n. t. *b*) u 27 govora. Prva je kategorija brojnija, ali neznatno u odnosu na drugu.

Od 84 istražena govora u objema se kategorijama neocirkumfleks u određenih pridjeva ostvaruje u 27 govora i to: u svim istraženim govovima sjeveroistočnoga poddijalekta ekavskoga dijalekta, osim u govoru Lipe; u glavnini govora primorskoga poddijalekta ekavskoga dijalekta (osim u govovima Bakra, Trsata i Kostrene (Vrh Martinšćice) te u svim govovima primorskoga poddijalekta ikavsko-ekavskoga dijalekta, osim u govoru Hreljina. Samo u prvoj kategoriji, neocirkumfleks se ostvaruje u 7 govora: u Bakru, Trsatu, Kostreni (Vrh Martinšćice) i Hreljinu te u govovima Drage Sušačke (Orlići), Vozilića i Jasenovika kao predstavnicima rubnoga poddijalekta ikavsko-ekavskoga dijalekta, dakle, u rubnim područjima primorskoga poddijalekta obaju dijalekata – ikavsko-ekavskoga i ekavskoga. Jednako je i u govovima Plomina i Vozilića koji se nalaze na istočnom rubu prostora što ga zauzimaju središnji istarski govori ekavskoga dijalekta.

U brojnim szčak. govorima, u čak 50 njih, u kategoriji određenih pridjeva nema neocirkumfleksa. Tako je u svim istraženim govorima središnjega istarskoga poddijalekta ekavskoga dijalekta, osim u rubnim govorima Plomina i Vozilića; u svim otočnim govorima (krčkim, creskim i sjevernoločinskim), neovisno o pripadnosti dijalektu; u svim buzetskim govorima; u dijelu govora primorskoga poddijalekta ikavsko-ekavskoga dijalekta, u: Bakarcu, Jadranovu, Dramlju, Selcu, Bribiru, Novom Vinodolskom, Brestovoj Dragi; u dvama istarskim govorima rubnoga ikavsko-ekavskoga poddijalekta, Jasenoviku i Kožljaku, te u rubnim govorima sjeveroistočnoga istarskoga ekavskoga poddijalekta (u Lipi) i primorskoga ekavskoga poddijalekta (u Crikvenici).

Iz grafikona je vidljivo da u gotovo 60% istraženih szčak. govora u kategoriji određenoga lika pridjeva nema neocirkumfleksa, ali, ako je potvrđen, to je pretežno u objema kategorijama. Usporedi li se rasprostranjenost neocirkumfleksa u prezentu glagola s njegovom rasprostranjenošću u određenom liku pridjeva, vidljivo je da je potonja znatno manja. Jezgro govora s neocirkumfleksom u određenih pridjeva čine govori smješteni u neposrednom zaleđu Rijeke (vidjeti Kartu 2), te s njezine istočne i zapadne strane.²⁰⁷

²⁰⁷ Isto je primijetio i A. Belić (1914: 20).

4. ZAKLJUČAK

4.1. Postanak neocirkumfleksa u sjeverozapadnom čakavskom

Neocirkumfleks nije bio dijelom akcenatskoga inventara praslavenskoga jezika, već je njegov razvoj rezultat kasnijega jezičnoga razvoja. Naglasak je silazne intonacije koji može biti u početnom i središnjem slogu riječi. Ostvaruje se na mjestu psl. akuta, ali je vjerojatno razvijen tek nakon njegove pokrate jer, u govorima u kojima je potvrđen, uvijek oponira kratkom naglasku (pokraćenom akutu) unutar iste vrste riječi. U glagola se na istom naglasnom mjestu u prezentu ostvaruje neocirkumfleks, a u infinitivu i imperativu kratki (*plàkat* : *plàči* : *plàče*), dok se u pridjeva u određenom liku ostvaruje neocirkumfleks, na neodređenom je liku kratki naglasak ili dugi, ali novijega datuma (*kosmàt* : *kosmâtī*; *deběl* (< *debelǵ*) : *debělī*). U sustavima koji nemaju neocirkumfleks, u prezentu tih glagola i određenom liku tih pridjeva, ostvaruje se kratki naglasak (*plàkat* : *plàče*; *kosmàt* : *kosmâtī*; *deběl* : *debělī*). U tim je odnosima relevantna opreka po kvantiteti pa se ne može raditi o metatoniji koja se definira kao zamjena dvaju naglasaka različite intonacije. Prema nekim suvremenim istraživačima (Kortlandt 1975), u psl. jeziku uopće nije bilo metatonije u tom smislu riječi. Da neocirkumfleks u szčak. govorima nije metatonijski potvrđuje i to što se ostvaruje u dvjema temeljnim morfološkim kategorijama, a metatonija se najčešće tumači kao fonološki fenomen. Stoga termin koji se u kroatističkoj literaturi najčešće koristi – *sjevernočakavska metatonija* – s aspekta suvremene akcentologije nije točan. Međutim, čini se da je u nas termin *metatonija* proširio svoje primarno značenje i da se pod njim podrazumijeva svaka promjena vrste naglasaka pa u tom smislu ne bi bio posve neprecizan. Tradicijski su razlozi oni koji idu u prilog njegovoj uporabi.

Glavnina istraživača danas pojavu neocirkumfleksa u svim sustavima (slov., kajk. i szčak.) povezuje sa statusom zanaglasne dužine ili poluglasa. Za pojavu neocirkumfleksa u szčak. govorima nije relevantan gubitak poluglasa. Kompenzacijsko duljenje znači da se primarno kratak naglašeni vokal koji se ostvaruje ispred sloga sa zanaglasnom dužinom sekundarno produljuje kada se ta dužina potpuno ili djelomično pokрати. To bi značilo da bi neocirkumfleks, makar glavninom, morao biti dijelom sustava u kojima je potpuno ili djelomično došlo do dokinuća opreke po kvantiteti u slogu iza naglašenoga. Ovo je istraživanje pokazalo da se neocirkumfleks u sjeverozapadnom čakavskom ostvaruje u svim istraženim kategorijama (četirima glagolskim i dvjema pridjevskim) u onim govorima u kojima je opreka očuvana (usp. govor Kastva, Viškova, Matulja, Kalca, Grobnika, Drivenika, Triblja, Grižana i dr.), ali jednako tako i u onima u kojima je opseg zahvaćenih kategorija isti, ali je zanaglasna dužina pokraćena (Brseč, Krasica, Praputnjak, Ponikve, Kukuljanovo, Zlobin i dr.). Usto, kategorije u kojima je u szčak. govorima moguć neocirkumfleks jedna se od druge razlikuju po tome što se u jednoj kategoriji, onoj pridjevskoj, zasigurno u slogu iza naglašenoga nalazila ili nalazi zanaglasna dužina sekundarne, kontrakcijske prirode, dok je u kategoriji prezenta neocirkumfleks stajao na zadnjem ili jedinom vokalu osnove ispred primarno kratkoga *e*. Taj se vokal po nekima mogao sekundarno produžiti za što u szčak. govorima ima sporadičnih potvrda. Tri su moguća razloga za njegovo sekundarno duljenje: analogija prema dugim tematskim vokalima *a* i *i*, fonetsko duljenje vokala *e* ispred glasa *j* ili kojega drugoga palatala nastala jotacijom ili pak analoško duljenje prema 3. l. mn. Ovi se razlozi nužno ne isključuju, odnosno jedan je mogao podupirati drugi. To što je objema temeljnim kategorijama zajednička sekundarna priroda zanaglasne dužine ne upućuje na to da je možda rješenje upravo u tom sekundarnom statusu zanaglasne dužine jer se neocirkumfleks ne potvrđuje primjerice u glagola n. t. *a* s tematskim vokalom *a*, koji je također sekundarnoga postanja,²⁰⁸ u szčak. govorima u kojima je inače potvrđen neocirkumfleks u većem broju kategorija

²⁰⁸ Nastao je od glagola s tematskom sekvencijom *-aje-* u kojih je nakon ispadanja intervokalnoga *a* dvovokalna sekvencija kontrahirana u dugi tematski vokal *a* (Matasović 2008: 259). Slično se događa i u nastavku određenoga lika pridjeva.

(usp. *dě̀lā* (u svim govorima osim u govoru Klane gdje je *ďila*), *vàrā*, *glèdā* / *ǧjèdā* / *gľjèdā*, *čèkā*, *hàbā*, *jècā* i dr.). Zanimljivi su i glagoli s dvojnim prezentskim osnovama u kojima alterniraju nastavci s tematskim vokalom *e* i *a* i u kojih je u potonjih uvijek kratak naglasak, dok je u glagola s tematskim vokalom *e* neocirkumfleks: Grobnik: *kàpā* i *kâpje*, *zì mā* i *zîmje*, *mjàškā* i *mjàšće*; Orbanići: *pokàpaš*, *pokâpješ*; Crikvenica: *kàpā* i *kâplje*.

Zbog toga se u sjeverozapadnom čakavskom kompenzacijsko duljenje isključuje kao (jedini) uvjet nastanka neocirkumfleksa.²⁰⁹

Općepoznata je činjenica da se u sjeverozapadnim čakavskim govorima neocirkumfleks potvrđuje u dvjema temeljnim kategorijama: prezentu glagola i određenom liku pridjeva. Analizom primjera s neocirkumfleksom u sjeverozapadnom čakavskom utvrđene su kategorije glagola i pridjeva u kojima taj naglasak dolazi.

4.1.1. Neocirkumfleks u prezentu glagola

U sjeverozapadnom čakavskom neocirkumfleks se u prezentu glagola ostvaruje:

- a) u svih *e*-prezenata s osnovom na sonant koji su bili i jesu dijelom n. t. *a*, te u onih glagola koji su u n. t. *a* prešli iz n. t. *c*
- b) u svih *je*-prezenata koji su bili i jesu dijelom n. t. *a*
- c) u svih *ne*-prezenata koji su bili i jesu dijelom n. t. *a*
- d) u *e*-prezenata s osnovom na šumnik koji su bili i ostali dijelom n. t. *a*.

Pojava neocirkumfleksa u prezentu glagola u sjeverozapadnom čakavskom povezana s najmanje trima čimbenicima:

- a. mjestom naglaska
- b. morfologijom glagola

²⁰⁹ O tome vidjeti i u Langston (2007: 86): „Taken together with the presence of the neocircumflex before synchronically long vowels in the definite adjective, one must conclude that the neocircumflex in Čakavian cannot be explained as compensation for the shortening of a following long vowel.”

c. naglasnim tipom,

a da bi se realizirao neocirkumfleks, moraju biti zadovoljena sva tri čimbenika.

U szčak. neocirkumfleks je uvjetovan pozicijom unutar osnove i ostvaruje se samo na jedinom ili zadnjem vokalu osnove glagola n. t. *a* koji u paradigmi prezenta imaju tematski vokal *e* (svi *e*-prezenti s osnovom na sonant, neki *e*-prezenti s osnovom na šumnik, *je*-prezenti i *ne*-prezenti). Ti su glagoli u psl. jeziku najvećma bili dijelom n. t. *a*, no kako dio glagola koji su bili dijelom n. t. *c* ima osnovu koja završava sonantom, tematski vokal *e* i naglasak na zadnjem (ili jedinom) vokalu osnove (dakle, zadovoljavaju uvjete), dolazi do njihova prelaženja glagola iz n. t. *c* u n. t. *a* i na njima se počeo ostvarivati neocirkumfleks.

Iz navedenoga je evidentno da pojava neocirkumfleksa u szčak. govorima nije uvjetovana samo fonološkim niti samo morfološkim čimbenicima već i jednima i drugima. Pritom se redukcija zanaglasnih dužina u sjeverozapadnom čakavskom nije pokazala kao mehanizam koji bi pokrenuo nastanak neocirkumfleksa.

4.1.2. Neocirkumfleks u određenih pridjeva

U szčak. govorima pojava neocirkumfleksa u određenom liku pridjeva ovisi o dvama čimbenicima:

- o mjestu naglaska
- o naglasnom tipu pridjeva,

a da bi se realizirao neocirkumfleks, moraju biti zadovoljena oba čimbenika.

Dakle, potenciju za ostvaraj neocirkumfleksa u szčak. govorima imaju samo oni pridjevi koji su dijelom n. t. *a* ili *b* i kojima je silina obvezatno na zadnjem vokalu dvosložnih ili višesložnih osnova (u određenih pridjeva s jednosložnom osnovom zabilježene su znatne oscilacije). Izostaje li ikoji od ovih čimbenika, neocirkumfleks se neće ostvariti.

Istraživanje je pokazalo da postoji određen stupanj povezanosti između načina tvorbe pridjeva i pripadnosti naglasnom tipu, odnosno da postoje tvorbeni sufiksi kojima se tvore samo oni pridjevi koji u szčak. mogu nositi neocirkumfleks.

U svim je szčak. govorima opservirana i snažna tendencija prelaska pridjeva iz n. t. *b* u n. t. *a* pa se samo u rijetkim govorima među opserviranim primjerima ne nađe pokoji s naglaskom na osnovi.

Za ovoga istraživanja nije dokazana povezanost neocirkumfleksa u određenih pridjeva s utrnućem zanaglasne dužine jer se u szčak. govorima neocirkumfleks jednako i bez ikakve razlike ostvaruje u govorima u kojima je zanaglasna dužina očuvana kao i u onima u kojima je utrnuta.

Prema ovoj je analizi neocirkumfleks u određenih pridjeva u sjeverozapadnom čakavskom uvjetovan i fonološkim i morfološkim čimbenicima.

Čimbenici koji uvjetuju realizaciju neocirkumfleksa u objema temeljnim kategorijama potvrđenim u sjeverozapadnom čakavskom podudarni su što potvrđuje da se radi o istom mehanizmu nastanka. Njihova usporedba pokazuje da je taj naglasak u szčak. govorima uvjetovan mjestom naglaska jer se u objema kategorijama uvijek ostvaruje samo na jedinom ili zadnjem vokalu osnove, te naglasnim tipom jer se neocirkumfleks ostvaruje samo u onih naglasnih tipova u kojih je mjesto naglaska stalno, neovisno o tome je li na osnovi kao u n. t. *a* prezenta glagola i određenih pridjeva, ili na nastavku kao u n. t. *b* određenih pridjeva. Dok je u glagola veza s morfološkom razinom krucijalna jer se neocirkumfleks realizira samo u glagola s tematskim vokalom *e* (*e*-prezenti, *je*-prezenti i *ne*-prezenti), u određenih pridjeva ona nije tako određujuća, ali je ipak utvrđen određen stupanj povezanosti između sufikasa za tvorbu pridjeva (*-at*, *-iv*, *-av*, *-ok*, *-ak*, *-en* i *-an*) i pripadnosti naglasnom tipu, odnosno da postoje tvorbeni sufiksi kojima se tvore samo oni pridjevi koji u szčak. mogu nositi neocirkumfleks.

Pojava neocirkumfleksa u sjeverozapadnom čakavskom u objema temeljnim kategorijama nije uvjetovana pokratom zanaglasne dužine pa ovaj neocirkumfleks nije rezultat kompenzacijskoga duljenja. S obzirom na uvjetovanost

morfološkim i fonološkim čimbenicima, u sjeverozapadnom čakavskom neocirkumfleks je morfološko-fonološka kategorija.

Većina istraživača (Rigler²¹⁰ 1977: 37; Lončarić 1996: 44; Langston 2007: 77; Kapović 2015: 274) smatra da je pojava neocirkumfleksa na zapadnom dijelu južnoslavenskoga prostora, u slovenskom, kajkavskom i sjeverozapadnom čakavskom potaknuta istim jezičnim mehanizmom, odnosno da je to jedna jezična pojava. Kategorije u kojima se u slovenskom i u kajkavskom ostvaruje neocirkumfleks najvećma su podudarne i znatno su brojnije od onih u sjeverozapadnom čakavskom. Kao uzrok njegove pojave u tim dvama sustavima najčešće se ističe kompenzacijsko duljenje²¹¹ u zamjenu za pokraćenu zanaglasnu dužinu ili reduciran slab poluglas. Dakle, postanak je neocirkumfleksa u slovenskom i kajkavskom uvjetovan isključivo fonološkim razlozima i on se uvijek javlja u slogu ispred sloga s pokraćenom zanaglasnom dužinom ili reduciranim slabim poluglasom. Međutim, u szčak. govorima njegov je postanak uvjetovan i morfološkim parametrima jer se javlja samo u dvjema morfološkim kategorijama, a i unutar njih je određen morfološkim parametrima (primjerice vrstom glagola prema tematskom vokalu). Analiza szčak. govora nije pokazala međuovisnost u pojavi neocirkumfleksa i statusu zanaglasne dužine pa se stoga priklanjam mišljenju da u szčak. pojava neocirkumfleksa nije rezultat kompenzacijskoga duljenja kao i slovenskom i kajkavskom.

U svim se zapadnojužnoslavenskim sustavima ostvaruje stariji neocirkumfleks na mjestu staroga akuta u G mn., tipa *krâv*, *brâtov* i kao rezultat kontrakcija, tipa *zêc*, *znâte*. Mlađi se neocirkumfleks u najvećem broju kategorija podudara u slovenskom i kajkavskom i ostvaruje se na mjestu staroga akuta i to u imenica m. r., tipa *cêstar*, *mlînar*, *rîbînak* te u određenim gramatičkim kategorijama, ali i u imenicama tipa *vôlja*, *kôža* na mjestu

²¹⁰ „Metatonijski novi cirkumfleks, katerega relativno kronologijo spet ni mogoče točno določiti, ki najbrž tudi ni vsak iz istega časa, izrazito povezuje slovenščino in kajkavščino, čeprav ni v vseh slovenskih dijalektih razvit do enake mere, v posameznih redkih kategorijah pa sega tudi na ostala južnoslovanska področja, zlasti v severozahodno čakavščino” (Rigler 1977: 37).

²¹¹ „Indeed, I think that compensatory lengthening is the only source of the Slovenian neo-circumflex” (Kortlandt 1975: 11).

kratkoga neoakuta. U szčak. javlja samo na mjestu akuta u dvjema temeljnim morfološkim kategorijama te se sa slovenskim i kajkavskim podudara samo u poziciji određenoga lika pridjeva, ispred kontrahiranoga vokala, te djelomično u glagola s akutskom osnovom, ali je u szčak. govorima to ograničeno samo na glagole s tematskim vokalom *e*.

Budući da pojava neocirkumfleksa u sjeverozapadnom čakavskom nije potaknuta istim mehanizmom kao u slovenskom i kajkavskom i da je u tom sustavu broj kategorija za ostavaraž neocirkumfleksa znatno manji u odnosu na slovenski ili kajkavski, moguće je da se radi o dvjema neovisnim jezičnim pojavama s istom vanjskom manifestacijom.

4.2. Rasprostranjenost neocirkumfleksa u sjeverozapadnom čakavskom prema kategorijama

Kad se govori o neocirkumfleksu, u literaturi se uvijek paralelno navode primjeri s prezentskim i pridjevskim neocirkumfleksom pa iz toga proizlazi stav koji je uobličio i sam P. Ivić (1981: 73): „da se izoglosa *stârī / stârī*, ukoliko je sačuvana, poklapa s izoglosom *gîne / gîne*” (1981: 73). Ovo je istraživanje provedeno na korpusu od 84 szčak. govora i pokazalo je da se te dvije izoglose danas ne poklapaju. Naime, u suvremenim szčak. mjesnim govorima neocirkumfleks je znatno češći u prezentu glagola pa se on potvrđuje u sva istražena 84 mjesna govora²¹² (zato što szčak. govor i jest onaj koji najmanje u jednoj kategoriji ima neocirkumfleks), dok je u kategoriji određenoga lika pridjeva on potvrđen samo u 34 mjesna govora (40% manje). Budući da je broj govora s neocirkumfleksom u određenom liku pridjeva znatno manji od broja govora s istim naglaskom u prezentu, te da su oni grupirani na teritorijalno kompaktnom prostoru, moguće je da se te dvije izoglose nikada nisu ni preklapale. U prilog tomu ide i to što bi bilo teško protumačiti zašto se jedna izoglosa (od dviju motiviranih jednakim čimbenicima) smanjila dok je druga ostala ista.

²¹² Budući da taj korpus nije zanemariv te da su njime obuhvaćeni reprezentanti svih jezičnih sustava koji ulaze u sjeverozapadni čakavski, vrlo je vjerojatno da bi se isto, uz moguća manja odstupanja, potvrdilo i u svim szčak. govorima.

Pojmovi *neocirkumfleks u prezentu* i *neocirkumfleks u određenom liku pridjeva* ne odnose se u szčak. govorima samo na jednu vrstu glagola ili pridjeva već na više različitih kategorija koje se međusobno razlikuju po nekim morfološkim i fonološkim (akcenatskim) čimbenicima i koje nisu u jednakoj mjeri sklone realizaciji neocirkumfleksa. Stoga pojavnost neocirkumfleksa u szčak. valja promatrati kategorijalno. Ovdje je ponuđen samo jedan od mogućih modela prema kojem se razlikuju četiri kategorije prezenta glagola:

1. kategorija: *e*-prezenti n. t. *a* s osnovom na sonant, tipa *šije*, *čuje*
2. kategorija: *ne*-prezenti n. t. *a*, tipa *zîne*, *počîne*, *nîkne*, *gîne*
3. kategorija: *je*-prezenti n. t. *a*, tipa *jâše*, *mâže*
4. kategorija: *e*-prezenti s osnovom na sonant koji su u n. t. *a* prešli iz n. t. *c*, tipa *gnjije*, *kûje*, *vîje*, *bljûje*, *kljûje*, *kûje*, *rûje*, *trûje*,

i dvije kategorije određenoga lika pridjeva:

1. kategorija: pridjevi n. t. *a*, tipa *bradât*, *-a*, *-o* (*bradâtî*), *debêl*, *debêla*, *-o* (*debêlî*), *lažjîv*, *lažjîva*, *-o* (*lažjîvî*)
2. kategorija: pridjevi n. t. *b*, tipa *visòk*, *visokà*, *-ò* (*visòkî*), *krâtàk*, *krâtkà*, *-ò* (*krâtkî*), *trūdân*, *trūdñà*, *trūdñò* (*trūdñî*).

U prezentu glagola neocirkumfleks je najčešći u glagola 1. i 3. kategorije dok je u glagola 2. i 4. rjeđi. U kategoriji pridjeva neocirkumfleks je češći u pridjeva n. t. *a*.

Pojedini mjesni govor može imati raspon ostvaraja neocirkumfleksa od svih 6 kategorije (4 prezentske + 2 pridjevske) do ostvaraja u samo jednoj kategoriji (3. prezentskoj). Sjeverozapadnim se čakavskim govorom smatra onaj govor u kojem je neocirkumfleks sustavan najmanje u jednoj kategoriji.

Istraženi szčak. govori prema broju zastupljenih kategorija s neocirkumfleksom:

I. Szčak. govori s neocirkumfleksom u prezentu glagola i određenom liku pridjeva:

a) u svih 6 kategorija (4 prezentske + 2 pridjevske):

– u sjeveroistočnom istarskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: Kastav, Viškovo, Drenova, Matulji, Rukavac, Zvoneća, Veprinac, Tuliševica, Liganj, Opatija, Lovran, Mošćenice, Kalac, Kraj, Brseč;

– u primorskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: Krasica, Praputnjak, Ponikve, Kukuljanovo, Škrljevo, Sv. Kuzam, Draga (Tijani);

– u primorskom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta: Grobnik, Drivenik, Tribalj, Grižane, Zlobin;

b) u svim četirima kategorijama prezenta glagola i u 1. kategoriji određenoga lika pridjeva:

– u primorskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: Bakar, Trsat, Kostrena (Vrh Martinšćice);

– u primorskom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta: Hreljin;

– u rubnom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta: Draga (Orlići);

– u središnjem istarskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: u dvama sjevernim labinskim govorima Vozilića i Plomina.

II. Szčak. govori s neocirkumfleksom samo u prezentu glagola:

a) u svim četirima kategorijama prezenta glagola:

– u sjeveroistočnom istarskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: u govoru Lipe;

– u primorskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: u govoru Crikvenice;

– u otočnom poddijalektu ekavskoga dijalekta, tj. u creskim govorima: Ustrine, Orlec, Valun, Dragozetići, Beli;

– u središnjem istarskom poddijalektu ekavskoga dijalekta, i to u govorima Labinštine: Nedeščina, Mali Golji, Labin, Gornji;

– u primorskom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta: Bakarac, Jadranovo, Dramalj, Selce; u vinodolskim govorima: Novi Vinodolski, Bribir; u gorskokotarskom govoru Brestove Drage; u krčkim govorima Dobrinja, Vrbnika i Omišlja;

– u rubnom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta: Jurandvor, Punat, Kožljak;

– u ikavskom govoru Klane;

b) u 1., 3. i 4. kategoriji prezenta glagola:

– u otočnom poddijalektu ekavskoga dijalekta, i to u južnom creskom govoru Punta Križe i dvama sjevernološinjskim govorima Nerezina i Sv. Jakova;

– u rubnom ikavsko-ekavskom poddijalektu, u mjesnom govoru Jasenovika;

c) u 1., 2. i 3. kategoriji prezenta glagola:

– u središnjem istarskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: u govorima Žminjštine: Jurići, Orbanići, Hrusteti; u mjesnim govorima Boljunštine: Semić, Boljun; u mjesnom govoru Zamaska (Motovunština);

– u otočnom poddijalektu ekavskoga dijalekta, i to samo u creskom govoru Beleja;

– u primorskom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta, u govorima Povila i Ledenica;

d) u 1. i 3. kategoriji prezenta glagola:

– u središnjem istarskom poddijalektu ekavskoga dijalekta: u govorima Pazinštine: Beram, Pazin, Gologorički Dol (Dol), Škopljak (Brežani), Trviž, Tinjan; u motovunskom govoru Kaldira;

– u buzetskom dijalektu, i to u govorima Erkovčića, Pračane i Nugle;

e) samo u 3. kategoriji prezenta glagola:

– u buzetskom dijalektu, i to u govorima Krbavčića i Ročkoga Polja.

U 34 od 84 istražena szčak. govora, što čini 40%, potvrđuje se neocirkumfleks i u prezentu i u određenom liku pridjeva. U preostalih 50 mjesnih govora (60%) neocirkumfleks se potvrđuje samo u prezentu glagola, u širokom rasponu zastupljenosti njegovih kategorija, od svih četiriju, do samo jedne, treće.

Glavnina govora u kojima se neocirkumfleks ostvaruje u objema temeljnim kategorijama smještena je na kompaktnom prostoru koji je na jugozapadu omeđen govovima Vozilića i Plomina, potom izoglosa prolazi istočnim obroncima Učke, obuhvaća grobnički govor kao najsjeverniji, uključuje sve govore trsatsko-bakarskoga tipa i ikavsko-ekavskim govovima Hreljina i Zlobina povezuje s govovima u vinodolskoj dolini, do Grižana kao najistočnijega punkta. U govovima disperziranim izvan te jezgre neocirkumfleks se ostvaruje samo u prezentu glagola, s time da prema rubovima prostora što ga zauzimaju szčak. govori, broj kategorija opada (vidjeti Kartu 3).

Analizira li se distribucija neocirkumfleksa prema sustavima, vidljivo je da je on najdosljedniji u sjeveroistočnom istarskom i primorskom ekavskom poddijalektu dok su u primorskom ikavsko-ekavskom odstupanja znatnija, a najstarije govore te skupine čine grobnički govor i govori vinodolske doline.

4.3. Stratifikacija sjeverozapadnih čakavskih govora

U određenju granica szčak. govora poslužit ćemo se, osim rezultatima vlastitoga istraživanja, podacima iz literature. Pritom će se na temelju ostvaraja neocirkumfleksa u određenom govoru/određenim govovima i njegove/njihove pripadnosti višoj hijerarhijskoj razini (skupini govora ili poddijalektu) pretpostaviti da je taj sustav sjeverozapadni čakavski.

Sa zapadne su strane Učke dva velika jezična sustava koja određujemo sjeverozapadnim čakavskim. To su govori buzetskoga dijalekta i govori središnjega istarskoga poddijalekta ekavskoga dijalekta, te dva ikavsko-ekavska govora Kožljaka i Jasenovika na jugozapadnom rubu toga prostora.

4.3.1. Neocirkumfleks u ekavskom dijalektu

4.3.1.1. Središnji istarski poddijalekt ekavskoga dijalekta

Zapadni dio prostora što ga zauzimaju szčak. govori zauzimaju govori središnjega istarskoga poddijalekta ekavskoga dijalekta, a čine ga govori koji zauzimaju središnje istarsko područje. Na zapadu taj je prostor omeđen pazinskim govovima Trviža i Tinjana, na istoku ekavskim dijelom govora Gologoričkoga Dola, a južno doseže do govora Bazgalja. Na sjeverozapadnom su dijelu rubni govori toga poddijalekta, motovunski govori Brkača, Bartola, Zamaska i ekavski dio govora Kaldira, potom se granica nastavlja uz govore buzetskoga dijalekta, a na sjeveroistoku obuhvaća govore Boljunštine. Njegov središnji dio čine svi govori Žminjštine, omeđeni na sjeveru Pamićima, a na jugu Šivatima, a južni dio govori Labinštine koja se proteže uz rijeku Rašu do njezina ušća, sa Zagorem kao graničnim punktom.

U govovima središnjega istarskoga ekavskoga poddijalekta potvrđuje se neocirkumfleks u prezentu glagola u različitu opsegu kategorija, a samo se u govovima Vozilića i Plomina on ostvaruje i u 1. kategoriji pridjeva određenoga lika. U istraženim se govovima Labinštine neocirkumfleks potvrđuje u svim četirima prezentskim kategorijama. U trima kategorijama (1., 2., 3.) neocirkumfleks je potvrđen u svim istraženim govovima Žminjštine i Boljunštine te u govoru Zamaska (Motovunština). To što u 4. kategoriji u njima nema neocirkumfleksa, ne znači da se na mjestu gdje bi se on očekivao ostvaruje kratki naglasak (tipa *kûje* : *kùje*). Naime, u tim su govovima glagoli te kategorije ostali dijelom n. t. *c* (pa je *kūjě*), kako je bilo i u psl. jeziku. Stoga izostanak neocirkumfleksa u toj kategoriji ne znači realno smanjen broj kategorija već dapače upućuje na starije jezično stanje, prije prelaska glagola kojima osnova završava sonantom iz n. t. *c* u n. t. *a*. U govovima Pazinštine i Bužeštine broj se kategorija još smanjuje. Distribucija neocirkumfleksa u središnjem istarskom ekavskom poddijalektu sukladna je sa zaključcima S. Vranić (2005: 33–34) o blagoj evolutivnosti ovoga sustava te mišljenjem P. Ivića o tome kako labinski govori pokazuju značajke bliže uobičajenim čakavskim značajkama, naročito onima koje se potvrđuju u govovima koje određuje „kvarnerskim”, govori Pazinštine „ostaju u većem broju pojedinosti

izvan sfere standardne čakavske (ili severnočakavske) situacije”, a govori Boljunštine „čuvaju srazmerno najnetaknutiju prvobitnu strukturu istarske čakavštine” (1961: 209). Govori Motovunštine i Buzeštine smješteni su na samom rubu (zapadnom i sjeverozapadnom) prostora što ga zauzimaju središnji istarski ekavski govori, izloženi su susjednim sustavima i s reduciranim kategorijama neocirkumfleksa.

Posebnu skupinu čine govori labinske skupine središnjega istarskoga poddijalekta ekavskoga dijalekta u kojima je dokinuta i opreka po kvantiteti na naglašenim vokalima. U tim se govorima realizira samo silina. U Labinštini u tu skupinu govora ulaze južni labinski govori: Skitače, Svete Marine, Bartića, Brgoda, Brovinja, Drenja, Kapelice, Svetoga Lovreća Labinskoga, Škvaranske i Trgetara (a isto je i u njima blizim govorima Brega, Crnih, Koromačna, Ravnih, Salakovaca, Stanišova, Trgeta i Viškovića) koji se nalaze na rubnim dijelovima poluotoka smještena između uvale Prklog i zaljeva Raše (Kalsbeek 1983: 259; Vranić 2005: 234–236; Zubčić 2006a: 149–151; Nežić 2013: 85, 87). Radi se o govorima u kojima je dokinuta opreka po kvantiteti na naglašenim vokalima, a vrsta naglaska koja je na tim vokalima bila prije dokinuća razvidna je po realizaciji vokala. S obzirom na činjenicu da su naglašeni vokali u ovim mjesnim govorima produljene artikulacije, put dokidanja opreke po kvantiteti bio je vjerojatno započet položajnim duljenjem kakvo u različitom intenzitetu postoji i u ostalim labinskim govorima (Zubčić 2006b; Nežić 2013). Budući da je time bila narušena funkcionalnost sustava, „kvantitetska se opreka djelimično pretvorila u kvalitetsku: dugi su se vokali (osim visokih) zatvorili, tako da je **ē* > *e* (vrlo zatvoreno *e*; fakultativno se ostvaruje diftonški: [^h*e*], **ā* > *o*, **ō* > *ö*” (Kalsbeek 1983: 251). Primarno se kratki *a* idalje artikulira uz neizmijenjena inherentna distinktivna svojstva. Stoga se iz opreke *plàkat*: *plòče* / *plòce*, *lájat*: *lòje*, zabilježene vlastitim istraživanjem u govorima Skitače i Marine, iščitava pripadnost szčak. govorima u dubinskoj strukturi. Neocirkumfleks nije moguće posredno dokazati u glagola kojima je naglašen koji od visokih vokala koji ne mijenjaju realizaciju (*čút* / *cút*: *čúje* / *cúje*, *ríne*, *pljúkne*, *kuje*). Kao i u slučaju bužetskih govora, moguće je pretpostaviti da su prije dokinuća opreke po kvantiteti na naglašenim vokalima svi južni labinski govori imali neocirkumfleks pa su

stoga sjeverozapadni čakavski.²¹³ I W. Vermeer (1982: 326) sjeverozapadnim čakavskim smatra govore obiju skupina: „Diminići, Gornji Rabac (= Rabac Gorenji), Kranjci (= Kranjsko Selo), Letajac, Nedeščina (= Sv. Nedelja [Labinska]), Polje, Prklog (near Duga Luka), Rabac Luka, [Ripenda-] Kosi, Skitača (= Sv. Lucija na Skitači), Vicani (= Vičani, near [Ripenda-] Kras).”

S istočne strane Učke sjeverozapadni su čakavski govori ekavskoga dijalekta, i to: sjeveroistočnoga istarskoga poddijalekta, primorskoga poddijalekta i otočnoga poddijalekta; ikavsko-ekavskoga dijalekta, i to njegova, primorskoga i rubnoga poddijalekta te ikavski govori Klane i Studene.

4.3.1.2. *Sjeveroistočni istarski poddijalekt ekavskoga dijalekta*

Sjeveroistočni istarski poddijalekt ekavskoga dijalekta pruža se od Zagora kao najjužnijega punkta prema sjeveru uz istočne obronke Učke do desne obale Rječine, uključujući i sva naselja s te strane Rječine, na sjeveru omeđena mjestima Lipom, Škalnicom, Rupom i Brdcem. Nekoć je ovamo ulazio i mjesni govor Rijeke.²¹⁴

²¹³ Nije međutim moguće utvrditi raspon kategorija prezenta u kojima se neocirkumfleks ostvarivao. Naime, nesvršeni glagoli 4. kategorije u labinskim se govorima tvore na posve autonoman oblik. Oni u infinitivu najčešće imaju nastavak *-ivat* ili *-evat* (prema u drugim govorima uopćenom *-ovat*), a prezentska osnova zadržava sekvenciju *-iv-* ili *-ev-*: Skitača: *kupěvat* : *kupěva*; Brovinje: *kupīvat* : *kupīva*. Slično je i u buzetskim govorima. Usp. bilješke 168 i 173.

²¹⁴ Prema zapisima M. Mezorane (1953: 435) i I. Lukežić (1993: 36) ekavskim se čakavskim govorom komuniciralo u Rijeci još sredinom 20. stoljeća. Danas se čakavsko u Rijeci odnosi na ukupnost različitih čakavskih idioma što ih sa sobom u grad donose govornici čakavci iz okolnih naselja. O govoru Rijeke pisao je R. Strohal (1895) i on u prezentu glagola s tematskim vokalom *e* n. t. *a* sustavno bilježi kratki naglasak (*verūjēn*, *pjujēs*, *kijē*, *lēgnē*, *cūjēn*, *budēmō*). Pritom je u glavnini primjera naglasak na nastavku. Ne bilježi neocirkumfleks ni u određenih pridjeva. Kaže: „Kada imadu neodređeni pridjevi od dva sloga u nom. sg. muškoga roda naglas ` na drugom slogu, pa: a) kada ga zadrže na tom slogu u svim oblicima, onda ga zadrže i svi oblici takih određenih pridjeva na drugom slogu. Takovi su pridjevi: bogāt (dives), dalěk (remotus), dumbòk ili dimbòk (profundus)” (Strohal 1895: 160). S obzirom na činjenicu da je neocirkumfleks potvrđen u suvremenim sčak. govorima koji danas predstavljaju gradske četvrti Rijeke, poput Trsata ili Drenove, malo je vjerojatno da nije bio potvrđen u 19. stoljeću. Usto, u prilog sumnji o kakvoći zapisa ide i to što su glagoli zabilježeni u naglasnom tipu kojemu danas nema relikata. Inače je u hrvatskoj filologiji višekratno isticana sumnja u kakvoću Strohalovih zapisa

U svim se istraženim govorima toga jezičnoga sustava, osim u rubnom, sjevernom govoru Lipe u kojem nema neocirkumfleksa u određenih pridjeva, neocirkumfleks potvrđuje u svim četirima kategorijama prezenta glagola i u objema kategorijama određenoga lika pridjeva što taj sustav čini unikatnim u odnosu na sve ostale. Taj sustav, prema S. Vranić (2005: 325) obilježuju „izrazito konzervativne jezične značajke u njegovu središtu, s tek nešto inovacija” u rubnom dijelu. Isto se potvrđuje i u distribuciji neocirkumfleksa.

4.3.1.3. *Primorski poddijalekt ekavskoga dijalekta*

Primorski poddijalekt ekavskoga dijalekta podrazumijeva govore smještene s lijeve strane Rječine koji su sa zapada omeđeni naseljima Rijeke: Trsatom, Pećinama, Vežicom i Sušakom; nastavljaju se dvama ekavskim zaseocima Drage, Sv. Kuzmom i Bakrom, a na kopnenom su dijelu sa zapada omeđeni mjestima Kukuljanovo, Plosna i Ponikve, a s istoka Mejom Gaj. Najsjeverniji je punkt Mrzla Vodica,²¹⁵ a najistočniji je i od matice odvojen klinom ikavsko-ekavskih govora govor Crikvenice. Taj se lingvistički sustav u literaturi nazivlje i trsatsko-bakarskim (Belić 1912; Lukežić 1996), a karakterizira ga izrazita teritorijalna i jezična kompaktnost, „bez disperzija u razvoju većine jezičnih činjenica” (Vranić 2005: 345), pa tako i neocirkumfleksa.

U svim se govorima ovoga sustava, osim u govoru dislocirane Crikvenice u kojem nema cirkumfleksa u kategoriji određenoga lika pridjeva, neocirkumfleks potvrđuje u objema temeljnim kategorijama i u svim četirima kategorijama prezenta glagola. U govoru Trsata, danas četvrti grada Rijeke, i

i interpretaciju podataka pa tako primjerice M. Hraste u svojoj *Bibliografiji* (1956) uz Strohalove radove navodi opasku da ih valja čitati kritički. Napisano je i nekoliko radova kojima se ističu nedostaci u njegovu radu. Iva je Lukežić (1993: 36) ovjerila da se ono što je osobno čula poklapa sa Strohalovim podatcima. Razumljivo je da nije pritom mislila na sveobuhvatan opis već samo na one značajke koje je sama ovjerila.

²¹⁵ Mrzlu Vodice su naselili stanovnici Krasice koji su ondje imali svoje posjede (Lukežić 1996: 27). Prema istraživanjima I. Lukežić (1996: 90), sve govore trsatsko-bakarske skupine, pa tako i govor Mrzle Vodice karakterizira postojanje neocirkumfleksa. Budući da su govornici podrijetlom s Krasice, pretpostavlja se isti raspon kategorija. Zanimljivo je da „potvrde današnjih govornika pokazuju da se čakavština na području Gorskoga kotara najbolje sačuvala u Mrzloj Vodici” (Malnar 2010: 52).

u dvama uzmorskim govorima Kostrene i Bakra nema neocirkumfleksa u n. t. *b* određenih pridjeva jer su ti pridjevi prešli u n t. *a*.

4.3.1.4. Otočni poddijalekt ekavskoga dijalekta

Prema S. Vranić (2005: 349) taj dijalekt obuhvaća sve govore na otoku Cresu te govore dvaju sjevernih naselja na otoku Lošinju: Nerezina i Svetoga Jakova. Niti u jednom od istraženih govora, nema neocirkumfleksa u određenih pridjeva. On je potvrđen u svim četirima kategorijama prezenta glagola u istraženim govorima smještenim na sjevernom i središnjem dijelu otoka te u govoru Ustrina. Prema jugu smanjuje se broj kategorija s neocirkumfleksom.

Premda je prema ostalim jezičnim značajkama ovaj poddijalekt obilježen „izrazitim značajkama starije ili primarne rubnosti”²¹⁶ (Vranić 2005: 349), u distribuciji neocirkumfleksa on pokazuje konzervativnost, a inovacije su češće na južnom dijelu što ga zauzimaju otočni ekavski govori, vjerojatno stoga što graniče s lošinjskim ikavsko-ekavskim govorima u kojima se neocirkumfleks ne potvrđuje.

4.3.2. Neocirkumfleks u ikavsko-ekavskom dijalektu

4.3.2.1. Primorski poddijalekt ikavsko-ekavskoga dijalekta

Primorski poddijalekt ikavsko-ekavskoga dijalekta „obuhvaća govore na primorskom obalnom i kopnenom pojasu: vinodolske govore od Povila do Jadranova i od Ledenica do Drivenika, govor Kraljevice i Bakarca, govore na potezu od Šmrike do Križišća preko Hreljina do Benkovca Fužinskoga, govore duž lijevoga toga Rječine i na Grobničkom polju, govore primorskog tipa u delničkoj općini i govore na sjeveru i istoku otoka Krka” Lukežić (1990: 106). „Čakavski se govori Gorskoga kotara po svom smještaju dijele na istočne, srodne čakavskim govorima ličko-pokupske regije, i zapadne, slične primorskim čakavskim govorima” (Malnar 2010: 50). U skupinu zapadnih čakavskih govora ulaze govori Benkovca Fužinskoga, Slavice, Sljemena,

²¹⁶ O fenomenu „rubnosti” vidjeti više u Lukežić (1998: 123–132) i Vranić (1999a, 2007).

Brestove Drage, središnjega dijela sela Stari Laz i Mrzle Vodice²¹⁷ (Crnić 2013: 23). I. Lukežić (1990: Tabela 2) bilježi neocirkumfleks u govorima Slemena, Slavice, Brestove Drage i Benkovca Fužinskoga. Osobno sam istražila govor Brestove Drage i u njemu potvrdila neocirkumfleks u svim kategorijama prezenta glagola. S obzirom na te podatke i na činjenicu da govori ostalih triju naselja (Vermeer²¹⁸ (1982: 325) bilježi samo Benkovac [Fužinski], Slavicu i Brestovu Dragu) pripadaju istom, primorskom ikavsko-ekavskom poddijalektu, i oni će vjerojatno biti sjeverozapadni čakavski.

U dijelu govora toga tipa neocirkumfleks se realizira u svim šestorim kategorijama. To se odnosi na dvije teritorijalno odvojene cjeline govora smještene na zaobalnom kopnenom području: grobnička skupina sa zapadne i skupina govora u vinodolskoj dolini s istočne strane. Reprezentanta je središnjega dijela toga područja govor Hreljina u kojem se neocirkumfleks potvrđuje u svim kategorijama osim u 2. pridjevskoj. U govorima obalnoga i otočnoga pojasa, te u govorima Novoga Vinodolskoga i Bribira smještenim na zapadnom, te Brestove Drage na sjevernom rubu broj se kategorija još smanjuje pa ondje neocirkumfleks izostaje u temeljnoj kategoriji određenih pridjeva. Najmanji je broj kategorija zastupljen u dvama rubnim govorima Ledenica²¹⁹ i Povila, smještenim na sam istočni rub prostora što ga zauzimaju sjeverozapadni čakavski govori.

²¹⁷ Zbog inačica u literaturi valja napomenuti da je naselje bilo službeno nazvano množinskim oblikom *Mrzle Vodice*, ali ga je domicilno stanovništvo i dalje nazivalo oblikom jednine. Vjerojatno pod pritiskom lokalne uprave mjestu je početkom 21. stoljeća i službeno vraćeno autohtono ime (usp. <https://uprava.gov.hr/naseljena-mjesta-i-maticna-podrucja-2168/primorsko-goranska-zupanija-8145/rijeka-8691/8691>).

²¹⁸ W. Vermeer (1982: 324) navodi da su sjeverozapadnočakavski govori i mjesni govori Sungera, Staroga Laza i Begova Razdolja. U kroatističkoj se pak literaturi bilježi da su u govoru Staroga Laza „registrirani i kajkavci i čakavci i štokavci” (Lisac 1996: 27), a mjesni se govor Sungera određuje štokavskim (Barac-Grum 1993: Karta). Recentnija istraživanja M. Crnić Novosel pokazuju „da je riječ o novoštokavskome ikavskom govoru, koji koegzistira s čakavskim adstratnim sustavom u većoj mjeri negoli je to zabilježeno u Mrkoplju” (Crnić Novosel 2015: 233).

²¹⁹ O pripadnosti Povila i Donjega Zagona szčak. govorima dvojio je W. Vermeer (1982: 324). Ovim je istraživanjem utvrđeno da Povile jesu dio toga sustava dok je govor Donjega Zagona štokavski ikavski (Lukežić 1996: Karta).

Prema drugim su jezičnim značajkama ovi govori konzervativni, s tek pokojom inovacijom svojstvenom rubnim govorima (Lukežić 1990: 108), a isto se potvrđuje i glede statusa neocirkumfleksa. Svakako je zanimljiva tendencija da su inovacije brojnije u obalnom i otočnom prostoru, nego na kopnenom.

4.3.2.2. *Rubni poddijalekt ikavsko-ekavskoga dijalekta*

Rubni poddijalekt ikavsko-ekavskoga dijalekta smješten je na širokom polukružnom prostoru koji se pruža od otoka zadarskoga i lošinjskoga arhipelaga, preko triju govora na Lošinj i govora na sjeverozapadnoj, zapadnoj i južnoj strani Krka; uključuje čepičke govore i govore Ceranštine i Mrkočišća sa zapadne strane Učke; govore na Ćićariji, s Brgudcem kao najsjevernijim punktom; izolirane govore poput govora Drage (Sušačke), Senja i nekolicine ličkih govora te dio govora u Gradišću (Lukežić 1990: 111; Vranić 2008).

Zajednička je značajka tim govorima da imaju kratki naglasak u dvjema temeljnim kategorijama u kojima je u sjeverozapadnom čakavskom neocirkumfleks. Ipak, istraživanje govora koji su smješteni u okruženju szčak. govora pokazalo je da se i u njima može ostvarivati neocirkumfleks. Tako je u najvećem broju kategorija (uključujući sve prezentske i 1. pridjevsku) on potvrđen u govoru Drage (Orlići) koji je sa svih strana okružen szčak. govorima, ikavsko-ekavskim govorom grobničke Orehovice sa zapadne strane i ekavskim govorima Kostrene, Drage (Tijani i Brig) i Kukuljanova sa svih ostalih strana. W. Vermeer (1982: 325) taj punkt naziva Donja Draga i svrstava ga u skupinu središnjih čakavskih. U krčkim govorima Jurandvora i Punta²²⁰ on se ostvaruje samo u prezentskim kategorijama, a jednako je i u govoru govora Kožljaka, koji je, uz Jasenovik,²²¹ jedini istraženi istarski ikavsko-ekavski szčak. govor.

²²⁰ W. Vermeer (1982: 325) detektira neocirkumfleks u mjesnom govoru Punta, dok u prisutnost neocirkumfleksa u govorima Baške, Batomlja, Drage Bašćanske, Jurandvora i Stare Baške (1982: 325) nije siguran i na karti pridanoj radu taj prostor označava upitnikom. I. Lukežić isključuje neocirkumfleks u tim govorima u knjizi objavljenoj 1990., da bi ga dodatnim istraživanjima s Marijom Turk (Lukežić – Turk 1998: 72) ipak potvrdila u prezentu glagola u spomenutoj skupini govora koju autorice nazivlju *konzervativno-inovativnim modelom* (1998: 302).

²²¹ W. Vermeer (1982: 326) ne bilježi neocirkumfleks u tim dvama govorima.

Spomenutih se pet govora bitno razlikuje od ostalih govora toga poddijalekta po tome što imaju neocirkumfleks. Činjenica je međutim da se u svima njima, uz izuzeće govora Drage i Jurandvora, taj naglasak ostvaruje pomalo okazionalno, tj. unutar iste kategorije u nekim je primjerima neocirkumfleks, a u drugima kratki. Budući da je unutar istraživane kategorije uvijek pretežao broj primjera s neocirkumfleksom, te sam govore odredila sjeverozapadnim čakavskim iako je u tom određenju bio najveći stupanj generalizacije.

4.3.3. Neocirkumfleks u bužetskom dijalektu

Sjeverozapadni dio prostora što ga zauzimaju sjeverozapadni čakavski govori dijelom je bužetskoga dijalekta. U literaturi se uvijek kao jedna od temeljnih značajki toga dijalekta ističe njegov akcenatski sustav (usp. npr. Šimunović 1970, 1976; Vranić 2005, 2013; Lisac 2001, 2009 i dr.) u kojem je dokinuta i opreka po kvantiteti na naglašenim slogovima. To je dokinuće posljedica duljenja vokala u otvorenom slogu (Zubčić 2006b), a sustavno je onoliko koliko je sustavno duljenje. Dakle, dokinuće opreke po kvantiteti ne zahvaća jednako sve vokalske jedinice. Među bužetskim, ali i ostalim govorima duljenju je najpodložniji vokal *a* koji se dulji i u finalnom slogu, slijedi mu vokal *e*, a potom i ostali. Premda trend duljenja nastoji zahvatiti sve jedinice bez obzira na njihov položaj i na činjenicu da jezični razvoj ide u tom pravcu, držim da nije uputno generalizirati činjenice. Prema mojim terenskim istraživanjima i podacima iz literature likvidacija kvantitativnih opreka nije još uvijek sustavna u govoru Nugle (Kalsbeek 1984–1985: 314), Erkovčića, Ročkoga Polja i Račica; u govorima Sv. Martina i Bresta postoji tendencija izjednačavanja dvaju naglasaka jer se „kratkosilazni akcenat ističe oslabljenom silinom i dužim trajanjem, a dugosilazni akcenat blago lomljenim tonom i pokraćivanjem” (Šimunović 1970: 36), dok je u mjesnim govorima Krbavčića (usp. i Grah 2002: 23–25), Pagubica (Vranić 2013: 531) i Pračane još uvijek donekle očuvana opreka po kvantiteti na naglašenim vokalima. Prema P. Iviću (1961) u govoru se Draguča²²² kvantiteta čuva i na naglašenim slogovima i

²²² P. Ivić (1961: 198) bilježi sljedeće glagole s neocirkumfleksom: *rīžen, luōje, pluōčete*.

ispred njih (1961: 198). Međutim, i u govorima s potpuno ili djelomično dokinutom oprekom moguće je prema kvaliteti vokala odrediti tip naglaska. Tako se u govorima Erkovčića, Nugle i Ročkoga Polja svaki etimološki *a*, uključujući i onaj s neocirkumfleksom realizira kao diftong *“a”* za razliku od sekundarno produljenih naglašenih vokala koji nemaju takvu realizaciju. Budući da se u tim govorima ostvaruje neocirkumfleks, vjerojatno je da se ostvarivao i u drugim govorima buzetskoga dijalekta prije potpunoga dokinuća opreke po kvantiteti. Polazeći od istoga stava, W. Vermeer (1982: 326) sjeverozapadnim čakavskim govorima određuje i sljedeće buzetske govore mjesta imenom:²²³ „Črnica, (Sv.) Donat, Draguč, (Dornja i Donja) Nugla, Gradinje, (Sv.) Ivan, Krbavšići, Krkuš, Lanišće, Livade, Mali Mlun (= Mlum Mali), (Sv.) Matrin (pri Buzetu) (= Draščići), Podgaće, Prapoće (= Praproće), Račice, Račja Vas, Ročko Polje, Strana, Štrped, Veli Mlun (= Mlum Veli, Veliki Mlum), Žonti.”

4.3.4. Neocirkumfleks u ikavskom govoru Klane

Govori Klane i Studene nedvojbeno su čakavski, a od svih se susjednih govora razlikuju sustavnim ikavskim refleksom jata zbog čega postoje različiti stavovi o njihovoj dijalekatskoj pripadnosti. Polazeći od refleksa jata, J. Lisac (2009: 139, 142, 144 i dr.) o tim dvama govorima progovara u poglavlju o južnočakavskom dijalektu. I. Lukežić tim je dvama govorima posvetila cijelu knjigu i zaključila da u njima postoje brojne jezične značajke koje ih „povezuju sa starosjedilačkim ekavskim i ikavsko-ekavskim govorima u najbližemu teritorijalnome i jezičnome susjedstvu na čakavskome sjeverozapadu” (1998: 169), a postojanje neocirkumfleksa samo je jedna od tih jezičnih značajki. Pođe li se od određenja da sjeverozapadni čakavski govori imaju neocirkumfleks, da središnji čakavski govori nemaju neocirkumfleks i imaju ikavsko-ekavski refleks jata te da jugoistočni čakavski govori nemaju neocirkumfleks i imaju ikavski ili jekavski refleks jata (Vermeer 1982: 289, 289), onda su govori Klane i Studene sjeverozapadni čakavski jer se u njima potvrđuje neocirkumfleks u svim četirima prezentskim kategorijama dok ga u određenih

²²³ On ih označava s NNI (= North Istrian NWČ), ali u tu skupinu uključuje i govore koje S. Vranić (2005: 42) određuje motovunskim ekavskim govorima, kakav je primjerice govor Brkača.

pridjeva nema. W. Vermeer (1982) na svojoj ih karti određuje središnjim čakavskima.

Usporede li se jezične značajke i stupanj očuvanosti jezične starine na razini poddijalekata s distribucijom neocirkumfleksa, vidljiva je podudarnost pa se u jezično konzervativnijim podsustavima, poput primjerice sjeveroistočnoga ekavskoga, neocirkumfleks potvrđuje u najvećem broju kategorija. Međutim, zamjetna su i odstupanja pa je tako primjerice u otočnom poddijalektu ekavskoga koji na razini sustava karakteriziraju inovacije, neocirkumfleks potvrđen u velikom broju kategorija. Posebno su pak zanimljivi govori koji se po svojim jezičnim značajkama bitno razlikuju od susjednih govora, kakav je po refleksu jata različit govor Klane ili prema akcenatskim značajkama bitno različiti ikavsko-ekavski govori Drage i Bribira, ali se u njima ostvaruje neocirkumfleks. To, dakle, potvrđuje da je pojava neocirkumfleksa zasebna izoglosa koja je, u smislu konzervativnosti jezičnih značajki, samo djelomično podudarna sa značajkama klesifikacije utemeljene na refleksu jata.

Istraženi korpus pokazuje da jezgro sjeverozapadnih čakavskih govora čine autohtoni čakavski ekavski govori sjeveroistočnoga istarskoga poddijalekta, najveći dio govora primorskoga poddijalekta ekavskoga i dio primorskoga poddijalekta ikavsko-ekavskoga dijalekta. Neocirkumfleks je značajka ekavskoga dijalekta na razini sustava jer se u različitom rasponu kategorija potvrđuje u svim njegovim poddijalektima, dok u ikavsko-ekavskom nije činjenicom cijeloga sustava već samo primorskoga i rubnoga poddijalekta, s time da je u potonjem rijedak. Budući da je neocirkumfleks potvrđen u svim istraženim govorima buzetskoga dijalekta u kojima je potpuno ili djelomično očuvana opreka po kvantiteti, vjerojatno je da je prije te akcenatske inovacije neocirkumfleks bio značajkom cijeloga toga sustava.

Inovacije se šire prema rubu prostora što ga zauzimaju pojedini sustavi unutar sjeverozapadnoga čakavskoga i sjeverozapadni čakavski kao cjelina. Tendencija opadanja broja kategorija s neocirkumfleksom intenzivnija je u govorima smještenim uz more nego u onima smještenim u kopnenom dijelu.

4.4. Govori koji graniče sa sjeverozapadnim čakavskima i sporadično mogu imati neocirkumfleks

Granice područja na kojem se realizira pojedina jezična značajka nisu krute ni striktno. Isto se potvrđuje i kod neocirkumfleksne izoglose pa se u govorima koji su kontaktni sa sjeverozapadnim čakavskim govorima sporadično ostvaruju primjeri s neocirkumfleksom koji mogu upućivati na dvoje: ili na to da se u kontaktnim idiomima, među inim, mogu preuzimati i primjeri s neocirkumfleksom, ili na moguće sjeverozapadnočakavsko postanje. Usprkos tomu što se u tim govorima potvrđuju primjeri s neocirkumfleksom u analiziranim kategorijama prezenta glagola i određenoga lika pridjeva, ti su primjeri sporadični i nesustavni pa te govore ne smatramo sjeverozapadnim čakavskim.

4.4.1. Jugozapadni istarski dijalekt koji ulazi u skupinu jugoistočnih čakavskih

Pregledom je literature²²⁴ utvrđen izostanak neocirkumfleksa u jugozapadnom istarskom dijalektu. Taj je dijalekt čakavski po strukturalnim, a štokavski po genetskim kriterijima,²²⁵ pa nepostojanje neocirkumfleksa kao odrednice koju neki drže pokazateljem autohtonosti na prostoru što ga zauzimaju čakavski govori²²⁶ u sjeverozapadnom arealu, može biti uvjetovan time. Na kompaktnom prostoru nastanjenu govornicima ekavskoga dijalekta nalaze se i naselja Sv. Petar u Šumi, Milotski Breg i Zabrežani²²⁷ o dija-

²²⁴ To se prije svega odnosi na studiju M. Hraste *Govori jugozapadne Istre* objavljenu 1966., te na monografiju o barbanskoj skupini govora L. Pliško (2000) u kojoj se, budući da graniči sa središnjim istarskim poddijalektom ekavskoga dijalekta, potvrđuje i dosta konzervativnijih jezičnih značajki, ali među njima nije potvrđena prisutnost neocirkumfleksa.

²²⁵ O tome i o razlozima zbog kojih se prema suvremenoj lingvističkoj misli drži dijelom čakavskoga narječja vidjeti više u Brozović (1960: 68–88).

²²⁶ Tako primjerice Iva Lukežić drži da je neocirkumfleks u mjesnim govorima Klane i Studene pokazatelj njihove autohtonosti (1998: 98–99). J. Lisac pak, usprkos toj i drugim jezičnim značajkama na fonološkoj, morfološkoj i leksičkoj razini, navedene govore smatra dijelom ikavskoga ili južnočakavskoga dijalekta (1999: 30; 2009: 139).

²²⁷ Naziv naselja *Zabrežani* preuzet je iz popisa *Naseljenih mjesta i matičnih područja* Ministarstva uprave Republike Hrvatske (<https://uprava.gov.hr/naseljena-mjesta-i-maticna-podrucja-2168/2168>). Domicilno stanovništvo nema jedinstvena naziva za skupinu naselja

lekatnom statusu kojih je u literaturi bilo disonantnih razmišljanja. Prvi ih je kao dio jugozapadnoga klina čepičkih govora sustavnije opisao M. Mažecki (1930) odmah istaknuvši njihovu posebnost zbog većega broja ikavizama, realizacije finalnoga $-l > -ja$ i zbog izostanka promjene $\bar{a} > a$ i $\bar{e} > ie$ tipične za sjeverozapadni klin. Za Sveti Petar u Šumi isto piše i A. Belić (1914: 231). No, J. Ribarić (1940) smatra ih dijelom *ikavsko-južnočakavskoga dijalekta* zajedno s Krajcar Bregom, Grdoselom, Butonigom, djelomice Novakima Motovunskim itd. O statusu je govora Sv. Petra u Šumi i Zabrežana dvojio i M. Hraste pa ih u raspravi *Govori jugozapadne Istre* (1966) navodi kao dio toga jezičnoga sustava, ali ih na popratnoj karti ne navodi. U kasnijim je istraživanjima P. Šimunović (1985: 68) mjesni govor Sv. Petra u Šumi pridružio ikavskim govorima u okolici Pazina (Grdoselo, Kršikla i dr.) u kojima je broj ikavizama manji nego u govorima „*ikavskoga istarskoga dijalekta*“. Analizirajući refleks jata i akcentuaciju ikavsko-ekavskih govora I. Lukežić (1997: 176–177) utvrdila je da refleks jata u njima samo djelomice slijedi pravilo Jakubinskoga i Meyera. Kako u tim govorima prevladavaju ostale jezične značajke jugozapadnih istarskih govora, nije ih uključila u ikavsko-ekavski dijalekt čakavskoga narječja već ih drži, kao i govor Milotskoga Brega, dijelom zasebnoga podtipa jugozapadnih istarskih govora.

S obzirom na različite stavove i nedostatnost podataka o akcentuaciji tih mjesnih govora u dosadašnjoj literaturi, istražila sam mjesne govore Sv. Petra u Šumi i Zabrežana. Od ukupno četiriju kategorija prezenta glagola u kojima se može ostvariti neocirkumfleks, u mjesnom se govoru Sv. Petra u Šumi on samo djelomično potvrđuje u 3. kategoriji (*plàkat : plâće*), dok je u glagola *làjat* zabilježen dvojni ostvaraj *lâju*, ali *lâje*, a u svih ostalih glagola te i drugih prezentskih kategorija nije zabilježen neocirkumfleks: *brîješ, šîje, čûjen; stànen, rîneš, pljûknen; jâše, rêže, nîče, kâšljen*. U kategoriji određenoga lika pridjeva nije potvrđen neocirkumfleks. S obzirom na sporadičnost u pojavi

koja čine župu Sv. Ivana i Pavla, već svako selo nazivlje svojim imenom: Kašćergani (*Kâštergani*), Zgrablići (*Žgràbljići*), Gajmovići (*Gâjmovići*), Cernovci (*Cernôvci*), Drndići (*Drñdići*), Zabrežani (*Žàbržani*), Šajini (*Šajîni*), Maretići (*Marètići*), a oko statusa i pripadnosti Lušeta (*Lušèti*) moji se obavjesnici nisu mogli složiti. J. Ribarić (1940) kao zaselak Zabrežana ne navodi Cernovce, Drndiće i Lušete. U literaturi se ukupnost tih jezično jedinstvenih sela nerijetko nazivlje po imenu župe Sv. Ivan i Pavao (usp. Mažecki 1930).

neocirkumfleksa, a možda i okazionalnost koju ne treba isključiti u istraživanju ovakva tipa, mjesni se govor Sv. Petra u Šumi ne smatra sjeverozapadnim čakavskim.

Od zaselaka koji čine naselje Zabrežane ispitan je mjesni govor Kašćergana.²²⁸ Neocirkumfleks posve izostaje u 2. kategoriji glagola (*pljùkne, rìneš, pùknen*), dok se u ostalim kategorijama neocirkumfleks ostvaruje sporadično pa se ovjeravaju dubletni oblici: *brîjen*,²²⁹ *grîjemo*, ali *čùjen, sîjemo, šîjen* u prvoj, te *plâče, lâje* prema *rîžen, kâšljen* u trećoj kategoriji. Zbog nesustavnosti i necjelovitosti pojave neocirkumfleksa u svim četirima kategorijama mjesni se govor Zabrežana ne određuje kao sjeverozapadni čakavski. Zanimljivo je međutim da je u tom govoru zabilježen i jedan primjer s neocirkumfleksom u kategoriji određenoga lika pridjeva (*širòka vrâta*, ali *dimbòko môre*).

Na zapadnom i sjeverozapadnom rubu prostora što ga zauzimaju ekavski govori u Istri smještena su još dva govora kojima je u literaturi dvojbeno pripadnost dijalektu kao nadsustavu. To su Krajcar Breg i Novaki Motovunski. Josip Ribarić (1940) kao dio *ikavskoga-južnočakavskoga dijalekta* uz Sv. Petar u Šumi, Zabrežane, Grdoselo, Butonigu, Kršiklu i Kašćergu, te djelomice Novake Motovunske, Trviž i Brgudac spominje i mjesni govor Krajcar Brega. Dijelom sjeverozapadnih čakavskih govora žminjskoga tipa određuje ga J. Kalsbeek u studiji *Prilog proučavanju vokalnih sustava sjeverozapadno-čakavskih govora u Istri* otisnutoj 1983. godine, dok ga 1998. u knjizi *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria* više ne navodi kao dio žminjskih ekavskih govora. Njegovu je pripadnost jugozapadnim istarskim govorima konačno dokazala S. Vranić (1999: 79–81). Za potrebe utvrđivanja točnih granica rasprostranjenosti neocirkumfleksa istražila sam mjesni govor Krajcar Brega. U kategoriji određenoga lika pridjeva nije zabilježena niti jedna potvrda neocirkumfleksa, dok je u trećoj kategoriji prezenta potvrđen tek

²²⁸ Domicilno stanovništvo rabi naziv *Kâštergani*.

²²⁹ U mjesnom se govoru Zabrežana primarno kratki vokal *i* dulji u inicijalnom i medijalnom slogu, ali njegova kvantiteta ne dosiže onu neocirkumfleksa pa ih je moguće razlikovati (*rînit, grîjat, brîjat*). Naglasak označen kao *ĩ* predstavlja naglasak koji se po kvantiteti ostvaruje između kratkoga i dugoga (*orĩhi, mladĩći*).

jedan glagol s tim naglaskom (*lâje*, ali *rîžen*, *plâče*, *kâšljen*), u drugoj kategoriji nije potvrđen niti jedan primjer, a najveći je broj primjera s neocirkumfleksom potvrđen u glagola prve kategorije (*brîju*, *čûjete*, ali *otkrîjmo*, *šîjen*, *zabîjen*). S obzirom na nesustavnost u svim kategorijama mjesni se govor Krajcar Brega ne drži sjeverozapadnim čakavskim.

Osim navedene Ribarićeve opservacije o pripadnosti mjesnoga govora Novaka Motovunskih „ikavskomu-južnočakavskomu” ima i drugačijih stavova koji se kreću od potvrđivanja Ribarićeve teze (usp. npr. Ujčić 1985: 87, bilj. 3 i Vranić 1999: 88–89) do njezina demantiranja i određenja Novaka Motovunskih dijelom ekavskoga, sjeverozapadnočakavskoga sustava. Tako primjerice W. Vermeer (1982: 158), vjerojatno na temelju istraživanja A. Belića (1914) i M. Mačekoga (1930), smješta Novake Motovunske u Pazinštinu i određuje ih sjeverozapadnim čakavskim zbog čega je moguće pretpostaviti neocirkumfleks u prezentu glagola. Polazeći od te pretpostavke da su Novaki Motovunski rubni sjeverozapadni čakavski punkt, posjetila sam ih i utvrdila da se neocirkumfleks ne pojavljuje niti u jednom primjeru druge, treće ili četvrte kategorije prezenta glagola, niti u kategoriji određenoga lika pridjeva. Nešto je veći broj potvrda u prvoj kategoriji (*obûjen*, *umîjen*, ali *skrîješ*, *dobîješ*, *čûjen*, *brîje*). Zbog toga se analizirani mjesni govor ne drži sjeverozapadnim čakavskim.

Sva su četiri istražena punkta smještena na samoj granici između ekavskoga i jugozapadnoga istarskoga dijalekta, pa se u njima isprepliću pojedine izoglose tih dvaju dijalekata, među inima i prisutnost neocirkumfleksa. Određeni broj primjera s tim naglaskom potvrđuje tezu o prijelaznim zonama, pa je moguće zaključiti da mjesni govori Zabrežana, Sv. Petra u Šumi, Krajcar Brega i Novaka Motovunskih čine svojevrsan prijelazni tip govora i u akcenatskom smislu te riječi.

Budući da u stručnoj literaturi nije o njemu bilo riječi, da se nalazi u okruženju ekavskih govora, a iz samoga se imena mjesta²³⁰ može iščitati veza s ekavskim Trvižem istražen je i mjesni govor Katuna Trviškoga. Analizom je

²³⁰ Naime, *katun* je „privremeno pastirsko planinsko naselje uz pasište na koje se stoku izvodi preko ljeta” (HER, 564) pa se može pretpostaviti da su ga prvotno nastavali stanovnici Trviža.

utvrđeno da se radi o ikavskom mjesnom govoru u kojem nema traga neocirkumfleksu. Isto je potvrđeno i za ikavski mjesni govor Kringe.

Prema karti čakavskoga narječja D. Brozovića (1988) u sjeverozapadnom dijelu Istre ima dosta govornika južnočakavskoga ikavskoga dijalekta, a zauzimaju prostor južnije od donje Mirne i na sjeveru do Dragonje. Na istoku su omeđeni motovunskim idiomima imenom Brkač, Bartol, Zamask i ekavskim dijelom govora Kaldira.²³¹ Budući da južnočakavske govore ne određuje pojavnost neocirkumfleksa, niti je ona potvrđena za spomenute doseljeničke govore u dostupnoj literaturi,²³² govori smješteni zapadno od linije bužetsko-motovunske granice nisu sjeverozapadni čakavski.

4.4.2. Ikavsko-ekavski govori koji ulaze u skupinu središnjih čakavskih

Prema istraživanjima I. Lukežić (1990: 106–115) neocirkumfleks nije činjenicom svih mjesnih govora ikavsko-ekavskoga dijalekta već se sustavno potvrđuje samo u njegovu primorskom poddijalektu, rjeđe u rubnom, dok se u kontinentalnom, osobito njegovu krajnjem istočnom ili sjeveroistočnom dijelu neocirkumfleks potvrđuje u kategorijama karakterističnim za kajkavske sustave (Lukežić 1990: 106–115). Vermeerov se popis (1982: 324–326) szčak. govora najvećma podudara s tim. Zabilježene su razlike za neke sustave koji su potom detaljnije istraženi.

a) Istarski ikavsko-ekavski govori

Teritorijalni kontinuitet između Pazinštine i Žminjštine sa zapadne i Labinštine s istočne strane razbija klin ikavsko-ekavskih govora kojih je dio i govor Pićna. W. Vermeer (1982: 326) govor Pićna određuje sjeverozapadnim

²³¹ Ni sam M. Maček nije bio siguran u status motovunskih govora pa ih na karti u raspravi objavljenoj 1930. određuje *čakavsko-štokavskim*, a u Dodatku *buzetskim*. Recentnim je istraživanjima S. Vranić konačno uspostavljena granica ekavskoga dijalekta u Istri, dio kojega su dio i spomenuti motovunski govori (Vranić 2005: 42, 43).

²³² Usp. npr. Hraste (1967). U tom radu navodi Kaldir kao ikavski, što je rezultat pogrešnoga odabira obavjesnika kojemu je majka bila govornica ikavskoga idioma. Prema *Upitniku za srpskohrvatski / hrvatskosrpski dijalektološki atlas* što ga je za mjesni govor Kaldira 1967. godine ispunio P. Šimunović i karti priloženoj knjizi S. Vranić (2005), Kaldir je dijelom ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja.

čakavskim, dok ga I. Lukežić tako ne određuje (1990: Tabela 2) pa je terenskim istraživanjem dodatno ispitan i taj govor.

Mjesni govor Pićna dio je posebne cjeline ikavsko-ekavskih govora, tzv. čepićke skupine o kojima je prvi put (1930) sustavnije izvijestio M. Maček. On utvrđuje da se radi o ikavsko-ekavskim govorima i dijeli ih u tri skupine: 1. središnji govori (Šumber, Kršan, Kožljak, Čepić); 2. govori tzv. *sjeverozapadnoga klina* (Gradinja, Gologorica, Cerovlje, Novaki Pazinski, Zarečje) i 3. govori *jugozapadnoga klina* (Andretići, Milotski Breg, Sveti Ivan i Pavao, Sveti Petar u Šumi). Kasnijim su istraživanjima govori jugozapadnoga klina priključeni jugozapadnomu istarskomu dijalektu.

Iz dostupne se literature čini da govore čepićkoga tipa akcenatski određuje i od susjednih ekavskih govora odjeljuje nepostojanje neocirkumfleksa. Tako je primjerice u ogledu mjesnoga govora Kršana zabilježeno: *bùšne, pokrìju, lãje* (Peršić 2002: 89128); u govoru Gradinja: *plãčen, namìgnen, čùjen, brìjen se* (Škorić 1997: 6678); u govoru Mandalenčića: *pretìču, pomìnjemo, bùde, stàne*, ali *čùješ* (Mijandrušić 2003: 5666); u Runkima (zaseoku sela Mrkoči): *brìje, skrìje, otrùje, zajãše, lãje, šìje, kãšlje*; u Zarečju i Marečićima *lãje, plãčen* (Ivić 1961: 206). Stoga mjesni govori Šumbera, Kršana, Čepića (Polje, Zatka, Purgarija), Gradinja, Gologorice, Cerovlja, Novaka Pazinskih i Zarečja (koje spominje Maček), govori Čambarelića, Svete Katarine, Kukurina, Lazarića, Pićna, Tupljaka, Boljevića, Krbuna, Kostrčana i Šušnjevice²³³ (koje je priključila I. Lukežić 1997: 171184), te govori mjesta imenom: „Blaškovići [blãškovići], Veljaki [veľòkĩ], Podpićan [potpĩtan], Jakomići [jakomići], Zajci [zãjci], Montovani [montovòni], Jakačići [jakãčĩći], Mandalenčići [mandalẽnčĩći],

²³³ Premda su mjesni govori Kostrčana, Šušnjevice i Nove Vasi istrorumunjski (Kovačec 1998), I. Lukežić ih određuje i ikavsko-ekavskima jer se stanovnici tih mjesta „u komunikaciji s osobama iz drugih mjesta (a tako i školska djeca koja idu u školu u Čepiću) služe i čakavštinom gotovo istovjetnom onoj u Čepiću” (Lukežić 1990: 25). A. Kovačec (1998: 132) piše da se danas istrorumunjski govori u selima Žejane, Šušnjevice, Nova Vas, Jesenovik, Letaj i Brdo sa zaseocima Kostrčani (koji neki drže dijelom Šušnjevice, a drugi dijelom Brda), Dolinščina, Zankovci, Perasi, Brig, itd. Tijekom svojih terenskih istraživanja posjetila sam Jasenovik i potvrdila činjenicu o dvojezičnosti govornika. U govorima Zankovaca, Kostrčana, Jasenovika, Nove Vasi, Šušnjevice i Letaja isto je potvrdila N. Peršić za svojega istraživanja (2011: 19).

Ćusi [tûsi], Gradinje [grădinje] te dio zaselaka Gologoričkog Dola [gologrčki] [dôl]: Lukačići [lukačiti], Sepčići [sêpčiti], Kučebari [kučebari] (ranije i Bratičići [bratičiti] gdje je sada samo jedan stanovnik). Isto vrijedi i za zaseoke koji nisu zabilježeni na Hrženjakovoj karti naseljenih mjesta: Vlašice (dio Boljevića), Juršice (dio Kršana), Šošice (dio Veljaka), Šviće, Dolenje i Gorenje Kralje (N pl. Krālji), Bofe, Blaškoviće (N pl. Blaškovići), Krte (dijelovi Jakomića), Oršaniće, Cinzebe, Svetinčice, Žigonte (dijelovi Zajci), Most Pićan (dio Pićna), Šimunčice, Marfane, Kanile, Rebane, Gusterine, Zatkare, Ćoe, Medige, Tominiće (dio Montovana), Milanoviće, Petrinčice, Pužare (zaseoci uz Jakačice, premda s njima i s Mandalenčićima te s nizom drugih zaselaka, npr. Brljafima, od kojih je većina s ikavsko-ekavskim refleksom jata ulaze u izbornu jedinicu Gračišće, govor kojeg je čakavski ekavski, a u tom su nizu i Brozani, Kaligari, Deltini, Čubanići, Raji, Brigi, Toncini, Šegari, itd.), Marečice (pokraj Ćusa), Šestane, Lukače, Peruciće, Skoke, Martinčice (zaseoci blizu Cerovlja)” (koje je čepičkoj skupini priključila S. Vranić 1995: 74, 75) nisu sjeverozapadni čakavski govori. Toj skupini valja dodati i mjesni govor Grobnika (Peršić 2011: 8). Radi se, dakle, o prostoru omeđenu mjestima Kršan, Boljevići, Šumber, Katarina i Jakačići na jugu; s Mandalenčićima smještenim na jugozapadu toga područja. Granica dalje ide istočnije od ekavskih mjesta Gračišća i Škopljaka dijeleći Gologorički Dol na dva dijela od kojih ikavko-ekavskim govorima pripadaju zaseoci Lukačići, Sepčići, Kučebari, a ranije i Bratičići, skrećući naglo prema zapadu s mjestima Gologoricom, Zarečjem i Cerovljem kao najsjevernijim punktovima. Zapadna granica čepičkih govora počinje Belajem na sjeveru i dalje ide uz obronke Učke, od Šušnjevice do najjužnijega Kožljaka.

Mjesni sam govor Pićna istražila zbog gore navedenih razloga i nisam utvrdila prisutnost neocirkumfleksa u njemu. U zabilježenim se oblicima *pláće* i *lájje* ostvaruje poludugi naglasak koji je rezultat duljenja kratkoga *a* u nefinalnom otvorenom slogu, dok je u ostalima naglasak na vokalu osnove uvijek kratak: *ryže* prema *ryzat*, *čujen*, *šjemo*; *lègnen*, *dìgne*, *pljùkne*, *počìne*, *ušćìpne*. Za četvrtu prezentsku kategoriju nema potvrde jer u mjesnom govoru Pićna nije ostvarena tvorba sa sufiksom *-ovat*. Stoga se mjesni govor Pićna priključuje ostalim govorima čepičke skupine i ne smatra se sjeverozapadnim čakavskim.

S obzirom na specifičnu situaciju u Gologoričkom Dolu što ga presijeca dijalekatska izoglosa dijeleći selo s obzirom na refleks jata, istražene su pozicije za ostvaraj neocirkumfleksa. U obama dijelovima sela zabilježene su dvojnosti u trećoj kategoriji prezenta glagola, ali u ekavskom dijelu pretežu oblici s neocirkumfleksom dok su u ikavsko-ekavskom oni u manjini. U drugoj kategoriji nema potvrda neocirkumfleksa u ikavsko-ekavskom dijelu: *stîsnen*, *pljûkneš*, *rînen*, *pûkne*, dok se u ekavskom dijelu uz pretežitost oblika s kratkim naglaskom ostvaruju sporadično i oblici s neocirkumfleksom (npr. *pûkne*, *rînete*). U prvoj se pak kategoriji sustavno ostvaruje neocirkumfleks u ekavskom dijelu (*čûjen*, *šîjen*, *brîje*, *zûjen*, *pokrîjen*), a u ikavsko-ekavskom dijelu on nije potvrđen (*čûje*, *šîjen*, *obûje*, *brîje*, *skrîje*). Obavjesnici za ekavski dio nisu ovjerali primjere za četvrtu kategoriju, a isto je primijetila i starija obavjesnica za ikavsko-ekavski dio ostvarujući rečenice *Svâki dân kûpin krûh.* i *Dûžan mi je.* dok je mlađa obavjesnica (r. 1976.) ovjerala i ostvaraje *kupûje* i *dugûje*. U kategoriji određenoga lika pridjeva neocirkumfleksa nema ni u ekavskom ni u ikavsko-ekavskom dijelu sela. Budući da u ikavsko-ekavskom dijelu Gologoričkoga Dola ima primjera s neocirkumfleksom, ali oni nisu sustavni niti u jednoj od kategorija, sjeverozapadnim se čakavskim govorima ne smatraju govori zaselaka Lukačići, Sepčići, Kučebari i Bratičići. U govorima ekavskih zaselaka Gologoričkoga Dola (Gržani, Radetići i Dol ili Želeski) neocirkumfleks se sustavno ostvaruje u prvoj kategoriji i pretežito u trećoj kategoriji, pa se oni smatraju sjeverozapadnim čakavskim.

Južnije od prostora što ga zauzimaju čepički govori smješteno je pet sela Mrkočišća (Batlug, Briščić, Brišnica, Mrkoči i Salamurišće) i petnaestak sela Boškarije (Baštini, Bertetići, Jakovice, Jandretići, Jarbulišće, Jurani, Kalandrići, Lanči, Martinišće, Mrleti, Orič, Pažanići, Piletići, Pužari i Sveti Križ) koji su također dijelom ikavsko-ekavskoga dijalekta i koje je, uz govore još južnije Ceranščine, 1991. istražila O. Matika određivši ih dijelom čepičkih govora. Analizom je prikupljenoga materijala I. Lukežić zaključila da oni „jezično ne kontinuiraju isti ikavsko-ekavski tip” (Lukežić 1997: 178), misleći pritom na čepički. U tim se govorima ne potvrđuje neocirkumfleks i stoga ne ulaze u skupinu sjeverozapadnih čakavskih.

Najjužniji krak ikavsko-ekavskih govora na istarskom poluotoku čine sela Ceranščine. „Ceranščina je geografski naziv za sela koja se protežu jugoistočno od Žminja prema Barbanu. Vanjske granice prema susjednim govorima su sela: Petrcōli-Balići-Bōšci-Badnjèvari-Čubàni-Fèštini-Zèci-Žagrìci. Unutar tih granica nalazi se nekoliko sela: Gržini, Cère, Baršini, Žàvori, Klīmni, Jušani, Dòhrani, Kròketi, Rudàni, Pòhmani, Benčìci, Hrèljini, Kinkèli, Gājmani, Halūzi, Žgòmbini” (Matika 1994: 16). Svi su ti govori prema provedenu istraživanju akcenatski ujednačeni. S obzirom na nedostatnost podataka o neocirkumfleksu,²³⁴ dodatno je ispitan govor Žagrića (*Žagrìci*). U objema kategorijama određenoga lika pridjeva neocirkumfleks nije potvrđen, dok je u prezentu glagola on potvrđen sporadično u nekoliko primjera, ali samo u prvoj prezentskoj kategoriji: *brìjat: brìješ, grìjat: grìjemo*, ali *čùjen, obùje, šìje, sìjemo*. Zbog toga se mjesni govor Žagrića, kao i svi govori Ceranščine ne određuju sjeverozapadnim čakavskim.

Prema podacima iz literature i rezultatima terenskoga istraživanja istarske ikavsko-ekavske govore čepićkoga tipa te govore Mrkočića i Ceranščine određuje izostanak neocirkumfleksa pa oni ulaze u skupinu središnjih čakavskih govora. Iznimka su govori Kožljaka i Jasenovika u kojima je za ovoga istraživanja ovjeren neocirkumfleks u prezentu glagola pa se oni smatraju sjeverozapadnim čakavskim.

b) Govor Dubašnice i sela Skrpčići koje se nalazi na području što ga se obično nazivlje Šotovento W. Vermeer (1982: 325) ne određuje sjeverozapadnim čakavskim, za razliku od I. Lukežić (1990: Tabela 2) koja je za istraživanja provedenih osamdesetih godina 20. st. u tim punktovima ovjerala neocirkumfleks. Recentnim istraživanjima u selima Dubašnice i Šotoventa on nije potvrđen (Lukežić – Turk 1998: Dubašnica 83–89, Šotovento 97–104).

c) Vlastitim je terenskim istraživanjima u Velom Lošinj, te ekscerptima iz dostupne literature o Malom Lošinj I. Lukežić (1990: Tabela 2) potvrdila

²³⁴ Budući da je cilj istraživanja O. Matike bio utvrditi zajedničke jezične značajke govora Ceranščine i tako utvrditi njihovu pripadnost nadsustavu, autorica se nije detaljnije zadržavala na akcentuaciji, ali tri navedena primjera (*kupùju, sìju* i *gr̀ju*, str. 33) upućuju na to da u govorima Ceranščine nema neocirkumfleksa.

neocirkumfleks u tim dvama mjesnim govorima. Budući da ih W. Vermeer (1982) ne određuje sjeverozapadnim čakavskim, niti su provedena dodatna istraživanja, ta su dva punkta detaljnije istražena 2003. godine. Budući da u Malom Lošinjju nisam uspjela pronaći izvornoga govornika toga mjesnoga govora,²³⁵ analizom sam malobrojnih dostupnih zapisa o malološinjskom govoru pokušala utvrditi postojanje neocirkumfleksa, no kako tekst K. Martinolića nije akcentuiran, a zapis o mrežama jest, ali je relativno kratak i u njemu, kao i u trima objavljenim radovima (I. Milčetić i J. Hamm) nema podataka o eventualnom ostvaraju toga naglaska, u tom nastojanju nisam uspjela. Autohtoni čakavski mjesni govor Maloga Lošinja više ne postoji, pa on, ne samo da nije predmetom ovoga istraživanja, već bi ga u budućim dijalektološkim kartama čakavskoga narječja, nažalost valjalo izostaviti.

Za razliku od Maloga Lošinja, u Velom sam Lošinjju²³⁶ uspjela pronaći izvornoga govornika. U njegovu se govoru ne ostvaruje neocirkumfleks u

²³⁵ U Malom Lošinjju nisam uspjela pronaći izvorne govornike. Starija generacija Lošinjjana u međusobnoj komunikaciji rabi talijanski jezik i odbijaju činjenicu da je govor domicilnoga stanovništva Maloga Lošinja čakavski. Da je tomu ipak tako, svjedoče zapisi starijih terenskih istraživača (usp. Milčetić 1895; Hamm 1955; 1956), te rijetki i kratki zapisi kakav je primjerice tekst o mrežama što ga je prema govorenju ribara Ante Kukljića (1873.) zapisao Valentin Žuklić u nažalost neobjavljenom rukopisu. Drugi je dostupan mi tekst priča Klaudija Martinolića *Lošinjске šperuance* (otisnuta kao podlistak Otočnoga vjesnika, br. 43–45, 1983.) o uplovljavanju talijanske torpiljarke u malološinjšku luku 1918., te o ljudskim strahovima u vrtlogu rata i frustracijama izazvanim nemogućnošću upravljanja vlastitim životima. Tekst je zanimljiv jer je govor stanovnika Maloga Lošinja rekonstruiran prema govorenju danas već pokojne Ane Kozulić. Oba sam navedena teksta dobila dobrotom Julijana Sokolića.

Čakavština koja se danas nerijetko čuje po ulicama i trgovima Maloga Lošinja nije domicilna, već su je sa sobom donijeli i očuvali čakavci iz okolnih creskih i lošinjčkih naselja velik dio kojih živi i radi u Malom Lošinjju.

²³⁶ Početkom 2003. godine bile su u Velom Lošinjju tek četiri do pet obitelji iz dviju porodica koje čakavskim idiomom komuniciraju samo u uskom obiteljskom krugu. Prema opservacijama moje obavjesnice čakavskim su idiomom uvijek više govorili stanovnici gornjega, uz rub šume smještena dijela *Vêloga Šêla*, kako Veli Lošinj nazivlje njegovo čakavsko domicilno stanovništvo. Stanovnici koji žive ili su živjeli uz velološinjšku luku i svojim su radom orijentirani prema moru, u svakodnevnoj se komunikaciji više služe talijanskim jezikom. Danas se više čakavski uopće ne čuje u javnoj komunikaciji. Zoran je prikaz toga i iskustvo učiteljice koja je iz Rijeke i za svog četverogodišnjega boravka u Velom Lošinjju nikada nije čula velološinjški čakavski govor.

kategoriji određenoga lika pridjeva²³⁷ niti u prezentu glagola: *plācen* i *plācu*, *lāje*, ali *plūne* prema *plūnut*, *porīne* prema *porīnut*, *obūjen* prema *obūt*, *šījen* prema *šīt*. Za svojega je istraživanja sredinom osamdesetih godina 20. stoljeća I. Lukežić²³⁸ zapisala i sljedeće ostvaraje: *hāje*, *pūkne* i *bolūje*. Analizom je dubinske strukture prikupljena materijala utvrđeno da se u navedenim primjerima ne radi o cirkumfleksu jer se vokal *a* naglašen njime sustavno ostvaruje kao zatvoreni (usp. *frōtar*, *zdrōvje*). Stoga je dugi naglasak u oblicima prezenta sekundaran, a mjesni se govor Veloga Lošinja ne smatra sjeverozapadnim čakavskim.

Sljedeći je lošinjski govor koji u svojim popisima ne spominju ni W. Vermeer (1982) ni I. Lukežić (1990) mjesni govor Ćunskoga. Kako dosad nije detaljnije istražen, a geografski je smješten južnije od Sv. Jakova u kojem je potvrđen neocirkumfleks, taj je mjesni govor detaljnije istražen. Zabilježeni su oblici *mlāšćen*, *plāče*, *lāje* i dr. koji se kvantitetom približuju dugomu silaznomu naglasku. Ne radi se, međutim, o neocirkumfleksu, već o produljenom kratkom naglasku, o čemu svjedoči i realizacija vokala. Naime, naglašeni vokal *a* zadržava svoja inherentna distinktivna obilježja samo kada je kratak ili produljen. Dugi se naglašeni *a* realizira kao diftong *ua*: *počuāt*, *juānčić*, *pijuānci* N mn. Stoga se ni mjesni govor Ćunskoga ne smatra sjeverozapadnim čakavskim.

²³⁷ U mjesnom se govoru Veloga Lošinja ostvaruje produljeni naglasak na mjestu kratkoga naglaska u nefinalom otvorenom slogu na vokalima *a*, *e* i *o* (Lukežić 1990: 90): *bogāti*, *debēli* i *ćarvēni*. Taj se produljeni naglasak i artikulacijom razlikuje od etimološkoga dugoga.

²³⁸ Podatci su preuzeti iz *Upitnika za istraživanje akcentuacije čakavskih govora* što ga je sastavila i u Velom Lošnju ispunila dr. sc. Iva Lukežić kojoj zahvaljujem na mogućnosti uvida.

5. KARTE

5.1. Karta 1: Neocirkumfleks u prezentu glagola

5.2. Karta 2: Neocirkumfleks u određenom liku pridjeva

5.3. Karta 3: Neocirkumfleks u sjeverozapadnim čakavskim govovima

L
E
G
E
N
D
A

Neocirkumfleks u sjeverozapadnim čakavskim govovima

- govori s neocirkumfleksom u svih 6 kategorija
(4 prezentske + 2 pridjevske)
- govori s neocirkumfleksom u svim četirima kategorijama
prezenta glagola i u 1. kategoriji određenoga lika pridjeva
- govori s neocirkumfleksom samo u prezentu glagola

NEOCIRKUMFLEKS U ČAKAVSKOM NARJEČJU

6. LITERATURA

6.1. Tiskana građa

- Anić, Vladimir. 1998. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Babić, Stjepan – Brozović, Dalibor – Moguš, Milan – Pavešić, Slavko – Škarić, Ivo – Težak, Stjepko. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU – Globus.
- Babić, Stjepan 1991. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: HAZU – Globus.
- Barac-Grum, Vida. 1981. Rukavac. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatsko-srpskih govora*. Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 247–250.
- Barac-Grum, Vida. 1993. *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Беличъ, Александар. 1909. Замѣтки по чакавскимъ говорамъ. Извѣстия Отдѣлення русскаго языка и словесности Императорской Академии наукъ XIV/2: 181–266.
- Белић, Александар. 1912. Извештај Државном Савету о дијалектолошким екскурзијама. *Годишњак Српске академије наука* 25/1911: 353–386.
- Белић, Александар. 1914. *Акцентске студије I*. Београд: Српска краљевска академија.
- Белић, Александар. 1935. О чакавској основној акцентуацији. *Глас Српске академије наука* 168: 1–39.
- Белић, Александар. 1936–1936. О реченичном акценту у каставском говору. *Јужнословенски филоог* I/XIV: 151–158; II/XV: 165–169.
- Белић, Александар. 1952. Из српскохрватске акцентологије и дијалектологије. *Јужнословенски филоог* XIX: 117–131.

- Белић, Александар. 1965. *Историја српскохрватског језика књ. II св. 1: Речи са деклинацијом*, Београд, 1272.; књ. II св. 2: *Речи са конјугацијом*, Београд.
- Bethin, Christina. 1998. *Slavic Prosody. Language Change and Phonological Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blažeka, Đuro. 2000. Govor Svetoga Petra kraj Ludbrega. *Kaj* 6: 35–46.
- Brozović, Dalibor. 1960. O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 3: 68–88.
- Brozović, Dalibor. 1963. O rekonstrukciji predmigracionog mozaika hrvatskosrpskih dijalekata. *Filologija* 4: 45–55.
- Brozović, Dalibor. 1970a. Dijalekatska slika hrvatskosrpskog jezičnog područja. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 8(5): 5–30.
- Brozović, Dalibor. 1970b. O makarskom primorju kao jednom od središta jezično-historijske i dijalekatske konvergencije. *Makarski zbornik* 1: 381–405.
- Brozović, Dalibor. 1970c. *Standardni jezik*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Brozović, Dalibor. 1972–1973. Uloga bosanskohercegovačkih franjevaca u formiranju jezika hrvatske književnosti i kulture. *Jezik* 20/2: 37–51.
- Brozović, Dalibor. 1973. O hrvatskom književnom jeziku 16. stoljeća. *Zbornik zagrebačke slavističke škole*, ur. Franjo Grčević i Mladen Kuzmanović, Zagreb: Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1: 129–125.
- Brozović, Dalibor. 1978. Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti. *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, ur. Aleksandar Flaker i Krunoslav Pranjić, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 9–83.
- Brozović, Dalibor – Ivić, Pavle. 1981. Ishodišni srpskohrvatski/hrvatskosrpski fonološki sistem. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih govora*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 221–226.
- Brozović, Dalibor – Ivić, Pavle. 1988. *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža”.

- Brozović, Dalibor. 1998. Povijesna podloga i jezičnopolitičke i sociolingvističke okolnosti. *Hrvatski jezik*, ur. Mijo Lončarić, Opole: Uniwersytet Opolski – Institut filologii Polskiej, 3–34.
- Celinić, Anita – Kurtović, Ivana – Čilaš Šimpraga, Ankica – Jozić, Željko. 2010. *Prinosi hrvatskoj dijalektnoj fonologiji*. Split – Zagreb: Književni krug Split – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Celinić, Anita. 2015. Fonologija Rijeke Voćanske i voćanskoga kraja (na sjeveru Hrvatskoga zagorja). *Hrvatski dijalektološki zbornik* 19: 25–77.
- Crnić, Mirjana. 2013. *Zajik va kome ča slaje zvoni – zapadna čakavština Gorskoga kotara*. Slovansky svet: znamy či neznamy?, ur. Kateřina Kedron i Marek Příhoda, Prag: Pavel Mervart, 21–27.
- Crnić Novosel, Mirjana. 2015. *Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru (fonološki i morfološki aspekt)*. doktorska disertacija u rukopisu. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Derksen, Rick. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series 4. Leiden – Boston: Brill.
- Drpić, Irena. 2006. Fonološke značajke današnjega govora Kastva. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32: 75–85.
- Dulčić, Jure – Dulčić, Pere. 1985. Rječnik bruškoga govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 7/2: 371–747.
- Дыбо, Владимир А. 1981. *Славянская акцентология. Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском*. Москва: Издательство Наука.
- Дыбо, Владимир А. – Замятина, Галина. И. – Николаев, Сергей. Л. 1990. *Основы славянской акцентологии*. Москва.
- Дыбо, Владимир А. 2000. *Морфонологизованные парадигматические акцентные системы. Типология и генезис. Том I*. Москва: Языки русской культуры.
- Finka, Božidar. 1973. O čakavskom identitetu. *Suvremena lingvistika* 7–8: 11–16.
- Finka, Božidar – Milan Moguš. 1981. Karta čakavskog narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5: 49–58, karta.

- Francetić, Ivan. 2015. *Rječnik boljunskih govora*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. (Izvorni rukopis uredila, priredila i popratila etimološkim komentarima Sandra Tamaro).
- Grah, Elena. 2002. Fonološke značajke mjesnog govora sela Krbavčići. *Buzetski zbornik* 28: 19–52.
- Greenberg, Marc L. 2000. *A Historical Phonology of the Slovene Language*. Heidelberg, DE: Universitätsverlag C. Winter.
- Greenberg, Marc L. 2007. Phonetic Evidence for the Development of the ‘Acute’ Tone in Slavic. *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*, ur. Mate Kapović i Ranko Matasović, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 75–87.
- Halilović, Senahid – Palić, Ismail – Šehović, Amela. 2010. *Rječnik bosanskoga jezika*. Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.
- Hamm, Josip. 1955. Izvještaj o naučnom putovanju na Lošinj i susjedne otočice. *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 60: 328–331.
- Hamm, Josip. 1956. Izvještaj o dijalektološkom ispitivanju (Susak s okolnim otočjem i Novi). *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 61: 382–383.
- Hamm, Josip – Hraste, Mate – Guberina, Petar. 1956. Govor otoka Suska. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1: 7–213.
- HER 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.
- Holzer, Georg. 1995. Die Einheitlichkeit des Slavischen um 600 n. Chr. Und ihr Zerfall. *Wiener slavistisches Jahrbuch* 41: 55–89.
- Holzer, Georg. 2005. Zur relativen Datierung prosodischer Prozesse im Gemeinslavischen und frühen Kroatischen. *Wiener slavistisches Jahrbuch* 51: 31–71.
- Holzer, Georg. 2007. *Historische Grammatik des Kroatischen. Einleitung und Lautgeschichte der Standardsprache*. Frankfurt am Main – Berlin – Wien: Peter Lang.
- Holzer, Georg. 2011. *Glasovni razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje (prijevod).

LITERATURA

- Houtzagers, Hubrecht Peter. 1982. Accentuation in a Few Dialects on the Island of Cres. *South Slavic and General Linguistics* 2: 117–129.
- Houtzagers, Hubrecht Peter. 1984–1985. Vowel Systems of the Ekavian Dialects spoken on Cres and Lošinj. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 27/28: 885–893.
- Houtzagers, Hubrecht Peter. 1985. *The čakavian Dialect of Orlec on the island of Cres*. Amsterdam: Rodopi.
- Hozjan, Snježana. 1992. Govor Krasa na otoku Krku (deklinacija). *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 18: 43–55.
- Hraste, Mate. 1956. Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1: 387–479.
- Hraste, Mate. 1959. Osnovna akcentuacija Biograda na moru i njegove okolice. *Filologija* 2: 5–11.
- Hraste, Mate. 1966. Govori jugozapadne Istre. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 2: 5–28.
- Hraste, Mate. 1967. Ikavski govori sjeverozapadne Istre. *Filologija* 5: 61–74.
- Ivančić-Dusper, Đurđica – Bašić, Martina. 2013. *Rječnik crikveničkoga govora*. Crikvenica: Centar za kulturu dr. Ivan Kostrenčić.
- Ivić, Pavle. 1961. Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novome Sadu* 6: 191–212.
- Ivić, Pavle. 1961–1962. Prilog rekonstrukciji predmigracione dijalekatske slike srpskohrvatske jezične oblasti. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 4–5: 117–130.
- Ivić, Pavle. 1963. O klasifikaciji srpskohrvatskih dijalekata. *Književnost i jezik* 10/1: 25–37.
- Ivić, Pavle. 1966. Fonološki aspekt genetičkog odnosa između štokavske, čakavske i kajkavske dijalekatske grupe. *Orbis scriptus*, München, 375–384.
- Ivić, Pavle. 1981. Prilog karakterizaciji pojedinih grupa čakavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5: 67–91.
- Ivić, Pavle. 1982. O munskom govoru u severnoj Istri. *Studies in Slavic and General linguistics* 2: 131–155.

- Ivšić, Jelka. 1931. Ђ u senjskom govoru. *Južnoslovenski filolog* 10: 171–178.
- Ivšić, Stjepan. 1911. Prilog za slavenski akcenat. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 187: 133–207.
- Ivšić, Stjepan. 1913. Današnji posavski govor. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 196: 124–254; 197: 9–138.
- Ivšić, Stjepan. 1996. *Jezik Hrvata kajkavaca*. Zaporešić: Matica hrvatska Zaporešić. (prema izvorniku iz 1936. pretisak priredio Josip Lisac).
- Ivšić, Stjepan. 1937. Osnovna hrvatska kajkavska akcentuacija u Pergošića. *Zbornik u čast A. Belića*, Beograd: Mlada Srbija, 183–195.
- Ivšić, Stjepan. 1951. Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike. *Zbornik naučnih radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu* 1: 359–377.
- Ivšić, Stjepan. 1970. *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ivšić, Stjepan. 1971. *Izabrana djela iz slavenske akcentuacije (Gesammelte Schriften zum slavischen Akzent)*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- Jakić-Cestarić, Vesna. 1960. Iz akcentuacije čakavskih kopnenih govora. *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* 6–7: 257–272.
- Jakšić, Martin. 2015. *Rječnik govorā slavonskih, baranjskih i srijemskih*. Zagreb: Dominović.
- Jaksche, Harald. 1965. *Slavische Akzentuation II: Slovenisch*. Wiesbaden: Otto Harrasowitz.
- Jardas, Ivo. 1957. Kastavština: građa o narodnom životu i običajima u kastavskom govoru. *Zbornik za narodni život i običaje* 39: 5–416 (+ prilozi).
- Jedvaj, Josip. 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1: 279–330.
- Jembrih, Alojz – Lončarić, Mijo. 1982. Govor Gregurevca Veterničkog. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 8–9: 5–62.
- Johnson, D. J. L. 1980. Dybo's Law and Metatony in the present tense of the Slavonic Verb. *The Slavonic and East European Review* 58/4: 481–499.
- Johnson, D. J. L. 1981. Neo-Circumflex in the Nominal Paradigm in Slovene. *The Slavonic and East European Review* 59/4: 481–499.

- Junković, Zvonimir. 1972. Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskog dijalekta. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 363: 1–229.
- Junković, Zvonimir. 1973. Prilog za suvremenu čakavsku dijalektologiju. *Čakavska rič* 1: 7–38.
- Jurišić, Blaž. 1966. *Rječnik govora otoka Vrgade I: Uvod*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Jurišić, Blaž. 1973. *Rječnik govora otoka Vrgade, uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima II: Rječnik*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Kalsbeek, Janneke. 1982. O fonemskom sustavu čakavštine sela Orbanići kraj Žminja. *South Slavic and General Linguistics* 2: 157–175.
- Kalsbeek, Janneke. 1983. Prilog proučavanju vokalnih sustava sjeverozapadnočakavskih govora u Istri. *South Slavic and General Linguistics* 3: 247–264.
- Kalsbeek, Janneke. 1984–1985. Neke fonološke i morfološke osobine govora Nugle u sjevernoj Istri. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 27–28: 313–320.
- Kalsbeek, Janneke. 1987. Položaj govora Nugle kod Roča unutar sjeverozapadnočakavskoga kompleksa. *South Slavic and General Linguistics* 10: 91–100.
- Kalsbeek, Janneke. 1998. *The čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.
- Kapović, Mate. 2003. Razvoj starih dugih samoglasa u hrvatskom i ostalim slavenskim jezicima. *Filologija* 41: 51–82.
- Kapović, Mate. 2005a. Nove duljine u hrvatskom jeziku (nakon općeslavenskoga razdoblja). *Filologija* 44: 51–62.
- Kapović, Mate. 2005b. The Development of Proto-Slavic Quantity (from Proto-Slavic to Modern Slavic Languages). *Wiener slavistisches Jahrbuch* 51: 73–111.
- Kapović, Mate. 2005c. Slavic length again. *Filologija* 45: 29–45.
- Kapović, Mate. 2007. The *volja-type Accent in Slavic. *Tones and Theories. Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*,

- ur. Mate Kapović i Ranko Matasović, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 89–104.
- Kapović, Mate. 2008. Razvoj hrvatske akcentuacije. *Filologija* 51: 1–39.
- Kapović, Mate. 2011. Historical Development of Adjective Accentuation in Croatian (suffixless, *-*bnb* and *-*bkb* adjectives). *Baltistica VII Priedas* 103–128, 339–448.
- Kapović, Mate. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kavitskaya, Darya. 2001. *Compensatory lengthening: phonetics, phonology, diachrony*. doktorska disertacija u rukopisu. Berkley: University of California. (<http://www.ai.mit.edu/projects/dm/theses/more/kavitskaya01.pdf>)
- Kortlandt, Frederik. 1975. *Slavic accentuation: a study in relative chronology*. Lisse: The Peter de Ridder Press.
- Kortlandt, Frederik. 1976. The Slovene neo-circumfleks. *The Slavonic and East European review* 134: 1–10.
- Kortlandt, Frederik. 1978. On the history of Slavic accentuation. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 92/12: 269–281.
- Kortlandt, Frederik. 1982. Early dialectal diversity in South Slavic I. *South Slavic and Balkan Linguistics* (SSGL 2), Amsterdam: Rodopi, 177–192.
- Kortlandt, Frederik. 1994. From Proto-Indo-European to Slavic. *Journal of Indo-European Studies* 22: 91–112.
- Kortlandt, Frederik. 2003. Early dialectal diversity in South Slavic II. *Dutch Contributions to the Thirteenth International Congress of Slavists*, Ljubljana: Linguistics (SSGL 30). Amsterdam – New York: Rodopi, 215–235.
- Kortlandt, Frederik. 2005. From Serbo-Croatian to Indo-European. *Wiener slavistisches Jahrbuch* 51: 113–130.
- Kortlandt, Frederik. 2011. *Selected Writings on Slavic and General Linguistics*. Brill – Rodopi.
- Kortlandt, Frederik. 2012. The Slovene neo-circumflex revisited. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 38/1: 117–122.

- Kovačec, August. 1998. *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*. Pula: Znanstvena udruga Mediteran.
- Kranjčević, Milan. 2003. *Ričnik gacke čakavščine*. Konpoljski divan. Otočac – Rijeka: Grafrade.
- Kuryłowicz, Jerzy. 1960. L'intonation 'néoduce' et l'accentuation en slovène. *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 3: 79–88.
- Kušar, Marcel. 1894. Rapski dijalekat. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 118: 1–54.
- Langston, Keith. 2006. *Čakavian prosody. The Accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatian*. Bloomington, Indiana: Slavica.
- Langston, Keith. 2007. The Neocircumflex in Western South Slavic. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 6: 77–95.
- Langston, Keith. 2015. *Čakavska prozodija*. Zagreb: Matica hrvatska (prijevod).
- Lehfeldt, Werner. 1993. *Einführung in die morphologische Konzeption der slavischen Akzentologie*. München: Sagner.
- Leskien, August. 1899. Untersuchungen über Betonungs- und Quantitätsverhältnisse in den slavischen Sprachen. *Archiv für slavische Philologie* 21: 104–137.
- Lipljin, Tomislav. 2002. *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*. Varaždin: Garestin.
- Lisac, Josip. 1996. *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Lisac, Josip. 1999. *Hrvatski govori, filolozi, pisci*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Lisac, Josip. 2001. Fonološke značajke buzetskoga dijalekta. *Čakavska rič* 2: 13–22.
- Lisac, Josip. 2003. Slavonski dijalekt: između autohtonosti i utjecaja. *Migracijske i etničke teme* 19/1: 7–16.
- Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lončarić, Mijo. 2005. *Kajkaviana et alia; ogleđi o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

- Lukežić, Iva – Turk, Marija. 1986. Mjesni govor Milohnića (akcenatski i morfološki sustav). *Krčki zbornik* 16: 13–25.
- Lukežić, Iva. 1988. Grobnička čakavština. *Grobnički zbornik* 1: 239–264.
- Lukežić, Iva. 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Lukežić, Iva. 1993. O dvama riječkim pučkim jezicima. *Fluminensia* 1–2: 25–38.
- Lukežić, Iva. 1996. *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Lukežić, Iva. 1997. Novi podatci za dijalekatsku sliku sjevernoga hrvatskog primorja, Istre i Like. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 10: 171–184.
- Lukežić, Iva – Marija Turk. 1998. *Govori otoka Krka*. Libellus: Crikvenica.
- Lukežić, Iva. 1998. *Govori Klane i Studene*. Libellus: Crikvenica.
- Lukežić, Iva. 1999. Razvoj prezenta i imperativa u čakavskom narječju. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 25: 195–222.
- Lukežić, Iva – Zubčić, Sanja. 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća (gramatika i rječnik)*. Rijeka: Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine.
- Lukežić, Iva. 2012. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. Fonologija*. Zagreb – Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine.
- Lukežić, Iva. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. Morfologija*. Zagreb – Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine.
- Malnar, Marija. 2010. Dijalekti u Gorskom kotaru. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/1: 47–69.
- Małecki, Mieczysław. 1930. Przegląd słowiańskich gwar Istrii. *Prace Komisji językowej* 17, Kraków: Polska akademja umiejętności.
- Mandić, David. 2009. Akut u jugozapadnim istarskim govorima. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 15: 83–109.
- Mandić, David. 2011. Podrijetlo hrvatskoga naglasnog sustava: od prabaltoslavenskog do današnjih dana. *Tabula* 9: 104–113.

- Maresić, Jela – Miholek, Vladimir. 2011. *Opis i rječnik đurđevečkoga govora*. Đurđevac: Gradska knjižnica Đurđevac.
- Maresić, Jela. 2011. Podravski kajkavski dijalekt. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37/2: 451–466.
- Matasović, Ranko. 2008. *Poredbena povijest hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Matika, Orijana. 1994. *Jezične značajke govora Ceranščine u srednjoj Istri*. diplomska radnja u rukopisu. Rijeka: Pedagoški fakultet u Rijeci.
- Menac, Mira. 1989. Glagolski oblici u čakavskom narječju i u hrvatskom književnom jeziku. *Filologija* 17: 81–109.
- Menac-Mihalić, Mira. 1992–1993. Odnos prezentske i infinitivne osnove u čakavskom. *Filologija* 20–21: 299–312.
- Menac-Mihalić, Mira. 1993. Naglasak imperativa u čakavskom narječju. *Fluminensia* 1–2: 125–137.
- Menac-Mihalić, Mira. 1995. Naglasak glagolskog pridjeva radnog u čakavskom narječju. *Filologija* 24–25: 247–251.
- Menac-Mihalić, Mira. 1996. Naglasni odnosi infinitiva i prezenta u čakavskom narječju. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 30–31: 9–42.
- Menac-Mihalić, Mira. 1997. Glagolski pridjev radni u Murteru. *Suvremena lingvistika* 43–44: 185–190.
- Mezorana, Milivoj. 1953. Kratak pregled riječkih narječja. *Rijeka*, ur. Jakša Ravlić, Rijeka: Matica hrvatska, 435–440.
- Mihaljević, Milan. 2002. *Slavenska poredbena gramatika. 1. dio*. Zagreb: Školska knjiga.
- Mihaljević, Milan. 2014. *Slavenska poredbena gramatika. 2. dio*. Zagreb: Školska knjiga.
- Mijandrušić, Kristina. 2003. *Mjesni govor Mandalenčića*. diplomska radnja u rukopisu. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Milčetić, Ivan. 1895. Čakavština Kvarnerskih otoka. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 121: 92–131.
- Milković, Ivan. 2009. *Lička štokavska ikavica*. Zagreb: Pergamena.

- Miloš, Irena. 2011. Fonološke značajke govora Medveje. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37/2: 493–504.
- Moguš, Milan. 1964. Iz sjeverno-čakavske problematike. Akcenatski sistem senjskog govora. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 6: 25–35.
- Moguš, Milan. 1966. Današnji senjski govor. *Senjski zbornik* 2: 51–52.
- Moguš, Milan. 1967. Za novu akcenatsku klasifikaciju. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 10: 125–132.
- Moguš, Milan. 1971a. *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Moguš, Milan. 1971b. O jedinstvu čakavske akcentuacije. *Radovi zavoda za slavensku filologiju* 12: 7–12.
- Moguš, Milan. 1977. *Čakavsko narječje. Fonologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Moguš, Milan. 1988. Napomene o Vitezovićevu jeziku. *Senjski zbornik* 13: 161–168.
- Moguš, Milan. 1994. *Dijalektološki zapis o Jardasovoj Kastavštini*, u: Ivo Jardas, *Kastavština*, Zbornik Ivan Matetić Ronjgov, knj. 3, Rijeka, str. XIX–XXVIII.
- Moguš, Milan. 2002. *Senjski rječnik*. Zagreb – Senj: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Matica hrvatska Senj.
- Moguš, Milan. 2010. *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Mohorovičić-Maričin, Franjo. 2001. *Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice*. Rijeka – Opatija – Matulji: Adamić.
- Nežić, Ivana. 2013. *Fonologija i morfologija čakavskih ekavskih govora Labinštine*. doktorska disertacija u rukopisu. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Oštarić, Ivo. 2005. *Rječnik kolanjskoga govora ili ričnik mista Kolana na otoku Pagu*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- Peršić, Nada. 2002. *Govor Kršana*. Rijeka: Graftrade.
- Peršić, Nada. 2011. *Jezične značajke južne skupine govora čepičkoga tipa*. magistarska radnja u rukopisu. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.

- Peruško, Marija. 2010. *Rječnik medulinskoga govora*. Medulin.
- Pliško, Lina. 2000. *Govor Barbanštine*. Pula: Filozofski fakultet u Puli.
- Ramovš, Fran. 1936. *Kratka zgodovina slovenskega jezika*. Ljubljana.
- Ramovš, Fran. 1951. O praslovanski metatoniji. *Slavistična revija* 34: 157–161.
- Ribarić, Josip. 1940. Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri. *Srpski dijalektološki zbornik* 9: 1–207.
- Rigler, Jakob. 1970. Akcenatske variante. *Slavistična revija* 18: 5–15.
- Rigler, Jakob. 1977. O slovensko-kajkavskih jezikovnih razmerjih. *13. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 29–38.
- Rječnik. 2016. *Rječnik crnogorskog narodnog i književnog jezika I. (A–V)*. Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti – Institut za jezik i književnost „Petar II Petrović Njegoš”.
- Runko, Radoslav. 2014. *Rječnik govora zaseoka Mrkoči u Istri*. Novi Vinodolski: Naklada Kvarner.
- Silić, Josip 1991. Ustrojstvo glagolske osnove. *Suvremena lingvistika* 31–32: 3–12.
- Silić, Josip 1998. Morfonologija hrvatskoga glagola tipovi osnova. *Riječki filološki dani*, ur. Marija Turk, Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, 2: 241–274.
- Smoljan, Ante. 2013. *Rječnik govora otoka Ista*. Zadar: Matica hrvatska, Ogranak Zadar.
- Sokolić-Kozarić, Josip M. – Sokolić-Kozarić, Gojko M. 2003. *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*. Rijeka – Novi Vinodolski: vlast. nakl.
- Stang, Christian S. 1965. Slavonic Accentuation. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademie.
- Stankiewicz, Edward. 1966. The Common Slavic Prosodic Pattern and its Evolution in Slovene. *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 10: 29–38.
- Stankiewicz, Edward. 1993. *The Accentual Patterns of the Slavic Languages*. Stanford: Stanford University Press.

- Strohal, Rudolf. 1895. Osobine današnjega riječkoga narječja. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 124: 103–188.
- Šamija, Ivan Branko. 2004. *Rječnik imotsko-bekijskoga govora*. Zagreb: Društvo Lovrećana Zagreb.
- Šekli, Matej. 2012. Alpskoslovansko in panonskoslovansko v slovenščini. *Praslovanska dialektizacija v luči etimoloških raziskav*, ur. Metka Furlan i Alenka Šivic-Dular, Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frama Ramovša ZRC SAZU, 213–226.
- Šimunović, Petar. 1970. Dijalekatske značajke buzetske regije. *Istarski mozaik* 8/5: 35–49.
- Šimunović, Petar. 1976. Takozvana buzetska kajkavština. *Istra* 6/7: 41–44.
- Šimunović, Petar. 1981. Žminj. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih govora*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 229–234.
- Šimunović, Petar Olesch, Reinhart. 1983a. *Čakavisches-Deutsches Lexikon*, Slavistische forschungen, knj. 25, sv. 1, Köln-Wien: Böhlau.
- Šimunović, Petar Olesch, Reinhart. 1983b. *Čakavisches-Deutsches Lexikon*, Slavistische forschungen, knj. 25, sv. 3, Köln-Wien: Böhlau.
- Šimunović, Petar. 1985. Mozaik istarskih govora. *Istra* 34: 66–73.
- Šimunović, Petar. 2006. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Supetar: Brevijar.
- Škorić, Doris. 1997. *Prvi dijalektološki opis mjesnoga govora Gradinja*. diplomatska radnja u rukopisu. Rijeka: Pegadoški fakultet u Rijeci.
- Šojat, Antun. 1981. Cres. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih govora*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 235–240.
- Šojat, Antun. 1982. Turopoljski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6: 317–493.
- Tentor, Mate. 1909. Der čakavisches Dialekt der Stadt Cres (Cherso). *Archiv für slavische Philologie* 30: 146–204.
- Težak, Stjepko. 1981. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5: 203–428.

- Tijan, Pavao. 1940. Senjske štorije i čakule. *Zbornik za narodni život i običaje* 32/2: 222–225.
- Timberlake, Alan. 1983a. Compensatory Lengthening in Slavic: 1: Conditions and dialect geography. *From Los Angeles to Kiev: Papers on the Occasion of the Ninth International Congress of Slavists* (UCLA Slavic Studies, sv. 7), ur. Vladimir Markov i Dean S. Worth, Columbus, Ohio: Slavica, 207–235.
- Timberlake, Alan. 1983.b Compensatory Lengthening in Slavic, 2: Phonetic Reconstruction. *American Contributions to the Ninth International Congress of Slavists*, ur. Michael S. Flier, Columbus, Ohio: Slavica, 2: 293–319.
- Ujčić, Rudolf. 1985. O jednoj dijalektološkoj zabludi pri određivanju granica starosjedilačkog pazinsko-žminjskog dijalekta. *Istra* 3–4: 73–90.
- Večenaj, Ivan – Lončarić, Mijo. 1997. *Rječnik Gole*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Velčić, Nikola. 2003. *Besedar Bejske Tramuntane*. Mali Lošinj – Beli – Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Cres-Lošinj –Tramuntana – Adamić.
- Užarević, Josip. 2016. Aleksej Šahmatov i problem posavskoga akuta. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 20: 189–207.
- Vermeer, Willem. 1975. Problems in Synchronic and Diachronic Phonology of Susak Čakavian. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 18: 139–159.
- Vermeer, Willem. 1980. Die Konjugation in der nordwestčakavischen Mundart Omišaljs. *Studies in Slavic and General linguistics* 1: 439–472.
- Vermeer, Willem. 1982. On the principal sources for the study of čakavian dialects with neocircumflex in adjectives and e-presents. *South Slavonic and Balkan linguistics*, ur. A. A. Barentsen, R. Sprenger, M. G. M. Tielemans, Amsterdam: Rodopi, 279–341. („Studies in Slavic and General linguistics”)
- Vermeer, Willem. 1984. On clarifying some points of Slavonic accentology: the quantity of the thematic vowel in the present tense and related issues. *Folia Linguistica Historica* 5/2: 331–395.
- Vermeer, Willem. 1996. The twofold origin of Classical Čakavian. *South Slavic and General Linguistics* 23: 255–318.
- Vranić, Silvana. 1995. Za dijalekatnu kartu čakavskih ikavsko-ekavskih govora u Istri. *Riječ* 1–2: 71–82.

- Vranić, Silvana. 1999. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. doktorska disertacija u rukopisu. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Vranić, Silvana. 1999a. Neke morfonološke (i morfološke) značajke sjeverozapadnočakavskih rubnih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 11: 49–61.
- Vranić, Silvana. 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Vranić, Silvana. 2007. Rubnost kao kriterij u klasifikaciji čakavskoga ekavskoga dijalekta. *U službi jezika, Zbornik u čast Ivi Lukežić*, ur. Silvana Vranić, Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, 33–45.
- Vranić, Silvana. 2008. Prilog istraživanju govora Brgudca. *Riječki filološki dani*, ur. Ines Srdoč Konestra i Silvana Vranić, Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, 7: 753–762.
- Vranić, Silvana. 2011. *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu, 2. Morfologija*. Novalja Rijeka: Matica hrvatska, Ogranak Novalja Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Vranić, Silvana. 2013. Zasebnosti čakavskoga buzetskoga dijalekta u odnosu na čakavski ekavski dijalekt. *Od indoeuropeistike do kroatistike: zbornik u čast Daliboru Brozoviću*, ur. Ranko Matasović, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 519–536.
- Vranić, Silvana – Oštarić, Ivo. 2016. *Rječnik govora Novalje na otoku Pagu*. Novalja Rijeka: Grad Novalja – Ogranak Matice hrvatske u Novalji – Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Vranić, Silvana (u tisku). 2016. *Naglasni tipovi pridjeva u kostrenskom govoru*. Zbornik radova sa Šestoga hrvatskoga slavističkoga kongresa.
- Вујанић, Милица и др. 2011. *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Zubčić, Sanja. 2001. *Akcentatski tipovi u grobničkoj skupini govora*. magistarska radnja u rukopisu. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Zubčić, Sanja. 2003. Akcent glagolskoga pridjeva radnoga u sjeverozapadnim čakavskim govorima. *Čakavska rič* 1–2: 139–163.

- Zubčić, Sanja. 2004. Akcent pridjeva u sjeverozapadnim čakavskim govorima. *Riječki filološki dani*, ur. Irvin Lukežić, Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, 5: 619–632.
- Zubčić, Sanja. 2006a. *Akcentatski tipovi imenica i glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima (dijakronijski i sinkronijski aspekt)*. doktorska disertacija u rukopisu. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Zubčić, Sanja. 2006b. Duljenja naglašenoga vokala u sjeverozapadnim čakavskim govorima. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32: 327–347.
- Zubčić, Sanja. 2007. Akcentatske značajke kostrenskoga govora. *Život, kultura i povijest Kostrene*, ur. Silvana Vranić, Kostrena: Katedra Čakavskoga sabora Kostrene, 2: 155–167.
- Zubčić, Sanja. 2008. O jednoj akcentatskoj izoglosi prezenta glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima. *Riječki filološki dani*, ur. Ines Srdoč Konestra i Silvana Vranić, Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, 7: 723–738.
- Zubčić, Sanja – Sanković, Ivana 2008. Akcentatski tipovi pridjeva u mjesnome govoru Trtna. *Fluminensia* 2: 51–62.
- Zubčić, Sanja. 2010. Akcentatski tip *c* u imenica muškoga roda u sjeverozapadnim čakavskim govorima. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 16: 157–170.

6.2. Rukopisni izvori

Kao rukopisni izvor poslužili su upitnici za *Srpskohrvatski/hrvatskosrpski dijalektološki atlas* te upitnici za *Hrvatski dijalektološki atlas* koji se čuvaju u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje:

- Beli, isp. Snježana Hozjan, 1996.
- Boljun, isp. Petar Šimunović, 1967.
- Brest, isp. Petar Šimunović, nema podatka o godini ispitivanja
- Cres, isp. Snježana Hozjan, 1994.
- Kaldir, isp. Petar Šimunović 1967.
- Lupoglav, isp. Petar Šimunović, 1967.

Nugla, isp. Petar Šimunović, nema podatka o godini ispitivanja

Pazin, isp. Petar Šimunović, 1967.

Sv. Martin, isp. Petar Šimunović, nema podatka o godini ispitivanja

Ustrine, isp. Snježana Hozjan, 1993.

6.3. Internetski izvori

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (Portal BOS). <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>.

Naseljena mjesta i matična područja. Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. <https://uprava.gov.hr/naseljena-mjesta-i-maticna-podrucja-2168/2168>.

7. POPIS ISPITANIKA²³⁹

Tijekom istraživanja dio ispitanika nije želio da im se u knjizi navedu osobni podatci. Poštujući njihovo pravo na anonimnost, oni se ovdje ne navode. Radi se o ispitanicima za sljedeće govore: Boljuna, Bribira, Dragozetića, Lovrana, Matulja, Punta Križe i Škrljeva.

Bakar: Davorka Jajac, rođ. 1949.

Bakarac: Dalibor Tralić, rođ. 1952.

Belej: Roma Kučić, rođ. 1931.

Beli: Josip Bandera, rođ. 1914.

Beram: Darinka Koren, rođ. 1954.

Brestova Draga: Martin Bruketa, rođ. 1938.

Brseč: Sonja Rubinić, rođ. 1956.

Crikvenica: Đurđica Ivančić-Dusper, rođ. 1932.

Ćunski:* Marija Hrončić-Vukelić, rođ. 1928.

Dobrinj: Nikola Barbalić, rođ. 1917.

Draga (Orlići): Marija Žeželić, rođ. 1931.; Tomo Dubrović, rođ. 1978.

Draga (Tijani): Ante Čače, rođ. 1934.

Dramalj: Anđelko Manestar, rođ. 1931.

Drenova: Ivan Matković, rođ. 1914.

Drivenik: Marija Barunica, rođ. 1933.

Erkovčići: Serđo Činko, rođ. 1956.

Gologorički Dol (ekavski dio): Elda Širol, rođ. 1940.; Kristian Širol, rođ. 1965.

²³⁹ Znakom * obilježeni su oni mjesni govori koji nisu sjeverozapadni čakavski.

- Gologorički Dol (ikavsko-ekavski dio):*** Dušica Stojšić, rođ. 1957.; Sandra Stojšić, rođ. 1976.
- Gornji Rabac:** Josip Škopac, rođ. 1929.; Milia Škopac, rođ. 1931.; Marina Kljaić, rođ. 1966.
- Grižane:** Marija Barbarić, rođ. 1933.; Zlatica Balas, rođ. 1938.
- Grobnik:** Vjekoslava Pilčić, rođ. 1914.; Vinka Bogović, rođ. 1949.
- Hreljin:** Radmila Vidas, rođ. 1965.
- Hrusteti:** Tomislav Zohil, rođ. 1977.
- Jadranovo:** Mirjana Vičević, rođ. 1946.
- Jasenovik:** Eđidio Škavre, rođ. 1949.
- Jurandvor:** Đurđa Pilepić, rođ. 1925.; Anton Juranić, rođ. 1931.; Anka Juranić, rođ. 1932.
- Jurići:** Ruža Jurić, rođ. 1940.
- Kalac:** Anton Rubinić, rođ. 1934.
- Kaldir:** Marija Božić, rođ. 1931.; Vlado Božić, rođ. 1955.
- Kastav:** Rajka Škorić, rođ. 1956.
- Katun Trviški:*** Tihana Radanović, rođ. 1984.
- Klana:** Ivana Medvedić, rođ. 1946.; Željka Šarčević Grgić, rođ. 1985.
- Kostrena:** Josipa Kalebić, rođ. 1937.
- Kožljak:** Lidija Škavre, rođ. 1952.
- Kraj:** Lina Mohorić, rođ. 1932.; Valentin Šanto, rođ. 1937.
- Krajcar Breg:*** Rafaela Paškola, rođ. 1938.
- Krasica:** Barbara Tomac, rođ. 1972.
- Krbavčići:** Elena Grah, rođ. 1974.
- Kringa:*** Đina Levak, rođ. 1954.
- Kukuljanovo:** Nikica Vlastelić, rođ. 1953.
- Labin:** Milka Donadić, rođ. 1947.; Oliver Donadić, rođ. 1972.
- Ledenice:** Milan Draginić, 1936.
- Liganj:** Đino Martinčić, rođ. 1943.

- Lipa:** Vinko Kalčić, rođ. 1938.
- Mali Golji:** Silvano Miletić, rođ. 1938.
- Marčelji:** Ernest Jardas, rođ. 1910.
- Mošćenice:** Nerina Brnečić, rođ. 1949.
- Nedeščina:** Jakomina Kiršić, rođ. 1928.
- Nerezine:** Anton Sokolić, rođ. 1922.
- Novaki Motovunski:*** Albert Koraca, rođ. 1966.; Petra Koraca, rođ. 1994.
- Novi Vinodolski:** David Kabalin, rođ. 1918.
- Nugla:** Vlasta Mikolavčić, rođ. 1944.
- Omišalj:** Ivan Turčić, rođ. 1945.; Marija Turčić, rođ. 1952.; Ivana Blažević, rođ. 1969.
- Opatija:** Marija Trinajstić, rođ. 1944.
- Pazin:** Silvana Jurić, rođ. 1959.
- Pićan:*** Ana Ivaninić, rođ.1939.; Ivan Ivaninić, rođ. 1964.; Kristina Ivaninić, rođ. 1995.
- Plomin:** Đizela Bučić, rođ. 1931.
- Ponikve:** Danica Pilčić, rođ. 1956.
- Pračana:** Dorica Sirotić-Rončević, rođ. 1953.
- Praputnjak:** Desanka Šoštarić, rođ. 1943.
- Punat:** Marija Baljak, rođ. 1944.; Marinko Žic, rođ. 1971.
- Ročko Polje:** Nives Glavić, rođ.1978.; Valdi Glavić, rođ. 1977.
- Rukavac:** Rajka Jurdana-Šepić, rođ. 1965.
- Runki:*** Radoslav Runko, rođ. 1929.
- Selce:** Hermina Lončarić, rođ. 1937.; Mario Mavrić, rođ. 1942.
- Semić:** Marija Ribarić, rođ. 1962.
- Skitača:*** Vjekoslav Fonović, rođ. 1960.
- Sveti Jakov:** Katarina Zorović, rođ. 1913.
- Sveti Kuzam:** Josipa Vlastelić, rođ. 1918.
- Sveti Petar u Šumi:*** Katarina Breščić, rođ. 1976.

Škopljak: Franjo Širol, rođ. 1942.

Tinjan: Marijo Botegaro, rođ. 1935.; Ada Botegaro, rođ. 1934.

Tribalj: Jelica Kiš, rođ. 1923.

Trsat: Slavko Spadoni, rođ. 1928.

Trviž: Boris Levak, rođ. 1953.

Tuliševica: Ema Mikuličić, rođ. 1926.; Ranka Janjetić, rođ. 1958.

Ustrine: Marija Stanić, rođ. 1905., Leticija Toić, rođ. 1928.

Valun: Josip Surdić, rođ. 1937.; Ivan Benvin, rođ. 1941.; Bernard Balon, rođ. 1946.

Veprinac: Josip Stanić, rođ. 1940.

Veli Lošinj:* Margarita Toić, rođ. 1951.

Viškovo: Duša Šlosar, rođ. 1920.

Vozilići: Eleonora Bučić, rođ. 1940.; Đina Vozila, rođ. 1942.; Valter Bučić, rođ. 1961., Aldo Bučić, rođ. 1972., Vilma Bučić, rođ. 1976.

Vrbnik: Marija Božić, rođ. 1951.

Zabrežani (Kaštergani):* Marko Križanac, rođ. 1931.

Zamask: Bruno Matijašić, rođ. 1960.

Zlobin: Radovan Tadej, rođ. 1956.

Zvoneća: Bogdan Kinkela, rođ. 1925.; Marija Kinkela, rođ. 1926.; Vesna Sanković, rođ. 1955.; Jelena Sanković, rođ. 1980.; Dušana Sanković, rođ. 1982.

Žagrići:* Franjo Pucić, rođ. 1931.; Marija Pucić, rođ. 1940.; Boris Pucić, rođ. 1963.

BILJEŠKA O AUTORICI

Sanja Zubčić (r. Bogović) rođena je 1972. u Rijeci. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci na studiju Hrvatskoga jezika i književnosti. Na istom je fakultetu 2001. godine magistrirala i 2006. doktorirala s temom o akcenatskoj tipologiji imenica i glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima.

Godine 1997. zaposlena je na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci kao znanstvena novakinja, a danas je izvanredna profesorica na istom odsjeku. Nositeljica je obaveznih kolegija *Fonologija i morfologija staroslavenskoga jezika* i *Uvod u povijesnu gramatiku hrvatskoga jezika* te više izbornih kolegija. Sudjeluje u organizaciji i izvođenju nastave na poslijediplomskom sveučilišnom doktorskom studiju *Povijesti i dijalektologija hrvatskoga jezika*. Kao gostujući nastavnik predavala je i stručno se usavršavala na sveučilištima u Krakowu, Nottinghamu i Sydneyju.

Sudjelovala je i sudjeluje kao istraživač na više znanstvenoistraživačkih projekata te u Znanstvenom centru izvrsnosti za hrvatsko glagoljaštvo. Svojim je izlaganjima sudjelovala na više znanstvenih skupova u zemlji i inozemstvu, objavila tridesetak znanstvenih i dvadesetak stručnih radova te knjigu u suautorstvu s prof. dr. sc. Ivom Lukežić. Članica je Odbora za dijalektologiju HAZU, Matice hrvatske i Čakavskoga sabora.

